Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти. Спецвипуск. Магістерські дослідження.

Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2025 р.

УДК 001:891 378
ББК 72я46
М12

Рекомендовано до публікації:

Кафедрою практичної психології (протокол №3 від 26.03.2025 р.) – спеціальність «Психологія», освітня програма «Практична психологія»;

Кафедрою психології особистості та соціальних практик психології (протокол №3 від 30.03.2025 р.) – спеціальність «Психологія», освітніх програм «Екстремальна та кризова психологія»; «Сімейна психологія».

Кафедрою соціальної педагогіки та соціальної роботи (протокол №3 від 26.03.2025 р.) спеціальності «Соціальна робота», освітніх програм «Соціальна робота», «Моніторинг і оцінка соціальних програм»;

Кафедрою спеціальної та інклюзивної освіти (протокол №3 від 17.03.2025 р.) – спеціальність «Спеціальна освіта», освітніх програм «Логопедія», «Втручання при аутизмі», «Стратегії і практики інклюзивного навчання».

Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2025 р. / Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти : ел. зб. наук. пр. студентів. 2025. Спецвипуск. 297 с.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти» не завжди поділяє позицію авторів.

Автори, їх наукові керівники та кафедри несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

© Автори публікацій, 2025
© Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, 2025

ЗМІСТ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Бойко П.В. ЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ ТА ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОРОСЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Булат С.Е. ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ СХИЛЬНОСТІ ДО АЛКОГОЛЬНОЇ ТА НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Качанов Т.П. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Костів О.В. ВПЛИВ МЕДІА НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лебедєва К.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Назаренко А.М. ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ ДОШКІЛЬНИКІВ

Павлик О.О. ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДІ З РІЗНОЮ ЧАСОВОЮ ПЕРСПЕКТИВОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Павлова О.В. ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Рябоконь К.С. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Савойсько І.В. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАДІЙНОГО ТИПУ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ

Савченко І.О. ПСИХОСЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ОСІБ З ПСИХОСОМАТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Стасевич А.О. ПСИХОЛОГІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ЧИННИК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Хромець О.О. ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ КАНАЛІВ МЕСЕНДЖЕРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Юркевич Д.С. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МЕНЕДЖЕРІВ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

Арендар Н.О.	ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Балашова В.А.	ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ
Безверха В.М.	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДЕМОБІЛІЗОВАНИМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ З ПТСР
Березовська М.Г.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
Біланюк Є.Ю.	СТОРІТЕЛІНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ПОДОЛАННЯ БОЙОВОЇ ПСИХОТРАВМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЙІВ
Бурцева С.В.	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЖІНОК У ПОДОЛАННІ КРИЗИ РЕПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ
Вітенко О.П.	РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ МЕТОДАМИ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
Гавриш І.М.	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТОСТІ СЕРЕДНЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ В ПОДОЛАННІ КРИЗИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ
Гуляк Д.С.	САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРИВОГИ У МОЛОДІ
Довженко І.М.	КОУЧИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІУКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ
Заливанська Т.П.	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПОРАНЕНИМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ НА ЕТАПІ РЕАБІЛІТАЦІЇ
Калинович М.О.	КАНІСТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ДІТЕЙ
Капустян А.В.	КРИЗА ПОДРУЖНІХ ВЗАЄМИН У СІМ'ЯХ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС
Кашина Л.А.	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГАМИ-ПОЧАТКІВЦЯМИ КРИЗИ ПРОФЕСІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ
Кириленко Я.О.	ЧИННИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЮНАЦТВА В УМОВАХ ПЕРЕЖИВАННЯ ВІКОВОЇ КРИЗИ
Коваленко Т.Е.	ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ОФІСНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПОДОЛАННЯ КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваль А.О.	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ІЗ ПСИХОТРАВМОЮ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ
Ковальова К.В.	ПСИХОКОРЕКЦІЯ НЕСПРИЯТЛИВИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ДІТЕЙ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
Коломійчук О.В.	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ОФІСНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Корчинська Ю.О.	ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЕКОНОМІЧНОГО НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї
Кравченко Н.В.	ВОКАЛОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З КРИЗОВИМИ СТАНАМИ ОСОБИСТОСТІ
Криленко К.С.	ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ
Матяш А.Ю.	ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ЯК ПРЕДИКТОР СУЇЦИДАЛЬНИХ НАМІРІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
Мацак І.Р.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ
Мельникова А.А.	ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТА ДИНАМІКА ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Мілегова С.Ю.	ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ
Міхеєв М.С.	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА УЧАСНИКАМ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД
Мордованюк Д.М.	БУЛІНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ
Одегова В.Г.	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ПРИ ПЕРЕЖИВАННІ КРИЗИ ВТРАТИ
Павлюк В.С.	ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Пасічник В.В.	АРТТЕРАПІЯ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пекарик А.Ю.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ МЕДИКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Сахнюк С.О.	ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
Сидор О.Є.	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСІБ ІЗ НАРКОЗАЛЕЖНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Солошенко Т.О.	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЖІНКАМ У ПЕРЕЖИВАННІ КРИЗИ ВТРАТИ РІДНИХ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ
Сторожик Т.І.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПІДЛІТКАМИ ВІКОВОЇ КРИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Тимончук О.М.	ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДО НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ
Товстолиткін А.О.	САМОРЕГУЛЯЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТІСТЮ РАННЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ
Чеснокова О.Ю.	РИЗИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЇ ЖЕРТВИ У ПАРТНЕРОК ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
Шалбанова Д.С.	ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Шпитальна І.А.	ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗЛАДІВ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК В УМОВАХ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СІМЕЙНА ПСИХОЛОГІЯ»

Балан А.Ю.	ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОЧУТТЯ БЕЗПЕКИ У СІМЕЙНИХ СТОСУНКАХ
Гордовенко В.В.	КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ЯК ЧИННИК ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ
Григоренко М.О.	МОТИВИ ВСТУПУ У ШЛЮБ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ
Козак Н.О.	ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОЇ ПОДРУЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ
Комарова М.П.	ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ У ДОШЛЮБНИЙ ПЕРІОД
Полякова Т.М.	ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ СІМ'Ї НА

	ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПІДЛІТКІВ
Рудник А.В.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН У СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Рябокінь К.О.	ВПЛИВ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ТРИВОЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ
Самсонова А.М.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ
Семенець Н.В.	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЖІНКАМ У КРИЗІ РУЙНУВАННЯ СІМ'Ї
Степура О.С.	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО НАРОДЖЕННЯ СИБЛІНГА
Тараненко Н.М.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СУЧАСНИХ ПОДРУЖНІХ ПАР
Хачатрян А.О.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ПРЕ- ТА ПЕРИНАТАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ
Цюрик Ю.В.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «ОБРАЗУ ВІЙНИ» У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ
Шульга Р.М.	МОТИВИ ОДРУЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Абашев Р.Р.	НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ "СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ" ЗДОБУВАЧАМ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
Гайдаманчук П.С.	СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ ІЗ ЗАЛЕЖНІСТЮ ВІД ПАР В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ УСТАНОВ
Дергачова К.О.	ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ ІЗ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ
Заремба А.О.	ПРОФІЛАКТИКА ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Кравченко Є.В.	ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВІД ПІД ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
Мальцева Т.В.	СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИХ СІМ'ЯХ З ДІТЬМИ
Нємцова А.С.	СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ
Шиловський І.О.	СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ СТОСОВНО ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ»

Бальсанко А.І.	ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ МЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО КУРСУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "СОЦІАЛЬНА РОБОТА"
Безрук А.Г.	СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Брижата В.О.	ОЦІНЮВАННЯ ПРОБЛЕМ І ПОТРЕБ УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Грамінський Р.В.	ОЦІНЮВАННЯ ВІДТЕРМІНОВАНОГО ВПЛИВУ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ДО НАДАННЯ ПОСЛУГИ ДОГЛЯДУ ВДОМА НА ПРОФЕСІЙНІЙ ОСНОВІ
Гурікова К.О.	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ, ЯКІ ЗДОБУВАЮТЬ ОСВІТУ ЗА ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ
Дем'янчик Т.Ю.	ОЦІНЮВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Єгоров В.М.	ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ, В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
Іванов Д.С.	РЕАЛІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ У ГРОМАДАХ, ПРИЛЕГЛИХ ДО ЗОНИ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ
Козачок Р.Ш-А.	СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ
Кузнєцова О.Є.	ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ФОРМУВАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Міщук Є.Д.	ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ НАДАННІ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПАЦІЄНТАМ НДСЛ «ОХМАТДИТ»
Пінчук Є.О.	ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ БАТЬКІВ ДІТЕЙ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
Рачинський Д.П.	ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ

	ОСВІТИ
Салата О.І.	СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ІЗ ЧИСЛА ДІТЕЙ ОСІБ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Слєсарчук А.Л.	ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ
Спіріна В.Є.	СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ БАТЬКІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»

Беззуба А. В.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РОЗУМІННЯ ТА ПЕРЕКАЗУ ТЕКСТУ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Бекешина М. А.	ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Бойчук К. Ю.	АКТИВІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ PECS
Бурдейна Л. С.	ФОРМУВАННЯ НОМІНАТИВНОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
Гаврилюк М. С.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Гаврилюк О. О.	СКРИНІНГ МОВЛЕННЄВОЇ ФУНКЦІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ІЗ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВИМИ ТРАВМАМИ
Гаєр А. Ю.	РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ЗОРОВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Галенко В. М.	СКРИНІНГ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗВУКОВИМОВИ
Гладишевська Ю. О.	ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ІНІЦІАТИВИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Данильченко В. Ю.	ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ФОНЕМ
Доропій С. С.	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛОГОРИТМІЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА
Дробович В. Д.	ЗБАГАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Заяц Д. О.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Іваненко Н. Г.	ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Ільченко Ю. В.	РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ ЕРГОТЕРАПІЇ
Кадирова Є. Р.	СИСТЕМА РОБОТИ НАД БАЙКАМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Колибаба Т. О.	РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР
Кравченко Т. Д.	РОЗВИТОК АКТИВНОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
Красненко О. О.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК В УЧНІВ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОД СЕНСОРНО-ІНТЕГРАТИВНОЇ ТЕРАПІЇ
Кушнарьова В. О.	СИСТЕМА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА
Кушнірчук А. П.	ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ МОВНОГО АНАЛІЗУ ТА СИНТЕЗУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ
Лазаренко М. В	РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНОЇ

	СИСТЕМИ PECS
Михальченко М. М.	ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ТА РОЗУМІННЯ ЗВЕРНЕНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА
Мошина В. С.	ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ВІДМІНКУ ТА РОДУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ З ІНШОМОВНИХ РОДИН
Оніщенко Д. С.	ФОРМУВАННЯ АРТИКУЛЯЦІЙНОГО ПРАКСИСУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ГРИ
Онопрієнко Т. О.	СТРАТЕГІЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО ВТРУЧАННЯ З ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Орехва Т. Ю.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ
Пальцан Т. А.	ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ
Пінчук В. Ю.	ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ ПРИГОЛОСНИХ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИТЯЧОЮ АПРАКСІЄЮ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ CUED ARTICULATION
Самойленко А. В.	ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ФРАЗОВОГО КОНСТРУКТОРА
Самоткан В. О.	ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Синюшко М. Л.	СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ТРУДНОЩІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ КАНІСТЕРАПІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
Соболєва А. А.	РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Соколенко Ю. О.	РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ШУМОВИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ
Стрибак О. В.	АНІМАЛОТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА

	УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД
Тимченко І. І.	ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
Чепак М. В.	РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ НЕЙРОІГОР
Шерепенко Ю. В.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Шупік О. І.	ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
Ярошевська А. О.	ФОРМУВАННЯ ФОНАЦІЙНОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЛОГОСПІВОК

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»

Богданова І. Є.	ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МОТОРНУ ІМІТАЦІЮ
Діденко М. Є.	ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ
Драник Н. О.	ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ
Здерчук А. Б.	ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА АВТОРСЬКУ ІНТЕРАКТИВНУ МЕТОДИКУ «ЧАС»
Іроні С. Г.	ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З АУТИЗМОМ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
Калюжна В. А.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ
Ковалевська М. О.	РОЗВИТОК КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО

	ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Козій Л. С.	ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ
Літіченко І. О.	ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА КОМАНДНИЙ СУПРОВІД
Радченко Н. В.	ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВЕДЕННЯ ДІАЛОГУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ.
Шаповал Л. В.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ОСІБ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОДИ З НАУКОВО ДОВЕДЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ
Шелудько О. Д.	ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА РОДИННО-ЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СТРАТЕГІЇ І ПРАКТИКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

Купченкова М. О.	ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
Погорєлова О. Ф.	АДАПТУВАННЯ ОСВІТНІХ ВИМОГ ДЛЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД
Салюк С. І.	ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ КОМАНДИ СУПРОВОДУ З ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ SMART-ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСВІТНІМИ ТРУДНОЩАМИ
Сокол А. О.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ З КОМАНДОЮ СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Бойко Поліна Василівна

Науковий керівник:
Литвиненко Олена Олександрівна
доктор психологічних наук, доцент

ЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ ТА ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОРОСЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. З початку повномасштабного вторгнення більшість українців стали стикатися із стресовими факторами, які впливають на фізичне та психічне здоров'я. Згідно з останніми опитуваннями, майже 80% громадян відчувають сильну знервованість і стрес, 52% - тривожність, також 47% респондентів мають поганий настрій та порушення сну (В. Шурмакевич, 2024). Усе частіше увага дослідників звертається на важливий аспект, який поєднує психологічне здоров'я та фізичне самопочуття, – зв'язок емоційних порушень та харчової поведінки (Дж. Варалло, Р. Гранеро, Р. Каттівеллі, Л. Кеніг, О. Литвиненко, Г. Моргулець, А. Скарпа, А. Шанюк). Харчова поведінка - це звички людини щодо споживання їжі та напоїв, які напряму впливають на якість життя та здоров'я людини (Ковальська, 2024). З психологічної точки зору, це не лише задоволення фізіологічних потреб, а набагато складніший феномен, який пов'язаний також з багатьма іншими аспектами нашого життя. Депресія, тривога та стрес можуть змінювати наше ставлення до їжі, тобто харчову поведінку, і це нерідко може призвести розладів харчової поведінки, таких як анорексія, булімія, або компульсивне переїдання (Lytvynenko & König, 2023). Розуміння зв'язку між емоційними порушеннями та харчовою поведінкою важливе для розробки рекомендацій та відповідних програм підтримки, які можуть допомогти людям у кризових умовах зберігати фізичне та психічне здоров'я, а також уникати подібної поведінки.

Емоційні порушення, такі як депресія, тривога та стрес досліджували такі дослідники як О.Березюк, О. Войтенко, Г. Гірняк, В. Грабчак, М. Крапива, М. Олійник, Ю. Пилипака, Н. Рештакова, В. Романюк, Р. Сірко, М. Фатєєва, О. Фільц, Г. Хомич. Своєю чергою, вивченню особливостей емоційного стану цивільного населення під час війни присвячені роботи І. Гайдар, Т. Гура, О. Литвиненко. Тим часом, харчову поведінку дорослих досліджували такі науковці як Л. Абсалямова, О. Балагурак, Т. Близнюк, Л. Дідковська, О. Литвиненко, О. Лозова, І. Метельська, Д. Писаренко, М. Фатєєва та ін.

В умовах війни, на нашу думку, вивчення взаємозв'язку окреслених вище феноменів необхідне для розуміння впливу стресу на харчову поведінку та розробки профілактичних заходів, які сприятимуть підтримці як фізичного, так і психічного здоров'я населення.

Об'єкт дослідження: емоційні прояви дорослого населення в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: зв'язок між емоційними порушеннями та харчовою поведінкою дорослих в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є визначити та проаналізувати наявність та характер зв'язку між емоційними порушеннями та особливостями харчової поведінки дорослих в умовах воєнного стану.

В ході дослідження нами було сформовано такі ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічного конструкту «харчова поведінка», а також емоційних порушень особистості, визначивши їх сутність, різновиди, особливості прояву та вплив на загальне функціонування людини.
2. Емпірично дослідити емоційні порушення та особливості харчової поведінки дорослих в умовах воєнного стану.
3. Проаналізувати отримані емпіричні результати і на їх основі розробити загальну модель психоемоційних корелянтів харчової поведінки людини в умовах постійного стресу.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Реалізація мети та завдань дослідження забезпечувалась комплексом теоретичних та емпіричних методів. Теоретичні методи: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних, соціологічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел. Емпіричні методи: авторське анкетування; Шкала тривоги (А. Бек), Шкала впливу подій (Д. Вайс і К. Мармар), Анкета здоров'я пацієнта (PHQ-9). Методи статистичної обробки: кореляційний аналіз; t-критерій Стьюдента.

Ключові слова: емоційні порушення, харчова поведінка, стрес, депресія, тривожність, переживання під час війни.

Булат Софія Едуардівна

Науковий керівник:
Калюжна Євгенія Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ СХИЛЬНОСТІ ДО АЛКОГОЛЬНОЇ ТА НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. Проблема алкогольної та наркотичної залежності залишається вкрай актуальною у сучасному суспільстві. Це питання набуває ще більшої гостроти в умовах військової служби, де інтенсивні фізичні навантаження, високий рівень стресу та психологічний тиск створюють сприятливі передумови для розвитку залежностей. Довготривале перебування у стресових умовах, відсутність достатньої психологічної підтримки та обмежені можливості для емоційного розвантаження роблять військовослужбовців особливо вразливими до формування деструктивних поведінкових моделей, зокрема зловживання психоактивними речовинами.

Зловживання алкоголем чи наркотичними речовинами серед військових є не лише особистою проблемою окремих осіб, але й суттєвим ризиком для функціонування військових підрозділів та безпеки країни в цілому. Це явище може спричиняти зниження рівня боєздатності армії, порушення військової дисципліни, а також збільшення кількості психічних розладів серед особового складу. Водночас, систематичне вживання алкоголю чи наркотичних речовин може мати серйозні наслідки для здоров'я військовослужбовців, включаючи когнітивні порушення, емоційну нестабільність, а у тяжких випадках — суїцидальні настрої.

Військова служба супроводжується екстремальними умовами, що включають бойові дії, значні фізичні навантаження, морально-психологічний тиск, тривалу соціальну ізоляцію та необхідність ухвалювати критично важливі рішення у стресових ситуаціях. Усе це створює сприятливе підґрунтя для формування деструктивних копінг-стратегій, зокрема вживання психоактивних речовин як способу емоційної регуляції. Дослідження Ляха І.М. (2021), Коваленка Р.В. (2020) та Василенка І.І.(2020) підтверджують, що військовослужбовці є особливо вразливою групою щодо розвитку адиктивної поведінки, оскільки часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією та труднощами соціальної адаптації після демобілізації. Це підкреслює необхідність глибокого аналізу чинників, які сприяють розвитку залежності в цій категорії осіб.

Вивчення психосоціальних чинників, що впливають на схильність військовослужбовців до залежностей, є важливим завданням для науки,

оскільки розуміння цих механізмів дає змогу розробити ефективні заходи профілактики та підтримки. Комплексний підхід до аналізу цих факторів, який включає психологічні, соціальні, культурні та економічні аспекти, допоможе створити стратегії зменшення негативних наслідків залежності у військовій сфері.

Мета дослідження: виявити основні психосоціальні чинники, що впливають на формування алкогольної та наркотичної залежності у військовослужбовців, а також розробити комплексні рекомендації щодо мінімізації цих ризиків.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести всебічний аналіз наукової літератури з теми психосоціальних факторів, що впливають на схильність до залежностей.
2. Визначити основні чинники ризику, що сприяють розвитку алкогольної та наркотичної залежності серед військових.
3. Дослідити вплив стресових ситуацій, соціального оточення, економічних умов та особистісних характерних на формування залежностей.
4. Провести емпіричне дослідження для виявлення домінуючих факторів впливу на залежності у військових частинах.
5. Розробити практичні рекомендації щодо профілактики алкогольної та наркотичної залежності серед військовослужбовців.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз літератури, анкетування, психологічні діагностичні методи та статистична обробка даних. Аналіз отриманих результатів дозволяє простежити взаємозв'язки між психосоціальними чинниками та рівнем схильності до залежностей, що підтверджується висновками Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників АТО (2022).

Ключові слова: психосоціальні чинники, військовослужбовці, алкогольна залежність, наркотична залежність, адиктивна поведінка, психологічна підтримка, стресостійкість, ПТСР, соціальна адаптація.

Качанов Тарас Петрович

Науковий керівник:
Матвієнко Лариса Іванівна,
кандидат психологічних наук,
доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Сучасні реалії вимагають від студентів високого рівня адаптивності та психологічної стійкості, адже навчання у воєнний час супроводжується численними стресовими факторами. Постійна невизначеність, загроза життю, складні соціально-економічні умови та емоційне напруження створюють серйозні виклики для психічного здоров'я молоді. Особливо це стосується студентів, які здобувають професію психолога, оскільки їхнє майбутнє професійне середовище передбачає роботу зі стресовими станами інших людей.

Стресостійкість є однією з ключових характеристик особистості, яка дозволяє ефективно протидіяти впливу стресових факторів і зберігати внутрішню рівновагу. Вона включає не лише здатність витримувати навантаження, а й уміння адаптуватися до складних умов, приймати конструктивні рішення та підтримувати позитивний психологічний стан. У студентів-психологів цей навик має особливе значення, оскільки їхня майбутня професійна діяльність безпосередньо пов’язана з роботою у напружених емоційних умовах. Актуальність порушеної проблеми на сьогодні має глобальний характер. Під час воєнного стану в Україні, студентам необхідно вчитись справлятися зі стресом та розвивати стресостійкість, задля того щоб надзвичайні ситуації завдали шкоди особистості студента під час навчання. Існує достатня кількість підтверджень факту, що стрес являється супутником студентського життя, а саме на початковому етапі, коли відбувається: самоаналіз, особистісне самовизначення, стреси пов’язані з екзаменаційними сесіями. Уолтер Кеннон доводить, що організм людини завжди прагне до внутрішньої стабільності. А от при виникненні нових умов в організмі відбувається певна перебудова, котра в результаті декількох перетворень відновлює попередню стабільність, проте, вже на новому рівні. Саме тоді визначаються умови, такі як психологічні причини та фізичні подразники. Будь-які стресори призводять до однотипних змін, котрі, в свою чергу забезпечують пристосування, та не залежать від власних особливостей. В ситуації, коли особистість не здатна протистояти стресам відбуваються негативні наслідки, як у психічній, соціальній, поведінковій, професійній сферах, це у своїх роботах досліджували наступні вчені: В. Моляко, М. Савчин, Н.Тарабріна, С. Яковенко.

Наукові праці вчених, які присвячені питанню стресостійкості студентів, зосереджуються у роботах: В. Абабкова, Л. Аболіна, А. Баранова, В. Бодрова, Б. Варданян, М. Денисова, Г. Косицького, А. Лібіна, С. Суботіна, Ю. Щербатих. Наразі існує велика база досліджень з приводу стресу та стресостійкості людини, проте лишається не достатньо вивченою тема стресостійкості студентства, а особливо під час воєнного стану.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити психологічні особливості стресостійкості студентів-психологів в умовах війни і розробити комплекс практичних порад щодо формування стресостійкості у студентів-психологів.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Розглянути основні підходи до розкриття поняття стресостійкості особистості, факторів її формування;
2. Теоретично дослідити вплив особистісних характеристик студентів-психологів на рівень стресостійкості
3. Визначити рівень стресостійкості у студентів-психологів в умовах війни;
4. Емпірично дослідити психологічні особливості стресостійкості студентів-психологів в умовах війни;
5. Надати практичні рекомендації студентам-психологам щодо формування стресостійкості в умовах війни.

***Шляхами реалізації завдань дослідження* є:** узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів.

Ключові слова: стресостійкість, стрес, студенти-психологи, війна.

Костів Олександр Вікторович

Науковий керівник:
Циганчук Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ВПЛИВ МЕДІА НА ПСИХОГОЛІЧНИЙ СТАН ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. За даними В. Адаменка, О. Денисюк, Г. Першко, M. Grey, J. Williams та інших дослідників, надмірне перебування в інформаційному просторі, насиченому повідомленнями про кризові ситуації, може призводити до підвищеної тривожності, фрустрації й емоційного виснаження. Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті воєнного стану, коли медійний контент містить шокуючі новини про небезпеку, втрати та невизначеність, а юнацький вік вирізняється вразливістю до екстремальних подразників. Низка українських та зарубіжних робіт свідчить про ризик формування медіазалежності, що може стати чинником дестабілізації психіки, ускладнювати соціальну адаптацію й гальмувати процеси особистісного розвитку. Разом із тим, комплексні дослідження впливу інтенсивного інформаційного навантаження на психологічний стан молоді в умовах війни залишаються обмеженими, що зумовлює потребу у більш глибокому науковому аналізі механізмів цього впливу та розробленні ефективних заходів профілактики й корекції.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати особливості впливу медіа на психологічний стан осіб юнацького віку в умовах воєнного стану, а також розробити практичні рекомендації для мінімізації негативних наслідків перенасиченого інформаційного середовища.

Завдання:

1) охарактеризувати поняття та структуру психологічного стану; – окреслити специфіку впливу війни як екстремального чинника на психічне здоров’я молоді;
2) дослідити роль медіазалежності у формуванні негативних психічних станів;
3) встановити кореляційні зв’язки між підвищеною залученістю до медіаконтенту та емоційною дестабілізацією;
4) розробити рекомендації щодо запобігання деструктивному впливу інформаційного середовища на психіку осіб юнацького віку.

Шляхи реалізації мети та завдань передбачають аналіз джерел із проблем впливу медіа на психіку підлітків і студентської молоді, узагальнення даних про психічні наслідки військових конфліктів, застосування емпіричних методик (опитувальника «Самооцінка станів тривожності та фрустрації», шкали

суб'єктивного благополуччя BBC-SWB, тесту К. Янг на визначення медіазалежності, шкали самооцінки PCL-C (цивільна версія)) та опрацювання результатів із використанням методів математичної статистики.

Ключові слова: психологічний стан, юнацький вік, воєнний стан, медіазалежність, тривожність, емоційне виснаження, суб'єктивне благополуччя.

Лебедєва Карина Максимівна

Науковий керівник:
Лозова Ольга Миколаївна,
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальність дослідження. Сучасна ситуація в Україні, пов'язана з російсько-українською війною, спричинила масштабні гуманітарні наслідки, серед яких одним із найбільших викликів є проблема внутрішніх переселенців. Процес внутрішнього переміщення населення позначився не лише зміною фізичного місця проживання мільйонів людей, але й глибокими психологічними трансформаціями. Внутрішні переселенці з тимчасово окупованих територій Донбасу стикаються з низкою проблем, які полягають не тільки в матеріальних і соціальних труднощах, але й у психоемоційному стресі, спричиненому необхідністю адаптації до нового соціокультурного середовища. Одним із ключових аспектів цього процесу є зміни в регіональній ментальності людей, яка відображає систему цінностей, переконань і соціальних норм, що формувалися в соціокультурних умовах Донецького регіону. З огляду на ці перетворення важливим стає вивчення ментальності цієї групи людей, її трансформацій під впливом різних соціокультурних, політичних і психоемоційних факторів.

Регіональна ментальність соціальної групи, як складова частина соціальної ідентичності, є важливим психосоціальним ресурсом, що визначає, наскільки успішно члени групи зможуть адаптуватися до нових умов. Водночас саме регіональна ментальність може стати перешкодою до адаптації, адже переживання з приводу втрати рідної землі, розриву зв'язків з попереднім оточенням, а також конфлікт між старою та новою ідентичностями можуть значно ускладнити процес інтеграції переселенців у нову реальність.

Особливого значення набуває дослідження психологічних аспектів, зокрема, групової ідентичності, колективної самооцінки та самосприйняття переселенців, адже ці чинники безпосередньо впливають на їхню соціальну адаптацію, почуття належності та стабільність у новому середовищі. Виявлення

цих особливостей дозволить розробити ефективні психологічні та соціальні стратегії підтримки, що допоможе прискорити процес інтеграції переселенців у змінені соціальні реалії.

У свою чергу, низка досліджень, щодо психологічних особливостей ментальності внутрішньо переміщених осіб, вже були проведені та висвітлені: психосемантичний аспект регіональних ментальностей в Україні (О. Лозова); суперечності ідентичностей у донбаському регіоні (Т. Бевз); регіональні особливості правового менталітету українського етносу (В. Кобко-Одарій); поняття ментальності у сучасних наукових дослідженнях (П. Балтаджи); психологічні особливості ментальності представників регіональних спільнот України (С. Шиковець).

Зважаючи на результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми психологічних особливостей ментальності внутрішньо переміщених осіб та на певний рівень розробленості питання, даний аспект залишається малодослідженим, що засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: вивчення психологічних особливостей регіональної ментальності внутрішніх переселенців з Донбасу, а саме – аналіз змін у їхній колективній самооцінці, самоставленні, а також виявлення впливу соціальних та політичних чинників на їх психоемоційний стан і поведінку в процесі адаптації до нового середовища. Особливу увагу приділено процесу трансформації регіональної ментальності у контексті соціальної мобільності та інтеграції до більш широкої національної спільноти.

Об’єкт дослідження – регіональна ментальність як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження – психологічні особливості регіональної ментальності внутрішніх переселенців з Донецького регіону України.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти регіональної ментальності як соціально-психологічного феномена та визначити її ключові характеристики у внутрішніх переселенців.
2. Дослідити психологічні зміни у колективній самооцінці внутрішніх переселенців з Донецької та Луганської областей.
3. Визначити особливості національного самоставлення внутрішніх переселенців.
4. Здійснити аналіз змін у сприйнятті національної ідентичності, вивчаючи емоційні та когнітивні установки переселенців щодо їхнього соціального становища.
5. Розробити психологічні рекомендації для підтримки та адаптації внутрішніх переселенців, спрямовані на збереження ідентичності, зміцнення національної єдності та мінімізацію соціальної маргіналізації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: комплексний підхід до вивчення психологічних особливостей ментальності внутрішніх

переселенців з Донецької та Луганської областей. Робота акцентує увагу на вивченні не лише соціально-психологічних процесів, що відбуваються у групах переселенців, але й на специфічних аспектах їх регіональної ментальності. Однією з ключових особливостей є вивчення регіональної ментальності переселенців як динамічного феномена, який змінюється в процесі адаптації.

Визначення рівня самооцінки у контексті належності до певної соціальної групи відбувається з використанням Шкали колективної самооцінки (Р. Лухтанен, Дж. Крокер), як переселенці відчувають свою приналежність до нових спільнот та які фактори визначають їх соціальну ідентичність. Опитувальник національного самоставлення (В. В. Столін, С. Р. Пантілєєв, модифікація Лозової О.М.) дає змогу оцінити, як зміни у соціальному середовищі впливають на національні почуття та самосприйняття переселенців. За допомогою семантичного диференціала досліджуються позитивні або негативні емоційні установки, що відображають ставлення до нової соціокультурної реальності.

Ключові слова: ментальність, внутрішні переселенці, колективна самооцінка, національна ідентичність, психологічна адаптація, соціальна інтеграція, Донбас.

Назаренко Андрій Максимович

Науковий керівник:
Репетій Світлана Тимофіївна,
кандидат психологічних наук,
доцент

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ ДОШКІЛЬНИКІВ

Актуальність дослідження: Важливе значення вихованню дітей приділяють вже з давніх часів (Аристотель, Платон, Сократ). Сучасні методи та принципи наукового дослідження та наукового знання дозволили розгалужувати та вимірювати той чи інший вплив різних факторів на розвиток сфер особистості дитини. У сучасних психологічних та педагогічних дослідженнях значна увага приділяється ролі сімейного виховання у формуванні особистості дитини. Виділено чотири основних стиля сімейного виховання: авторитетний, авторитарний, попустливий та байдужий (D. Baumrind, E. Maccoby). Як вже відомо, розвиток що когнітивної, що емоційної сфери відбувається у взаємозв'язку (Н. Трофаїла), але звісно, факторів, що впливають на когнітивну сферу набагато більше, вони є як внутрішніми, так і зовнішніми (О. Дробот, О. Микитенко). Сам по собі стиль сімейного виховання відіграє важливу роль не тільки у розвитку пізнавальної сфери, а й у стилі життя людини загалом. Як і у

випадку з позитивним впливом авторитетного стилю, який ми висвітлимо далі, на когнітивну або ж емоційну сферу, це також зменшує ризик прояву девіантної чи деліквентної поведінки (M. Alcaide, O. F. Garcia, F. Garcia, S. Villarejo, M. E. Villareal).

Дослідження, проведені вітчизняними та зарубіжними науковцями, підтверджують, що авторитетний стиль виховання сприяє кращим показникам розвитку мислення та пізнавальної активності, тоді як авторитарний або попустливий стиль можуть негативно впливати на формування уваги, пам'яті та мовлення дитини. Проте недостатньо вивчено питання взаємозв'язку стилю виховання та розвитку когнітивних функцій у дітей дошкільного віку, оскільки ми маємо результати, які показують, що дитина, вихована в авторитарному стилі може мати високі показники у когнітивній сфері, що визначає необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Мета дослідження: Теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив стилю сімейного виховання на розвиток пізнавальної сфери дошкільників.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади проблеми стилю сімейного виховання та його впливу на когнітивний розвиток дітей.
2. Визначити основні характеристики когнітивної сфери дошкільників та критерії її оцінювання.
3. Дослідити взаємозв'язок між стилем виховання батьків та рівнем розвитку когнітивних процесів у дітей.
4. Розробити рекомендації для батьків, психологів та вихователів щодо оптимізації стилю виховання з метою покращення когнітивного розвитку дошкільників.

Шляхи реалізації мети та завдань: Дослідження проводилося із застосуванням комплексного підходу, що включав аналіз наукової літератури, анкетування батьків, тестування рівня когнітивного розвитку дітей. На основі отриманих результатів нами розроблені практичні рекомендації щодо використання ефективних стилів виховання для сприяння пізнавальному розвитку дитини.

Ключові слова: стиль сімейного виховання, когнітивний розвиток, дошкільний вік, авторитетний стиль, авторитарний стиль, батьківська поведінка.

Павлик Олександр Олексійович

Науковий керівник:
Левченко Вікторія Володимирівна,

кандидат філософських наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДІ З РІЗНОЮ ЧАСОВОЮ ПЕРСПЕКТИВОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження зумовлена зростанням рівня тривожності в українському суспільстві внаслідок повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану на всій території країни. В міру властивих людському характеру емоційних змін, кожен новий виклик або невдача змушують почуватися некомфортно, а подеколи загострюють пригніченість стану, внаслідок чого людина починає відчувати сильну тривожність навіть через незначні подразники. Внаслідок воєнних дій тривожність зростає. За останні роки сильно розвинулася діджиталізація суспільства, і особливо це впливає на молодь, оскільки їхня, часом імпульсивність та вразливість, піддається впливу інформації, яку вони споживають та не вміють обробляти, через що кожна погана новина здається їм кінцем світу і вони починають проектувати ці новини на себе. За останні три роки багато дослідницьких центрів, серед яких і Міністерство освіти та науки України, Міністерство всесвітньої охорони здоров'я, досліджують рівень тривоги серед різних груп населення, щоб актуалізувати дані та зрозуміти як війна спричинила загострення психоемоційних станів у громади, зокрема молоді, яка є об'єктом майбутнього країни, що зазнає демографічного занепаду. Дослідження питання природи тривожності, індивідуально- психологічних чинників її виникнення пов'язані з працями С. К'єркегора, З. Фройда, К. Хорні. Тривожність розглядається як психоемоційний стан, що викликає переживання емоційного дискомфорту (Г. Саллівен), як механізм розладів емоційної сфери особистості (Д. Бретт), виконуючи деструктивну функцію, а також може бути чинником особистісного зростання (Е. Міллер, А. Маслоу). Наступні дослідження пов'язані дослідженням видів тривожності (К. Спілбергер), вікових та індивідуальних проявів тривожності (Б. Філліпс); з класифікацією форм тривожних станів (Ч. Райкрофт). Тривожність розглядали в контексті соціальної та особистісної активності (Ф. Ріман, Д. Тейлор, Е. Фромм, Р. Хелл), оскільки значна частина активностей людини розташована між стінами «безпека – небезпека». Людина виявляє бажання бути в безпеці та уникати загроз, які є реальними або вигаданими – бідність, старіння, катастрофи. Сучасні дослідження вітчизняних науковці (О. Литвиненко, В. Левченко, Т. Циганчук) пов'язані з тривожністю в умовах воєнного часу, її профілактикою та допомогою. Проте дослідження тривожності особистості з різною часовою перспективою вивчено недостатньо, має теоретичне та практичне значення для збереження психічного здоров'я особистості.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити

особливості тривожності молоді з різною часовою перспективою в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення проблем тривожності молоді;
2. визначити зміст часової перспективи та її особливості у молоді;
3. виявити воєнний стан, як чинник, що впливає на тривожність молоді;
4. емпірично дослідити особливості тривожності молоді з різною часовою перспективою в умовах воєнного стану;
5. розробити практичні рекомендації щодо профілактики тривожності молоді в умовах воєнного стану.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: – узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних, соціологічних джерел щодо феномена тривожності та часової перспективи особистості; системно-структурний аналіз літературних джерел і нормативних документів, що регулюють питання психологічного благополуччя молоді у кризових умовах; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення особливостей тривожності молоді з різною часовою перспективою в умовах воєнного стану; – емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування, бесіда, психодіагностичні методики (наприклад, шкала тривожності Спілбергера–Ханіна, методика «Часова перспектива» Ф. Зімбардо тощо); – методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних, визначення кореляційних зв'язків між рівнем тривожності та часовою перспективою, а також встановлення статистичної значущості отриманих результатів.

Ключові слова: тривожність, часова перспектива, молодь, воєнний стан, психологічний добробут, кризові ситуації, адаптація, психоемоційний стан, стресостійкість, соціально-психологічні чинники.

Павлова Ольга Вікторівна

Науковий керівник:
Калюжна Євгенія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Актуальність дослідження. Самотність як психологічний феномен набуває особливого значення в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема

після пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення рф в Україну. Соціальна ізоляція, обмеження комунікації та перехід на дистанційне навчання посилили відчуття самотності серед молоді, особливо серед студентів-першокурсників, які стикаються з потребою адаптуватися до нового академічного та соціального середовища. Дослідження свідчать, що близько 30–40% студентів відчувають тривогу та депресивні симптоми, пов'язані з ізоляцією.

Ґендерний аспект переживання самотності залишається недостатньо вивченим, попри те, що культурні стереотипи та соціалізація формують різні моделі емоційного реагування. Наприклад, чоловіки частіше приховують емоції через страх порушити норми маскулінності, тоді як жінки орієнтуються на пошук підтримки, що впливає на інтенсивність та тривалість самотності. Роботи Л. Фадєєвої, J. Kachoppo R. Weys та інших науковців підкреслюють необхідність глибшого аналізу гендерної динаміки в контексті адаптаційних процесів.

Мета дослідження: виявити ґендерні відмінності у переживанні самотності серед студентів-першокурсників та проаналізувати чинники, що впливають на цей процес, з подальшою розробкою рекомендацій для ґендерно-орієнтованої психологічної підтримки.

Відповідно до мети було визначено ***завдання*** дослідження:

1. Систематизувати теоретичні підходи до вивчення самотності як психологічного феномену.
2. Дослідити особливості адаптації студентів-першокурсників до умов вищої освіти та їхній вплив на відчуття самотності.
3. Визначити ґендерні відмінності у стратегіях переживання самотності та чинники, що їх обумовлюють.
4. Розробити практичні рекомендації для профілактики та подолання самотності з урахуванням ґендерних особливостей.

Шляхи реалізації мети та завдань:

– Аналіз наукових праць з психології, соціології та педагогіки (роботи Л. Фадєєвої, J. Arnett, R. Weys, J. Kachoppo,).

– Використання кількісних методів, таких як шкала самотності UCLA для оцінки інтенсивності самотності, анкетування.

– Використання якісних методів, таких як напівструктуровані інтерв'ю для глибшого аналізу емоційних та соціальних аспектів.

– Порівняльний аналіз даних за ґендерною ознакою з використанням статистичних інструментів.

– Розробка програм підтримки на основі виявлених закономірностей, включаючи тренінги комунікативних навичок та створення малих груп за інтересами.

Ключові слова: самотність, ґендерні відмінності, студенти-першокурсники, адаптація, соціальна ізоляція, психологічна підтримка, емоційна регуляція.

Рябоконь Катерина Сергіївна

Науковий керівник:
Плескач Богдан Вадимович
Кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. В умовах воєнного стану українське суспільство стикається з безпрецедентними викликами, що суттєво впливають на всі сфери життя, зокрема на психологічний стан дітей. Молодші школярі є особливо вразливою категорією, оскільки цей віковий період є критично важливим для їх соціального, емоційного та когнітивного розвитку. Дослідження психологічної адаптації таких науковців, як Г. Балла, Е. Еріксона, А. Маслоу, Ф. Меєрсона, Ж. Піаже, З. Фрейда та ін., наводять нас до того, що адаптація дитини залежить від багатьох факторів, таких як підтримка сім'ї, рівень стресу, доступ до освітніх і соціальних ресурсів, а також якість психологічної допомоги. Проте в умовах війни ці аспекти набувають особливої важливості, адже саме вони визначають успішність адаптаційного процесу.

Проблема полягає в тому, що сучасна система освіти та психологічної допомоги дітям стикається з новими викликами, серед яких вимушене переселення, відсутність стабільного навчального середовища, порушення звичних соціальних зв’язків і підвищений рівень тривожності. За даними ЮНІСЕФ (2023), близько 70% українських дітей, які пережили воєнні дії, потребують психологічної підтримки. Це свідчить про необхідність глибшого вивчення чинників, що впливають на адаптацію дітей до змінених умов.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів для організації психологічної допомоги дітям, розробки програм тренінгів для педагогів і батьків, а також удосконалення освітнього середовища в умовах кризи. Створення безпечного освітнього простору є ключовим фактором для збереження психічного здоров'я дитини у стресових умовах.

Отже, це дослідження спрямоване на вирішення важливого завдання сучасної психології – підтримки дітей у складних умовах, пов'язаних із впливом воєнного стану, та забезпечення їх гармонійного розвитку і психологічної адаптації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити процес психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної адаптації та факторів, які її визначають.
2. Провести теоретичний аналіз впливу факторів воєнного стану на психологічний розвиток та особливості адаптації дітей молодшого шкільного віку.
3. Емпірично дослідити особливості психологічної адаптації в умовах воєнного стану.
4. Запропонувати програму психокорекційної роботи для сприяння адаптації молодших школярів та рекомендації для вчителів і батьків для підтримки адаптаційних процесів.

Шляхи реалізації мети та завдань: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення особливостей психологічної адаптації молодших школярів в умовах воєнного стану; емпіричні: спостереження, опитування; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Дослідження ґрунтується на комплексному підході, що включає аналіз наукових джерел, емпіричне дослідження рівня адаптації дітей у кризових умовах, використання психодіагностичних методик, кількісний та якісний аналіз отриманих результатів. На основі проведеного аналізу розроблено психокорекційну програму, спрямовану на покращення адаптаційних процесів у молодших школярів.

***Ключові слова*:** психологічна адаптація, молодші школярі, воєнний стан, психоемоційний стан, кризові ситуації, соціально-психологічна адаптація.

Савойсько Ілля Валентинович

Науковий керівник:
Клібайс Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
доцент

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАДІЙНОГО ТИПУ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ

Актуальність дослідження. Теорія прив'язаності запропонована J. Bowlby розширила наукове сприйняття проблеми впливу ранніх процесів взаємодії при батьківсько-дитячих стосунках та їх подальшу роль у розвитку людини. Якість раннього зв'язку з опікуном, позначається на здатності утворювати стосунки та перебувати в них, здійснювати саморегуляцію

емоційних станів, та впливає на відношення до світу та інших людей загалом. Проблематика відкриттів J. Bowlby та колег, таких як M. Ainsworth, K. Bartholomew, K. Brennan, R. Fraley, C. Hazan, E. Hesse, L. Horowitz, M. Main, P. Shaver, J. Waller та ін., досі зберігає свою актуальність, оскільки безпосередньо стосується соціального та внутрішнього благополуччя особистості.

Доведено, що під час формування прив'язаності, одним з ключових аспектів виступає залучення батьківської та дитячої емоційної сфери в цей процес. Окрім того, спираючись на результати дослідження A. Curci, K. Double, K. Kafetsios, T. Lanciano, A. Marks, S. Walker та ін. можна стверджувати про існування зв'язку між типами прив'язаності та емоційним інтелектом. При цьому, аналогічні дослідження в україномовному науковому просторі фактично відсутні.

Світосприйняття через емоції, розуміння емоційних тенденцій, здатність регулювати власний стан та використовувати емоції у міжособистісній взаємодії є проявами емоційного інтелекту. На актуальний момент, в науковому просторі відсутній консенсус з приводу трактування та структурування емоційного інтелекту. Однак існує безліч робіт у напрямку дослідження та оформлення емоційного інтелекту у робочу модель, до прикладу праці R. Bar-On, J. Carroll, D. Caruso, A. Furnham, H. Gardner, D. Goulman, J. Mayer, M. Mikolajczak, K. Petrides, C. Saarni, P. Salovey та ін.

В українському науковому просторі, є провідними роботи вчених В. Зарицької, Є. Карпенко, Н. Ковриги, Е. Носенко, О. Чебикіна. Автори пропонують неординарні підходи до розгляду цього феномену чим розширюють можливе розуміння емоційного інтелекту. Незважаючи на велику кількість досліджень спрямованих на структурування та опис емоційного інтелекту, даний феномен залишається дискусійним, що обумовлює необхідність продовження його вивчення.

Необхідність поглиблення розуміння аспектів, що впливають на психічне здоров'я та емоційне благополуччя особистості, а також обмежена кількість досліджень взаємозв'язку прив'язаності та емоційного інтелекту, особливо на українській вибірці, обумовлює актуальність даної теми дослідження.

Мета дослідження: дослідити зв'язок емоційного інтелекту та різних типів прив'язаностей.

Відповідно до теми визначено ***завдання:***

1. Дослідити теоретичні основи вивчення взаємозв'язку емоційного інтелекту та типів прив'язаностей;
2. На основі теоретико-методологічного аналізу наукових джерел виокремити основні підходи до розуміння емоційного інтелекту та типу прив'язаності;
3. Емпірично дослідити прояви емоційного інтелекту у осіб з різними типами прив'язаностей.

Шляхом реалізації мети та завдань дослідження є: використанням таких методів, теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, класифікація,

узагальнення та систематизація; емпіричні: діагностичні методики: «Самооцінка генералізованого типу прив'язаності» К. Бартолом'ю (адаптація Ю. Вторнікова) та Л. Горовиця; "Досвід близьких стосунків" К. Бреннан (адаптація Ю. Вторнікова) – для діагностування типу прив'язаності особистості, "Діагностика емоційного інтелекту" Н. Холл – для діагностування емоційного інтелекту; кількісної обробки даних: коефіцієнт кореляції Пірсона.

Ключові слова: емоційний інтелект, типи прив'язаності, надійна прив'язаність, емоції, емоційна розумність.

Савченко Іван Олексійович

Науковий керівник:
Клібайс Тетяна Володимирівна
кандидат психологічних наук,
доцент

ПСИХОСЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ОСІБ З ПСИХОСОМАТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Актуальність дослідження. Психосоматичні розлади є однією з найактуальніших проблем сучасної психології та медицини. Вони поєднують фізичні симптоми з глибокими психологічними процесами, що вимагає комплексного підходу до їхнього вивчення. Дослідження психосемантичних особливостей висловлювань осіб із такими розладами дозволяє розкрити механізми їхнього формування та розвитку, а також удосконалити методи психодіагностики й психокорекції.

Сучасні дослідження підтверджують, що психологічні чинники, такі як стрес, тривожність, депресивні стани та внутрішні конфлікти, можуть значною мірою впливати на виникнення та перебіг соматичних захворювань. При цьому одним із важливих аспектів є аналіз мовлення пацієнтів, адже воно відображає їхній внутрішній стан та механізми реагування на стресові ситуації.

Вивчення психосемантики висловлювань осіб із психосоматичними розладами дозволяє зрозуміти, яким чином вони сприймають свій стан, які емоційні та когнітивні патерни домінують у їхній свідомості. Це важливо не лише для глибшого розуміння природи психосоматичних розладів, а й для розробки ефективних стратегій психокорекції та психотерапії.

Актуальність теми зумовлена також зростанням кількості осіб, що страждають на психосоматичні розлади. За даними ВООЗ, у сучасному світі спостерігається тенденція до збільшення кількості випадків хронічного стресу, тривожних і депресивних станів, що спричиняють розвиток психосоматичних захворювань. Це підкреслює необхідність детального дослідження зв'язку між

психосемантичними характеристиками мовлення та особливостями психосоматичних розладів.

Дослідження психосемантичних особливостей висловлювань осіб із такими розладами дозволяє розкрити механізми їхнього формування та розвитку, а також удосконалити методи психодіагностики й психокорекції.

Мета дослідження: аналіз психосемантичних особливостей мовлення осіб із психосоматичними розладами для виявлення їхнього впливу на формування та перебіг цих розладів.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести аналіз літератури щодо психосемантики мовлення та психосоматичних розладів.
2. Визначити основні психосемантичні характеристики висловлювань осіб із психосоматичними розладами.
3. Дослідити взаємозв'язок між мовними патернами та рівнем емоційної напруги у пацієнтів.
4. Оцінити ефективність різних методів аналізу психосемантичних характеристик.
5. Розробити рекомендації щодо використання отриманих результатів у психокорекційній практиці.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: використання комплексного підходу до аналізу психосемантичних характеристик мовлення, що включає психолінгвістичні, когнітивні та емоційні аспекти; проведення емпіричного дослідження на вибірці осіб із психосоматичними розладами для збору якісних та кількісних даних; застосування сучасних методів комп'ютерної лінгвістики для автоматизованого аналізу текстових даних; методи контент-аналізу, асоціативного експерименту та семантичного диференціалу для виявлення характерних мовних патернів; інтерпретація отриманих результатів у контексті когнітивної та клінічної психології з метою їх практичного застосування в психотерапевтичній діяльності.

Ключові слова: психосемантика, мовлення, психосоматичні розлади, когнітивні процеси, емоційні стани, психолінгвістика, семантичний аналіз, психодіагностика.

Стасевич Анісія Олегівна

Науковий керівник:
Циганчук Тетяна Володимирівна
кандидат психологічних наук,
доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ЧИННИК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження. Тема толерантності до невизначеності поступово стає невід'ємною частиною української ментальності. В першу чергу, цьому сприяло повномасштабне російське вторгнення на початку 2022 року. А з ним низка властивих війні чинників: економічна криза, екзистенційні питання, втрачена довіра до влади, соціально-психологічні проблеми індивідуумів тощо. Невизначеність можна охарактеризувати як складну ситуацію, якій притаманна відсутність певних інформаційних елементів. Для конструктивного проживання такої ситуації необхідно мати психологічну толерантність до невідомості, амбівалентності, неоднозначності.

Деякі вітчизняні дослідники, як от, наприклад, А. Гусєв, П. Лушин, В. Пічурін, а також західні — S. Badner, S. Bochner, E. Frenkel-Brunswick, A. MacDonald розглядали поняття невизначеності у контексті психологічної толерантності до невизначеності. Психологічна толерантність до невизначеності — складний, багатовимірний феномен, що тісно пов'язаний з поняттям резильєнтності особистості. Адже захисні фактори стійкості допомагають долати людині складні життєві ситуації, які передбачають невизначеність.

Поняття резильєнтності особистості набуло неабиякої популярності в останні роки. І це не дивно, оскільки суспільство потребує концепції, яка буде виконувати роль підтримуючого фактора у нелегкі часи. Часто цим поняттям спекулюють в медіа, рекламних кампаніях; воно перетворилось на маркер української ідентичності.

Попри популярність, феномен резильєнтності з'явився у науковому полі не так давно — в кінці двадцятого століття, переважно у працях західних дослідників. Американська психологічна асоціація (наукова і професійна організація, що репрезентує психологію в США), визначає резильєнтність як "процес і результат успішної адаптації до складних життєвих обставин, шляхом розумової, емоційної та поведінкової гнучкості".

Феноменологічний опис стійкості, яка є основою сучасного визначення резильєнтності, можна побачити ще у працях В. Франкла та Е. Еґер, як відповідь на жорстокість Голокосту, який уособлював невизначеність для єврейського народу. Як і Голокост, що став втіленням геноциду євреїв, так і російська війна проти України, є спробою тотального винищення українців. Це порівняння дає можливість зрозуміти, наскільки важливими в цих контекстах є психологічна толерантність до невизначеності та резильєнтність. Ці психологічні механізми буквально допомагають вижити та зберегти оптимізм до життя.

На сьогодні не існує єдиного визначення резильєнтності. Це багатовимірна концепція, як і феномен психологічної толерантності до невизначеності. Резильєнтність пройшла декілька етапів досліджень у працях західних науковців, таких як D. Cicchetti, N. Garmezy, S. Luthar, A. Masten, G. Richardson,

M. Rutter, S. Southwick, E. Werner тощо. Українська дослідниця Г. Лазос підсумовує у своїй статті, що це поняття еволюціонувало від феноменологічного опису до складного біо-психо-соціального явища. Вітчизняні ж дослідники, такі як О. Кокун, Г. Лазос, О. Хамініч також розглядають поняття життєстійкості, яке спочатку сприймалось у науковому полі як синонім резильєнтності, але потім стало одним з його складників.

Підсумовуючи погляди західних та вітчизняних науковців, можна окреслити багатокомпонентність поняття резильєнтності такими складниками як адекватна самооцінка, позитивний погляд на життя, когнітивна та емоційна гнучкість, наявність сенсу в житті, соціальна підтримка, усвідомленість та самоспівчуття; здатність до життєстійкості, що охоплює включеність, контроль та прийняття виклику. Час від часу ці складові варіюються в різних комбінаціях. Важливо розуміти, що резильєнтність це не тільки здатність до відновлення після складних та травматичних подій, це також можливість для посттравматичного зростання особистості. Резильєнтність, як і психологічну толерантність до невизначеності, характеризують як рисою, так і динамічним процесом.

По суті, невизначеність вже втілена в процесі українсько-російської війни, і попри віру народу в перемогу, потребує психологічної толерантності до невизначеності як чинника резильєнтності українського суспільства. Резильєнтність ж сьогодні потребує подальших досліджень в галузі психології, тому що це важлива концепція, яка допомагає боротись та зростати українській нації.

Мета дослідження: **т**еоретично-емпіричним шляхом встановити характер взаємозв’язку рівня резильєнтності особистості з рівнем її толерантності до невизначеності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічне дослідження резильєнтності особистості та психологічної толерантності до невизначеності.
2. Проаналізувати чинники рівня резильєнтності особистості.
3. Емпірично дослідити характер взаємозв’язку рівня резильєнтності особистості з рівнем її толерантності до невизначеності
4. Надати практичні рекомендації з підвищення резильєнтності особистості.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових та психологічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; абстрагування - дослідження з метою виділення основних характеристик та властивостей об’єкта, які є суттєвими для зазначених завдань, ігнорування другорядних аспектів задля того, аби зробити процеси більш зрозумілими д ля практичних рекомендацій; емпіричні: шкала стресостійкості Коннора-Девідсона - 10 (CD - RISK - 10), шкала інтолерантності до невизначеності Н. Карлетона; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та

визначення статистичної значущості отриманих під час анкетування результатів.

Ключові слова: резильєнтність, стійкість, психологічна толерантність, невизначеність, саморегуляція, захисні фактори, інтолерантність, посттравматичне зростання, відновлення.

Хромець Ольга Олегівна

Науковий керівник:
Лозова Ольга Миколаївна,
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ КАНАЛІВ МЕСЕНДЖЕРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Актуальність дослідження. В сучасному світі традиційні раніше джерела масової інформації, такі як радіо, телебачення, друковані матеріали, все інтенсивніше витісняються інформаційними каналами месенджерів. Часовий пік переходу на онлайн-новини припав на період повномасштабного вторгнення росії в Україну, оскільки люди відчули гостру необхідність отримувати достовірну інформацію швидко та в будь-який час доби. Зокрема, за даними опитування громадянської мережі «ОПОРА» виявилося, що 73,4% українців використовують саме соцмережі як джерело новин. Найпопулярніші із них – Telegram (78,1%), YouTube (59,5%), Facebook (44,6%). Проте, така тенденція сприяла появі великої кількості каналів, які стали джерелом поширення дезінформації, непідтверджених фактів та різного роду маніпулятивних текстів, що загрожували дестабілізацією суспільства, посилювали напруженість, підривали довіру до державних інститутів. Оскільки воєнний період сповнений невизначеності, за якої люди стають вразливішими до маніпуляцій, одним із завдань психологічної науки стає дослідження чинників, які впливають на довіру до інформаційних каналів, та розробка психологічного супроводу розвитку довіри як до себе, так і до інформації, що споживається.

Інформаційні джерела, за допомогою яких суспільство отримує інформацію, яким довіряє та які поширює у міжособистісній комунікації, суттєво впливають на ситуацію всередині країни. Очевидно, що користування офіційними джерелами знижує ризик поширення дезінформації. З іншого боку, якщо суспільство схильне до вибору недостовірних каналів месенджерів, ризик поширення паніки серед населення або розколу суспільства є значно вищим. Враховуючи зниження здатності до критичного мислення в екстрених ситуаціях, складно переоцінити важливість проблеми довіри молодого покоління та, відповідно, вибору ним каналів інформації у месенджерах.

Явище довіри різнобічно вивчалося багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема, соціально-психологічні функції явища довіри окреслила С. Ворожбит. Довіру як соціально-психологічний феномен розглянуто у працях Н. Кравець, Л. Никоненко, Н. Степанова. Явище довіри до себе вивчалося в працях Н. Єрмакової, С. Шевченко, В. Шеремета. Проблемі довіри до конвергентних медіа у сучасному українському медіапросторі присвятила свою роботу А. Кавєріна. Серед зарубіжних вчених, що різнобічно вивчали явище довіри, слід виокремити таких дослідників як Б. Банкер, С. Джурард, М. Ендрес, П. Ласкоу, Р. Левицькі, М. Стівенсон, Ф. Фукуяма, П. Штомпка. Питання соціально-психологічних функцій довіри досліджували також М. Вудкок, П. Гіер, К. Гіффін, Ж. Маклайн, З. Ратайчак, Д. Сміт, М. Тош, Д. Френсіс та інші.

Проблема психологічних аспектів формування довіри до інформаційних каналів месенджерів у воєнний час є відносно новою, тому існує дефіцит наукових досліджень, присвячених цій темі. Більшість інформації, пов'язаної з питанням вибору суспільством джерел інформації та довіри до них, окреслена в нечисленних соціологічних дослідженнях. Ці та інші фактори зумовлюють наукову новизну та актуальність досліджуваної теми.

Мета дослідження: виявлення ролі інформаційних каналів месенджерів у становлення довіри молоді до засобів інформування під час війни.

Завдання дослідження:

1. дослідити типові для молоді комбінації довіри/недовіри до себе, світу, інших людей;
2. з'ясувати ступінь довіри до каналів отримання інформації новинного та політико-правового змісту;
3. виявити вплив та значущість для молоді окремих каналів отримання інформації новинного та політико-правового змісту під час війни;
4. розробити програму психологічного супроводу розвитку довіри до себе та інформаційних каналів месенджерів під час війни.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми: аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних та емпіричних даних; проведення порівняльного дослідження; застосування стандартизованих опитувальників/анкетувань. Кількісний аналіз даних стандартизованих методик проводився за допомогою статистичних методів обробки даних, якісний аналіз – методом контент-аналізу.

Ключові слова: довіра, недовіра, медіадовіра, інформаційні канали, месенджери, новини, воєнний час.

Юркевич Дар'я Сергіївна,

Науковий керівник:
Матвієнко Лариса Іванівна,

кандидат психологічних наук,
доцент

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МЕНЕДЖЕРІВ

Актуальність дослідження. У сучасному динамічному бізнес-середовищі менеджери стикаються з численними викликами, пов'язаними з необхідністю швидкого ухвалення рішень, управління персоналом, ефективної комунікації та вирішення конфліктних ситуацій. Високий рівень емоційного інтелекту (EI) сприяє розвитку таких ключових навичок, як саморегуляція, емпатія, мотивація, соціальна взаємодія та адаптивність, що, своєю чергою, визначає ефективність управлінської діяльності.

Наукові дослідження доводять, що менеджери з високим рівнем емоційного інтелекту краще керують командою, мотивують співробітників, створюють сприятливий психологічний клімат у колективі та досягають високих результатів у професійній діяльності. Водночас недостатній рівень розвитку EI у керівників може спричинити деструктивні управлінські рішення, зниження продуктивності персоналу, конфліктність та емоційне вигорання.

Враховуючи сучасні тенденції, що вимагають від керівників не лише професійних знань, а й високого рівня емоційної компетентності, дослідження ролі емоційного інтелекту в контексті професіоналізму менеджерів є надзвичайно актуальним. Аналіз даної проблеми дозволить визначити ефективні методи розвитку емоційного інтелекту у керівників, що сприятиме підвищенню якості управління та організаційного розвитку.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити вплив емоційного інтелекту на професіоналізм менеджерів, визначити ключові аспекти його розвитку та сформулювати рекомендації щодо підвищення рівня EI у керівників.

Відповідно до мети визначено завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту та його значення у професійній діяльності менеджерів.
2. Дослідити взаємозв'язок між рівнем емоційного інтелекту та професіоналізмом керівників.
3. Виявити основні методи та інструменти розвитку емоційного інтелекту у сфері менеджменту.
4. Розробити рекомендації щодо підвищення рівня емоційного інтелекту серед менеджерів для підвищення їхньої ефективності.

Шляхами реалізації завдань дослідження є: аналіз наукових джерел з психології, менеджменту та соціології; емпіричні методи (опитування, тестування, спостереження) для визначення рівня емоційного інтелекту менеджерів; методи математичної статистики для обробки отриманих даних.

Ключові слова: емоційний інтелект, менеджмент, професіоналізм, лідерство, управління персоналом.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

Арендар Наталія Олександрівна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах воєнного стану психопрофілактика емоційного вигорання серед вихователів дошкільних закладів освіти стає надзвичайно важливою. Вихователі не лише повинні володіти професійними знаннями та навичками, але й бути здатними справлятися зі значним емоційним навантаженням. Вплив воєнного стану призводить до збільшення рівня стресу та тривожності, що впливає на психічне здоров'я та загальний добробут педагогів. Вони змушені адаптуватися до нових умов праці, забезпечувати безпеку дітей, організовувати навчальний процес в укриттях та надавати психологічну підтримку дітям та їхнім сім'ям. В таких умовах проблема емоційного вигорання набуває особливої актуальності, оскільки воно може призвести до значного зниження ефективності професійної діяльності та якості освіти.

У вітчизняній та зарубіжній психології це явище досліджували Дж.У.Канінгем, Л.М. Карамушка, М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, Л.І. Березовська, М.Лейтер, К. Маслач, Р.Л.Шваб, Р.С.Шулер та ін. Синдром емоційного вигорання виникає в будь-якій діяльності, що пов’язана з інтенсивним спілкуванням і контактами з людьми. Його розвиток поступово призводить до незворотних змін особистісної структури людини, що перешкоджає успішному здійсненню її професійної діяльності, взаємодії тощо. Термін "вигорання" використовується у Міжнародному класифікаторі хвороб – МКХ як наслідок тривалого невирішеного стресу на робочому місці. Зараз цей термін застосовують не лише для позначення робочого стресу, а й для визначення загального стану людини, що може виникнути від будь-якого виду діяльності.

Дослідження цього явища дозволяє не лише краще розуміти його причини та наслідки, але й розробляти ефективні стратегії профілактики та подолання, що сприятиме збереженню психічного здоров'я та підвищенню якості життя людей.

Мета дослідження: розробка та апробація програми профілактики емоційного вигорання серед педагогів дошкільних закладів освіти на основі теоретичного аналізу та емпіричного дослідження проблеми емоційного вигорання, викликаного викликами воєнного стану.

Завдання:

1. Теоретичний аналіз проблеми емоційного вигорання особистості в науковій літературі.
2. Визначити детермінанти емоційного вигорання педагогів закладів дошкільної освіти в умовах дії воєнного стану.
3. Емпірично дослідити особливості емоційного вигорання педагогів дошкільних закладів освіти.
4. Розробити та апробувати програму психопрофілактики емоційного вигорання педагогічних працівників дошкільних закладів освіти в умовах дії воєнного стану.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових психологічних та педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення детермінант емоційного вигорання педагогів закладів дошкільної освіти; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: емоційне вигорання особистості, професійне вигорання вихователя, психопрофілактика.

Балашова Вероніка Андріївна

Науковий керівник:
Рева Олена Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ

Актуальність дослідження. Ситуація, яка склалася на території України під впливом воєнних дій, потребує розгляду з різних сторін, однією з яких є

повернення учасників бойових дій до цивільного життя, зокрема, одним з аспектів якого є професійне.

Після демобілізації учасники бойових дій стикаються з низкою проблем, які можуть знижувати мотивацію та готовність до повернення у професію. Недоречні запитання від колег, зниження загального фізичного здоров'я, неприйняття зі сторони цивільних, все це перешкоджає якісному поверненню з військового середовища і знижує рівень мотивації до професійної діяльності.

На прикладі демобілізованих з зон бойових дій, до початку повномасштабного вторгнення, можна побачити, що проблематика реадаптації є для України актуальною. Дослідження психологічних особливостей учасників бойових дій російсько-української війни збагачує психологічну науку та практику розумінням, специфічних для нашої війни, компонентів та можливих наслідків для суспільства.

Вивченням проблем професійної реадаптації учасників бойових дій займалися такі українські науковці як: Н. Азьмук, К. Горішня, І.Ждаленко, М. Панов, А. Шумейко, та інші завдяки яким визначено особливості професійної та соціально-психологічної реадаптації учасників бойових дій. Особливості мотиваційного компоненту психологічної готовності особистості розглядали такі вітчизняні науковці от-як: Т. Жванія, Н. Кавуненко та О. Бондарчук, Л. Карамушка, І. Моначин та В. Чорноус, В. Москалець, Є. Романова, М. Тиченко, М. Томчук та інші, визначили критерії психологічної готовності, її компоненти та передумови.

Однак питання психологічної готовності до професійної реадаптації учасників бойових дій потребує уточнення, багато науковців орієнтувалися на досвід АТО/ООС, що має відмінності від Повномасштабного вторгнення на територію України, як за характером бойових дій так і за масштабністю наслідків для українського суспільства. Таким чином, дослідження професійної реадаптації учасників бойових дій та мотиваційний компонент професійної готовності має вагоме теоретичне і практичне значення, його результати стануть у нагоді громадським організаціям, кризовим психологам, роботодавцям.

Об'єкт дослідження: професійна реадаптація.

Предмет дослідження: психологічна готовність учасників бойових дій до професійної реадаптації.

Мета дослідження*:* теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити психологічну готовність учасників дій до професійної реадаптаці, розробити й апробувати матеріли для підвищення психологічної готовності.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі ***завдання***:

1. Проаналізувати наукові джерела щодо понять професійної реадаптації та мотиваційного компоненту психологічної готовності учасників бойових дій.
2. Емпірично дослідити мотиваційний компонент психологічної готовності учасників бойових дій до професійної реадаптації.

3. Розробити й апробувати тренінгову програму розвитку мотиваційного компоненту психологічної готовності учасників бойових дій до професійної реадаптації.

Шляхами реалізації мети та завдань **дослідження є:** теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики психологічної готовності та психологічної реадаптації учасників бойових дій; порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних знань з професійної реадаптації та мотиваційного компоненту професійної готовності учасників бойових дій; якісний та кількісний аналіз отриманих даних за допомогою засобів математичної статистики, обробка цих даних; розробка й апробація матеріалів щодо розвитку мотиваційного компоненту професійної реадаптації. У ході проведення емпіричного дослідження буде використано: «Опитувальник кар'єрних цінностей (Career values questionable) M. Abessolo, A. Hirschi, J. Rossier (адаптація Л. М. Карамушки, М. Є. Тиченко); Шкала мотивації до кар'єри (Career motivation scale) R. Day, T. D. Allen, adapted from M. London, R.A. Noe et al. (адаптація Л.М. Карамушки, М.Є. Тиченко).

Ключові слова: психологічна редаптація, учасники бойових дій, психологічна готовність, війна, демобілізація.

Безверха Вікторія Миколаївна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДЕМОБІЛІЗОВАНИМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ З ПТСР

Актуальність дослідження. Проблема посттравматичного стресового розладу серед демобілізованих військовослужбовців залишається однією з найгостріших у сучасному суспільстві і зокрема в Україні. Бойовий досвід залишає глибокий емоційний відбиток, що впливає на здатність осіб до реінтеграції у мирне життя. Відсутність належної психологічної допомоги може призвести до хронічних форм ПТСР, соціальної ізоляції, конфліктів у сім'ї та навіть суїцидальних спроб.

ПТСР в Україні може стати однією з ключових проблем під час та після закінчення війни. Саме тому, важливо ретельно вивчити особливості його прояву враховуючи специфіку російсько-української війни. Всі демобілізовані військові проходять етап адаптації до мирного життя, але колишні учасники бойових дій з ПТСР цей процес проходять значно довше та потребують

допомоги спеціалізованих фахівців. ПТСР може проявлятися у таких симптомах, як: порушення сну, часте відчуття страху, тривога, порушення пам'яті, асоціальна поведінка, апатія тощо. Сьогодні, справжнім викликом для науковців є дослідження питання повноцінного повернення, адаптації та інтеграції до цивільного життя демобілізованих військовослужбовців. Адже, значна частина військовослужбовців потрапили на фронт вдруге у 2022 році, вони тільки поглибили свої психологічні та фізичні травми. Можна припустити, що більша половина демобілізованих військовослужбовців будуть потребувати професійного психологічного консультування в процесі адаптації та реінтеграції до мирного життя. В Україні не існує цілісної програми, яка б покривала потреби допомоги інтеграції демобілізованих військовослужбовців до цивільного життя. Це вказує на актуальність досліджуваної в роботі проблематики.

Дослідження проблеми посттравматичного стресового розладу, теоретичні прояви стресу та станів, симптомів, сучасну психологічну реабілітацію, широко висвітлено в працях українських вчених: О. Блінова, І. Крука, І. Григуса, Б. Гунько, О. Кокуна, Н. Агаєва, Н. Лозінської, Т. Титаренко, П. Березіна, В. Горбунова, Л. Герасименко, А. Скрипнікова, Р. Ісакова, Ю. Костюка, Л. Гуменюка, О. Федчука, О. Даніліна, К. Островської, В. Алещенко, О. Туриніна, І. Чамлай, А. Мельника та інші. Серед закордонних науковців варто згадати: Р. Лазаруса, Г. Сельє, А. Кардінера, Д. Германа, Д. Гроссмана, Род Ван Пелта, Л. Бербак, С. Бремо-Філліпс, Мір'ям Дж. Нійдам, А. Макфарлейн, Е. Верметтен та інші.

Вивчення цієї проблематики дозволить врахувати потреби ветеранів у стабілізації психоемоційного стану, відновленні міжособистісних стосунків та розвитку соціальних навичок. Результати дослідження можуть стати основою для реалізації реабілітаційних програм, що сприятимуть не лише психологічному відновленню ветеранів, але й їхній успішній інтеграції в суспільство.

Мета дослідження: розробити і обґрунтувати модель психологічної допомоги демобілізованим військовослужбовцям із ПТСР, яка сприятиме стабілізації психоемоційного стану, розвитку адаптаційних механізмів та інтеграції в мирне життя.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Охарактеризувати теоретико-методологічні засади щодо ПТСР.
2. Проаналізувати соціально-психологічні особливості демобілізованих військових із ПТСР.
3. Запропонувати етапи психологічної допомоги, зокрема кризову підтримку, когнітивно-поведінкову терапію (КПТ), а також соціальну реабілітацію.
4. Розробити Програму психологічної допомоги, яка враховує специфіку демобілізованих військовослужбовців із ПТСР та їхні соціальні потреби та визначити її ефективність

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: провести аналіз наукових досліджень щодо ПТСР серед військовослужбовців; визначити соціально-психологічні аспекти проблеми ПТСР та їх вплив на демобілізованих військових; застосувати методи порівняння, узагальнення та систематизації теоретичних даних; розробити план емпіричного дослідження та обрати відповідні методи (інтерв'ю, анкетування, психодіагностичні методики); провести діагностику; визначити бар'єри адаптації та інтеграції демобілізованих військовослужбовців до мирного життя; створити й апробувати програму психологічної допомоги на основі отриманих результатів емпіричного дослідження, провести кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: Посттравматичний стресовий розлад, військовослужбовець, демобілізований, соціально-психологічна реабілітація, адаптація, інтеграція, реінтеграція.

Березовська Майя Григорівна

Науковий керівник:
Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. У контексті повномасштабної війни в Україні особливої актуальності набуває дослідження копінг-поведінки дружин військовослужбовців, які перебувають у стані постійного психологічного стресу через небезпеку для життя їхніх чоловіків та необхідність самостійно справлятися з повсякденними викликами.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення провідних зарубіжних науковців у галузі психології стресу та копінг-поведінки. Зокрема, особливий інтерес викликають наукові розробки у яких виокремлено категорії копінг-стратегій (*R.* Lazarus & *S.* Folkman, 1984); розширено розуміння багатовимірності копінг-механізмів (C. Carver & M. Scheier, 2014). У нашому дослідженні ми дотримуватимемося підходу до феномену копінг-поведінки, який запропонували *R.* Lazarus та *S.* Folkman, відповідно до якого копінг розглядається як усвідомлювані когнітивні, емоційні та поведінкові зусилля особистості, спрямовані на зменшення впливу стресу, що пригнічує життєві ресурси людини, у напрямку відновлення і збереження комфортного психологічного стану. Копінг-поведінка особистості реалізується завдяки копінг-стратегіям, які є індивідуальними способами виходу із загрозливої ситуації.

Особливо цінними для розуміння копінг-поведінки дружин військовослужбовців є роботи у яких висвітлено механізми подолання стресу в подружніх парах (G. Bodenmann, 2005); емпірично встановлено прояви гнучкості у використання дружинами військовослужбовців різних копінг-стратегії з урахуванням особливостей конкретної життєвої ситуації (O. Wheeler & *R.* Stone, 2010); диференційовано позитивні та негативні копінг-стратегії, що використовуються дружинами військовослужбовців у період їх відсутності (Moelker & van der Kloet, 2006 p.); встановлено найефективніші копінг-стратегії, що використовуються дружинами військовослужбовців-комбатантів на етапі проходження чоловіками військової служби (K. Lapp et al., 2010).

Українськими науковцями дослідження проводяться у контексті психодіагностики копінг-стратегій (Л. Карамушка, 2023); розуміння психологічних механізмів подолання травматичного досвіду в умовах війни (С. Максименко, Т. Титаренко, 2023); аналізу копінг-стратегій дружин українських військовослужбовців-комбатантів (К. Батаєва та А. Артеменко, 2023); вивчення копінг-стратегій дружин військовослужбовців щодо управління власними емоційними станами під час очікування звісток з фронту, виховання дітей в умовах відсутності батька, подолання соціально-побутових труднощів, підтримки психологічного здоров'я всіх членів родини, адаптації до змін у поведінці чоловіка після повернення із зони бойових дій. Дослідження соціально-психологічної адаптації дружин та дітей військовослужбовців виявляє, що вони часто перебувають під великим стресом через часті розлуки, емоційні переживання та труднощі в повсякденному житті. Ці труднощі можуть включати виконання батьківських обов'язків самостійно, проблеми з пошуком роботи після переїзду та відсутність соціальної підтримки. Врахування специфіки їхнього становища є важливим для розробки програм підтримки (Батаєва К.В., Артеменко А.Б., 2023). За результатами досліджень, дружини військовослужбовців часто потребують психологічної підтримки під час реінтеграції сім'ї. Військовослужбовці часто стикаються з великими стресами під час виконання своїх обов'язків, але їхні дружини також переживають численні труднощі, які можуть бути неочевидними. Психологічні і соціологічні дослідження показують, що жінки, які чекають на повернення своїх чоловіків з військових місій, можуть відчувати тривогу, депресію та інші емоційні проблеми, які посилюються після повернення чоловіків додому. Ці труднощі можуть бути ще більш значними, якщо чоловік провів час у полоні або якщо сім'я була розділена на тривалий час (М. Сегал, 1986).

Однак, попри значні здобутки науковців, на сьогодні бракує практичних розробок, спрямованих на психологічної підтримки дружин військовослужбовців в період війни з метою оптимізації їх індивідуальних копінг-стратегій.

Мета дослідження: теоретично та емпіричного дослідити проблему копінг-поведінки дружин військовослужбовців та психологічні(особливості копінг-стратегій дружин українських військовослужбовців в період війни.

Об'єкт дослідження: копінг- поведінка дружин військовослужбовців.

Предмет дослідження: психологічні особливості копінг-стратегій дружин українських військовослужбовців в період війни.

Для досягнення мети дослідження поставлено наступні завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми копінг-поведінки та специфіки копінг-стратегій дружин українських військовослужбовців.
2. Емпірично дослідити психологічні особливості копінг-поведінки дружин українських військовослужбовців в період війни та встановити зв'язок продуктивних/непродуктивних копінг-стратегій дружин з їх індивідуально-психологічними властивостями.
3. Розробити програму психологічної підтримки дружин військовослужбовців з метотою оптимізації їх індивідуальних копінг-стратегій.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: узагальнення теоретичних даних, аналіз соціологічних, психологічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розробки програму психологічної підтримки дружин військовослужбовців з метою підвищення ефективності їх індивідуальних копінг-стратегій; особистісні опитувальники, опитувальники дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях, структуроване інтерв'ю; методи математичної статистики.

Ключові слова: криза, стрес, копінг-поведінка, копінг-стратегія, копінг-механізми, психологічна підтримка.

Біланюк Євген Юрійович

Науковий керівник:
Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук,
професор

СТОРІТЕЛІНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ПОДОЛАННЯ БОЙОВОЇ ПСИХОТРАВМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЙІВ

Актуальність дослідження. Гаряча фаза війни, що триває в Україні понад три роки, створює надзвичайно складні умови для підтримки психологічного ресурсу військовослужбовців. Більшість з яких перебуває на передовій практично без ротації. Це ускладнює процес надання психологічної

допомоги. Тривалий та інтенсивний вплив бойових стрес-факторів напряму впливає на появу та розвиток бойової психічної травми військовослужбовця (Блінов).

Бойова психічна травма може проявлятись суїцидальними думками, істеричними, депресивними та астенічними симптомами, які супроводжуються зниженням критичної оцінки, ускладнюють будь-яку цілеспрямовану діяльності. За різними джерелами психіатричні причини займають від 10 до 40 відсотків санітарних втрат сучасного війська, що знаходиться у фазі активних бойових дій.

В зоні ризику перебуває і демобілізований військовослужбовець. Тилове життя приховує в собі безліч пасток. Серед них - відсутність моральної, юридичної та соціальної підтримки. Вторинні стрес-фактори здатні суттєво загострити психічну травму ветерана, поглибити дезадаптацію, почуття соціально відкидання, схилити до суїцидальних думок.

За думкою О.А. Блінова до категорії психічної травми мають бути віднесені психологічні зміни військовослужбовців, які лише чекають на відправлення в район бойових дій. У цих випадках стресові реакції починаються з елементарних психовегетативних і закінчуються розгортанням картини психологічного розладу. Серед цієї категорії військовослужбовців почастішали випадки СЗЧ, дезертирства та суїцидальних спроб.

На цьому етапі війни Генштаб ЗСУ не розкриває статистику самогубств, скоєних військовослужбовцями. Ані діючими, ані ветеранами, ані новобранцями. Показовими є дослідження Департаменту у справах ветеранів США. Відповідно доповіді 2023 року, середній показник суїцидів серед ветеранів на 57,3% вищий, ніж серед дорослих в цілому.

Суспільство живе в умовах коли у ЗС рекрутується військовослужбовець із психотравмою. Потім посилює її симптоми на передовій. І, зрештою, привозить цю травму в тил, демобілізувавшись зі служби.

Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України активно працює над новими алгоритмами та методичними рекомендаціями допомоги військовослужбовцям із симптомами бойової психотравми. Безкоштовна психологічна допомога гарантується військовослужбовцям низкою державних нормативних документів: Законом України “Про реабілітацію у сфері охорони здоров’я”, Законом України “Про соціальні послуги”, постановою КМУ від 12.07. 2017 р. № 497, наказом МОУ від 09.12.2015 р. № 702, наказом Міністерства у справах ветеранів України від 23.11.2023 № 300.

При цьому незалежні компанії фіксують недостатньою кількість офіцерів-психологів, спеціальних реабілітаційних закладів та телефонів гарячих ліній (SICH). Актуальною є проблема легкого доступу військовослужбовця до простих інструментів психологічної допомоги.

Доступність – ключове характеристика, на яку ми хочемо звернути увагу в

контексті проблеми психологічної допомоги військовослужбовцям. Практичним викликом галузі є створення лінійки мобільних застосунків, спрямованих на підтримку психологічної стійкості. Ці сервіси мають бути сучасними та конкурентноздатними.

Зважаючи на це, у фокус нашого дослідження потрапили прийоми наративізації травми та приклади їхнього застосування в роботі з військовослужбовцями. Можливість розповідати історії в сучасному цифровому світі стала доступною як ніколи. Адже кожен наш пост в своєму профілі, кожна сторіз чи тік-ток вже є історією.

Практики (Veterans Writing Projects) зазначають, що наративізація травми є своєрідним мостом між внутрішнім психологічним світом і зовнішньою реальністю. Групові та індивідуальні терапевтичні програми сторітелінгу створюють безпечне середовище, де ветерани можуть ділитися своїми історіями та знаходити підтримку серед однодумців.

Дослідженням (C. Caruth, Judith L.Herman) підтверджують, що історія може слугувати засобом відновлення після травматичних подій.

Мета дослідження: є здійснити теоретичний аналіз і обґрунтування ефективності інструментів сторітелінгу для подолання бойової психотравми у військовослужбовців та розробити і апробувати психологічну (операційну) модель розвитку здатності до наративізації травми військовослужбовціями.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести теоретичний аналіз наукових джерел щодо природи бойової психотравми та її впливу на психологічний ресурс військовослужбовців.
2. Вивчити існуючі методи профілактики, психокорекції та психотерапії бойових психотравм із фокусом на наративні підходи.
3. Проаналізувати психологічний механізм сторітелінгу як терапевтичного інструменту.
4. Розробити та апробувати психологічну (операційну) модель сторітелінгу в роботі з військовослужбовцями.
5. Оцінити ефективність застосування моделі сторітелінгу через практичні кейси та емпіричні дослідження.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових джерел щодо природи бойової психотравми, її наслідків для військовослужбовців, а також способів психологічної реабілітації; вивчення особливостей наративного підходу у психотерапії, зокрема використання сторітелінгу як методу вербалізації досвіду і трансформації травматичних спогадів; дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування сторітелінгу в роботі з ветеранами; аналіз існуючих кейсів військовослужбовців, які проходили терапію із використанням сторітелінгу, з акцентом на ефективність методу. Створити цифровий застосунок психологічної допомоги, що базується на методі сторітелінгу; залучення діючих військовослужбовців та ветеранів до експериментальної роботи;

проведення оцінки психологічного стану учасників до і після участі у програмі наративізації травми; визначення наскільки застосування сторітелінгу сприяє зниженню симптомів бойової психотравми, таких як ПТСР, тривожність, депресія; узагальнення результатів дослідження та сформування рекомендації для практичного впровадження методу.

Ключові слова: військовослужбовець, ветеран, психотравма, психологічний ресурс, сторітелінг, наративізація травми, психотравмуючі події, карта бойового досвіду.

Бурцева Світлана Валеріївна,

Науковий керівник:
Власенко Інна Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЖІНОК У ПОДОЛАННІ КРИЗИ РЕПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Тривала російсько-українська війна зумовила суттєві зміни на ринку праці України, створивши надзвичайні виклики. З одного боку - це дефіцит кваліфікованих кадрів унаслідок понад 6-мільйонної міграції українок і українців, мобілізації до Сил оборони та підвищення смертності серед військових, а з іншого – високий рівень безробіття, що продовжує зростати (Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року).

Десятки тисяч дорослих українців, маючи професійний досвід, зіткнулись із вимушеним безробіттям, яке детермінувало ненормативну професійну кризу втрати роботи. Конструктивним виходом з цієї кризи є репрофесіоналізація, або вторинне професійне самовизначення, в результаті якого особистість повинна опанувати нову професію, розвинути фахові компетенції. В існуючих умовах це стає складним рішенням для багатьох безробітних українців, оскільки створює прецеденти свідомої зміни професійної кар'єри, незважаючи на вік, соціальний статус особистості й суспільні стереотипи (К. Горішня). Тому процес репрофесіоналізації набуває стресогенного характеру (О. Столярчук), стає додатковим травмуючим фактором для дорослої особистості, підвищуючи рівень тривожності, фрустрованості, зниження задоволеності рівнем життя, зневіру у власних силах, загострює суперечності між новими викликами вторинного професійного самовизначення та попереднім професійним досвідом. Вказані зміни особистості є ознаками розгортання кризи репрофесіоналізації. Для конструктивного розв'язання такої кризи особистості часто необхідна професійна психологічна підтримка.

Нині чинниками кризи репрофесіоналізації стають також процеси реінтеграції ветеранів і ветеранок російсько-української війни та інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

У контексті переживання кризи репрофесіоналізації особливо вразливими групами є жінки-ветеранки та жінки ВПО. Їхнє вимушене безробіття, отримання статусу безробітного зумовлюють посилення психологічного дискомфорту та економічну депривацію, стаючи перепоною в процесі соціально-психологічної реадаптації (К. Горішня). В дослідженні ми фокусуємо увагу саме на жінках-ветеранках та жінках ВПО з таких причин: по-перше, війна спричинила зростання ролі жінок на українському ринку праці, по-друге, в ЗСУ служать вже 67 тис. жінок і за цим показником Україна перебуває на найвищих позиціях серед армій світу (Л. Дараган), по-третє, зросла частка жінок серед шукачів роботи та підприємців до 59% (Соціологічне дослідження «Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні»). Уряд України також усвідомлює ці виклики, тому проблеми зайнятості детально розглянуто в проекті «Стратегії демографічного розвитку до 2040 року». Сумісність вибірок жінок-ветеранок та жінок ВПО ми базуємо на результатах звіту МОМ ООН Міграція «Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні».

Таким чином, жінки-ветеранки та жінки ВПО є цінним ресурсом в економічному відновленні країни, а подолання ними кризи репрофесіоналізації і їхня успішна інтеграція у нові професійні середовища сприятимуть зміцненню соціальної та економічної стабільності країни. Результати нашого дослідження можуть стати основою для розробки ефективних стратегій психологічного супроводу, що сприятиме успішній репрофесіоналізації цих жінок в нинішніх умовах.

У сучасній психологічній науці проблему кризи репрофесіоналізації, її зміст та прояви вивчають О. Данилова, Л. Долинська, О. Столярчук та інші. Зокрема, у дослідженнях О. Столярчук ця криза розглядається як «загострення суперечностей між потребою в опануванні нового фаху й особистісними бар'єрами для цього, між попереднім життєвим досвідом і новими викликами професійної самореалізації». Професійні кризи досліджували сучасні українські науковці І. Бринза, Л. Вербицька, С. Дерев'янко, О. Кокун, А. Москальова, О. Столярчук, С. Єрмакова та інші.

Вторинне професійне самовизначення особистості дорослого віку висвітлюють О. Борисова, К. Горішня, О. Савчук, Н. Хакімова та інші. Професійне самовизначення демобілізованих військовослужбовців як перехід від військової кар'єри до мирної праці через професійне навчання досліджували H. C. Robertson, R.K. Eschenauer та інші.

Психологічні труднощі внутрішньо переміщених осіб вивчали Т. Каменщук, О. Краєва, Г. Кісарчук, Г. Лазос, Я. Омельченко та інші. Суть та специфіку психологічного супроводу дорослих з'ясовували О. Коваленко, Н. Павлик.

З огляду на актуальність та недостатню наукову розробленість проблеми кризи репрофесіоналізації та шляхів її подолання нами було обрано тему дослідження «Психологічний супровід жінок у подоланні кризи репрофесіоналізації».

Звідси ***мета дослідження*** полягає у тому, щоб теоретично вивчити специфіку кризи репрофесіоналізації дорослих жінок, емпірично дослідити подолання ними такої кризи та розробити заходи психологічного супроводу подолання кризи репрофесіоналізації для жінок – ветеранок російсько-української війни та ВПО.

Об'єкт дослідження: професійні кризи.

Предмет дослідження: психологічний супровід жінок у подоланні кризи репрофесіоналізації.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні ***завдання*:**

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної літератури про професійні кризи та кризу репрофесіоналізації.
2. Емпірично дослідити специфіку подолання кризи репрофесіоналізації жінками - ветеранками російсько-української війни та жінками ВПО.
3. Розробити та апробувати програму психологічного супроводу жінок у подоланні кризи репрофесіоналізації.

Для реалізації завдань буде використано такі ***методи дослідження*:** теоретичні: аналіз, синтез та узагальнення наукових джерел; емпіричні: опитування «Особливості подолання кризи репрофесіоналізації жінками»; опитувальник «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (адаптована методика Г. Айзенка); опитувальник «Шкала оцінки якості життя» (О. Чабан), методи аналізу та обробки даних: кількісний та якісний аналіз, аналіз середніх значень.

Ключові слова: криза репрофесіоналізації; професійна криза; жінки ВПО; жінки- ветеранки; вторинне професійне самовизначення; психологічний супровід.

Василенко Тетяна Сергіївна

Науковий керівник:
Вінник Наталія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

ВІК ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВЧИТЕЛІВ

Актуальність дослідження. Проблема професійного вигорання вчителів набуває дедалі більшого значення в умовах сучасних соціальних і освітніх

викликів. Враховуючи, що вік може впливати на стійкість до стресів, стратегії подолання та професійну мотивацію, дослідження ролі віку як чинника професійного вигорання є важливим для розробки профілактичних програм та підтримки психологічного здоров'я педагогів. Так, молоді вчителі часто стикаються з професійною адаптацією, високими очікуваннями та відсутністю досвіду подолання стресу. Середні за віком педагоги зазнають перевантаження через відповідальність та потребу поєднувати професійне життя з сімейними обов'язками. Старші вчителі можуть відчувати зниження енергії, професійної мотивації та стрес через невідповідність сучасним вимогам. Вивчення вікових факторів дозволить розробити більш диференційовані підходи до профілактики та подолання професійного вигорання. Це важливо не лише для підтримки психічного здоров'я педагогів, але й для забезпечення стабільності та якості освітньої системи в цілому.

Зазначимо, вивченням професійного вигорання педагогів займалися як зарубіжні, так і українські дослідники. Зокрема, К. Маслач, авторка концепції емоційного вигорання, розробила Маслач-шкалу вигорання (MBI), яка стала базовим інструментом для оцінки цього явища. Г. Фройденбергер вперше ввів поняття «професійне вигорання» та описав його симптоми, акцентуючи увагу на емоційному виснаженні. М. Лейтер разом із К. Маслач працював над дослідженням професійного вигорання вчителів у контексті робочих стосунків (наприклад, з адміністрацією, учнями та колегами). Серед українських науковців значний внесок у цю тему зробила Л. Лук'янова, яка аналізувала професійне вигорання у контексті різних вікових груп учителів, звертаючи увагу на особливості розвитку цього явища у молодих і досвідчених педагогів. Н. Чепелєва зосередилася на вивченні психоемоційних станів педагогів у контексті освітніх реформ, приділяючи увагу адаптаційним механізмам та профілактиці вигорання. Т. Титаренко акцентувала увагу на впливі професійного вигорання на життєву задоволеність педагогів та їхній особистісний розвиток Л. Карамушка спеціалізується на дослідженні стресу в педагогічному середовищі, зокрема вивчала особливості управління психоемоційним навантаженням та розробила практичні рекомендації для запобігання професійному вигоранню. Її методики включають інструменти для діагностики стресостійкості та оцінки рівня задоволеності працею вчителів. Ці дослідження стали основою для розуміння вигорання, особливо в професіях із високим соціальним навантаженням, таких як викладання.

Таким чином, запропонована тема є досить актуальною та недостатньо розробленою в контексті сучасних трансформацій суспільства.

Метою роботи є визначення ролі віку у схильності до професійного вигорання вчителів.

Відповідно до мети визначено такі ***завдання***:

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблематики професійного вигорання вчителів різного віку.

2. Емпірично дослідити вікові особливості чинників професійного вигорання педагогів.
3. Розробка рекомендацій щодо профілактики та подолання професійного вигорання серед учителів різних вікових груп.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової літератури щодо феномену професійного вигорання та вікових особливостей педагогів; формування репрезентативної вибірки учасників дослідження різних вікових категорій; адаптація та використання валідних психодіагностичних методик, зокрема анкет, тестів та інтерв'ю для вивчення рівня професійного вигорання та його зв'язку з віковими характеристиками; проведення емпіричного дослідження з подальшим статистичним аналізом даних для виявлення закономірностей і зв'язків між віком і психологічними чинниками; розробка практичних рекомендацій для профілактики та подолання професійного вигорання, а також апробація результатів на конференціях і в освітніх установах з метою впровадження у практичну діяльність.

Ключові слова: професійне вигорання, вік, учителі, психічне здоров'я, психологічна адаптація, стресостійкість.

Вітенко Олексій Павлович

Науковий керівник:
Вінник Наталія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ МЕТОДАМИ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Актуальність дослідження. Сучасні студенти часто стикаються зі значними психологічними труднощами через високий темп життя, вимоги освітнього процесу, соціально-економічні виклики та особистісні кризи. Одним із ключових чинників подолання цих труднощів є стресостійкість, яка дозволяє адаптуватися до викликів, зберігати внутрішню рівновагу та ефективно функціонувати в складних умовах сьогодення. Дослідження проблематики стресостійкості з використанням екзистенційних підходів розширює наукове уявлення про механізми психологічного захисту, забезпечує нові інструменти психологічної допомоги та профілактики стресових станів. Адже, методи екзистенційної психології сприяють глибокому осмисленню життєвих ситуацій, зміцненню особистісної автентичності та розвитку здатності сприймати складні життєві обставини, що є актуальним для сучасної молоді. Вивчення цієї теми є важливим не лише в науковому, але й у практичному аспекті, оскільки

результати дослідження можуть бути застосовані у програмах психологічного супроводу студентів, спрямованих на розвиток їхніх адаптивних можливостей.

Слід зазначити, що стрес досліджували як зарубіжні, так і українські вчені. Так, стрес в контексті соціальних факторів досліджували вчені Ф. Бенджамін, Ф. Зимбардо. Теоретичні аспекти стресу, пов'язані з біологічними та нейропсихологічними механізмами, розглядали вчені Г. Сельє, Д. Розенцвейг, Р. Лазарус, Дж. Еверіл та ін. Українські вченні досліджували стрес у сфері професійної діяльності та організаційної психології О. М. Валуйко, О. В. Гошкодеря, М. В. Ковалів, Л. С. Орищин, Л. Б. Наугольник, Р. З. Наугольник У контексті психологічних механізмів подолання стресу, адаптації та психологічної допомоги важливий внесок зробили Л. О. Сіпко, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська, М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. Фізіологічні основи стресу вивчали О. Д. Боярчук і Г. Л. Заікіна, тоді як особливості стресостійкості та її формування аналізували М. Е. Білова, Л. М. Смольська, Н. В. Родіна, Ю. В. Тептюк, Л. М. Назарець, Н. М. Бамбурак, М. С. Гуцман, Л. Б. Наугольник. В. М. Корольчук.

Незважаючи на значну кількість досліджень, важливо зосередити увагу на оцінці ефективності різних психологічних підходів у формуванні стресостійкості. Адже в умовах сучасного світу, з постійним підвищенням рівня стресових навантажень, вміння управляти стресом є ключовим для підтримки психічного здоров'я та ефективної діяльності особистості. Особливо актуальним є вивчення впливу методів екзистенційної психології, які зосереджені на розвитку особистісної зрілості, розумінні власних життєвих цінностей та пошуку сенсу в складних ситуаціях. Цінності та сенси відіграють ключову роль у формуванні стресостійкості, оскільки вони є основними орієнтирами, які визначають способи адаптації до стресових ситуацій. Як показують дослідження, осмислення життя і наявність ясних сенсів значно покращують здатність до адаптації в стресових ситуаціях. Зокрема, досвід Віктора Франкла, який пережив концентраційний табір, демонструє, як пошук сенсу може стати важливим механізмом адаптації до важких життєвих обставин. Це підтверджує важливість роботи з ціннісно-смисловою сферою для розвитку стресостійкості, оскільки саме через усвідомленість життєвих цілей та смислів людина здатна ефективно справлятися з стресом.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити розвиток стресостійкості студентів методами екзистенційної психології, а також розробити та апробувати програму психологічної допомоги для підвищення стресостійкості.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Проаналізувати наукові джерела щодо проблематики стресостійкості в контексті екзистенційної психології.
2. Емпірично дослідити рівень стресостійкості студентів та фактори, що на неї впливають.

3. Розробити й апробувати програму розвитку стресостійкості студентів із використанням методів екзистенційної психології.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження **є**: теоретичний аналіз наукових джерел із проблематики стресостійкості в контексті екзистенційної психології; емпіричне дослідження рівня стресостійкості студентів за допомогою опитувальників, тестів, інтерв'ю; розробка та апробація програми психологічної допомоги, яка базується на екзистенційних методах; кількісний і якісний аналіз отриманих даних за допомогою математично-статистичних методів (парний критерій Стьюдента для залежних вибірок).

Ключові слова: стрес, стресостійкість, екзистенційна психологія, сенс, цінності, психологічна допомога.

Гавриш Інна Миколаївна

Науковий керівник:
Ткачишина Оксана Романівна,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТОСТІ СЕРЕДНЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ В ПОДОЛАННІ КРИЗИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Сучасний світ швидко змінюється. З одного боку, технологічний прогрес надає багато можливостей, з іншого – нестабільність та соціально-економічні виклики вимагають від людей більшої активності, вміння швидко адаптуватися, освоювати все нові і нові компетенції, розвивати soft skills, щоб формувати внутрішню психоемоційну стійкість до постійно змінюваних зовнішніх обставин. Ми більше не обираємо професію раз і на все життя. Основна характеристика нового часу – постійні зміни, які неминуче викликають запит на трансформацію особистості.

Сьогодні в діловому середовищі на зміну концепції «людські ресурси» прийшла концепція «людський капітал», головним принципом якої є розуміння «результативний працівник – це щасливий працівник». Неможливість реалізувати себе частково або повноцінно в якійсь із сфер життя, в тому числі професійній, призводить до кризових станів особистості. Люди прагнуть знайти своє унікальне місце в буремному світі. У зв'язку з цим зростають запити до психологів: «як визначити свої життєві орієнтири?», «як максимально розкрити та реалізувати свій особистісний потенціал щоб бути щасливим?». Все частіше піднімаються проблеми професійної самоактуалізації, яка є одним із надважливих факторів в гармонійному існуванні людини.

Феномен самоактуалізації особистості вивчали багато зарубіжних науковців, зокрема А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Ф. Перлз, Е. Еріксон, К.

Гольштейн, К. Хорні, Дж. Голланд, Д. Супер. Це питання було предметом уваги також багатьох українських психологів (Г. Костюк, Т. Титаренко, О. Бондаренко, Є. Головаха, В. Роменець, П. Лушин, Д. Шутько). У ХХ ст. термін «самоактуалізація» був синонімом поняття «самореалізація». На початку ХХІ ст. психологи розділили зміст цих понять. Якщо самореалізацію пов'язують із формами практичної діяльності, то самоактуалізацію визначають як прояв більш глибинних і складних процесів особистості, як то: рух до самовираження, пошук автентичного існування та внутрішніх ресурсів на шляху розвитку. Американський психолог Абрахам Маслоу визначив самоактуалізацію як бажання людини повністю реалізувати свої таланти та можливості, щоб досягнути вершини свого потенціалу. Він писав: «Якщо ви навмисно збираєтесь стати менш значною особистістю, ніж це дозволяють ваші здібності, я попереджаю - ви будете глибоко нещасливі все своє життя». В той же час, сам Маслоу визнавав, що самоактуалізація є рідкісним досягненням і, на його думку, менше 2% населення вдається її досягти. Важливо зауважити, що згаданий Маслоу відсоток, скоріше є наближеним, ніж точною статистикою.

Самоактуалізація через професійну діяльність є найкращою можливістю для «пошуку себе», усвідомлення своїх істинних цінностей та смислів. Самоактуалізовані люди досягають більш ефективного функціонування та успіху. Але на шляху розвитку особистість може стикатися з кризами. Без кризи не можливий зріст. За нашими спостереженнями, найбільше людей зіштовхуються з кризою професійної самоактуалізації в середньому дорослому віці. Це період, коли людина підводить підсумки результатів свого буття: починає приходити усвідомлення, що сьогодення не влаштовує, а майбутнє не зрозуміле, часу залишилось обмаль, звичні сенси втратили актуальність, а нових - не має, та й сили і можливості вже не ті. Порушуються внутрішні опори, стабільність. Посилюються тривожність, роздратування та невдоволеність. Підводячи підсумки минулого, людина потрапляє у відчуття професійної нереалізованості, невдоволеності своїми досягненнями, усвідомлення розриву між тим, про що мріяла і що, в результаті, має. Негативні переживання не можуть не відображатися на її поведінці. Особистість потрапляє у внутрішню турбулентність, що може призвести до глибокої кризи. Ускладнює цей процес вікові особливості, які характерні для середнього дорослого віку. Постає питання, а що є первопричиною: нормативна криза середнього дорослого віку призводить до кризи професійної самоактуалізації чи саме криза професійної самоактуалізації може спровокувати кризу середнього дорослого віку?

Дослідження кризи професійної самоактуалізації особистості середнього дорослого віку, її детермінанти і причини, хронологічні межі, дозволять глибше зрозуміти особливості станів, які є характерними для неї та розробити дорожню карту психологічного супроводу для максимально швидкого подолання проблеми.

Об'єкт дослідження: професійна самоактуалізація особистості.

Предмет дослідження: психологічний супровід подолання кризи професійної самоактуалізації особистості середнього дорослого віку.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз й емпірично дослідити особливості переживання кризи професійної самоактуалізації особистості середнього дорослого віку, розробити програму психологічного супроводу особистості цього вікового періоду для подолання кризи.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз теоретичних джерел щодо проблематики кризи професійної самоактуалізації в середньому дорослому віці.
2. Емпірично дослідити детермінацію та ознаки переживання кризи професійної самоактуалізації.
3. Розробити й апробувати комплексну програму психологічного супроводу в подоланні кризи особистості в середньому дорослому віці для формування її успішних копінг стратегій в подоланні кризи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел; порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних; дослідження детермінації та ознак переживання особистістю середнього дорослого віку кризи професійної самоактуалізації за допомогою тестування, анкетування та індивідуальних інтерв'ю; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки; розробка й апробація програми психологічної допомоги.

Ключові слова: криза, середній дорослий вік, криза середнього дорослого віку, самоактуалізація, професійна самоактуалізація, самореалізація, сенс життя, потенціал.

Гуляк Дарія Сергіївна

Науковий керівник:
Рева Олена Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРИВОГИ У МОЛОДІ

Актуальність дослідження. Тривога як психоемоційне явище є поширеною реакцією на нестабільність, що створює загрозу для психологічного здоров'я та особистісного розвитку молодих людей. У сучасних умовах, коли соціальна невизначеність та швидкі зміни у політичному житті суспільства значно впливають на психоемоційний стан молоді, важливість вивчення цього феномену набуває особливої актуальності. Особливо це стосується молодих

людей, які знаходяться у вікових межах від 18 до 30 років, які, перебуваючи в періоді активного соціального, професійного та особистісного становлення, стикаються з додатковими стресом та тривогою через нестабільну ситуацію в країні, війну та непередбачуваність майбутнього. Дослідження феномену тривоги та механізмів її регуляції є надзвичайно важливим з огляду на актуальність психокорекційної роботи з цією віковою групою. Саморегуляція як доступний інструмент управління емоційним станом дозволяє зменшувати рівень тривоги, підтримувати психічну рівновагу та адаптуватися до складних життєвих обставин.

Ключові теоретичні положення лежать у площині дослідження тривоги як психоемоційного явища, яке мало місце у роботах Ч. Спілбергера, К. Маркера, Е. Ейлворд, Н. Сарторіуса, І. Блохіна, Т. Титаренко. Ці науковці розглядають тривогу як специфічну властивість людської психіки. І. Ясточкіна, Н. Гаркавенко та С. Доскач описують тривогу та особистісну тривожність у ситуаціях соціальних змін. Праці І. Полудьоного, М. Лівіна, О. Чабана та О. Хаустової допомагають зрозуміти особливості прояву тривоги під час війни. Для узагальнення знать та розуміння психокорекційної роботи використано роботи О. Осики та Я. Андрушко. Зважаючи на зростаючу потребу у практичних рекомендаціях для молоді щодо управління своїм емоційним станом, розробка інструментів саморегуляції стає важливим завданням. Це дозволить не лише полегшити емоційний стан молоді, а й зміцнити їхню психологічну стійкість у складних життєвих ситуаціях.

Мета проєкту – аналіз рівня тривоги у молоді, вивчення ефективності прийомів саморегуляції та розробка, на основі отриманих даних, щоденника-посібника психологічної самодопомоги з метою зниження рівня тривоги у молоді.

Об'єкт дослідження – саморегуляція як засіб зниження тривоги у молоді.

Предмет дослідження – тривога як несприятливий емоційний стан.

Завдання проєкту.

1. Провести аналіз теоретичних аспектів досліджень тривоги та її взаємозв'язку із саморегуляцією в сучасній психологічній літературі. Виокремити ключові фактори, що сприяють підвищенню рівня тривоги серед молоді.
2. Здійснити емпіричне дослідження виявлення рівня тривоги у молоді.
3. Розробити щоденник із прийомами саморегуляції зі зниження тривоги серед молоді.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є проведення теоретичного аналізу літератури сучасної психології, присвяченої вивченню тривоги та її саморегуляції з метою обґрунтування актуальності теми, визначення основних понять і концепцій. Методологічною основою слугуватимуть методи аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення, які

дозволять виявити особливості прояву тривоги та її взаємозв'язку із саморегуляцією. У межах емпіричного дослідження передбачається використання методу опитування, зокрема застосування методики Ч. Спілбергера для оцінки рівня реактивної тривоги та особистісної тривожності. Для практичного впровадження результатів дослідження буде розроблено та апробовано щоденник із прийомами саморегуляції, спрямованими на зниження тривоги. Обробка отриманих даних здійснюватиметься за допомогою методів математичної статистики, що дозволить провести кількісний аналіз та забезпечити наукову достовірність отриманих результатів.

Ключові слова: тривога, саморегуляція, психоемоційний стан, молодь, реактивна тривога, особистісна тривожність, психокорекція.

Довженко Ірина Михайлівна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

КОУЧИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах, спричинених військовою агресією росії проти України, мільйони українців були змушені залишити свої домівки та шукати прихистку за кордоном. Вимушене переміщення супроводжується глибокими психологічними, соціальними і економічними викликами, такими як: втрата стабільності, культурна адаптація, інтеграція у нові суспільства та необхідність відновлення свого життя в незнайомих умовах. У цьому контексті розвиток резильєнтності стає ключовим фактором для подолання кризових ситуацій та досягнення гармонійної адаптації біженців.

Коучинг є ефективним методом, який сприяє формуванню стійкості через індивідуалізований підхід до постановки цілей, мобілізацію внутрішніх ресурсів і розвиток навичок саморефлексії, гнучкості, вмінню перемикатись між станами та створювати внутрішній опір. Концепція коучингу та резильєнтності досліджувалася у світовій практиці. Тімоті Голвей – відомий як один із засновників сучасного коучингу, автор книги "Внутрішня гра в теніс", де розглядає внутрішні бар'єри та способи їх подолання, Джон Вітмор розробив модель, яка стала основою для багатьох коучингових практик, що допомагають при змінах, стресових та кризових ситуаціях знаходити цілі та внутрішні опори. Емі Вернер – піонерка у дослідженні резильєнтності, провела лонгітюдне дослідження дітей на Гаваях, виявивши фактори, що сприяють стійкості до стресу та адаптації. Мартін Селігман, один із засновників позитивної

психології, розробив концепцію "вивченої оптимістичності" та досліджував, як позитивні емоції сприяють резильєнтності, Анна Маастен – відома своїми дослідженнями "звичайної магії" резильєнтності, підкреслюючи, що стійкість є результатом звичайних адаптивних процесів. Ідеї Мілтона Еріксона стали основою для вивчення переконання, впливу та адаптації до різних життєвих ситуацій, що є важливими елементами коучингу), застосування коучингових методик для підтримки українських біженців є новою і мало дослідженою темою, яка потребує подальшого теоретичного осмислення та практичного впровадження.

Таким чином, дослідження можливостей коучингу як інструменту розвитку резильєнтності українських біженців є надзвичайно актуальним, враховуючи його потенціал сприяти подоланню кризових наслідків, збереженню психічного здоров'я та інтеграції переселенців у нові соціальні реалії.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та практично оцінити ефективність коучингових підходів у розвитку резильєнтності українських біженців, визначити ключові методи та стратегії, що сприяють їхньої адаптації до нових соціальних, культурних і професійних умов.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Аналіз теоретичних основ резильєнтності та коучингу: дослідити наукові підходи до визначення понять "резильєнтність" та "коучинг", їх взаємозв'язок і значення у процесі адаптації до кризових ситуацій.
2. Вивчення проблеми адаптації українських біженців: проаналізувати основні виклики, з якими стикаються українські біженці, та визначити фактори, що впливають на їхню стійкість до стресу.
3. Оцінка ефективності коучингових методик: визначити існуючі коучингові підходи, які сприяють розвитку резильєнтності, й адаптувати їх до потреб українських біженців.
4. Розробка й апробація коучингової програми: розробити коучингову програму, спрямовану на підвищення резильєнтності, та перевірити її ефективність на практиці.
5. Формулювання рекомендацій: розробити практичні рекомендації для коучів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців, які працюють з українськими біженцями, щодо використання коучингу для розвитку резильєнтності.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні:* проведення огляду наукової літератури та сучасних досліджень, присвячених резильєнтності, коучинговим методикам, а також соціально-психологічним особливостям українських біженців; Вивчення існуючих коучингових моделей і технік, їх адаптація до потреб українських біженців з урахуванням культурних, психологічних та соціальних факторів; *емпіричні:* опитування, використання

спеціальних діагностичних методик, експеримент (констатувальний етап), якісний і кількісний аналіз результатів.

Ключові слова: коучинг, резильєнтність, українські біженці, адаптація, психологічна стійкість, емоційна стійкість, інтеграція, кризові ситуації, коучингові методики, підтримка біженців, розвиток особистості, соціальна адаптація, стресостійкість.

Заливанська Тетяна Петрівна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПОРАНЕНИМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ НА ЕТАПІ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність дослідження. Війна в Україні висвітлила надзвичайну актуальність проблем збереження психічного здоров'я військовослужбовців, піднявши цю проблему на принципово новий рівень. Участь у бойових діях майже завжди супроводжується стресовими реакціями організму, які, за відсутності своєчасної кваліфікованої допомоги, можуть мати серйозні негативні наслідки не лише для самого військовослужбовця, а й для суспільства загалом. Психологічні травми особового складу значно знижують ефективність виконання професійних завдань та сприяють збільшенню небойових втрат, що своєю чергою ускладнює соціалізацію, погіршує якість життя військових і їхніх родин, створює довгострокові соціальні, економічні та політичні проблеми для держави. У зв’язку з цим потреба в консультаційній та психотерапевтичній допомозі різним категоріям постраждалих - військовослужбовцям, ветеранам і членам їхніх сімей, які стикаються з руйнівними змінами власного життя - постає надзвичайно гостро.

Сьогодні вирішення питань реабілітації учасників бойових дій є одним із найактуальніших викликів у період збройного конфлікту, спровокованого вторгненням Російської Федерації на територію суверенної України. Ця проблема регулярно привертає увагу як засобів масової інформації, так і урядових органів, громадських, наукових і медичних інституцій, входячи до порядку денного їхніх обговорень. Різноманітність завдань медичної та фізичної реабілітації постраждалих унаслідок збройних конфліктів вимагає створення ефективно функціонуючої системи реабілітаційної допомоги як важливого автономного напрямку клінічної медицини. Зокрема, як повідомляють джерела Міністерства охорони здоров’я України, було створено спеціальний підрозділ для координації програм медичної та психологічної

реабілітації учасників збройних конфліктів. Розробкою науково обґрунтованих програм реабілітації, протоколів їхнього впровадження та методичним супроводом відповідних установ займається низка науково-дослідних інститутів: Науково-дослідний інститут реабілітації інвалідів Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, Український НДІ медичної реабілітації та курортології (Одеса), Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології (Київ) і Державний НДІ медико-соціальних проблем інвалідності. Важливу роль відіграють також профільні кафедри провідних закладів вищої освіти, зокрема 14 кафедр університетів та шість кафедр у закладах післядипломної освіти.

Мета дослідження: висвітити основні аспекти фізичної, психологічної та медичної реабілітації учасників бойових дій. Дослідження спрямоване на детальне вивчення особливостей реабілітаційного процесу у військовослужбовців, які зазнали поранень, травм чи контузій у зоні бойових дій.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. проаналізувати поняття психологічної травми та посттравматичного стресового розладу та дослідити міжнародний досвід психологічної реабілітації поранених військовослужбовців;
2. вказати психологічні наслідки поранення й участі в бойових діях і виділити сучасні підходи до психологічної реабілітації поранених військовослужбовців;
3. визначити ставлення військовослужбовців до реабілітації та здійснити розробку проєкту комплексної психологічної реабілітації військовослужбовців;
4. перевірити ефективність проєкту комплексної психологічної реабілітації поранених військовослужбовців та розробити методичні рекомендації щодо покращення існуючих програм і проєктів комплексної психологічної реабілітації поранених військовослужбовців.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження. В якості дослідницьких методів у роботі використано контент-аналіз, порівняльний та узагальнюючий метод. Також були використані такі методи, як історико-правовий, порівняльно-правовий, метод аналізу, системно-структурний, формально-логічний, статистичний, узагальнення тощо. У процесі роботи також використовувалися спостереження, експертна оцінка фахівців. Виконувалося анкетування респондентів та їх психодіагностика.

Ключові слова: військовослужбовці, поранення, реабілітація, психологічна допомога, реабілітаційні центри, етап.

Калинович Марія Олексіївна

Науковий керівник:
Вінник Наталія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

КАНІСТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ДІТЕЙ

Актуальність дослідження: Сучасний світ характеризується прискореним темпом життя, інформаційним перенасиченням і зростанням психологічного навантаження на дітей різного віку. Висока емоційна чутливість дитини, недосконалі механізми саморегуляції та складні соціальні умови можуть призводити до зростання тривожних станів у дитячому віці. Тривожність дитини проявляється у нестабільності настрою, страхах, зниженні впевненості в собі та порушеннях у міжособистісній взаємодії. Основи дослідження механізмів тривожності склали наукові праці К. Ізарда, Ч. Спілбергерга та ін. Слід враховувати розробки у галузі дитячої та вікової психології українських вчених Г. Костюка, С.Максименка, М.Боришевського, І. Беха та ін.

Одним із ефективних психологічних методів, спрямованих на зменшення тривожності та загальне поліпшення емоційного стану, є каністерапія, сутність якої полягає у взаємодії дитини зі спеціально навченими собаками. Така взаємодія стимулює позитивні емоції, розвиває соціальні навички, сприяє формуванню довіри та знижує тривожні реакції. Каністерапія набуває дедалі більшого поширення у світовій практиці психологічного консультування та реабілітації (А. Аронсон, В.Левінсон, А. Островська та ін.). Розвиток каністерапії вже у незалежній Україні відбувається з 2013 року. Він пов'язаний з такими дослідниками, як О.Смірнова, Т. Ковальчук, С. Кузан, Н. Коломієць та ін.

В умовах молодшого шкільного віку, коли діти тільки-но адаптуються до нових соціально-педагогічних вимог і вперше стикаються з постійною необхідністю навчання та оцінювання, тривожність може набути особливої гостроти. Нерідко саме в початковій школі формуються стійкі негативні установки щодо власних здібностей, з’являються перші симптоми шкільного неврозу та розвиваються страхи, пов’язані з оцінними судженнями дорослих і ровесників. З огляду на це, пошук дієвих, а водночас гуманних і безпечних методів психологічної корекції тривожності в дітей молодшого шкільного віку набуває надзвичайної важливості.

Крім того, у рамках загальної тенденції до підвищення рівня стресу серед дітей, взаємодія з твариною може стати джерелом теплих і довірливих емоційних переживань, допомагаючи дитині відчувати себе в більшій безпеці. Згідно з науковими публікаціями та емпіричними даними, отриманими в галузі терапії за допомогою тварин, встановлення емоційного контакту з собакою може істотно сприяти формуванню впевненості дитини у власних силах та загальному емоційному розслабленню, що виявляється особливо цінним для зниження тривожних проявів. Це створює підґрунтя для ефективнішої роботи з корекції тривожних станів, що особливо актуально для дітей молодшого шкільного віку, які мають підвищену сенситивність і потребують додаткової підтримки.

Отже, необхідність дослідження каністерапії як ефективного засобу зниження тривожності у дітей молодшого шкільного віку зумовлена сучасними тенденціями зростання кількості дітей із психологічними порушеннями тривожного спектра та перспективністю застосування методів терапії за допомогою тварин.

Мета дослідження: дослідити вплив каністерапії на зниження рівня тривожності у дітей.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. З’ясувати сутність поняття «тривожність» у психології та розкрити специфіку каністерапії.
2. Емпірично дослідити вплив каністерапії на тривожність у дітей.
3. Розробити та апробувати програму застосування методу каністерапія в роботі з дитячою тривожністю.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, синтез; емпіричні дослідження: використання психологічних тестів та опитувальників для оцінки рівня тривожності, стресу та самопочуття до і після психотерапевтичних втручань.

Розроблені в рамках дослідження програма щодо використання каністерапії може із успіхом застосовуватися фахівцями-психологами та педагогами, які працюють із дітьми молодшого шкільного віку. Вона допоможе створити сприятливі умови для подолання тривожних станів, сприятиме розвитку навичок взаємодії та формуванню позитивної самооцінки у дитини.

Ключові слова: каністерапія, тривожність, діти, психологічна корекція, собака-терапевт, емоційний стан, дитяча психологія.

Капустян Анна Володимирівна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук,
професор

КРИЗА ПОДРУЖНІХ ВЗАЄМИН У СІМ'ЯХ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС

Актуальність дослідження. Подружні кризи в сім'ях співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій спричинені високим рівнем стресу та психологічного навантаження, пов'язаного з професією в умовах небезпеки для життя, фізичним виснаженням, емоційною напругою та частими змінами, які не дають змоги достатньо відпочивати чи проводити час із сім'єю. Це створює передумови для конфліктів, подружнього відчуження та інших кризових явищ. У сучасних реаліях, коли стабільність сімейного середовища є запорукою психічного здоров'я, збереження подружньої гармонії в таких сім'ях є соціально важливим питанням.

Різні аспекти кризових явищ в українських сімейних відносинах досліджували такі вчені, як О. Яременко, який розглядав сім'ю як соціальний інститут, та Г. Ложкін, який вивчав міжособистісні конфлікти у сім'ях. Привертають уваги роботи Л. Карамушки та І. Беха, які зосередили увагу на психологічних наслідках стресових професій та вплив професійного вигорання на сімейні стосунки. А також С. Максименко і Т. Титаренко, які розглядали особливості емоційних переживань працівників екстремальних професій, в тому числі й рятувальників.

Однак у вітчизняній науці досі відсутній комплексний аналіз подружніх криз у сім'ях працівників ДСНС, а сама тема є недостатньо вивченою, тому й стала предметом мого наукового дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити особливості переживання криз подружніх взаємин працівниками ДСНС, розробити й апробувати техніки профілактики та подолання цих криз.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблеми криз подружніх взаємин.
2. Емпірично дослідити переживання кризи подружніх взаємин працівниками ДСНС.
3. Розробити й апробувати профілактичну програму конструктивного переживання криз подружніх взаємин в сім'ях працівників ДСНС.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики криз подружніх взаємин; порівняння,

узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження ознак переживання кризи подружніх взаємин працівників ДСНС за допомогою фокус-групи, тестування; розробка й апробація профілактичної програми; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: кризи подружніх взаємин, професійні деформації особистості, стрес і професія.

Кашина Людмила Андріївна

Науковий керівник
Сергєєнкова Оксана Павлівна
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГАМИ-ПОЧАТКІВЦЯМИ КРИЗИ ПРОФЕСІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ

Актуальність дослідження. На сьогодні психологи-початківці стикаються з багатьма труднощами на шляху професійного становлення. Ці труднощі можуть бути викликані як внутрішніми переживання так і зовнішніми чинниками. В умовах сучасного світу, де соціально-економічні зміни, підвищена небезпека, високий темп життя та нестабільність, створюють додатковий психологічний тиск на молодих спеціалістів. Процеси професійного самовизначення, формування професійних очікувань, кар'єрного розвитку, професійно-посадового зростання в організації та професійної адаптації є об'єктом вивчення різних соціальних наук. Ці аспекти активно досліджуються як у міжнародній, так і у вітчизняній науковій традиції. Особливе значення у цьому контексті має теорія очікувань, запропонована канадським психологом Віктором Врумом, яий розглядає очікування як суб'єктивну оцінку людиною ймовірності настання певної події. Такі автори, як К.Левін, Е.Толмен, Д.Аткінсон, припускали, що теорія очікувань тісно пов'язана з психологічними концепціями. Концепції цих авторів стверджують, що існують певні види результатів, які викликають неоднакові потреби та установки у різних людей або навіть у однієї особи в різні періоди її життя. Е.Дечі та Р.Райан використовували теорії очікувань для пояснення поведінки особистості. Їх концепція містить в собі потребу росту, а також засвоєння норм, цінностей і стилів поведінки. Ця концепція тісно пов'язана з адаптацією працівника в певному колективі.

Проте, на зараз, є необхідність дослідження особливостей переживання кризи професійних очікувань українськими психологами-початківцями, в умовах реальності, ускладненої війною – що визначило мету роботи. Вивчення

цієї теми сприятиме вдосконаленню або розробці програм психологічного супроводу молодих фахівців, спрямованих на їх адаптацію та розвиток. Отримані результати дослідження можуть стати підґрунтям для створення програм психологічного супроводу для подолання кризи професійних очікувань у психологів-початківців. Програми можуть бути інтегровані в систему кар'єрного консультування, наставництва, супервізії тощо.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості переживання криз професійних очікувань психологами-початківцями, розробити й апробувати методи профілактики та подолання цих криз.

Відповідно до мети визначено завдання:

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблематики криз професійних очікувань психологів-початківців.
2. Емпірично дослідити детермінацію й ознаки переживання кризи професійних очікувань психологів-початківців.
3. Розробити та апробувати систему профілактичних заходів щодо кризи професійних очкувань у психологів-початківців.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики криз професійних очікувань у фахівців; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження детермінації та ознак переживання психологами-початківцями кризи професійних очікувань; розробка системи профілактичних заходів для психологів-початківців.

Ключові слова: професійна криза, мотивація вибору професії, психолог-початківець, криза професійних очікувань.

Кириленко Ярослав Олександрович

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук,
професор

ЧИННИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЮНАЦТВА В УМОВАХ ПЕРЕЖИВАННЯ ВІКОВОЇ КРИЗИ

Актуальність дослідження. Проблема психологічного здоров'я молоді в період вікових криз є надзвичайно актуальною для сучасної психології, оскільки безпосередньо впливає на особистісний розвиток, емоційну стабільність та соціальну адаптацію. Пошук ідентичності, вибір професії та проблеми у стосунках - це перехідні періоди підліткового та юнацького віку,

які можуть супроводжуватися підвищеним рівнем стресу, тривожності та погіршенням самопочуття. Розуміння цих факторів має важливе значення для успішного подолання життєвих переходів і зміцнення довготривалого психічного здоров'я.

Фундаментальний внесок у цю сферу включає теорію психосоціального розвитку Еріка Еріксона, яка підкреслює формування ідентичності та рольову плутанину в юнацькому віці. Альберт Бандура розробив концепцію самоефективності, підкреслюючи особисті переконання як фактор контролю над життєвими викликами. Пізніше Мартін Селігман вивчав опір і благополуччя як стан захисту, а Енн Мастен розробила віковий аспект психологічного опору. Незважаючи на всі вищезгадані внески, лише деякі дослідження розглядали інтегративні, багатовимірні підходи до розуміння та зміцнення психологічного здоров'я під час вікових криз.

Поточні дослідження переважно стосуються одного з цих питань, таких як життєстійкість або самоефективність, але не розглядають їхню взаємодію у збереженні психічного здоров'я під час вікової кризи. Крім того, існує обмежена кількість емпіричних даних щодо успішних втручань, чутливих до конкретних потреб цільової групи населення.

Мета дослідження: виявити та проаналізувати ключові чинники, що сприяють збереженню психологічного здоров'я молоді в умовах вікових криз та розробити практичні рекомендації щодо розвитку копінг-стратегій.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати теоретичні наробки щодо вікових особливостей та психологічного здоров'я особистості.
2. Емпірично дослідити роль емоційної регуляції, життєстійкості, самоефективності та соціальної підтримки у змісті психологічного здоров’я юнацтва.
3. Розробити та апробувати посібник з психологічної підтримки юнацтва у збереженні психологічного здоров'я.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики вікових криз в юнацтві; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження чинників збереження психологічного здоров’я юнацтва в умовах переживання вікової кризи за допомогою фокус-групи, тестування; розробка й апробація посібника з психологічної підтримки; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: психологічне здоров'я, вікова криза, життєстійкість, емоційна регуляція, соціальна підтримка.

Коваленко Тетяна Едуардівна

Науковий керівник:
Столярчук Олеся Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ОФІСНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПОДОЛАННЯ КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. У сучасному світі фахівці стикаються з дедалі більш складними та непередбачуваними умовами роботи, що може включати стресові ситуації, кризові моменти, потребу у швидкому прийнятті рішень. Професійна діяльність українських офісних працівників ускладнена загрозами тривалого воєнного стану та пов’язана з швидкими змінами, високим рівнем стресу і необхідністю швидко адаптуватися до критичних ситуацій. Це можуть бути конфлікти всередині команди, технічні збої, значні робочі навантаження, скорочення персоналу або економічні кризи. Здатність ефективно долати такі труднощі вимагає не тільки технічної компетентності, а й психологічної готовності, що базується на емоційній стабільності, стресостійкості, комунікативних навичках і внутрішній мотивації. Психологічна готовність до подолання критичних ситуацій професійної діяльності допомагає фахівцям зберігати спокій у стресових ситуаціях, приймати правильні рішення та діяти згідно з планом навіть у екстремальних умовах. Критичні ситуації вимагають від офісного фахівця оперативного застосування уміння швидко і чітко оцінити обставини, зібрати необхідну інформацію та діяти згідно з обставинами. Важливо, що критичні ситуації часто супроводжуються емоційним навантаженням, тому, якщо фахівець не має навичок управління своїми емоціями та стресом, це може спричинити психічне виснаження, конфлікти з колегами або клієнтами, а також зниження професійної продуктивності. Психологічна готовність до подолання критичних ситуацій важлива не тільки для фахівців, а й для суспільства загалом, оскільки безпосередньо впливає на здоров'я та безпеку людей.

У баченні української вченої Л. Карамушки, готовність – це стабільна, багатокомпонентна та структурована характеристика особистості, яка включає елементи, відповідні вимогам, змісту та умовам діяльності. У своїй сукупності ці елементи забезпечують суб’єкту можливість досягати різного рівня успішності в процесі виконання діяльності. Цей підхід представлений у працях таких науковців, як О. Винославська, Л. Карамушка, Н. Ляшенко, А. Моляко, Л. Орбан-Лембрик, М. Смульсон та інших.

Психологічна готовність особистості до дій у критичних ситуаціях – це стан активізації всіх психофізіологічних ресурсів організму, що сприяють ефективному виконанню необхідних завдань у таких умовах. Науковцями (О. Кокун, О. Кримлова) було визначено основні компоненти психологічної готовності, серед яких фігурують обізнаність щодо ситуації, сформовані навички реагування на конкретну ситуацію, мотивація та емоційно-вольова впевненість тощо. Тривалий військовий стан в Україні суттєво впливає на мотивацію, ефективність та ментальне здоров'я кожної людини. В контексті цього актуальною є діагностика готовності офісних працівників до подолання критичних ситуацій на роботі, як-от: ситуації ризику, ситуації невизначеності, конфліктні ситуації тощо.

Проблема психологічної готовності у вітчизняній науці розглядається здебільшого щодо фахівців екстремальних видів діяльності та надзвичайних ситуацій. Цю проблему вивчали українські дослідники О. Кокун, О. Колесніченко, В. Костюкова, Ю. Паськевська, Б. Фурманець тощо. Однак проблема психологічної готовності офісних працівників до подолання критичних ситуацій професійної діяльності ще не потрапляла у фокус наукових досліджень. У зв'язку з цим, необхідність дослідження та розробки методів оптимізації психологічної підготовки офісних фахівців до подолання кризових ситуацій є актуальною темою, оскільки їх вивчення сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності, безпеки людей та сталому розвитку окремих трудових галузей.

Об'єкт дослідження – психологічна готовність до професійної діяльності.

Предмет дослідження – психологічна готовність офісних працівників до подолання критичних ситуацій професійної діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити психологічну готовність офісних працівників до подолання критичних ситуацій професійної діяльності.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблематики психологічної готовності фахівців до критичних ситуацій професійної діяльності.
2. Розробити структурну модель психологічної готовності офісних працівників до подолання критичних ситуацій професійної діяльності.
3. Емпірично дослідити зміст і рівень психологічної готовності офісних працівників до подолання критичних ситуацій професійної діяльності.
4. Укласти й апробувати тренінгову програму підвищення психологічної готовності офісних працівників до подолання критичних ситуацій професійної діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики психологічної готовності офісних працівників до критичних ситуацій професійної діяльності; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження детермінації та ознак

критичних ситуацій професійної діяльності офісних працівників за допомогою фокус-групи, тестування; розроблення й апробація тренінгової програми; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: психологічна готовність до діяльності, офісні працівники, стресостійкість, критична ситуація, професійна діяльність.

Коваль Аліна Олександрівна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ІЗ ПСИХОТРАВМОЮ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Психотравми у дітей є однією з найбільш актуальних проблем сучасної психології та педагогіки, оскільки вони можуть значно впливати на емоційний, когнітивний та соціальний розвиток дитини. Травматичний досвід, пережитий у ранньому віці, часто залишає глибокий слід, що проявляється у вигляді тривоги, страхів, труднощів у спілкуванні та адаптації. У зв’язку з цим особливо важливо розробляти ефективні методи надання психологічної допомоги дітям, які пережили психотравмуючи події.

Актуальність дослідження обумовлена зростанням кількості дітей, які зазнали травматичних подій, таких як війна, соціальні конфлікти, насильство чи втрати близьких. У цих умовах постає потреба у впровадженні дієвих методів реабілітації, зокрема таких, що допомагають дітям подолати наслідки травм і повернутися до повноцінного розвитку.

Дослідженням питань психологічної допомоги дітям із психотравмою засобами арттерапії займалися такі науковці, як Джудіт Рубін, Джеймс Хіллман, Мікеле Кассоу, Наталія Назарова, Олена Шевченко та інші. Джудіт Рубін є однією з провідних фахівців у сфері арттерапії, яка вивчала вплив творчості на подолання психологічних травм у дітей. Джеймс Хіллман, засновник архетипової психології, звертав увагу на важливість роботи із символами і образами у терапії. Мікеле Кассоу розробляла методи арттерапії для звільнення емоцій та роботи з травматичним досвідом через малювання. Наталія Назарова досліджує вплив терапевтичних казок та арттерапії на дітей із травматичним досвідом, а Олена Шевченко вивчає використання мандалотерапії як засобу стабілізації емоційних станів. Основні напрями їхньої наукової діяльності включають вивчення впливу творчості, метафоричних образів, казок, символів та інших арттерапевтичних технік на емоційний стан

дітей із психотравмами, з акцентом на індивідуальний підхід та розвиток ресурсного потенціалу дитини.

Одним із перспективних підходів у цьому напрямку є використання арттерапії – методу, що ґрунтується на творчій діяльності. Арттерапія дозволяє дітям виражати свої емоції, які вони не можуть висловити словами, створюючи безпечний простір для самовираження та переживання складних почуттів. Цей підхід особливо цінний у роботі з дітьми, адже він враховує їхні вікові особливості та природну схильність до гри й творчості.

***Мета дослідження**:* визначити теоретичні основи та практичну ефективність арттерапії як методу психологічної допомоги дітям із психотравмою.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення поняття психотравми, її типів та наслідків для дітей.
2. Теоретично обґрунтувати принципи та техніки арттерапії у роботі з дітьми.
3. Експериментально дослідити та визначити вікові особливості прояву психотравматичного досвіду у дітей.
4. Розробити програму арттерапії для роботи психологів із дітьми з психотравмою й оцінити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових досліджень щодо психологічної допомоги дітям із психотравмою; визначити соціально-психологічні аспекти проблеми психологічної допомоги дітям із психотравмою; застосувати методи порівняння, узагальнення та систематизації теоретичних даних; емпіричне дослідження (інтерв'ю, анкетування, психодіагностичні методики); створити і апробувати програму арттерапевтичної психологічної допомоги дітям з психотравмою на основі отриманих результатів емпіричного дослідження, провести кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

***Ключові слова**:* психотравма, діти, арттерапія, психологічна допомога, емоційна стабільність, реабілітація.

Ковальова Катерина Вікторівна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОКОРЕКЦІЯ НЕСПРИЯТЛИВИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ДІТЕЙ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальність дослідження визначається широкою розповсюдженістю емоційних розладів серед дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від повномасштабного вторгнення росії на територію України з 2022 року. Вони стають приводом виникнення неврозів та різноманітних захворювань. У зв'язку з цим в теперішній час психологами використовуються різноманітні методи корекції особистісних розладів у дітей, одним з яких є малювання.

Зображувальна діяльність здатна виражати неусвідомлюваний зміст психічного життя дитини, є важливим інструментом комунікації дитини, дозволяє їй заповнити дефіцит спілкування та побудувати більш гармонічні відносини зі зовнішнім світом.

Саме через малюнок дитини можна здійснити не тільки діагностику актуальних емоційних проблем, особистісного профілю, але й досить успішно проводити їх корекцію. У творчості втілюються почуття, надії й страхи, очікування та сумніви, конфлікти та примирення.

Слід зазначити, що спочатку арт-терапія виникла в контексті теоретичних ідей З. Фройда і К. Р. Юнга. Надалі вона набувала більш широкої концептуальної бази, включаючи гуманістичні моделі розвитку особистості К. Роджерса і А. Маслоу. Вперше термін «арт-терапія» був використаний Андріаном Хілом у 1938 р. при описі своєї роботи та незабаром отримав широке поширення.

Методи зцілення за допомогою творчості досліджували такі відомі вчені як: Уелсбі Кероул, Едіт Крамер, Маргарет Наум, Адріан Хілл, Карл Юнг. Терапія мистецтвом є відносно новим методом психотерапії. Вперше цей термін ужито Адріаном Хіллом. Дослідження психологічних і педагогічних аспектів арт-терапії представлені у роботах М. Лібман, М. Наумбург, О.Тараріної. Теоретико-методичні аспекти арт-терапії аналізували українські вчені – О. Вознесенська, Л. Калініна, О. Смілянець, О. Сорока та інші.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психокорекцію емоційних станів у дітей із числа внутрішньо переміщених осіб засобами малювання та викладання мандал.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми емоційних порушень дітей.
2. Визначити особливості емоційних станів дітей в несприятливих умовах життя.
3. Емпірично дослідити особливості емоційної сфери дітей в умовах внутрішнього переміщення.
4. Апробувати техніку малювання та викладання мандал в корекції емоційних порушень у дітей із числа внутрішньо переміщених осіб.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел з проблем емоційної сфери

дошкільників та корекції засобами мистецтва; системно-структурний аналіз нормативних документів щодо стану внутрішньо переміщеної дитини; дослідження змісту емоційних порушень внаслідок впливу несприятливих життєвих обставин сім'ї; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, діти дошкільного віку, психокорекція, емоційні стани, арт-терапія, техніка «Мандала».

Коломійчук Олена Вікторівна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук,
професор

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ОФІСНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах воєнного стану, що супроводжуються економічною нестабільністю, невизначеністю та соціальними змінами, питання професійного стресу набувають особливої актуальності. Зокрема, офісні працівники як одна з найбільш чисельних категорій трудового населення зазнають значного впливу стресових чинників, пов'язаних із змінами робочого середовища, підвищеним навантаженням, необхідністю швидкої адаптації до нових умов праці та загальною напруженістю в суспільстві. В умовах воєнного стану ці виклики набувають ще більшої гостроти, що зумовлює необхідність детального дослідження соціально-психологічних детермінант професійного стресу.

Професійна діяльність офісних працівників є одним із напружених видів діяльності, що суттєво впливає на мотиви, установки, цінову орієнтацію, зв'язок діяльності з іншими. До психологічних факторів, пов'язаних з організацією роботи, що призводять до професійного стресу, належать: ступінь широти та свободи рішень, ступінь впливу та контролю за власною робочою ситуацією, з можливістю вибору методів і термінів виконання завдань тощо.

За останні десятиліття зросла кількість наукових досліджень, які розглядають детермінацію та феноменологію стресових проявів професійної діяльності. Це особливо важливо з точки зору професійної діяльності фахівців, які працюють у сфері «людина-людина». Вивчення природи стресу, шляхів та способів його подолання, а також додаткова психологічна підтримка є важливими для офісних працівників у цілому ряді життєвих та професійних

подій. Проблема стресогенності їх діяльності пов'язана з тим, що виконувана робота не завжди відповідає готовності людини переносити такі навантаження. У процесі роботи офісний працівник систематично піддається психоемоційному впливу, пов'язаному з надмірними вимогами, значним контролем над виробничими ситуаціями та обмеженими ресурсами, які змінюють та покращують їх.

Дослідження стресу, започатковане Г.Сельє, набуло подальшого розвитку в роботах таких зарубіжних та вітчизняних авторів як З.О. Романець, В.В. Карпенка, Н.М. Семенів, Л. М. Потапюк, О.Ю. Овчаренко, Д. Грінбер, Т. Кокс, Р. Купер, Р. Лазарус та інші. Специфіку переживання професійного стресу викладено у працях вітчизняних психологів Н.М. Самолюк, С.В. Арефнія, Р.М. Шевченко та ін.

Сучасна література містить об'єктивні дані про розвиток стресу на виробництві. У різних категорій працівників, насамперед у працівників соціальної сфери, лікарів та правоохоронних органів, спостерігалися різні прояви стресових реакцій аж до синдрому емоційного вигорання. На практиці, однак, немає відомостей про психологічні особливості виробничого стресу при зміні психофізіологічних параметрів організаційного стану різних категорій працівників. При дослідженні розвитку та проявів стресу дуже мало уваги приділялося психології напруги у трудовому процесі офісних працівників в умовах воєнного стану.

Водночас проблема поділу факторів виникнення професійного стресу офісних працівників в умовах воєнного стану ще недостатньо досліджена. Вивчення цієї проблематики дозволить удосконалити систему психологічного супроводу професійної діяльності офісних працівників в умовах воєнного стану. Таким чином, дослідження соціально-психологічних детермінант професійного стресу офісних працівників в умовах воєнного стану має вагоме як теоретичне, так і практичне значення, позаяк його результати стануть в нагоді практичним психологам, педагогам, керівництву підприємств, установ і організацій.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити особливості прояву професійного стресу у офісних працівників в умовах дії воєнного стану, розробити й апробувати методи його профілактики та подолання.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблеми професійного стресу у офісних працівників в умовах дії воєнного стану.
2. Емпірично дослідити детермінанти й ознаки переживання професійного стресу у офісних працівників в умовах дії воєнного стану.
3. Розробити й апробувати програму профілактики й подолання професійного стресу у офісних працівників в умовах дії воєнного стану.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики професійного стресу у офісних працівників; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження детермінації та ознак переживання офісними працівниками професійного стресу в умовах воєнного стану за допомогою фокус-групи, тестування; розробка й апробація програми профілактики й подолання професійного стресу; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: професійний стрес, офісні працівники, стресостійкість, детермінанти професійного стресу, особливості діяльності офісних працівників в умовах дії воєнного стану.

Корчинська Юлія Олексіївна

Науковий керівник:
Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЕКОНОМІЧНОГО НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Актуальність дослідження. Економічне насильство є серйозною соціально-психологічною проблемою, що має глибокі наслідки для жертв, зокрема, обмеження їхньої фінансової незалежності, порушення права на свободу економічного вибору та погіршення психоемоційного стану. В умовах економічної нестабільності, соціальної нерівності та війни в Україні проблема економічного насильства в сім'ї набуває ще більшої актуальності, адже цей вид насильства посилює вразливість найбільш незахищених категорій населення.

Дослідження показують, що економічне насильство у сім'ї часто супроводжується іншими формами насильства, зокрема психологічним та фізичним. Водночас багато жертв не усвідомлюють, що є об'єктами економічного контролю, оскільки відсутність знань і відповідних механізмів розпізнавання цього явища призводить до його замовчування.

Важливість проблематики економічного насильства підтверджується зарубіжними дослідженнями, у яких акцентується увага на зв'язку економічного насильства з психічним здоров'ям жертв (A.L. Davila, L. Johnson, J.L. Postmus); його негативному впливі на їх соціальну адаптацію та фінансову стабільність (A.L. Davila, L. Johnson, J.L. Postmus; A.M. Stylianou; J.L. Postmus та ін.). У цьому контексті цінними є розробка та використання шкали економічних зловживань з метою більш точної оцінки рівня економічного насильства та його впливу на жертву (J.L. Postmus, S.B. Plummer, A.M. Stylianou).

Особливої уваги заслуговують дослідження економічного насильства у контексті насильства у партнерських стосунках (A.M. Stylianou) та дослідження економічного насильства як невидимої форми домашнього насильства, у яких аналізуються чинники, що зумовлюють економічне насильство, а також механізми його попередження (J. Breckenridge, D. Chung, G.L. Hoge, J.L. Postmus, N. Sharp-Jeffs).

Однак, попри значні здобутки науковців, на сьогодні бракує практичних розробок, спрямованих на впровадження ефективних психологічних заходів профілактики економічного насильства в сім'ї, які сприяли б формуванню фінансової грамотності членів сімї, навичок самозахисту та підвищенню рівня їхньої обізнаності.

Отже, значущість та недостатнє вивчення означеної вище проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження.

Об'єкт дослідження: економічне насильство в сім'ї.

Предмет дослідження: психологічна профілактика економічного насильства в сім'ї.

***Мета дослідження*:** теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості економічного насильства в сім'ї, а також розробити й апробувати програму його профілактики.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми психології насильства, особливостей економічного насильства в сім'ї та його психологічної профілактики.
2. Емпірично дослідити особливості проявів економічного насильства в сім'ї та психологічні чинники, що його породжують.
3. Обґрунтувати, розробити та апробувати програму психологічної профілактики економічного насильства в сім'ї.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: узагальнення теоретичних даних, аналіз сучасних соціологічних та психологічних праць, присвячених проблемі дослідження з метою формування науково-теоретичного підґрунтя для розробки моделі психологічної профілактики економічного насильства в сім'ї; емпіричні: тести, опитувальники, метод фокус-групового дослідження, структуроване інтерв'ю, спрямовані на діагностику особливостей проявів економічного насильства в сім'ї та психологічних чинники, що його породжують; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів; методи профілактики економічного насильство в сім'я, серед яких тренінг фінансової грамотності.

***Ключові слова*:** економічне насильство, сім'я, психологічна профілактика, фінансова грамотність, шкала економічних зловживань, психологічна підтримка, гендерна рівність.

Кравченко Наталія Володимирівна

Науковий керівник:
Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ВОКАЛОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З КРИЗОВИМИ СТАНАМИ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство стикається з безпрецедентним збільшенням кількості кризових станів особистості, що обумовлено наслідками війни, економічною нестабільністю, соціальними трансформаціями та психологічними труднощами. Саме тому пошуки інноваційних методів терапії, які не тільки знижують напруження, але й сприяють глибинному переосмисленню особистісного досвіду, набувають особливої актуальності. Одним з таких методів може стати арт-терапія, яку сучасні дослідники розглядають як комплексне поняття, що охоплює ізотерапію, музикотерапію, ритмотерапію, казкотерапію, вокалотерапію, фототерапію тощо (М. Авраменко, О. Вознесенська, Т. Деллей, П. Джонс, К. Кейс, Н. Клименюк, І. Лубяницька).

З давніх часів можливості голосу викликали неабиякий інтерес. Так, в Стародавній Греції велику увагу приділяли здатності музики і співу глибоко проникати в людину, впливати на її настрій і перебудовувати внутрішній стан. Звучання, співи завжди відігравали важливу роль у духовному, естетичному, фізичному, моральному та громадянському становленні особистості. Жоден з великих філософів не оминав питання впливу вокального мистецтва на людину, зокрема, Піфагор, Платон і Аристотель наголошували на його профілактичних і терапевтичних властивостях. Видатні педагоги та музиканти, такі як Я. Коменський, К. Орф, Ш. Сузукі, підкреслювали, що вокальне та музичне мистецтво сприяють гармонізації особистості.

На думку науковців вокалотерапія, як форма арт-терапії, може виступати ефективним терапевтичним інструментом для роботи з емоційними та психосоматичними проявами криз. Так, Р. Файрстоун у 1988 році створив метод голосової терапії, спрямований на виявлення та подолання негативних думок. Дослідження Л. Василевської-Скупи висвітлює вплив вокалотерапії на студентів музичних факультетів, акцентуючи на її здатності знижувати тривожність перед виступами й покращувати психічний стан. Е. Пенг, Г. Аршад та інші дослідники обґрунтували вплив вокалотерапії на регуляцію емоцій через нейрофізіологічний підхід. Згідно дослідження М. Джоенссона, вокалотерапія може підвищити самосвідомість, залучаючи медіальну префронтальну кору, область мозку, пов'язану з самоконтролем та метакогніцією.

Ю. Руденко описував використання вокалотерапії у різних терапевтичних підходах, таких як: психоаналіз, гештальт-терапія та трансперсональна голосова терапія. В контексті нашого дослідження особливо значущим є екзистенційно-аналітичний підхід до розуміння механізмів дії вокалотерапії як діагностичного й терапевтичного засобу кризових станів особистості, який орієнтований на пошук сенсу та осмислення життєвих переживань. (М. Бубер, Е. ван Дорцен, А. Ленгле).

Однак, попри значні здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених, на сьогодні бракує практичних розробок, спрямованих на використання вокалотерапії як засобу діагностики та терапії кризових станів особистості.

Об'єкт дослідження: діагностика та терапія кризових стани особистості.

Предмет дослідження: вокалотерапія як засіб діагностики та терапії кризових станів особистості.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості використання вокалотерапії у діагностиці та терапії кризових станів особистості.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми вокалотерапії та її можливостей у діагностиці та терапії кризових станів особистості.
2. Емпірично дослідити особливості проявів кризових станів особистості та вплив на них засобів вокалотерапії.
3. Обґрунтувати та розробити модель вокалотерапії кризових станів особистості, а також представити методичну розробку «Використання засобів вокалотерапії в кризових інтервенціях»

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: узагальнення теоретичних даних, аналіз сучасних психологічних праць, присвячених проблемі використання вокалотерапії у діагностиці та терапії кризових станів особистості, з метою формування науково-теоретичного підґрунтя для розробки психологічної моделі вокалотерапії кризових станів особистості; ; емпіричні: опитувальники та інтерв'ю, спрямовані на діагностику емоційно-психологічного стану особистості в кризових ситуаціях; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення ефективності впливу вокалотерапії на внутрішню гармонію та емоційну стабільність клієнта.

Ключові слова: вокалотерапія, кризові стани, психотерапія, арт-терапія.

Криленко Катерина Сергіївна

Науковий керівник:
Цюман Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження. В умовах сьогодення стрімко зростає роль психологічної підтримки військовослужбовців. З одного боку це пов'язано із викликами 11- річної війни за незалежність нашої держави, а з іншої – військові потребують особливого підходу до психосоціальної підтримки. Певним викликом є і наявність професійних кадрів в царині психології, які б надавали таку підтримку. Особливий фокус уваги стосується якісної та кваліфікованої підготовки майбутніх військових офіцерів-психологів. Саме офіцери-психологи першими мають професійно зреагувати та надати якісну психологічну допомогу військовим, а їхня психологічна готовність до діяльності в екстремальних умовах є ключовою відповідальністю за морально-психологічний стан особового складу.

На військових офіцерів-психологів покладено чимало обов'язків, пов'язаних з навчанням та підтримкою особового складу: від планування заходів до їх реалізації; від аналізу проведених дій до чіткого алгоритму реагування. Разом з тим, офіцер-психолог зобов'язаний відслідковувати групову та індивідуальну динаміку психоемоційного стану особового складу, прогнозувати ймовірні конфліктні ситуації всередині підрозділу та між рядовими та офіцерським складом. Водночас, професійна діяльність офіцера-психолога охоплює й чимало бюрократичних викликів, які, подекуди, впливають на здійснення ними обов'язків. Варто зазначити, що і поточні підходи підготовки майбутніх офіцерів-психологів мають основний виклик – критично обмежену сфокусованість на вивченні специфіки їх професійної діяльності, як первинної ланки, так і тактично-оперативного рівня. Здебільшого, програми підготовки сфокусовані на загальні аспекти військової діяльності, такі як: загальна психологія, узагальнені знання військової справи тощо. Це обумовлює наступні виклики у діяльності офіцерів-психологів: професійне вигорання через кризу невідповідності експектацій та реальності посадових обов'язків; брак професійних навичок для вирішення кризових ситуацій; незнання або ж нерозуміння способів формування та зміцнення психологічної готовності до діяльності в реальних бойових діях, й екстремальних умовах загалом.

Аналіз літератури засвідчив, що проблема дослідження психологічної готовності до діяльності офіцерів-психологів має тривалу історію. Серед

вітчизняних науковців привертають увагу наукові доробки В. Воробйова, О. Гринчук, О. Колесніченко, Я. Мацегора, В. Молотай та ін., які аналізували проблему психологічної готовності до професійної діяльності в особливих умовах. Серед зарубіжних дослідників привертають увагу роботи F. Kirkland, P. Bartone, H. Marlowe David та інші. І вітчизняні, і зарубіжні дослідники наголошують, що феномен психологічної готовності особистості до діяльності, особливо в екстремальних умовах, є не лише практично обґрунтованим, а й потребує уваги широкого кола фахівців.

Таким чином, специфіка підготовки офіцерів-психологів вартує окремої уваги та більш детального аналізу, особливо в питаннях їхньої психологічної готовності до майбутньої діяльності.

Об'єкт дослідження: діяльність військових офіцерів-психологів.

Предмет дослідження: психологічна готовність майбутніх військових офіцерів-психологів до діяльності в екстремальних умовах.

Мета дослідження: виявити специфіку психологічної готовності майбутніх військових офіцерів-психологів до діяльності в екстремальних умовах та розробити тренінговий курс для інтеграції функціональної та особистісної готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності майбутніх офіцерів-психологів до діяльності в екстремальних умовах.
2. Емпірично визначити основні критерії та показники психологічної готовності майбутніх офіцерів-психологів до діяльності в екстремальних умовах.
3. Розробити тренінговий курс для інтеграції функціональної та особистісної готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності майбутніх військових офіцерів-психологів до діяльності в екстремальних умовах; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження рівня психологічної готовності майбутніх військових офіцерів-психологів; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки; розробка та апробація тренінгового курсу для розвитку психологічної готовності до діяльності в екстремальних умова майбутніх військових офіцерів-психологів.

Ключові слова: офіцер-психолог, психологічна готовність, екстремальні умови діяльності, екстремальність, військова підготовка.

Матяш Анастасія Юріївна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ЯК ПРЕДИКТОР СУЇЦИДАЛЬНИХ НАМІРІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. Сучасний контекст військових дій в Україні висуває на передній план проблему психічного здоров'я військовослужбовців. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним із найпоширеніших наслідків бойових дій, що негативно впливає на емоційний стан, поведінку і якість життя військових. ПТСР часто асоціюється з формуванням суїцидальних намірів, адже хронічний стрес, відчуття безвиході та нездатність впоратися із травматичним досвідом можуть підштовхувати особистість до крайніх рішень.

Питання ПТСР досліджуються такими вченими, як Брюс П. Догерті, Едвард Дж. Хікс та Кристофер Р. Брейворд, які вивчали вплив травматичних подій на психічний стан військових (Dougherty, Hicks & Brayword, 2020). Проблеми самогубств серед військовослужбовців розглядаються у наукових працях Марка М. Франкліна (Franklin et al., 2019) та Анни С. Робертсон, яка досліджувала зв’язок між хронічним стресом і ризиком суїцидів у військових контингентах (Robertson, 2021). Проблему впливу ПТСР на виникнення суїцидальної поведінки вивчали такі науковці, як Кейт С. Карлсон і Джеймс Р. Андерсон, які запропонували методи діагностики та профілактики ризиків (Carlson & Anderson, 2018).

Попри значний обсяг досліджень у світовій науковій спільноті, проблема суїцидальної поведінки військових в Україні ще недостатньо розкрита. Зокрема, потребує поглибленого аналізу взаємозв’язок між ПТСР та суїцидальними намірами військовослужбовців, який може стати основою для розробки ефективних програм психологічної підтримки та профілактики суїцидів серед цієї групи.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити зв’язок між ПТСР та суїцидальними намірами військовослужбовців, а також розробити Програму профілактики суїцидальної поведінки серед військових.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблематики ПТСР і суїцидальної поведінки у військових.
2. Емпірично дослідити вплив ПТСР на формування суїцидальних намірів військовослужбовців.
3. Розробити профілактичну програму, спрямовану на зниження суїцидальних ризиків у військових з ПТСР.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: науково-теоретичний аналіз джерел, присвячених проблемам ПТСР і суїцидальної поведінки; порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних щодо впливу ПТСР на формування суїцидальних намірів; емпіричне дослідження рівня ПТСР та суїцидальних намірів за допомогою психодіагностичних методик; розробка та апробація програми психологічного супроводу, спрямованої на зниження рівня емоційного напруження, покращення психічного стану та формування адаптивних стратегій подолання стресу.

Ключові слова: ПТСР, військовослужбовці, суїцидальні наміри, психічне здоров'я, бойова травма, профілактика суїцидальної поведінки.

Мацак Ілана Романівна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Актуальність дослідження. Досвідом переживання втрати володіє практично кожна свідома людина, бо втрата є невід'ємною частиною нашого буття. На своєму життєвому шляху ми можемо втратити будь-що: роботу, здоров'я, стосунки, майно, близьку людину чи домашнього улюбленця. Втрата – є травмівною подією в житті людини, що може впливати на її фізичний, емоційний, соціальний, психічний виміри. Певною мірою, цей досвід є природним, але це не робить його менш болісним.

В контексті вимушеного переміщення втрата здебільшого набуває комплексний характер: під час воєнних дій людина може переживати декілька втрат одночасно (втрату дому, майна, звичного способу життя, переживання смерті близьких/знайомих, втрату базового відчуття безпеки, втрату власних частин тіла чи функцій, невизначену втрату, тощо). В 2014 році, із початком збройної агресії рф проти України було зафіксовано близько 300 тис. внутрішньо переміщених осіб. На сьогоднішній день, після майже 3 років від початку вже повномасштабного вторгнення, кількість внутрішньо переміщених осіб перевищує 4,5 млн. людей. Дослідження особливостей переживання втрати у ВПО дають змогу пізнати специфіку даної комплексної втрати, ідентифікувати як найбільші виклики в процесі горювання, так і відкрити інструменти, що сприяють зціленню особистості; а також дають можливість відслідковування довготривалих наслідків даної втрати. Це може бути

допоміжним у створенні ефективних програм психологічної допомоги та соціальної інтеграції.

Вивченню поняття втрати, особливостей її переживання та психодіагностиці горювання присвятили свої роботи такі українські науковці як: І. Власенко, Н. Вінник, С. Лукомська, В. Зливков, Ю. Кузьменко, Ю. Бабаян, М. Марценюк, О. Королович та ін.. Специфіку, виклики та задачі психологічної допомоги в контексті внутрішнього переміщення можемо побачити в роботах Ю. Песоцької, О. Апатової, Ю. Ільїної, Б. Остапчука тощо.

На сьогоднішній день - через 3 роки повномасштабної війни, більшість внутрішньо переміщених осіб змогли певною мірою адаптуватися та інтегруватися в нових містах і громадах. На даному етапі переживання втрати вже минули перші фази гострого горя, що надає можливість сконцентруватися на рефлексії досвіду втрати та дослідженні копінгів, внутрішніх ресурсів, способів сенсотворення, що допомагають при переживанні даної втрати. В цій роботі маємо прагнення зібрати, проаналізувати та структурувати дієвий досвід переживання втрати внутрішньо переміщеними особами. Таким чином дане дослідження має вагоме як теоретичне, так і практичне значення - його результати стануть в нагоді як практичним психологам, так і представникам ВПО.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити особливості переживання втрати внутрішнього переміщеними особами, розробити й апробувати психоедукаційне видання на основі даного дослідження

Відповідно до мети визначено ***завдання****:*

1. Здійснити науковий аналіз поняття «втрата» та особливості її переживання внутрішньо переміщеними особами.
2. Емпірично дослідити особливості переживання втрати внутрішньо переміщеними особами.
3. Розробити й апробувати психоедукаційне видання з питань переживання втрати.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з вивченням втрати та проблематики вимушеного переміщення; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження особливостей переживання втрати внутрішньо переміщеними особами, тестування; розробка й апробація психоедукаційного видання з даної проблематики; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: втрата, переживання втрати, внутрішньо переміщені особи, вимушене переміщення, горювання.

Мельникова Анна Анатоліївна

Науковий керівник:
Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук,
професор

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТА ДИНАМІКА ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Магістерська робота присвячена дослідженню чинників, які впливають на формування та зміну рівня тривожності підлітків у кризових умовах.

Термін «тривожність» застосовується для позначення переживань стану неспокою протягом певного відрізку часу у конкретних біогеосоціальних умовах та процесів його динаміки. Феномен тривожності вивчався вченими вітчизняної та зарубіжної психології та був описаний у роботах З. Фрейда, А. Адлера, К. Хорні, Г. Айзенка, Е. Еріксона, К. Моргана, Ч. Спілбергера та ін.

Тривожність з одного боку необхідна, щоб в певних життєвих ситуаціях передбачати певну загрозу для індивіда, а значить пристосовуватися до можливих змін, подій, ситуацій. З іншого – вона часто стає неадекватно завищеною, призводить до порушень регуляційних процесів, закріплюється як властивість особистості і стає домінуючою рисою характеру для якої притаманна невпевненість, наявність страхів і емоційна нестійкість, напруженість у спілкуванні.

В підлітковому віці рівень тривожності сильно зростає, бо перехід від дитинства до дорослості який супроводжується змінами в біологічній, психологічній, особистісній і соціальній сферах призводить до певних труднощів, переживань, тривожних відчуттів.

Серед детермінант, що спричиняють тривожність, виділяють зовнішні (особливо нелінійність та непередбачуваність процесів у навколишньому середовищі) та внутрішні (психологічні, фізіологічні, нейробіологічні особливості людини).

Тобто тривожність у підлітків може бути пов’язана з багатьма факторами: спадковість та стан здоров'я; негативний життєвий досвід; педагогічна занедбаність; порушення взаємин з батьками, викладачами та ровесниками; умови проживання; соціальне оточення; соціально-політичні умови, в тому числі і військові конфлікти.

Ми поставили собі на меті провести експериментальне дослідження детермінант підліткової тривожності та її динаміки, пов’язаних з соціально-політичною ситуацією в Україні, мінливістю та невизначеністю соціальних та побутових умов життєдіяльності в умовах військової агресії рф. Своєчасне

виявлення дітей з високим рівнем тривожності дасть можливість вчасно надати психологічну допомогу вигляді профілактичної та корекційної роботи з боку дорослих.

Розгляд науково-теоретичного матеріалу підтверджує актуальність обраної теми дослідження. Адже високий рівень тривожності в підлітків в подальшому призводить до порушення психологічного, фізіологічного та соціального благополуччя дорослої особистості.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми, визначити детермінанти та динаміку розвитку тривожності підлітків, розробити психокорекційну програму для зниження тривожного стану

Об'єкт дослідження: тривожність підлітків в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: чинники детермінації та динаміки тривожності підлітків в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Розкрити сутність та обґрунтувати теоретичні засади чинників детермінації та динаміки тривожності в підлітковому віці в умовах воєнного стану.
2. Діагностувати чинники детермінації та динаміки тривожності у підлітків.
3. Розробити психокорекційну програму для зниження тривожності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел; системно-структурний аналіз теоретичного матеріалу; психодіагностичні; методики та аналіз отриманих результатів.; методи математичної статистики Комплекс психологічних ігор та вправ для підвищення стресостійкості, самоконтролю та саморегуляції.

***Ключові слова*:** чинники детермінації та динаміки тривоги, тривожний стан, страх, підлітковий вік, воєнний стан

Мілегова Світлана Юріївна

Науковий керівник
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження. Кілька років тому, до початку військових дій в Україні, про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), гострий стресовий розлад (ГСР) знали лише деякі спеціалісти з психотерапії психічних травм. Наразі розлади, пов'язані зі стресом і травмою, добре відомі українським психологам, психіатрам і психотерапевтам, і хоча нам ще бракує

систематичного навчання та хорошої літератури, ця прогалина поступово заповнюється, принаймні завдяки роботі.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним найвідомішим із розладів, діагностованим приблизно у 30% дітей і дорослих, які зазнали травматичних подій. До основних діагностичних критеріїв, як зазначено в найавторитетнішому посібнику з діагностики та статистики психічних розладів DSM-V, належать: а) безпосереднє зіткнення (експозиція) зі смертю або загрозою життю; б) інтрузивні симптоми; в) наполегливе уникнення травмуючих спогадів і нагадувань про подію; г) негативні зміни в думках і настрої; д) помітні зміни реактивності; д) тривалість розладів більше одного місяця; g) важкий дистрес і порушення у важливих сферах життя; є) відсутність зв'язку симптомів з впливом психоактивних речовин або іншими медичними причинами

Проблему посттравматичного росту досліджували багато вчених, які зробили значний внесок у її розуміння та концептуалізацію.

С. Джозеф почав вивчати цю тему наприкінці 1980-х років під керівництвом В. Юле та Р. Вільямса, приділяючи увагу впливу травматичних подій на розвиток особистості. Розробив інтегративний підхід до вивчення посттравматичного росту, який враховує психологічні, соціальні та біологічні фактори.

Р. Тедескі та Л. Калхун є авторами концепції посттравматичного росту, яка була розроблена в 1990-х роках. Вони визначили цей феномен як позитивні зміни, які відбуваються в особистості внаслідок подолання глибоких життєвих криз або травматичних подій. Дослідники виділили п'ять основних сфер, у яких можливе зростання: покращення міжособистісних стосунків, зміцнення особистої сили, відкриття нових можливостей, духовний розвиток і зміна життєвих пріоритетів.

Інші дослідники, такі як В. Юл, Р. Вільямс, а також сучасні автори, продовжують вивчати зв’язок між ПТСР і посттравматичним зростанням, звертаючи увагу на роль соціальної підтримки, особистих ресурсів і механізмів подолання.

Мета дослідження: визначити психологічні чинники, які сприяють посттравматичному зростанню особистості після подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР), та розробити рекомендації для підвищення емоційної стійкості та сприяння адаптації осіб, які пережили травматичні події.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Розкрити поняття та особливості посттравматичного стресового розладу.
2. Проаналізувати основні теорії посттравматичного зростання та визначити психологічні чинники, які впливають на процес подолання ПТСР.
3. Провести емпіричне дослідження психологічних чинників, що сприяють посттравматичному зростанню особистості.

4. Розробити програму розвитку посттравматичного зростання та надати практичні рекомендації для підвищення емоційної стійкості осіб, які пережили травматичні події.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження. Теоретичні методи – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння; емпіричні методи включали – спостереження, бесіду, опитування; психодіагностичні методи – шкала посттравматичного зростання (PTGI), опитувальник емоційної стійкості, шкала посттравматичного стресового розладу (PCL-5); методи математичної статистики - коефіцієнт кореляції ПІРСОНА.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад, війна, психологічне зростання, емоційна стійкість, психотерапія.

Міхеєв Максим Сергійович

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА УЧАСНИКАМ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Актуальність дослідження алгоритму надання першої психологічної допомоги учасникам дорожньо-транспортних подій зумовлена зростанням кількості ДТП і, відповідно, необхідністю ефективної підтримки постраждалих. За статистикою, дорожньо-транспортні пригоди є однією з провідних причин травмування та загибелі людей у всьому світу. Учасники таких подій часто переживають серйозні психоемоційні потрясіння, що супроводжуються станами стресу, шоку, тривоги та розгубленості, які можуть мати довготривалий негативний вплив на їхнє психічне здоров'я. У зв'язку з цим, надання своєчасної та якісної психологічної допомоги стає невід'ємною частиною реагування на ДТП, а розробка чіткого алгоритму такої допомоги є актуальним завданням для фахівців психологічної служби та працівників патрульної поліції.

Ступінь досліджування проблеми першої психологічної допомоги при ДТП в Україні, на нашу думку, є обмеженою, хоча на міжнародному рівні питання підтримки постраждалих у кризових ситуаціях отримує дедалі більше уваги. Зарубіжні дослідження (Дж. Т. Мітчелл, Дж. Боннано, Д. С. Райт, Р. Дж. Мейерс, П. Уотсон) розглядають вплив екстреної психологічної допомоги на психоемоційний стан учасників подій та пропонують моделі кризового втручання, що стали основою для розробки протоколів надання першої допомоги при ДТП. Водночас в українському контексті відсутня

стандартизована система надання такої допомоги, а наявні дослідження в цій сфері (Л. Найдьонова, Т. Титаренко, С. Максименко, О. Чепелєва, О. Кікінеджі, О. Іваненко) здебільшого зосереджені на загальних підходах до кризового консультування, без урахування специфіки ситуацій дорожньо-транспортних пригод.

Перспективами подальших досліджень в цьому напрямку є розробка та практичне впровадження алгоритму, який може стати частиною офіційних інструкцій для поліцейських та інших екстрених служб, і програми їхнього навчання надання первинної психологічної допомоги учасникам ДТП. Подальші дослідження також можуть зосередитись на адаптації алгоритму до роботи з різними групами населення (дітьми, літніми людьми), створенні цифрових інструментів для підтримки патрульних на місці події (наприклад, мобільних додатків чи чат-ботів) та розробці рекомендацій для роботи з особами, що мають особливі потреби. Це дослідження є важливим внеском у розвиток практичної психології та підвищення ефективності роботи служб, що забезпечують безпеку на дорогах.

***Мета дослідження**:* теоретично й емпірично дослідити особливості надання першої психологічної допомоги постраждалим при ДТП та розробити програму навчання патрульних поліцейських із цього питання.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Визначити особливості психологічного впливу дорожньо-транспортних пригод на винних, постраждалих і свідків.
2. Проаналізувати ключові принципи та етичні засади першої психологічної допомоги в екстремальних умовах.
3. Провести аналітичне дослідження закордонного досвіду надання першої психологічної допомоги постраждалим при ДТП і визначити перспективи його та використання в українському контексті.
4. Провести емпіричне дослідження алгоритму надання першої психологічної допомоги постраждалим при ДТП патрульними поліцейськими та розробити програму навчання патрульних поліцейських з цього питання та визначити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні *методи*: декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; діалектичний – для аналізу фахової наукової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо надання первинної психологічної допомоги постраждалим при ДТП.

Ключові слова: психологічна допомога, психологічний вплив, дорожньо-транспортна пригода, працівники поліції, постраждалі

Мордованюк Даріна Михайлівна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

БУЛІНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство стикається з численними викликами, які впливають на психологічне здоров'я молоді. Одним із найбільш поширених явищ серед підлітків є булінг. Йде систематичне цькування, спрямоване на завдання психологічної, фізичної або соціальної шкоди жертві. Булінг є серйозною проблемою та може мати значні наслідки для емоційного стану підлітків, їхнього розвитку та інтеграції в суспільство. Особливе занепокоєння викликає зв'язок між булінгом і зростанням суїцидальної поведінки серед молоді.

Підлітковий вік є ключовим етапом формування особистості, проте вразливість у цей період робить молодь більш чутливими до зовнішніх впливів, особливо негативних. Жертви булінгу часто стикаються з низькою самооцінкою, соціальною ізоляцією та психологічними травмами, що можуть призводити до депресивних станів та навіть до суїцидальних думок і вчинків. У зв'язку з цим проблема дослідження булінгу як психологічного чинника, що сприяє суїцидальній поведінці, набуває особливої актуальності.

У багатьох розвинутих країнах спостерігається помітне зростання кількості підліткових самогубств. Згідно з даними Д. Фрімена, самогубство посідає третє місце серед причин смерті (перші два очолюють нещасні випадки і вбивства) серед американських підлітків і молоді віком від 15 до 19 років. За останні кілька десятиліть рівень самогубств зріс на 240% у 10-ти роках. 14 років і на 59% у віковій групі 15-19 років у Сполучених Штатах Америки.

Теоретико-методологічні засади дослідження склали: проблеми булінгу (О. Ожийова, О. Кормило, О. Макарова, Л. Радіонова, А. Король, D.Olweus), проблеми суїцидальної поведінки (О. Блинова, О Лісова, Н. Завадська, І. Корнієнко, D. Freeman та інші), дослідження соціальних і особистісних чинників суїцидальної поведінки (Н. Бережна, В. Москалець, В. Суліцький) проблема булінгу в закладах загальної середньої освіти (І. Лубенець, Н. Сівак, К. Старосуд та інші).

У результаті вивчення нами наукових праць, ми дійшли висновку, що тема недостатньо розкрита, вона потребує більш детального дослідження. Особливої уваги заслуговує питання профілактики боулінгу з метою недопущення суїцидальної поведінки серед підлітків, саме через це, ми обрали

тему кваліфікаційної роботи «Булінг як психологічний чинник суїцидальної поведінки підлітків»

***Мета дослідження**:* визначити вплив булінгу як психологічного чинника на суїцидальну поведінку підлітків і розробити проєкт програми з метою попередження та профілактики самогубств у закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо булінгу та його впливу на суїцидальну поведінку підлітків.
2. Дослідити прояви суїцидальної поведінки підлітків у наслідку булінгу.
3. Проаналізувати результати дослідження та виявити особливості впливу булінгу на суїцидальну поведінку підлітків.
4. Розробити проєкт програми профілактики булінгу як чинника суїцидальної поведінки підлітків.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження. для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети використано комплекс методів наукового дослідження: *теоретичні:* аналіз та синтез, систематизація спеціальної психологічної літератури щодо булінгу як психологічного чинника суїцидальної поведінки підлітків; *емпіричні:* констатувальний експеримент з метою визначення рівня булінгу в закладі освіти (Анастасія Мельниченко «Школа без цькувань: для освітян»; «Опитувальник суїцидальної поведінки підлітків» Т.В. Вашека. Визначення загальної картини соціально-психологічного клімату в навчальному закладі «OLWEUS» Dan Olweus, якісний і кількісний аналіз отриманих даних шляхом експерименту.

Ключові слова: булінг, психологічні чинники, суїцидальна поведінка, підлітки, заклад освіти.

Одегова Віолета Георгіївна

Науковий керівник:
Сорокіна Олена Анатоліївна
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ПРИ ПЕРЕЖИВАННІ КРИЗИ ВТРАТИ

Актуальність дослідження. За даними Міністерства соціальної політики в даний момент зареєстровано більш ніж 4 мільйони внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні, з них 51% має або повністю чи частково зруйноване житло, або воно знаходиться на тимчасово окупованій території. Війна вплинула на життя мільйонів українців: багато з них втратили роботу, дім,

місто та спокійне життя, намагаючись врятуватись від російського вторгнення, і починають будувати своє майбутнє в іншому місті. Велика кількість цих людей вже не повернеться до місця, яке вони раніше називали «домом». Втрата домівки є серйозним потрясінням і велика кількість людей не може впоратись з цією проблемою самостійно.

Життєва криза, пов'язана з втратою, була предметом дослідження як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Так Е. Кублер-Росс, Дж. Голдберг вивчали психологічні наслідки втрати та динаміку горювання; В. Франкл розглядав сутність екзистенційної кризи та втрати сенсу життя в скрутних життєвих умовах. В той же час життєві кризи досліджували й вітчизняні психологи Т. Титаренко, О. Столярчук, вплив війни на психоемоційни стан розглядала Л. Найдьонов, кризові стани О. Шевченко.

Втрата дому може спровокувати розвиток життєвої кризи у людини, бо коли люди збираються виїздити до більш безпечних регіонів країни, вони не мають уявлення, що станеться з їх домом і до останнього сподіваються знову туди повернутись. На новому місті може загострюватися неузгодженість між реальністю, в якій вони перебувають, та інтенсивними спогадами про місця, звідки вони виїхали. Ситуація ускладняються неможливістю прийняти дійсність, в якій їх домівки не існує.

Саме тому актуальною стає потреба залучати вимушено переміщених осіб до психологічної допомоги якомога раніше, щоб запобігти розгортанню глибокої особистісної кризи. Безперечно, ця тема потребує додаткового вивчення, бо наслідки для людей, що втратили домівку, можуть мати довготривалий характер, погіршувати адаптацію до нових умов, перешкоджати самореалізації та ускладнювати процес вибудовування життєвих перспектив. Тому глибше розуміння переживання кризи втрати допоможе створити дієві рекомендації для стабілізації та покращення психоемоційного стану ВПО.

Мета дослідження: дослідити психологічні особливості переживання кризи втрати домівки ВПО та розробити програму психологічної підтримки означеної групи осіб.

Об'єкт: психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам

Предмет: психологічна допомога ВПО при переживанні кризи втрати

Відповідно до мети визначимо ***завдання:***

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз особливостей переживання кризи втрати домівки внутрішньо переміщеними особами.
2. Емпірично дослідити особливості переживання ВПО кризи втрати
3. Розробити й апробувати програму психологічної допомоги ВПО для стабілізації психоемоційного стану та прискорення адаптації.

Шляхи реалізації мети та завдань є: узагальнення та системно-структурний аналіз теоретичних матеріалів з наукових, освітніх, психологічних, соціологічних джерел; використання емпіричних методів таких як: опитувальники, спрямовані на дослідження особливостей емоційно-вольової та

ціннісної сфери досліджуваних, методи математичної статистики; розробка та апробація програми психологічної допомоги;

Ключові слова: криза втрати, горе, кризовий стан, втрата

Павлюк Вячеслав Сергійович

Науковий керівник:
Оксана Павлівна Сергєєнкова,
доктор психологічних наук,
професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Фахівці сектору інформаційних змушені працювати в умовах високої інтенсивності, стикаються з великим обсягом інформації, стислими термінами виконання завдань, частими змінами вимог і технологій та високої відповідальності. За даними найбільшого українського IT-порталу DOU у 2022 році з вигоранням зіштовхувались 67% спеціалістів з інформаційних технологій і лише 11% ніколи не мали з цим проблем. Така специфіка діяльності призводить до виникнення хронічного стресу, емоційного виснаження та синдрому професійного вигорання.

Проблема професійного вигорання є актуальною не лише для окремих працівників, а й для організацій у цілому, оскільки вона впливає на продуктивність фахівців і як наслідок командну ефективність. Також фахівці з синдромом професійного вигорання більш схильні до зміни місця роботи, що призводить до додаткових витрат компаній.

За даними НБУ у 2024 році комп'ютерні послуги становлять 37,4% від загального обсягу послуг, що експортуються, а у загальній структурі експорту України IT-сектор посідає друге місце з 11,5%, поступаючись лише продовольчим товарам. Оскільки в IT-сектор залучено понад 300 тисяч фахівців, вигорання фахівців цієї галузі має глибокі наслідки, які впливають на добробут українців та держави.

Дослідженню синдрому професійного вигорання як в цілому, так і в окремих професіях присвячені роботи вітчизняних науковців, таких як: Вежновець Т.А. та Парій В.Д., Колтунович Т., Котвіцька А.А., Пузак Н.О., Пузак О.А., Романовська О.О., Чубук Р.В., Шевчук В.В. Ґрунтовні дослідження феномену емоційного вигорання у працях Л. Карамушки, К.З Маслач, В. Орел, H. Freudenberger, та ін. продемонстрували, що вигорання є досить проблематичний феномен, який можна характеризувати у різних площинах психологічної науки та описувати з позицій різних концептів. Втім досліджень, присвячених проблемі професійного вигорання в IT-сфері, бракує.

У зв'язку з цим постає необхідність комплексного аналізу чинників, що сприяють виникненню цього явища, та розробки ефективних стратегій його профілактики.

Результати проведеного науково-теоретичного та емпіричного аналізів проблеми професійного вигорання демонструють поширеність явища та відсутності системного підходу діагностики та профілактики професійного вигорання серед компаній, що засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: встановити детермінанти професійного вигорання у працівників галузі інформаційних технологій та надати рекомендації для виявлення, профілактики та корекції у них синдрому професійного вигорання.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми професійного вигорання особистості в науковому міждисциплінарному просторі.
2. Розкрити сутність та виявити основні психологічні чинники, що сприяють виникненню вигорання серед фахівців ІТ-галузі.
3. Дослідити рівень та ключові детермінанти професійного вигорання серед фахівців ІТ-компаній за допомогою емпіричних методів.
4. Розробити психологічні рекомендації для HR-департаментів щодо виявлення та профілактики професійного вигорання, а також підвищення психологічної стійкості фахівців ІТ-сфери.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, джерел; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: інформаційні технології, професійне вигорання, емоційне вигорання, психологічні детермінанти, емоційне виснаження, мотивація.

Пасічник Вікторія Володимирівна

Науковий керівник:
Сорокіна Олена Анатоліївна
кандидат психологічних наук,
доцент.

АРТТЕРАПІЯ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах воєнного стану психоемоційне здоров'я дітей молодшого шкільного віку набуває особливої значущості. Військові дії, соціальна нестабільність, вимушене переселення та

зміни у звичному життєвому укладі значно впливають на емоційний стан дітей, провокуючи тривожність, страх, агресію, емоційну нестабільність, порушення адаптації та психосоматичні розлади. Діти молодшого шкільного віку є особливо вразливими до стресових чинників, оскільки їхня емоційна сфера ще не є достатньо сформованою, а механізми саморегуляції та психологічного захисту не розвинені належним чином.

Одним із дієвих напрямів психологічної корекції емоційних порушень є арттерапія, яка використовує творчість як спосіб вираження почуттів, опрацювання внутрішніх конфліктів та стабілізації психоемоційного стану. Арттерапевтичні методи дозволяють дітям невербально виражати свої переживання, знижують рівень тривожності, сприяють формуванню позитивного емоційного досвіду та розвитку адаптаційних механізмів. Використання малювання, ліплення, музики, казкотерапії, театральних постановок та інших видів арттерапевтичних методик сприяє емоційному розвитку дитини та формуванню психологічної стійкості. Теоретичну базу дослідження становлять роботи сучасних українських і зарубіжних науковців, які досліджують вплив мистецтва та творчості на психологічний розвиток дитини. Зокрема, серед українських дослідників вагомий внесок у вивчення арттерапії зробили О. Л. Вознесенська, Г. В. Католик, Н. В. Чудаєва, Л. А. Інжиевська, Р. І. Сірко, В.І. Коростій, Г.Ю. Васильєва, О. В. Лазорко, які аналізують застосування арттерапії для корекції емоційних порушень, стабілізації психоемоційного стану дітей у кризових умовах та адаптації до стресових ситуацій. Також враховано праці американських дослідників, зокрема К. Малкіоді, Г. Вейдсон, Н. Роджерс, Деніел Ґоулман які досліджували вплив творчості на психічне здоров'я та розробили ефективні арттерапевтичні методики.

Новизна дослідження полягає у системному аналізі використання арттерапії як засобу корекції емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану, а також увагу приділено поєднанню арттерапевтичних методів із програмою соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН).

Метою дослідження є обґрунтування ефективності арттерапії у корекції емоційних порушень молодших школярів в умовах воєнного стану та розробка комплексу арттерапевтичних занять, спрямованих на корекцію таких порушень

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз наукових досліджень щодо емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку в умовах стресових ситуацій.
2. Дослідити вплив арт-терапевтичних методик на емоційний стан дітей, визначити їх ефективність.
3. Розробити та апробувати комплекс арттерапевтичних занять, спрямованих на корекцію емоційних порушень у молодших школярів в умовах воєнного стану.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження включають теоретичний аналіз наукової літератури, визначення ролі арт-терапії у корекції емоційних порушень, розробку та апробацію арттерапевтичної програми, проведення емпіричного дослідження з використанням психодіагностичних методик для оцінки ефективності запропонованих заходів.

Ключові слова: арттерапія, емоційні порушення, молодші школярі, тривожність, адаптація, корекція, психоемоційний стан.

Пекарик Анастасія Юріївна

Науковий керівник:
Ткачишина Оксана Романівна,
кандидат психологічних наук,
старший викладач

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ МЕДИКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Медики у повсякденній професійній діяльності часто мають додаткове психологічне навантаження, оскільки навіть рутинне виконання обов'язків потребує чіткого контролю та великої відповідальності, а допущення помилки або несвоєчасне відреагування може призвести до фатальних наслідків. Тому в умовах воєнного стану, коли стресові фактори посилюються багатократно, а навантаження на одного фахівця відповідно збільшується - стрес, виснаження та посилене навантаження можуть бути тими основними факторами, що сприяють виникненню та посиленню тривожності у спеціаліста. Також, слід зауважити, що медики не лише самі постійно стикаються із стресовими ситуаціями, а і з пацієнтами та їхніми близькими, які можуть перебувати у стресовому стані та мати виражені тривожні прояви.

Вивченням феномену тривожності займалися такі дослідники як З. Фройд, К. Хорні, К. Ізард, А. Бек, Дж. Тейлор, Р. Мей, Ч. Спілбергер, Т. Титаренко, О. Чабан, О. Галієва, А. Гринченко, О. Волошок та інші. Окремо тривожність серед медичних працівників в Україні досліджували О. Чабан, О. Хаустова та М. Качмарська. Дослідження вказують на те, що постійний вплив стресових факторів та супутна тривожність можуть мати негативний вплив на базові когнітивні функції, увагу, фокусування та концентрацію, що у свою чергу впливає на дії та кінцевий результат прийнятих фахівцем рішень.

Останні дослідження, сфокусовані на виявленні та вивченні тривожності власне у медичних фахівців в умовах масштабних стресових ситуацій, були проведені під час пандемії Covid-19 і свідчать про високий рівень тривожності серед медиків, які працювали в умовах підвищеного тиску та стресу. Рівень

тривожності відрізнявся залежно від віку, статі та спеціальності і виявлені причини виникнення тривожності підкреслюють необхідність раннього втручання і підтримки лікарів та середнього медичного персоналу (A.S. Yadav, A. Kumar 2022; S.R. Hasan, Z. Hamid, M.T. Jawaid, R.K. Ali 2020) та вказують на важливість підвищення рівня психологічної резильєнтності медичних працівників для подолання стресових факторів та зниження тривожності (C.J. Sakr , D. Rahme, L. Fakih, S.A. Assaf, C.A. Redlich, M.D. Slade, M. Fakhreddine, J. Usta, U. Musharrafieh, G. Maalouf, B. Khater 2022). В Україні ж ситуація загострюється тим, що майже одразу після потрясінь пандемії медпрацівники зіткнулися із непомірним навантаженням внаслідок повномасштабного вторгнення та подальшого розгортання війни.

За останніми даними зібраними Міжнародним комітетом порятунку (IRC) 31.11.2024р. кожен п’ятий опитаний медичний працівник відчуває негативні наслідки тривалого стресу, пов’язаного з війною, включаючи тривогу, невпевненість, зниження рівня задоволеності життям і зниження самооцінки: 30% респондентів рідко справляються зі своїми переживаннями здоровим способом, не завдаючи шкоди собі чи іншим, понад 40% молодих медсестер не мають ефективних стратегій боротьби зі стресом, 46% відсотків усіх респондентів не дивляться в майбутнє оптимістично, а 65% відсотків молодих лікарів не мають віри в те, що принесе завтра.

Окремого розгляду у контексті власне переживання тривожності медиками потребують такі особливості як індивідуальні реакції та емоційне відреагування: соматизація, прояви дистресу, можливих симптомів депресії та емоційного вигорання. Також, на сьогоднішній день, недостатньо вивченими є окремі специфічні фактори, які впливають на виникнення та посилення тривожності у фахівця і є характерними лише для певних умов та обставин у яких ним здійснюється робоча діяльність.

Об’єкт дослідження: тривожні стани.

Предмет дослідження: психологічні особливості переживання тривожних станів медиками в умовах воєнного стану.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості переживання тривожних станів медиками в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз наукових джерел та наявних досліджень щодо проблеми тривожності та переживання тривожних станів у медиків.
2. Емпірично дослідити рівень тривожності у медичних фахівців в умовах воєнного стану.
3. Виявити психологічні особливості переживання тривожних станів, характерних для медиків в умовах воєнного стану.
4. Розробити програму психоедукації та практичні рекомендації щодо подолання тривожності для медичних працівників.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел, що стосуються тривожності у медпрацівників в умовах підвищеного стресу, тиску або напруженості; проведення психологічного дослідження із метою виявлення психологічних особливостей переживання тривожності у медиків в умовах воєнного стану; застосування методики GAD-7 – опитувальник з генералізованої тривоги (Spitzer R.L., Kroenke K., Williams J.B., Löwe B.); створення комплексу рекомендацій для медиків щодо подолання тривожності.

Ключові слова: тривожні стани, тривожність, медики, медпрацівники, стресові фактори, воєнний стан.

Сахнюк Софія Олегівна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. В Україні понад 10 років триває війна та особливо інтенсивна її фаза після повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році, коли вона набула особливо руйнівного характеру. Воєнний стан значною мірою негативно вплинув на всі верства населення, але особливе психологічне навантаження прийшлося на сім'ї військовослужбовців, зокрема, на дружин. Воєнний стан кардинально змінює їх спосіб життя, відбуваються зміни ролей у сім'ї, жінці доводиться брати на себе подвійне навантаження: з одного боку, забезпечувати стабільність у родині, а з іншого - зберігати власну емоційну стійкість у ситуаціях постійного стресу, тривоги за життя чоловіка та невизначеності майбутнього. Дружини військовослужбовців опиняються в умовах, які сприяють розвитку емоційного вигорання. Цей стан негативно впливає не лише на самих жінок, але й може створювати напруження в сімейних стосунках, що, у свою чергу, впливає на моральний стан військовослужбовця. Особливої актуальності ця проблема набуває в сучасних умовах, оскільки чисельність військових та їх сімей постійно зростає. Вивчення емоційного стану дружин і розробка ефективних заходів профілактики емоційного вигорання є надзвичайно важливими.

Проблему емоційного вигорання серед зарубіжних та українських психологів вивчали: Н. Губаєва, К. Маслах, І. Медвідь, В. Суліцький В. Схоуфелі, О. Тімченко, Т. Титаренко, Г. Фрейденбергер. Вони не завжди зосереджувалися виключно на емоційному вигоранні дружин військовослужбовців, але їхні дослідження мають важливе значення для

розуміння проблеми, а, особливо, для жінок в умовах тривалого воєнного стану. Тема емоційного вигорання дружин військовослужбовців є недостатньо вивченою, саме тому вона була обрана для нашого дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити особливості емоційного вигорання у дружин військовослужбовців, розробити і апробувати заходи з профілактики емоційного вигорання.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми емоційного вигорання дружин.
2. Емпірично дослідити особливості емоційного вигорання дружин військовослужбовців.
3. Розробити заходи з профілактики емоційного вигорання дружин військовослужбовців.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) для вивчення наукової літератури, що стосується емоційного вигорання дружин військовослужбовців, а також емпіричні методи (анкетування, спостереження, інтерв'ю, статистичний аналіз) для збору та обробки даних під час експериментального дослідження.

Ключові слова: дружина військовослужбовця, емоційне вигорання, профілактика емоційного вигорання, психологічна підтримка, емоційна стабільність.

Сидор Олена Євгенівна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСІБ ІЗ НАРКОЗАЛЕЖНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Проблема наркотичної залежності є особливо поширеною в Україні: на жаль, кількість осіб, що страждають на залежність від наркотичних речовин, зростає у геометричній прогресії. У 2021 році кількість таких осіб склала понад 1 млн українців, проте це не відображає у повній мірі усю картину тієї катастрофи, з якою сьогодні стикається Україна. Низка зовнішніх факторів, таких як нестабільність політичної та економічної ситуації, неконтрольований продаж наркотиків, а також недостатня боротьба з наркоманією у суспільстві, стають причиною появи все більшої кількості залежних осіб. Із позитивних факторів можна зазначити, створені спеціальні установи, які забезпечують реабілітацію та ресоціалізацію тих, хто бореться з

цією залежністю. У таких умовах дуже важливим є забезпечення ефективного соціально-психологічного супроводу. Особливо актуальним він є в умовах війни, адже окрім боротьби з залежністю, вони стикаються з багатьма негативними факторами, що також можуть негативно впливати на їх психоемоційний стан та викликати додаткові життєві проблеми.

Враховуючи те, у яких саме умовах наразі відбувається надання допомоги осіб із наркозалежністю, їх адаптація до умов життя у суспільстві та реабілітація після того, що їм довелося пережити, виникає потреба у розробці нових шляхів для забезпечення їх соціально-психологічного супроводу. Проблеми, з якими стикаються особи, що перебувають у процесі боротьби з залежністю, можуть деструктивно впливати на їх психічний стан. Процес відмови від наркотичних речовин є особливо складним, тому залежні особи потребують постійної підтримки та допомоги. Вплив війни може посилити негативні прояви психічних проблем, з якими вони стикаються. Тому важливою стає розробка ефективних підходів до забезпечення соціально-психологічного супроводу осіб із наркозалежністю під час повномасштабної війни, на що і спрямоване дане дослідження.

Вивченням проблеми надання психологічної допомоги наркозалежним особам, здійснення їх соціально-психологічного супроводу займались такі вітчизняні науковці, як В. Галич, С. Діхтяренко, Л. Литвинчук, В. Свідовська, Ю. Чернецька та інші. До окремих питань соціально-психологічного супроводу осіб, що зазнали травматизації, під час війни в цілому звертались такі дослідники: Г. Ломакін, М. Мушкевич, Т. Титаренко та інші. Однак, особливості соціально-психологічного супроводу наркозалежних осіб в умовах повномасштабної війни вивчені недостатньо.

Обране питання потребує уточнення, оскільки за сучасних умов підходи до психологічної допомоги та соціально-психологічного супроводу осіб, які борються з наркотичною залежністю, змінились. Таким чином, дослідження актуальних аспектів обраного питання дозволить встановити, які підходи до соціально-психологічного супроводу наркозалежних осіб за сучасних умов будуть найбільш ефективними. Власні пропозиції вдосконалення сучасних підходів та стратегій, які будуть відображені у цьому дослідженні, мають вагоме наукове та практичне значення. Отримані результати зможуть бути використані для поліпшення роботи психологів у центрах реабілітації, де надається допомога особам з наркотичною залежністю. Це допоможе адаптувати їх діяльність відповідно до сучасних умов здійснення соціально-психологічного супроводу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити особливості соціально-психологічного супроводу осіб з наркотичною залежністю, розробити та апробувати програму соціально-психологічного супроводу наркозалежних осіб в умовах війни з метою покращення їх психоемоційного стану.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблематики соціально-психологічної підтримки осіб із наркозалежністю в умовах воєнного стану;
2. Емпірично дослідити соціально-психологічні особливості осіб з наркозалежністю та особливості здійснення соціально-психологічного супроводу таких осіб;
3. Розробити та апробувати програму соціально-психологічного супроводу осіб із наркозалежністю в умовах війни.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики соціально-психологічного супроводу наркозалежних осіб, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення теоретичної інформації; методи дослідження соціально-психологічних особливостей наркозалежних осіб; розробка та апробація програми соціально-психологічного супроводу; якісний та кількісний аналіз отриманих даних за допомогою статистико-математичних методів.

Ключові слова: залежність, соціально-психологічний супровід, соціальна реабілітація, ресоціалізація, психологічна допомога, наркозалежні особи.

Солошенко Тетяна Олександрівна

Науковий керівник:
Сорокіна Олена Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЖІНКАМ У ПЕРЕЖИВАННІ КРИЗИ ВТРАТИ РІДНИХ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Актуальність дослідження. Сучасна реальність кидає українцям додаткові психологічні виклики – в Україні триває широкомасштабна війна і чоловіки змушені захищати країну від російської агресії. У лавах збройних сил щодня гинуть чоловіки, що стає непоправною втратою для їхніх близьких та рідних. Цивільні громадяни також гинуть як у зонах, близьких до бойових дій, так і в далеких від фронту містах від ворожих ракет та дронів. Жінки психологічно вразливі, тому що змушені переживати раптову і несподівану смерть чоловіка, сина або батька, в окремих випадках – своєї дитини. Проживання травмівної втрати відрізняється від традиційних способів оплакування і проживання втрати людини, яка загинула природньою смертю внаслідок хвороби або від старості. Існуючі дослідження зарубіжних науковців показують, що переживання такої втрати проходить психологічно важче та довше для горюючої людини. Психологам при роботі важливо враховувати особливості переживання горя, які зумовлені специфічними чинниками як воєнні дії та насильницька смерть.

Теоретичними засадами нашої роботи стало наукове дослідження питань проживання горя, описаних R.A. Neimeyer (в адаптації В. Зливкова та С. Лукомської), де автор розглядає втрату в контексті розвитку особистості, розкриває психосоціальні потреби людини, що переживає втрату, на кожному етапі горювання. Автори розглядають різні підходи до терапії горя, концентрують увагу на моделі подвійного вправляння з втратою, на переосмисленні втрати та надання їй сенсу, а також підкреслюють, що внаслідок успішного проходження стадій горювання людина здатна досягти посттравматичного зростання. Також тему проживання горя досліджували українські науковці: А.В. Кабанцева, М.В. Волошин, О.О. Хаустова, І.В. Лещук, А. Берестовська.

Однак не вистачає прикладних досліджень, присвячених психологічним особливостям переживання жінками втрати рідних, поза увагою науковців залишаються питання ситуацій уникнення горювання, феномен відстроченого переживання; вплив цих та інших чинників на ефективність психотерапевтичного втручання.

За результатами емпіричного дослідження планується розробка корекційної програми, яка може бути рекомендованою для застосування психологами, які працюють з означеною групою клієнтів. Вважаємо, що програма не втратить своєї актуальності в післявоєнний час.

Об'єкт дослідження: **криза втрати близької людини**

Предмет дослідження: особливості переживання жінками втрати близької людини внаслідок воєнних дій

Мета дослідження: з'ясувати психологічні особливості переживання жінками втрати близької людини та на основі емпіричного дослідження розробити корекційно програму щодо полегшення симптомів горя та покращення адаптація до нових обставин життя.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз наукових джерел на тему психологічних особливостей переживання втрати людиною.
2. Емпірично дослідити психологічні особливості переживання кризи втрати близької людини, виявити стресори, які ускладнюють процес проживання втрати.
3. Розробити й апробувати корекційну програму психологічної допомоги у переживанні кризи втрати близької людини внаслідок воєнних дій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики психологічних механізмів проживання втрати близької людини, підбір та використання відповідного діагностичного інструментарію (інтерв'ю, опитувальники, фокус-група), розробка й апробація корекційної програми.

Ключові слова: криза, жінка, втрата, терапія горя, ускладнене горювання, стадії проживання горя.

Сторожик Тетяна Іванівна

Науковий керівник:
Коханова Олена Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПІДЛІТКАМИ ВІКОВОЇ КРИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах воєнного стану особливості психічного розвитку підлітків набувають особливої уваги, оскільки ця вікова група є вразливою до стресових чинників. Переживання вікової кризи ускладнюється підвищеним емоційним напруженням, невизначеністю майбутнього, а також впливом травматичних подій на психіку підлітка. Психологічні наслідки цих факторів можуть мати довготривалий вплив на формування особистості, самооцінку, емоційне благополуччя та її адаптацію до життя в суспільстві.

Воєнні дії створюють додаткові загрози для психічного здоров'я молоді, включаючи ризик розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, порушень сну, агресивної або відчуженої поведінки. Підлітки є особливо вразливими до таких впливів через незрілість психоемоційної регуляції.

В сучасних реаліях виникає гостра необхідність вивчення психологічних особливостей переживання підлітками вікової кризи та розробки ефективних стратегій їх психологічної підтримки. Дослідження їхніх переживань допоможе зрозуміти, як надати адекватну допомогу в умовах війни, запобігти довготривалим негативним наслідкам та сприяти адаптації підлітків.

Вивченням проблеми психологічного розвитку підлітків займалися такі науковці: Е.Еріксон, К. Юнг, Дж. Марсія, Е. Кроне, О.А. Краєва, Т. Кирпенко, Ю. Бохонкова, В. Поліщук, Д. Максименко, Г. Свіденська, Л. Літвінова, Т. Рубан, С. Ройз, А. Мірошнікова, В. Кутішенко та ін.

Підлітки – це майбутнє суспільства. Їхній психологічний стан у кризовий період впливатиме на розвиток країни в цілому. Підтримка психічного здоров'я молоді має стати пріоритетним завданням у контексті відновлення після війни.

Вивчення цієї проблематики дозволить удосконалити систему профорієнтації та психологічного супроводу, скерує психолога на допомогу підліткам, які переживають вікову кризу в умовах війни.

Таким чином, робота над цією темою не лише сприятиме кращому розумінню особливостей підліткової психіки в умовах екстремальних подій, але й матиме практичну цінність для психологів, освітян, батьків та суспільства загалом.

Мета дослідження: теоретично вивчити та емпірично дослідити психологічні особливості переживання вікової кризи підлітками в умовах воєнного стану; розробити та апробувати рекомендації для підлітків з метою надання їм психологічної підтримки під час переживання ними вікової кризи

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми вікової кризи та її переживання підлітками в умовах воєнного стану.
2. Емпірично дослідити вияви вікової кризи та їх специфіку в українських підлітків.
3. Розробити та апробувати рекомендації для підлітків з метою надання їм психологічної підтримки під час переживання ними вікової кризи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики вікової кризи взагалі і підліткової зокрема; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження детермінації та ознак переживання підлітками вікової кризи за допомогою емпіричних методів; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: підлітки, криза, вікова криза, переживання вікової кризи, психологічні особливості, воєнний стан.

Тимончук Ольга Миколаївна

Науковий керівник:
Власенко Інна Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДО НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

У обставинах, коли особистості загрожує втрата здоров’я або життя, відбувається певна переоцінка пріоритетів і для подолання цих викликів необхідні навички та уміння, що, у свою чергу, вимагають певних компетентностей для їх застосування.

Актуальність теми дослідження зросла у воєнний час, коли підвищилася ймовірність отримання травм, як фізичних так і психологічних. В умовах постійних безпекових викликів, коли значна частина території України перебуває під загрозою ракетних ударів та обстрілів, збереження життя та здоров’я населення стає першочерговим завданням. Для зменшення або пом’якшення наслідків травм дуже важливим є формування у громадян України умінь та навичок надання першої домедичної допомоги, зокрема проходження навчання на спеціалізованих курсах, адже базові знання та вміння надавати ефективну допомогу в екстрених ситуаціях є не лише невід’ємною

складовою психологічної готовності особистості до надання домедичної допомоги, але й своєрідною профілактикою стресу.

У сучасній психологічній науці розроблено прийоми, форми і методи організації підготовки та формування готовності людини до діяльності в екстремальних ситуаціях (В. Барко, С. Будник, Я. Бондаренко, Л. Казмиренко, О. Колесніченко, В. Корольчук, В. Лефтеров, О. Макаревич, Л. Матохнюк, В. Молотай, І. Окуленко, В. Осьодло, В. Пономаренко, Є. Потапчук, О. Тімченко, М. Томчук, О. Хміляр, Ю. Широбоков та ін.). Зокрема О. Самойленко та П. Лисак виокремлюють два основні підходи до визначення змісту та структури психологічної готовності: функціональний та особистісний.

Екстремальні ситуції - ситуації, що є для людини незвичайними, фізично та психологічно складними, часто небезпечні для життя і вимагають від неї великого напруження внутрішніх сил, емоційно-вольової стійкості (Н. Потапчук). Особливості поведінки людей у умовах екстремальних (надзвичайних) ситуацій все ще є недостатньо дослідженими в науковій літературі.

Психологічна готовність як стан, що передує певній діяльності, містить такі можливості людини, яких вона спроможна досягти у своєму формуванні. Готовність виявляється при виконанні і після завершення професійних завдань. Отже, психологічна готовність до здійснення діяльності становить собою комплекс взаємопов’язаних та взаємозумовлених психологічних якостей, які забезпечують успішність її виконання.

В. Оверчук, та С. Міщук висвітлено формування готовності особистості кризового психолога до надання перщої домедичної допомоги. Запропоновано алгоритми надання домедичної допомоги постраждалим в надзвичайних ситуаціях та подано базові поняття з організації надання медичної допомоги в Україні.

Домедична допомога - невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров’я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов’язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов’язані здійснювати такі дії та заходи.

Наказ Міністерство охорони здоров’я України № 441 від 09.03.2022 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах». Порядок визначає механізми надання домедичної допомоги.

Однак питання психологічної готовності особистості до надання першої домедичної допомоги не знайшло належного відображення в сучасних психологічних дослідженнях, що й зумовило вектор нашого наукового пошуку.

У звязку з актуальністю і недостатньою дослідженістю вказаної проблеми було сформульовано тему цього дослідження.

Об'єкт дослідження **-** поведінка в надзвичайних ситуаціях.

Предмет дослідження **-** психологічна готовність особистості до надання першої домедичної допомоги.

Мета дослідження: **-** теоретично вивчити і емпірично дослідити особливості психологічної готовності особистості до надання першої домедичної допомоги та розробити програму формування цієї готовності через вдосконалення теоретичних знань, практичних навичок та психологічної стійкості особистості у стресових ситуаціях.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні ***завдання:***

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до вивчення феномену психологічної готовності особистості до надання першої домедичної допомоги.
2. Емпірично дослідити особливості психологічної готовності особистості до надання першої домедичної допомоги.
3. Розробити та апробувати програму формування психологічної готовності цивільного населення до надання першої домедичної допомоги.

Для реалізації означених завдань нами буде використано такі ***методи***: *теоретичні:* аналіз та синтез наукової літератури з проблеми дослідження; систематизація та узагальнення теоретичних підходів; *емпіричні:* опитування «Психологічна готовність особистості до надання першої домедичної допомоги»; *обробки даних:* кількісний та якісний аналіз.

Ключові слова**:** навички першої домедичної допомоги; психологічна готовність; готовність до діяльності; емоційна стійкість; екстрена ситуація; стресостійкість.

Товстолиткін Антон Олександрович

Науковий керівник:
Коханова Олена Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

САМОРЕГУЛЯЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТІСТЮ РАННЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Проблема агресії та її саморегуляція завжди була цікавою для дослідників з різних галузей. У нас час, у зв'язку з повномасштабним вторгненням, напруженими стосунками у світі між державами, блекаутами агресивність пересічної людини значно зростає. Це є

небезпечним для суспільства, оскільки агресивні почуття можуть виливатися в деструктивні вчинки. Саме тому актуальним є дослідження того, як молоді люди можуть регулювати ці агресивні тенденції.

Проблему агресії досліджували такі вчені як К. Лоренц, Ф. Перлз, З. Фройд, Е. Фромм, А. Адлер, К. Юнг, Є. В. Тополов, В. С. Хомік та ін. Феномен саморегуляції особистості вивчався такими дослідниками як Т. М. Кириченко, Н. І. Пов'якель, С. О. Ставицька та ін., які здійснювали теоретико-емпіричний аналіз цього психічного процесу. Саморегуляцію як психологічний механізм організації поведінки, вивчав М. Й. Боришевський.

Предметом нашого дослідження є проблема саморегуляції агресивності. При цьому варто розмежовувати поняття агресії та агресивності. Якщо агресія – це емоційний стан, що характеризується імпульсивною поведінкою, афективними переживаннями гніву, злості, прагненням заподіяти іншому травму (фізичну чи моральну), агресивність – це властивість особистості, яка проявляється у схильності до швидкого розгортання стану агресії. Як відзначає Н.В. Гула, стан агресії призводить до порушення самоконтролю, до дезадаптаційних проявів, порушень критичності мислення, появи ірраціональної поведінки з деструктивною спрямованістю і, навіть, до повної втрати самоконтролю та самовладання.

Варто відзначити, що зростання агресивності в умовах мирного життя й в умовах повномасштабного вторгнення кардинально відрізняється. Цим і зумовлена актуальність даної роботи. Дослідження цієї теми сприятиме вивченню механізмів появи агресивних тенденцій серед молодих людей і допоможе їм навчитися саморегуляції деструктивних імпульсів.

Об'єкт дослідження: агресивність у дорослому віці.

Предмет дослідження: саморегуляція агресивності в ранній дорослості.

Мета дослідження: теоретичне та емпіричне вивчення проблеми саморегуляції агресивності особистістю раннього дорослого віку, розробка та апробація програми саморегуляції агресивності особистості.

Відповідно до мети виокремлено такі ***завдання:***

1. здійснити теоретичний аналіз проблеми агресивності та саморегуляції агресивності в ранньому дорослому віці;
2. емпірично дослідити копінг-стратегії, рівень агресивності особистості;
3. розробити програму саморегуляції агресивності осіб раннього дорослого віку.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел на тему агресивної поведінки, використання емпіричних методів, тобто, психодіагностичних методик з подальшим аналізом отриманих результатів, розробка програми психологічної саморегуляції агресивності осіб раннього дорослого віку

Ключові слова: агресія, агресивність, саморегуляція, саморегуляція агресивності, дорослість, рання дорослість.

Чеснокова Ольга Юріївна

Науковий керівник:
Столярчук Олеся Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор

РИЗИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЇ ЖЕРТВИ У ПАРТНЕРОК ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. Сучасні реалії військового конфлікту в Україні спричинили масштабні соціально-психологічні виклики для членів родин загиблих військовослужбовців. Наразі не є можливим достовірно визначити кількість вдів – членів родин загиблих військовослужбовців, позаяк інформація щодо втрат Сил оборони та захисту під час воєнного стану має статус державної таємниці. Водночас, 8 грудня 2024 року Президент України Володимир Зеленський зазначив, що від початку повномасштабної війни Україна втратила 43 тисячі воїнів, які загинули на полі бою. Наведені дані, як і невизначеність долі зниклих безвісти, а також продовження інтенсивних бойових дій дозволяють з високою ймовірністю припустити, що кількість вдів загиблих військовослужбовців сягне десятків тисяч осіб. Чисельність цієї категорії населення, що зазнала страждань внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну, вимагає створення системного підходу до соціальної та психологічної підтримки вдів військовослужбовців.

Переживання втрати та горювання, кризові стани, з якими стикаються партнерки загиблих воїнів, підвищують ризик формування позиції жертви – особливої когнітивної та поведінкової стратегії, яка характеризується почуттям безпорадності, пасивністю, залежністю від зовнішніх обставин та фіксацією на травматичному досвіді. Витоками традиції розглядати позицію жертви у психологічній науці можна вважати концепцію сценарію невдахи Е. Берна, який визначає цей сценарій як неусвідомлюваний життєвий план, сформований у дитинстві під впливом батьківських настанов, який спрямовує людину до повторюваних невдач і поразок. Феномен позиції (синдрому) жертви та його прояви потрапляли у фокус наукових досліджень таких психологів, як-от: Ю. Саєнко (парадокси соціально-психологічного стану потерпілих від чорнобильської катастрофи), В. Кердивар та В. Христенко (виникнення синдрому жертви у внутрішньо переміщених осіб, що покинули свої будинки під час першої стадії російського вторгнення в Україну); О. Дудник (безпорадність як особистісна риса у структурі Я-концепції). Важливими є дослідження особистісної безпорадності як маркера віктимної поведінки, впливу соціального оточення на подолання травми (О. Ілларіонова), а також

встановлення зв'язку між навченою безпорадністю та схильністю до віктимізації (О. Дудник, Т. Дучимінська).

На сьогодні дослідження щодо ризику формування позиції жертви в партнерок загиблих військовослужбовців в Україні не проводилися. Відсутність дослідницьких напрацювань з проблеми психічного стану та ментального здоров'я вдів загиблих військовослужбовців створює складнощі щодо надання якісної психологічної допомоги цим жінкам. Відтак, дослідження чинників і проявів позиції жертви у партнерок загиблих військовослужбовців має вагоме як теоретичне, так і практичне значення, позаяк його результати стануть в нагоді практикуючим психологам, соціальним працівникам та самим жінкам-вдовам у контексті надання їм якісної психологічної допомоги.

Об'єкт дослідження – особистісна позиції жертви.

Предмет дослідження – чинники та прояви позиції жертви у партнерок загиблих військовослужбовців.

Мета дослідження: проаналізувати та емпірично дослідити чинники формування позиції жертви та її прояви у партнерок загиблих військовослужбовців, розробити й апробувати програму їхньої психологічної підтримки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові джерела щодо феномену позиції жертви.
2. Дослідити особливості психічного стану партнерок загиблих військовослужбовців і чинники, що сприяють формуванню позиції жертви, зокрема соціальні й особистісні передумови.
3. Розробити й апробувати програму психологічної підтримки партнерок загиблих військовослужбовців, спрямовану на попередження та подолання позиції жертви у цих жінок.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики позиції (синдрому) жертви, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження психічного стану партнерок загиблих військовослужбовців, виявлення чинників формування у них позиції жертви з використанням методики діагностики безпорадності (Т. Дучимінська), методики самооцінки емоційного стану Уессмана-Рікса, опитувальника «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК), опитувальника посттравматичного зростання (PTGI), методики дослідження локус-контролю Дж. Роттера, а також напівструктурованого інтерв'ю; розроблення й апробація профілактико-корекційної програми; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Практичне значення: результати дослідження можуть бути використані для удосконалення психологічної підтримки родин загиблих військових, професійної підготовки фахівців кризової психології та соціальної роботи.

Ключові слова: позиція жертви, навчена безпорадність, криза втрати, партнерка загиблого військовослужбовця, психологічна підтримка.

Шалбанова Дарія Сергіївна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук,
професор

ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Війна змінює суспільне життя, змушуючи людей пристосовуватися до нових реалій. Нині жінки вимушені переосмислювати свої обов'язки та ролі у суспільстві, адаптуючи пріоритети та цінності до екстремальних умов. Такі зміни часто супроводжуються внутрішніми конфліктами, що можуть суттєво вплинути на самосприйняття та самоідентичність. В умовах воєнного конфлікту жінки стикаються з необхідністю долати серйозні виклики, що впливають не лише на їхнє особисте життя, але й на соціальну динаміку та цінності суспільства в цілому.

У науковій літературі проблема ідентичності широко висвітлена в працях А. Ватермана, Е. Еріксона, Г. Костюка, Дж. Марсіа, Дж. Міда, С. Московічі, Г. Теджфела, Дж. Тернера, З. Фройда, які наголошували на важливості дослідження умов, за яких людина зберігає своє почуття цілісності та власної ідентичності під час особистісного розвитку. Дослідженнями кризи ідентичності зрілої особистості займалися: Л. Бурлачук, П. Гнатенко, Е. Донченко, В. Павленко, І. Звєрєва, О.Потебнянський, О. Блинова, В. Кісарчук, Г. Лактіонова, І. Токар та ін.. Окреслена проблема є складною для дослідження через розбіжності у визначеннях. Різні підходи не завжди узгоджуються між собою, а значення складових ідентичності та ознак кризи залишаються неоднозначними. Дослідженням питань криз в умовах війни та адаптації до нової реальності займалися такі українські науковці, як: І. Гаврілець, В. Синишина, Н. Побірченко, С. Грицай, М. Корольчук, Н. Левицька, С. Макушев, О. Сергєєнкова, Л. Коробка, Т. Коленіченко, В. Рибалка, Л. Подоляк, Е. Лібанова, О. Цимбал, Л. Слюсар, О. Петрунько, В. Станішевська, О. Гугуєва, О. Позняк, та інші.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості переживання кризи ідентичності жінками в умовах дії воєнного стану, розробити й апробувати систему профілактики та подолання цієї кризи.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз наукових наробок щодо кризи ідентичності особистості.
2. Емпірично дослідити детермінанти й особливості кризи ідентичності жінок в умовах дії воєнного стану.

3. Розробити й апробувати систему профілактики та подолання кризи ідентичності жінками в умовах дії воєнного стану.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових праць з проблеми кризи ідентичності у воєнний час; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження детермінації та ознак переживання жінками кризи ідентичності за допомогою фокус-групи, тестування; розробка й апробація профілактично-корекційної програми; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки.

Ключові слова: життєва криза особистості, криза ідентичності, психічне здоров'я, соціальна адаптація.

Шпитальна Ірина Анатоліївна

Науковий керівник:
Сорокіна Олена Анатоліївна
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗЛАДІВ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК В УМОВАХ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ

Актуальність дослідження обумовлена випадками розладів харчової поведінки серед жінок та недостатнім вивченням психологічних факторів, що сприяють їх виникненню в умовах життєвої кризи, а також важливістю вирішення питання розладу харчової поведінки та розуміння впливу кризових ситуацій на психоемоційний стан жінок. На формування та розвиток цих розладів впливають особистісні особливості, соціальні відносини та психоемоційний стан. Вивчення цих аспектів дозволяє глибше зрозуміти природу розладів харчової поведінки, а також сприятиме розробці нових підходів до їх профілактики та лікування. Розлади харчової поведінки (РХП) є серйозними психічними захворюваннями, які негативно впливають на фізичне та психічне здоров'я людей у всьому світі. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), приблизно 9% населення планети страждає від того чи іншого виду РХП. Нервова анорексія є одним із найнебезпечніших розладів харчової поведінки, з найвищим рівнем смертності серед усіх психічних захворювань.

Варто підкреслити, що розлади харчової поведінки можуть вражати людей будь-якого віку та статі, хоча найчастіше вони розвиваються у жінок. Раннє виявлення та втручання є ключовими для ефективного лікування та покращення якості життя.

В сучасному суспільстві багато жінок слідують за трендами ідеального. Особливо вразливими є жінки, що стикаються із складними життєвими

обставинами, такими як втрати, розлучення, фінансові труднощі, інші кризи. Розлади харчової поведінки також пов’язані з тривожними думками та емоціями, це можуть бути важкі стани, що впливають на фізичні, психологічні та соціальні функції та іноді можуть бути летальними. Зосередженість на їжі, масі тіла та фігурі також може відігравати важливу роль у розвитку харчових розладів. Ці розлади часто розвиваються в підлітковому або ранньому дорослому віці, хоча вони частіше діагностуються у молодих дорослих жінок та жінок, що переживають життєві кризи.

Життєві кризи та емоційна нестабільність можуть викликати негативні уявлення про власне тіло, харчування та здоров'я. У світі, де все здається нестабільним, харчова поведінка може бути використана для боротьби зі стресом. Психологічні фактори, які сприяють розвитку та підтримці розладів харчової поведінки, включають самооцінку, тривогу, депресію та соціальні очікування. Розуміння цих механізмів є важливим для створення ефективних профілактичних і терапевтичних підходів.

В Україні поняття розлад харчової поведінки є відносно новим, але є українські вчені, які досліджували це питання, наприклад, Л.М.Абселямова вивчає розлади та порушення харчової поведінки особистості, зокрема роль “тілесного я” та образу тіла, а також гендерні відмінності при порушеннях харчової поведінки. М.С. Фатєєва розглядала розлади харчової поведінки з боку залежності від правильного харчування - орторексії, зазначаючи, що при орторексії харчовий стандарт включений в ідеальний Я-образ, тісно пов’язаний із самоусвідомленням та самооцінкою.

Також, питанням психологічних особливостей розладів харчової поведінки серед жінок займались, В.І Шебанова, Н.М.Капталан, В.В. Огоренко, М.А. Салюк, В.І. Смоляр, О.М. Мойзріст, Н.С. Карвацька та ін. Вивчення взаємозв’язків особливостей харчової поведінки в підлітків і юнацькому віці з їх психологічними характеристиками стало предметом досліджень А.Є.Танасієнко, Т.В. Сорокман, О.Г. Малина, Т.В. Федотова.

Життєва криза особистості може бути суттєвим чинником загострення розладів харчової поведінки, що обумовлено сильними емоційними переживаннями. У період кризи їжа часто може використовуватись як механізм компенсації стресу, також під час переживання кризи жінки можуть відчувати, що втрачають контроль над подіями свого життя і обмеження калорій або переїдання стає спробою відновлення контролю. Соціальні мережі диктують жінкам ідеали краси, що зазвичай понижує самооцінку та підвищують прагнення досягти ідеальної форми тіла.

Отже, тема психологічних чинників розладів харчової поведінки у жінок в умовах життєвої кризи актуальна та підкреслює важливу значимість проведення комплексних досліджень, що дає змогу зрозуміти природу розладів харчової поведінки та розробити якісні програми щодо профілактики та терапії

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз означеної проблеми та дослідити психологічні чинники розладів харчової поведінки у жінок в умовах життєвої кризи, а також розробити психокорекційну програму щодо контролю розладів харчової поведінки.

Відповідно до мети визначено *завдання*:

1. Розкрити сутність та обґрунтувати теоретичні засади розладів харчової поведінки жінок.
2. Провести дослідження психологічних чинників розладів харчової поведінки жінок в умовах життєвої кризи.
3. Розробити психокорекційну програму для жінок молодого віку для формування навичок контролю розладів харчової поведінки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, емпіричне дослідження для визначення психологічних чинників розладів харчової поведінки жінок в умовах життєвої кризи за допомогою психодіагностичних методик та авторського опитувальника; методи математичної статистики.

Ключові слова: розлади харчової поведінки, життєва криза, психологічні чинники, психологічна допомога.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СІМЕЙНА ПСИХОЛОГІЯ

Балан Аліса Юріївна

Науковий керівник
Коханова Олена Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОЧУТТЯ БЕЗПЕКИ У СІМЕЙНИХ СТОСУНКАХ

Актуальність дослідження. З 2014 року Україна перебуває в стані війни, з 2022 року війна перейшла в стадію повномасштабної, тож проблема безпеки особистості є актуальною для психологічного дослідження. Це підтверджують і результати всеукраїнського опитування, яке було проведено з 4-20 вересня 2023 року, для консультативної місії європейського союзу в Україні: «50% респондентів відзначають погіршення власного почуття безпеки після широкомасштабного вторгнення».

Проте незважаючи на це, держава продовжує жити і функціонувати, завдяки громадянам, які в ній лишаються. Але для того, аби кожен міг тримати своє психічне здоров’я в нормі, потрібне місце, де все ж таки можна відчути

безпеку. Таким особливим місцем, в якому можна відновити свої внутрішні ресурси, відпочити, зняти стресову напругу, є сім'я. Здорові сімейні стосунки закладають міцний фундамент як для становлення особистості, так і для розвитку почуття безпеки дітей та їхніх батьків. Тобто, ми можемо говорити проте, що безпечний простір створює умови для того аби проявлятися, залишатися особистістю і задовольняти всі свої базові потреби.

Почуття безпеки у сімейних стосунках є дуже важливим і для кожної сім'ї індивідуальним. Проте безперечно одним із факторів, що його порушує є домашнє насильство. Теж саме опитування для консультативної місії європейського союзу зазначає, що: «Для 72% респондентів домашнє насильство є особливою проблемою, яка вимагає спеціальних заходів (у 2021 році таких було 78%). Серед жінок 77% вважають насильство особливою проблемою (серед чоловіків – 65%)». Особливо зараз під час війни проблема домашнього насильства стала більш поширеною.

Тобто, людина втрачає те саме «безпечне» місце і починає перебувати в стані постійної тривоги. До факторів, які впливають на почуття безпеки можна віднести і особистісні характеристики, властивості характеру, тривожність, базове почуття безпеки, стосунки з батьками і задоволеність відносинами загалом. З цього виходить, що почуття безпеки є одним із фундаментальних аспектів для побудови гармонійних сімейних стосунків.

Дослідженням безпеки загалом і почуття безпеки, займалися зарубіжні психологи: М. Малер, К. Хорні, А. Маслоу, Е. Еріксон, Дж. Боулбі, Л. Каплан, С.М.Джонсон, Р.Фішер, **,** М. Ейнсворт, Д.Віннікотт, Г. Клауд, Дж. Таунсенд, А. Левін, Р. Геллер, З. Фройд, А. Адлер, К.Роджерс, Р.Д. Ленґ, С.Ґросс, Г. Гарлоу, Ж. Піаже, Е. Берн, К. Холл, Г. Ліндсей, а також українські: І.Г. Тітов, І.М. Ющенко, Л.І.Гаврищак, О.Г. Мельник, М.М. Слюсаревський, І.П. Пістун, І.І. Приходько, Н.Ю. Волянюк, Т. М. Титаренко, О. Я. Кляпець, Б. П. Лазоренко, Л. А. Лєпіхова, В.В. Савінов, І.Кобихно.

Та варто звернути увагу на те, що тема безпеки переважно досліджується в освітньому просторі або при кризових ситуаціях. Предметом наукового дослідження є психологічна безпека особистості.

Дослідження проблеми безпеки в умовах сім'ї реалізовано на рівні статей і загальних рекомендацій. Оскільки зовнішня небезпека створює внутрішньо сімейну, дуже важливо дослідити, що впливає на розвиток почуття безпеки в сім'ї, а саме психологічні чинники.

Тому **мета** нашого дослідження: теоретичне та емпіричне вивчення психологічних чинників розвитку почуття безпеки у сімейних стосунках, розробка та апробація програми, спрямованої на розвиток почуття безпеки в сім'ї.

Виходячи з цієї мети були поставлені ***завдання.***

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми почуття безпеки, його виявів та психологічних чинників розвитку у сімейних стосунках.

2. Емпірично дослідити психологічні чинники, що детермінують розвиток почуття безпеки в сімейних стосунках.
3. Розробити та апробувати програму, метою якої є розвиток почуття безпеки у сімейних стосунках.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є такі методи: аналіз, синтез та узагальнення науково-теоретичних психологічних та джерел; емпіричні: психодіагностичні методики, які спрямовані на вивчення почуття безпеки та чинників його розвитку, обробка емпіричних даних.

Ключові слова: безпека, почуття безпеки, сімейні стосунки, чинники, психологічні чинники.

Гордовенко Ванда Володимирівна

Науковий керівник:
Коханова Олена Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ЯК ЧИННИК ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

Актуальність дослідження. Тема комунікативних умінь як чинника задоволеності шлюбом є однією з актуальних проблем сучасної психології. За даними статистики весільних тенденцій 2024 року Опендатабот (українська компанія, яка надає вільний доступ до державних даних) кількість розлучень стала у півтора рази більше. Починаючи з 2021 року по сьогодення, можна помітити тенденцію щодо загального зменшення кількості одружень та збільшення кількості розлучень. Найчастішою причиною розірвання офіційного шлюбу ставала незадоволеність партнерами взаємовідносинами. Таким чином, задоволеність шлюбом відіграє ключову роль у бажанні пари продовжувати стосунки.

Також не можна оминути той факт, що військові дії на території України негативно впливають на взаємодію подружжя. Так, можливі зміни у світогляді, хронічний стрес та тривога щодо власного благополуччя та життя партнера мають свій внесок у міжособистісні стосунки.

Комунікація є одним з найважливіших процесів у системі міжособистісних стосунків подружжя. Вміння шлюбних партнерів якісно комунікувати є важливим фактором задоволеності взаємовідносинами у шлюбі. Саме тому розвиток комунікативних умінь є необхідним для благополуччя подружжя.

Задоволеність шлюбом вивчала велика кількість зарубіжних (А. Гріф, К. Камп Душ, М. Тейлор, К. Страуд та ін.) та українських (Н. Ільчишин, І. Бондаревська, О. Горецька та ін.) науковців. Так само комунікативна взаємодія

у парі була досліджена багатьма медіаторами та конфліктологами (Ф. Глазл, Дж.Р. Фолджер, Ш. Фон Тун та інші). Але ці дослідження та актуальні дані по вкладанню шлюбів та розлучень в Україні доводять, що проблема комунікативних умінь як одного з важливих чинників задоволеності шлюбом не була достатньо розкрита та потребує окремої уваги сучасних психологів.

Мета дослідження полягає у теоретичному дослідженні та емпіричному вивченні зв'язку комунікативних умінь із задоволеністю шлюбом задля створення збірника рекомендацій з метою підвищення рівня задоволеності шлюбом шляхом розвитку комунікативних умінь шлюбної пари.

Відповідно до мети були визначені такі ***завдання***:

1. Здійснити аналіз літературних джерел за темою сучасних тлумачень поняття шлюбу, ознак та психологічних чинників задоволеності шлюбом,
2. Емпірично виявити зв'язок комунікативних умінь із задоволеністю шлюбом,
3. Розробити та апробувати збірник рекомендацій з метою підвищення рівня задоволеності шлюбом шляхом розвитку комунікативних умінь шлюбної пари.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, синтез та узагальнення науково-теоретичних психологічних та соціологічних положень і джерел; емпіричні: опитування, анкетування; методики "Тест комунікативних умінь" Л. Міхельсона за перекладом і адаптацією Ю. Гільбуха; "Тест на оцінку самоконтролю в спілкуванні" М. Снайдера; Опитувальник "Емоційна взаємодія подружжя" Є.М. Потапчук , О.А. Посвістак; обробка емпіричних даних з використанням статистичних та математичних методів обробки даних, одновимірна лінійна регресія).

Ключові слова: шлюб, задоволеність, задоволеність шлюбом, комунікативні уміння, шлюбні партнери, подружжя, збірник рекомендацій.

Григоренко Марина Олександрівна,

Науковий керівник:
Рева Олена Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент

МОТИВИ ВСТУПУ У ШЛЮБ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Актуальність дослідження. Дослідження мотивів вступу у шлюб в період ранньої дорослості є надзвичайно актуальним для українського суспільства. В Україні шлюб традиційно є важливим соціальним інститутом, що впливає на формування сім'ї, виховання дітей та збереження культурних цінностей. Проте останні десятиліття демонструють зміну шлюбних мотивів серед молоді, яка дедалі частіше віддає перевагу кар'єрі, саморозвитку або

навіть відмовляється від шлюбу. Дослідження мотивів дозволяє зрозуміти, як молодь сприймає шлюб у сучасних умовах.

Оскільки з початком повномасштабної війни спостерігається зниження рівня народжуваності та демографічний спад, то це ставить під загрозу сталий розвиток суспільства. За даними Державної служби статистики України, кількість народжених у 2022 році була на 20% нижчою порівняно з 2021 роком. У 2022 році в Україні народилося 285 тисяч дітей, тоді як у 2021-му цей показник становив 356 тисяч. Загальна кількість населення України в період з 2020 по 2023 роки зменшилася на кілька мільйонів осіб. Після початку війни значно зросла міграція, що сприяло подальшому зменшенню чисельності населення.

Вивчення мотивів вступу у шлюб допоможе зрозуміти, як сприяти створенню стабільних сімей та підтримувати молоді пари в їхньому рішенні одружитися. Якщо зрозуміти потреби молоді і створити умови для стабільних відносин, це може допомогти підтримати національну сімейну політику, що може сприяти зменшенню кількості розлучень.

Багато вчених досліджували особливості мотивів вступу до шлюбу, серед яких слід відзначити А.О. Чхаідзе, Р.С. Корнійчук, А.М. Пивовар, У. Бека, Е. Бек-Герншейм, В. Бурлачук, С. Максименка, Н. Паніну, С. Кунц, Е. Ламберт. Одним із важливих аспектів є зміни у ставленні до шлюбу, що стали очевидними в останні десятиліття. Шлюб більше не сприймається як обов'язкова соціальна інституція, а скоріше як вибір, який може бути відкладений або навіть не здійснений. Це особливо стосується молодих людей, які віддають перевагу самореалізації, кар'єрному росту та економічній незалежності перед створенням сім'ї.

Незважаючи на те, що тему мотивів вступу до шлюбу досліджували різні науковці, але вона все ще залишається важливою. Адже впродовж десятиліття з’являються нові погляди на життя, змінюються пріоритети та цінності. Різні зовнішні обставини впливають на психологічний стан людини, що впливає на подальше бачення світу.

Наразі питання створення шлюбу для українців не стає першочерговим. На це можуть впливати різні фактори: війна, самореалізація виступає головним пріоритетом, відхід від традиційного шлюбу тощо.

У зв’язку з цим вивчення мотивів вступу до шлюбу в період ранньої дорослості набуває актуальності та практичного значення в наші часи.

Мета проєкту – дослідити основні групи мотивів вступу до шлюбу в період ранньої дорослості та на основі їх аналізу розробити та апробувати тренінгову програму гармонізації та розвитку мотивів вступу до шлюбу для осіб раннього дорослого віку.

Об'єкт дослідження – мотиви вступу у шлюб.

Предмет дослідження – мотиви вступу у шлюб в період ранньої дорослості.

Завдання проєкту.

1.Узагальнити теоретичні аспекти вивчення проблеми мотивів вступу до шлюбу в сучасній психологічній літературі. Виокремити домінуючі групи мотивів вступу у шлюб в дорослому віці.

2.Провести емпіричне дослідження мотивів вступу у шлюб в період ранньої дорослості.

3.Розробити тренінгову програму гармонізації та розвитку мотивів вступу у шлюб для осіб раннього дорослого віку.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є комплекс теоретичних та емпіричних методів. Серед них слід виділити: аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми з метою обґрунтування актуальності теми, розробки логіки дослідження, подання його теоретичної та методологічної основи, порівняння, аналіз та синтез для опису теоретичних засад досліджуваної проблематики, методи узагальнення, систематизації та класифікації, що дозволять розкрити особливості виникнення комплексу мотивів вступу до шлюбу в дорослому віці. У ході проведення емпіричного дослідження буде використано: авторську анкету «Мотиви створення шлюбу» для діагностики мотивації створення шлюбу А.О. Чхаідзе; тест-карту оцінки готовності до сімейного життя І.Ф. Юнди; методику «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца, – для визначення ключових груп мотивів вступу до шлюбу. *Для обробки та інтерпретації даних буде використано методи математичної статистики.*

***Ключові слова*:** мотиви, шлюб, рання дорослість, психологічна готовність, гармонізація мотивів.

Добреля Юлія Володимирівна

Науковий керівник:
Столярчук Олеся Анатоліївна,
доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Актуальність дослідження. В Україні простежується тенденція щорічного зростання кількості дітей з інвалідністю. Виховання дитини з інвалідністю є викликом для батьків і нерідко призводить до переживання ними

кризових станів, пов'язаних із надмірним емоційним та фізичним навантаженням. Така ситуація впливає на психологічне благополуччя батьків, викликаючи високий рівень їхньої тривожності, стресу, а також зниження самооцінки і погіршення особистої виховної ефективності.

Підтримка сімей із дітьми з інвалідністю має ключове значення для стабільного функціонування, що, у свою чергу, сприяє інтеграції таких сімей у суспільство. Батьки, які переживають кризу батьківства, потребують фахової психологічної допомоги, щоб навчитися ефективно справлятися з емоційними викликами та забезпечити необхідну підтримку своїм дітям. З огляду на це, професійна психологічна допомога стає не лише джерелом адаптації та емоційної стабільності для батьків, а й важливим ресурсом для підвищення їхньої стійкості до життєвих труднощів. Належний психологічний супровід може дозволити батькам ефективніше адаптуватися до складних ситуацій, полегшити прийняття ролі батька чи матері дитини з інвалідністю та сприяти гармонізації сімейних стосунків.

Сучасні українські психологи, зокрема О. Балахонова, Л. Гречко, О. Нагорна, О. Шевчук та ін., акцентують увагу на впливі негативних характерологічних якостей батьків (сором'язливість, імпульсивність, невпевненість у собі, агресивність, депресивність, закритість, емоційна холодність) на формування батьківсько-дитячих стосунків у процесі виховання дітей з інвалідністю. Натомість, Г. Радчук підкреслює значення коригувальних впливів у роботі з такими сім'ями, а Н. Грабовенко визначає ключову роль сприятливого сімейного клімату в досягненні нормативних показників соціалізації дитини з інвалідністю.

Актуальність дослідження обумовлена потребою фахової психологічної підтримки сімей, які без неї не здатні забезпечити належні умови для гармонійного розвитку дитини з інвалідністю. Наукові дослідження О. Балахонової В. Вертугіної, Н. Грабовенко та ін. доводять, що стиль виховання, методи взаємодії й емоційна атмосфера в родині значною мірою впливають на формування особистості дитини. Однак у батьків, що виховують дітей з інвалідністю, часто спостерігається підвищений рівень тривожності, емоційне та фізичне виснаження, недостатнє застосування ефективних стратегій спілкування, негативне сприйняття індивідуальних особливостей дитини.

Психологічний супровід як метод допомоги таким сім'ям досліджено Н. Бастун, О. Бондаренко, А. Душкою, Є. Зімовіною та ін. Вони зосереджували увагу переважно на дитині, розглядаючи батьків як ресурс для її розвитку, що залишає поза увагою їхні власні психологічні потреби. Водночас у науковій психологічній літературі недостатньо розроблені структурно-функціональні властивості сімей з дітьми з інвалідністю, напрями, зміст і організаційні форми роботи з ними.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми психологічного супроводу батьків, які виховують дітей з інвалідністю, її недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Об'єкт дослідження: психологічний супровід сімей, що виховують дітей з інвалідністю.

Предмет дослідження: зміст психологічного супроводу батьків дітей з інвалідністю.

Мета дослідження: розроблення теоретично обґрунтованої й експериментально апробованої програми психологічного супроводу батьків, які виховують дітей з інвалідністю.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових психологічних джерел з проблеми взаємодії батьків і дітей з інвалідністю;
2. Вивчити психологічні особливості виховання батьками дітей з інвалідністю;
3. Розробити й апробувати програму психологічного супроводу батьків дітей з інвалідністю.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз нормативних документів; синтез теоретичних напрацювань з метою забезпечення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності психологічної роботи з батьками, які виховують дитину з інвалідністю; емпіричні: спостереження, опитування, тестування, методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів.

Ключові слова: психологічний супровід, дитина з інвалідністю, батьки, криза батьківства, сімейне виховання.

Козак Наталія Олександрівна,

Науковий керівник:
Власенко Інна Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОЇ ПОДРУЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Війна з рф на території України, що розпочалася ще у 2014 році, поглибила кризу та нестабільність у державі.

Воєнні дії, окупація, вимушена міграція, роз'єднаність сімей, економічні та соціальні проблеми адаптації в умовах переселення, разом із особистісними труднощами, справляють значущий вплив на розвиток дистресу, погіршення психологічного благополуччя українців.

У таких умовах інститут сім'ї як соціальне утворення зазнає значного тиску та впливу зовнішніх факторів, результатом чого є зниження якості комунікації між подружжям, збільшення кількості сімейних конфліктів, погіршення благополуччя та задоволеності стосунками в сімейних парах. Саме воєнний контекст і соціально-психологічні зміни взаємодії в українських сім'ях визначають актуальність дослідження особливостей ефективної подружньої комунікації в умовах дії воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема комунікації в шлюбних партнерських стосунках розглядається в дослідженнях С. Гуцола, А. Федосової, Н. Жукової, М. Заболотньої, І. Сингаївської, О. Лукаш, О. Петрунько, Ю. Мохнач та інших. Вплив війни на індивідуальність, екзистенційну та духовну кризу особистості та стан переселенців описували в своїх роботах О. Демчук, Ю. Живоглядов, Л. Карамушка, В. Кердивар, О. Зубченко, Я. Каплуненко, С. Копилов, Т. Меліченко, І. Сингаївська, З. Спринська, Н. Жукова. Основні положення у консультуванні сімей із порушеннями комунікації базуються на підходах В. Сатір, Д. Готтмана, Х Хендрікса і Х. Гант, В. Вацлавіка, А. Федосової, С. Мінухіна, Н. Пезешкіана та інших.

Вказано, що подружня комунікація є важливим аспектом міжособистісних стосунків у шлюбі, вона забезпечує емоційну підтримку, обмін інформацією, розуміння один одного і зміцнення подружніх зв'язків. Ефективна комунікація в подружніх стосунках передбачає здатність партнерів відкрито обговорювати свої потреби, емоції, інтереси та вирішувати конфлікти конструктивним шляхом. Виділено основні компоненти подружньої комунікації: вербальна і невербальна комунікація; емоційна виразність; взаємне розуміння та підтримка; готовність до активного слухання (В.Сатир та інші).

Міжособистісна комунікація в сім'ї детально проаналізована дослідниками **(**В.Г. Кремень, Л.Ф. Бурлачук О.О. Левада**),** проте праць, що зосереджені на психологічних чинниках ефективної подружньої комунікації, виявлено небагато. Відтак, з огляду на актуальність і недостатню розробленість проблеми нами обрано тему дослідження - «Психологічні чинники ефективної подружньої комунікації в умовах дії воєнного стану».

Мета дослідження полягає у теоретичному вивченні та емпіричному виявленні психологічних чинників ефективної подружньої комунікації в умовах дії воєнного стану, а також розробленні програми оптимізації подружньої комунікації в таких умовах.

Об'єкт дослідження - подружня комунікація.

Предмет дослідження - психологічні чинники ефективної подружньої

комунікації в умовах дії воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні ***завдання*:**

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної літератури про суть та особливості ефективної подружньої комунікації.
2. Емпірично дослідити психологічні чинники ефективної подружньої комунікації в умовах дії воєнного стану.
3. Розробити та апробувати програму оптимізації подружньої комунікації.

Для реалізації означених завдань нами буде використано такі ***методи:*** теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація наукових джерел; емпіричні: шкала самооцінки Розенберга, «Тест комунікативних умінь Міхельсона» (в адаптації З. Гільбуха), «Опитувальник подружньої комунікації» (the Marital Communication Inventory, Bienvenu), сімейна соціограма; методи обробки даних: кількісний та якісний аналіз отриманих даних, визначення середніх значень.

Ключові слова: ефективна подружня комунікація; сім'я; програма оптимізації подружньої комунікації; психологічні чинники; воєнний стан.

Комарова Міра Пилипівна

Науковий керівник:
Кутішенко Валентина Петрівна
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ В ДОШЛЮБНИЙ ПЕРІОД

Актуальність дослідження. З приходом війни в Україну, люди перебувають у нестабільній політичній ситуації, яка спричиняє загострення і так наявних проблем. Українське суспільство переживає складний період трансформації, що відображається на всіх сферах життя. Інститут сім'ї та шлюбно-сімейні стосунки зазнають значних змін під впливом глобалізації, економічної нестабільності та культурних зрушень, що вимагає глибокого аналізу психологічних аспектів готовності до шлюбу. Частим явищем стало те, що мотиви до шлюбу мають характер короткочасного душевного пориву. Це зумовлює в свою чергу ріст кількості розлучень. У молоді формуються хибні, інфантильні уявлення про шлюб та взаємодію з майбутнім партнером. Незрілі погляди, нереалістичні, інколи інфантильні погляди і пояснюють неготовність до шлюбу. Готовність до шлюбу і його стабільність шлюбу залежить від рівня психологічної готовності партнерів, що охоплює їх емоційну зрілість,

усвідомлення власних очікувань та цілей, вміння будувати довірливі стосунки, а також здатність знаходити компроміс.

У контексті сучасних викликів, таких як високий рівень розлучень, зміна традиційних гендерних ролей, зростання стресових факторів, дослідження психологічних чинників готовності до шлюбу є надзвичайно важливим. Воно дозволяє розробити ефективні психолого-педагогічні підходи для підготовки молоді до шлюбу, спрямовані на розвиток емоційної зрілості, саморефлексії, та здатності до спільного вирішення життєвих викликів, що, у свою чергу, сприяє зміцненню сімейних стосунків і зниженню ризику розлучення.

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що готовність до шлюбу – це стан, який складається з поглядів, особистих установок, цінностей орієнтованих на побудову позитивних подружніх стосунків (М. Гончарук, А. Кліпець, О. Ларіна, А. Денисенко). Формування готовності пов'язують зі зрілістю, свідомістю і обізнаністю індивіда. Основними об'єктивними чинниками є вплив суспільної думки, вплив батьків, приклад друзів, обширний вибір супутника у навчальному закладі. До суб'єктивних – сприятливий вік, мотиви, темперамент і характер, соціальна зрілість (Т. Левицька).

Проблема низького рівня готовності полягає в прийнятті помилкових рішень та створення не стабільних шлюбів (Т. Левицька). Поширеним явищем є неадекватна мотивація до створення шлюбу, як можливе заповнення дефіциту, відокремлення від батьківської сім'ї, подолання кризи, дотримання соціальних норм. Українське суспільство перебуває в кризовому стані, який зумовлює і невизначеність через майбутнє, і відсутність стабільності. Перші роки повномасштабного вторгнення спостерігався весільний бум, натомість зараз за даними Мін'юста, у 2024 році в Україні зареєстрували 150,21 тис. шлюбів, що на 19,3% менше, ніж попереднього року. Водночас кількість розлучень стрімко зросла — на 42,2%. Ці статистичні дані підкреслюють важливість глибокого розуміння психологічних чинників готовності до шлюбу в умовах сучасного українського суспільства. Кризові обставини, можуть впливати на мотивацію до шлюбу та стабільність сімейних відносин. Зростання кількості розлучень може свідчити про недостатню психологічну підготовку молодих пар до шлюбу, нереалістичні очікування або нездатність ефективно вирішувати конфлікти. З огляду на зазначені тенденції, виникає нагальна потреба в розробці та впровадженні науково обґрунтованих програм психологічної підготовки до шлюбу, спрямованих на формування адекватних уявлень про шлюбно-сімейні відносини, розвиток комунікативних навичок та емоційної зрілості.

Розгляд науково-теоретичного матеріалу з означеної проблеми демонструє складність та багатогранність феномену готовності до шлюбу, висвітлює його вплив на стабільність сімейних відносин та підкреслює необхідність розробки

ефективних стратегій психологічної підтримки молодих пар, що, безумовно, засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: охарактеризувати психологічні чинники готовності до шлюбу та розробити і апробувати програму формування готовності молоді до шлюбу в дошлюбний період.

Відповідно до мети визначено такі ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми психологічних чинників готовності до шлюбу.
2. Емпірично дослідити особливості психологічної готовності молоді до шлюбу в дошлюбний період та чинники, що її зумовлюють.
3. Розробити та апробувати програму формування психологічної готовності молоді до шлюбу в дошлюбний період.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми психологічних чинників готовності до шлюбу в дошлюбний період, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження рівня готовності до шлюбу за допомогою анкетування, тестування, інтерв'ю; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично статистичної обробки результатів дослідження.

Ключові слова: готовність до шлюбу, психологічні чинники, розлучення, мотивація, комунікація, емоційна зрілість, шлюб.

Полякова Тетяна Миколаївна

Науковий керівник:
Вінник Наталія Дмитрівна
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження: Військово-політичне протистояння на території України призвело до значного збільшення чисельності вимушених переселенців та вплинуло на морально-психологічний клімат багатьох родин, породивши зміни, які призвели до підвищення конфліктності в сімейних відносинах, зростання кількості розлучень, зниження рівня народжуваності тощо. У зв'язку з цим актуальність дослідження впливу психологічного клімату сім'ї на формування Я-концепції підлітків різко зростає.

Вплив психологічного клімату сім'ї на формування Я-концепції підлітків та дитячо-батьківські стосунки досліджували багато відомих іноземних

науковців (К. Роджерс, Е. Еріксон, Дж. Боулбі, Б. Вокер, Д. Баумрінд, Ж. Піаже та ін.).

Взаємини батьків і дітей є однією з найбільш актуальних проблем, яка досліджується сучасною вітчизняною психологічною наукою (Л. Помиткіна**,** В. Злагодух**,** Н. Хімченко**,** Н. Погорільська, М. Терещенко, А. Товстоног, А. Явтушенко**)**. Саме у взаємодії з дорослим дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві. У психолого-педагогічній науці накопичений значний теоретичний матеріал з проблеми батьківсько-дитячих взаємин. Їх вплив на формування дитячої особистості розглядався в працях О. Вишневського, Г. Костюка, О. Духновича, Н. Лубенець, Я. Мамонтова, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги та ін.

Враховуючи те, що саме у підлітковому віці закладаються основи соціального життя у зрілі роки, враховуючи підвищену емоційну чутливість підлітка до впливів сучасного соціуму, виникає необхідність у дослідженні індивідуального середовища дитини. Компонентом такого індивідуального середовища і найважливішою детермінантою розвитку дитини, у тому числі і підлітка, є сімейне виховання. Аналіз наукової літератури виявив значний доробок вітчизняних учених, які досліджували: загальні питання сімейного виховання (О. Вишневський, В. Кравець, А. Кузьмінський, А. Марушкевич, В. Омеляненко та ін.); роль батьків у вихованні особистості (І. Бартошевський, І. Врецьона, О. Іванчук, О. Максимович, В. Постовий); вплив сім'ї на формування характеру дитини (О. Гордійчук, Є. Сарапулова, І. Хільковець та ін.).

Таким чином зарубіжні та вітчизняні науковці зробили значний внесок у розуміння того, як сімейні стосунки і психологічний клімат впливають на формування Я-концепції та емоційний розвиток дітей, особливо підлітків. Тому важливий детальний аналіз та розгляд науково-теоретичного матеріалу, особливості проявів поведінки, проблеми у дитячо-батьківських стосунках засвідчує актуальність обраної теми дослідження. Попри значну кількість міжнародних досліджень, в Україні питання впливу сімейного клімату на Я-концепцію підлітків вивчено недостатньо, особливо з урахуванням специфіки української культури, сімейних традицій і соціальних викликів.

***Мета дослідження**:* теоретично та емпірично дослідити вплив психологічного клімату сім'ї на формування Я-концепції підлітка.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати основні теоретичні підходи до проблеми дослідження у роботах вітчизняних та зарубіжних психологів- науковців.
2. Емпірично дослідити особливості сімейних взаємин та їх вплив на Я-концепцію підлітка.
3. Розробити та апробувати тренінг гармонізації сімейних відносин з врахуванням Я-концепції підлітка.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: Систематичне вивчення наукових праць, досліджень і статей з тематики психологічного клімату сім'ї, Я-концепції, дитячо-батьківських стосунків. Інтеграція отриманих знань для формування теоретичної бази дослідження та визначення ключових понять і змінних. Аналіз подібностей і відмінностей між різними концепціями впливу сімейного середовища на розвиток підлітків. Використання опитувальників для збору інформації від підлітків і батьків про сімейний клімат.

Результати такого дослідження можуть бути використані для розробки ефективної психологічної програми у вигляді тренінгу, рекомендацій для батьків спрямованих на підтримку гармонійного розвитку підлітків у сім'ях, шляхом покращення психологічного клімату сім'ї.

***Ключові слова**:* підлітковий вік, Я-концепція, уявлення про себе, образ Я, психологічний клімат сім'ї, розвиток підлітка, дитячо-батьківські відносини.

Рудник Аліна Віталіївна

Науковий керівник:
Цюман Тетяна Петрівна ,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН У СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Сім'я є фундаментальним соціальним інститутом, який забезпечує відтворення людського потенціалу та формування цінностей суспільства. Воєнний стан в Україні призвів до суттєвих змін у сімейних взаєминах, спричинивши порушення традиційних сімейних ролей, дестабілізацію емоційних зв'язків, комунікативні труднощі та підвищений рівень стресу серед членів сім'ї. Вплив військового конфлікту на сімейну систему проявляється в багатьох аспектах: мобілізація чоловіків та жінок, вимушене розділення родин через евакуацію та міграцію, економічні труднощі, зростання рівня психоемоційної напруги та адаптаційних труднощів у дітей та дорослих.

Попри численні наукові дослідження з питань сімейної психології, наслідків стресу та кризових станів, тема впливу війни на внутрішньосімейну динаміку продовжує залишатися предметом активного вивчення. З кожним роком актуальність цієї теми лише зростає, оскільки воєнні дії тривають, а наслідки їх впливу проявляються не лише в короткострокових реакціях, а й у довготривалих змінах сімейної структури, взаємин між подружжям, батьками та дітьми, трансформації ґендерних ролей, появі нових адаптаційних механізмів.

Сучасні дослідження українських та зарубіжних науковців засвідчують, що сімейна система є ключовою опорою в подоланні наслідків війни, однак

водночас саме вона зазнає найбільших викликів. Зокрема, українські дослідники І. Ясточкіна, Г. Бевз, О. Бондарчук, С. Васьківська та інші наголошують на порушенні механізмів сімейної підтримки, що призводить до зростання рівня конфліктності, відчуження між членами родини та емоційного виснаження. Дослідження З. Кісарчук, Е. Лібанової, Л. Слюсар та І. Шинкаренко підтверджують, що сучасна українська сім'я перебуває в стані адаптаційної кризи, яка потребує негайних наукових і практичних рішень. Це підтверджує нагальну потребу у створенні комплексних програм психологічної підтримки, що враховують специфіку змін у сімейній системі в умовах воєнного стану.

Виходячи з цього, можна підсумувати, що сім’я через військові дії переживає складний період у своєму розвитку, а проблеми, з якими вона стикається охоплюють багато складових життя - суспільну, економічну, професійну, мотиваційну, ціннісну тощо. Кожен член родини може переживати різноманітні почуття, викликані втратами, стресом, розлукою, послабленням особистого контролю над ситуацією, розчаруванням, злістю, провиною. За таких умов збільшується ризик проживання особистісних криз та криз у середині сім’ї, а зважаючи на затяжний характер війни та невизначеність майбутнього, гостро стоїть питання реагування на ці виклики. Перед науковцями та практиками постає питання розробляння допоміжних ресурсів для сім’ї щодо підтримки взаємин через виклики війни.

Мета дослідження: на основі теоретичного та емпіричного дослідження задекларованої проблеми розробити програму підтримки сім’ї в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми взаємин в сім’ї в умовах воєнного стану.
2. Емпірично дослідити взаємини в сім’ї в умовах воєнного стану, проаналізувати психологічні особливості їх розвитку та проблеми, які виникають.
3. Обґрунтувати та розробити програму психологічної підтримки взаємин у сім’ї в умовах воєнного стану.

Шляхи реалізації мети: дослідження здійснюється шляхом узагальнення теоретичних даних, аналізу наукових джерел, системного та структурного аналізу. Емпірична частина включає методи опитування. Для обробки результатів використовуються методи математичної статистики, що дозволяють визначити ключові фактори впливу воєнного стану на сімейні взаємини. Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм психологічної підтримки сімей, які перебувають у кризових умовах, а також для підготовки фахівців у сфері сімейної психології.

Ключові слова: сім’я, воєнний стан, стрес, сімейна криза, психологічна підтримка.

Рябокінь Катерина Олександрівна

Науковий керівник:
Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ВПЛИВ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ТРИВОЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Проблема стилів сімейного виховання та їх впливів на емоційне благополуччя дитини завжди була предметом інтересу науковців. У зв'язку із кризовими змінами нашого суспільства, які трансформують характер взаємодії батьків з дітьми, обрана нами проблема набуває особливої актуальності.

Відомим є факт, що у процесі виховання провідну роль відіграє сім'я. Саме сім'я стає основним інститутом соціалізації дитини та зумовлює специфіку розвитку її емоційної сфери. Зокрема, обрані батьками стилі сімейного виховання (авторитарний, демократичний, ліберальний, індиферентний) дають уявлення щодо їхніх моделей поведінки по відношенню до дитини, які, в свою чергу, зумовлюють різний вплив на формування емоційної стійкості дитини і спосіб її реагування на життєві виклики. У контексті обраної нами проблеми, особливої уваги заслуговує питання зв'язку між стилями сімейного виховання та тривожністю підлітків. Підлітковий вік є періодом активного формування емоційної сфери особистості, яка, в свою чергу, впливає на особливості розвитку її особистісних і соціальних навичок. У сучасному суспільстві проблема тривожності серед підлітків стає дедалі актуальнішою через постійне збільшення кількості стресових ситуацій, повязаних із війною. Тривожність може негативно впливати на різні сфери розвитку підлітка, зокрема на його здатність до адаптації в соціумі, до успішної реалізації в навчанні та становленні як особистості.

Проблемі впливу стилів сімейного виховання на розвиток різних сфер особистості дитини було присвячено ряд наукових досліджень, зокрема, науковцями досліджено вплив демократичного стилю виховання на емоційну сферу особистості (К. Бернс); негативний вплив авторитарних стратегій виховання на рівень тривоги молодших школярів (П. Кован, С. Кован та М. Прует); взаємов'язок стилів спілкування і тривожності (Е. Бестейро, А. Кінтанілла) та інш. Однак, у науковій літературі недостатньо висвітлена проблема впливу стилів сімейного виховання на тривожність підлітків, особливо в нових реаліях нашого життя, а саме в умовах війни.

Об'єкт дослідження: вплив сімейного виховання на емоційну сферу підлітків

***Предмет дослідження**:* вплив стилів сімейного виховання на тривожність підлітків

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості впливу стилів сімейного виховання на тривожність підлітків та розробити програму гармонізації стилів сімейного виховання як умови профілактики тривожності підлітків

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми стилів сімейного виховання та їх впливу на появу негативних переживань підлітків.
2. Емпірично дослідити особливості впливу стилів сімейного виховання на тривожність підлітків.
3. Обґрунтувати, розробити та апробувати програму гармонізації стилів сімейного виховання як умови профілактики тривожності підлітків

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: вивчення, аналіз, порівняння та узагальнення теоретичних наукових джерел стосовно впливу стилів сімейного виховання на тривожність підлітків; проведення емпіричного дослідження спрямованого на діагностику стилів спілкування та тривожності за допомогою опитувальників, бесіди, спостереження, проективної методики; кількісний та якісний аналіз отриманих даних; розробка тренінгу формування гармонійних стилів сімейного виховання, використання інтерактивних вправ

Ключові слова: стилі сімейного виховання, тривожність підлітків, причини тривожності, психотренінг, підлітковий вік, емоційне благополуччя, профілактика тривожності.

Самсонова Анастасія Михайлівна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Актуальність дослідження. В умовах повномасштабного вторгнення російських військ в Україну значно зросла кількість громадян, які стали на захист держави. За даними з інтерв'ю президента Володимира Зеленського, наразі понад 880 тисяч чоловіків і жінок несуть службу у Збройних силах України (Д. Крамаренко, 2025), що безпосередньо торкається сотень тисяч сімей. В умовах тривалого конфлікту багато родин переживають значні психотравмуючі події, пов'язані з ризиком втрати близьких, тривалим перебуванням у стані напруження та невизначеності. Після повернення

військовослужбовців до мирного життя виникає потреба не лише у фізичній реабілітації, але й у відновленні психологічного здоров'я та налагодженні сімейних стосунків.

Особливу увагу варто приділити вивченню феномену посттравматичного зростання (ПТЗ), який дозволяє особистості не лише подолати наслідки пережитого стресу, але й здобути новий досвід, знайти нові сенси життя та зміцнити сімейні зв'язки. Основні принципи ПТЗ були сформульовані L. Calhoun та R. Tedeschi, які визначають посттравматичне зростання (розвиток) як «позитивні психологічні зміни, що переживаються в результаті подолання надзвичайних життєвих обставин». У науковому дискурсі, крім терміну «посттравматичне зростання», використовуються й інші терміни, зокрема, «пост-досвідне зростання» (J. Brcic, P. Johnson, P. Suedfeld), «посттравматичне життєтворення» (Т. Титаренко), «пост-експедиційне зростання» (S. Blight, K. Norris), «конкурентне зростання» (S. Joseph, P. Linley), «зростання, пов'язане зі стресом» (L. Cohen, C. Park), «зростання екзистенційної усвідомленості» (I. Yalom), «трансформаційний копінг» (C. Aldwin, K. Sutton), позитивне переосмислення», «змагальницьке зростання» тощо. Також окремі науковці вважають посттравматичне зростання різновидом «особистісного резилієнсу» (S. Lepore, T. Revenson), «копінг-стратегії» (C. Davis, S. Fillips, S. Folkman, C. Jackson, J. Larson, C. Park) чи «позитивної адаптації» (S. Joseph, A. Linley) тощо.

Науковці розглядали такі чинники і ресурси посттравматичного зростання: віра в те, що травмівний досвід є свого роду викликом (L. Calhoun, R. Tedeschi); «життєва майстерність» (mastery) (A. Antonovsky); життєздатність (L. Johansson, H. Lingfors, M. Golsäter, M. Kristenson, E. Fransson та ін.); життєстійкість (V. Roger, R. Willey, G. Zerach та ін.); копінг-стратегії (Creamer, Galea, Kovack, Prati, Sheikh); особистісні риси (Prati , Sheikh); соціальна підтримка (S. Baumann, S. Chen, J. Huang, H. Liu, L. McMillen, C. Xiei, S. Yan, J. Yang, M. Ye ін.).

Численні дослідження підтверджують вагомий вплив на посттравматичне зростання як індивідуальних характеристик, так і соціальних чинників. Водночас недостатньо уваги приділяється саме сімейним факторам ПТЗ у контексті родин військовослужбовців. Актуальність обраної теми також зумовлена необхідністю розробки спеціалізованих програм психологічної підтримки, орієнтованих на посилення посттравматичного зростання, з метою зміцнення сімей військовослужбовців як у період проходження служби, так і після повернення із зони бойових дій.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз означеної проблеми, визначити та дослідити вплив сімейних чинників на посттравматичне зростання членів сімей військовослужбовців, а також розробити та апробувати програму психологічної підтримки, спрямовану на посилення посттравматичного зростання членів сімей військовослужбовців.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Провести теоретичний аналіз феномену посттравматичного зростання особистості та визначити основні характеристики у контексті сімейних відносин.
2. Визначити соціально-психологічні чинники, що впливають на процес посттравматичного зростання у членів сімей військовослужбовців.
3. Провести емпіричне дослідження особливостей посттравматичного зростання членів сім'ї військовослужбовців.
4. Розробити програму психологічної підтримки для членів сімей військовослужбовців та апробувати її в практичних умовах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових психологічних та соціологічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел; синтез науково-теоретичних знань з метою визначення сутності феномену посттравматичного зростання у контексті сімейних відносин військовослужбовців; емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування; методи математичної статистики для кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості результатів експерименту.

Ключові слова: посттравматичне зростання особистості, психологічна підтримка сім'ї військовослужбовців, травматичний досвід.

Семенець Наталія Володимирівна

Науковий керівник:
Вінник Наталія Дмитрівна
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЖІНКАМ У КРИЗІ РУЙНУВАННЯ СІМ'Ї

Актуальність дослідження: сім'я має важливу роль в житті, як окремої особистості, так і в житті держави. На жаль, сьогодні інститут сім'ї зазнає руйнування не тільки з тих причин, які були характерні для мирного часу. Наприклад, таких, які відповідають класифікації мотивів розлучення за Н. Юркевич: невідповідність (несумісність) характерів; порушення подружньої вірності; погані взаємини з батьками (втручання батьків й інших родичів); пияцтво (алкоголізм); вступ до шлюбу без любові або легковажне прийняття рішення про створення сім'ї; засудження партнера до позбавлення волі на тривалий термін. Нині сім'ї руйнуються із-за втрати одного або більше членів родини внаслідок загибелі під час ракетних атак та атак ударних БпЛА по

мирним містам України. Також не варто забувати, про сім'ї ,які розпалися після масового переселення жінок з дітьми за межі України.

Психологічна допомога жінкам, які переживають руйнування сім'ї, є важливим напрямом вивчення та практичної роботи в психології та психотерапії. Джудіт Герман, видатний психіатр і психотерапевт, в своїй роботі, зокрема в книзі «Травма і відновлення» (Trauma and Recovery), зазначала, що травма від насильства або розлучення може бути схожа на інші форми психологічних травм. Фактори, які можуть призвести до руйнування сім'ї досліджувала сімейна психологиня Вірджинія Сатир. Підхід Сатир до терапії включав визнання того, що люди мають власне почуття цінності та відповідають за свою самооцінку. Цікаві роботи Jay Lebow, який досліджує розлучення та розглядає їх в контексті зміни ставлення до розлучення в західному суспільстві. Він розглядає різні структуровані способи допомоги сім'ям, які розлучаються, включаючи профілактичні програми та посередництво. Кризами сімейних взаємин займались багато вітчизняних науковців, як-то: В. Поліщук, О. Столярчук, А. Шулдик, Р. Федоренко, а подоланнями наслідків кризи О. Адамова, С. Кузікова, А. Кульчицька, С. Максименко, Н. Пророк, Т. Титаренко та ін.

Від психологічного стану жінки, від її психічного і фізичного здоров'я, залежить не тільки здорова атмосфера в її сім'ї, а також в колективі в якому вона працює, в добросусідських відносинах та в українській громаді вцілому. Якщо ж жінка, як переселенка, знаходиться за кордоном, від її ментального здоров'я також залежить, яке враження про нашу країну складеться у наших державах-партнерах. Зважаючи на обмежену кількість наукових досліджень щодо проблеми психологічної підтримки жінок в кризі руйнування сім'ї під час військових дій, зростає важливість та актуальність її вивчення.

Мета дослідження: вивчення ефективних методів психологічної підтримки жінок у кризі руйнування сім'ї, оцінка впливу психологічної допомоги на їхнє емоційне та психічне відновлення, а також розробка та апробація тренінгу їх підтримки.

Відповідно до мети визначено ***завдання*:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної допомоги жінкам у кризі руйнування сім'ї.
2. Емпірично дослідити особливості впливу на психологічне здоров'я жінок кризи руйнування сім'ї.
3. Розробити та апробувати тренінг "Як зберегти своє ментальне здоров'я, коли руйнується сім'я".

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних; синтез – дослідження з метою накопичення теоретичного підґрунтя для визначення сутності психологічної допомоги жінкам у кризі руйнування сім'ї; емпіричні дослідження: використання психологічних тестів та опитувальників для оцінки рівня депресії, тривожності, особливості

подружніх стосунків, ставлень до партнера і характеру подружньої взаємодії до і після психотерапевтичних втручань. Таким чином, мета нашого дослідження охоплює кілька важливих аспектів: вивчення існуючих методів допомоги, розробка нового інструменту (тренінгу підтримки), який має бути корисним як для наукової, так і для практичної психології.

Ключові слова: сімейні відносини, криза руйнування сім'ї, психоедукація, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), психологічна травма, емоційна стабільність, адаптація до нових умов життя.

Степура Олександра Сергіївна

Науковий керівник:
Сорокіна Олена Анатоліївна
кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО НАРОДЖЕННЯ СИБЛІНГА

Актуальність дослідження. Проблема готовності дитини до народження сиблінга зумовлена її значним впливом на емоційний стан, поведінку та загальний розвиток старшої дитини. Народження брата чи сестри є важливою подією в житті дитини, яка може супроводжуватися як позитивними емоціями, так і стресом, ревнощами, почуттям втрати уваги з боку батьків. Особливо критичною ця подія може стати у підлітковому віці. Непідготовленість дитини підліткового віку до появи сиблінга може викликати труднощі у стосунках між дітьми, проблеми в адаптації старшої дитини до нових умов, а також впливати на її самооцінку і навіть зумовлювати розвиток поведінкових порушень.

Дослідження показують, що сиблінгова позиція дитини та особливості взаємодії між сиблінгами у сім'ї прямо впливають на особистісний розвиток людини, її характер і здатність до адаптації в соціумі (N. Howe, H. Recchia, C. Kinsley). Дослідження, проведене вченими Мічиганського університету (Brenda L. Volling), дозволило краще зрозуміти фактори ризику, пов'язані із серйозними емоційними і поведінковими розладами дітей при народженні сиблінга, а також визначити перспективні напрямки втручання задля подальшого позитивного розвитку стосунків між братами та сестрами. Концепція емоційного благополуччя (Д. Боулбі та Е. Еріксон) також наголошує на значенні безпеки та емоційної стабільності дитини. Теорія прив'язаності Дж. Боулбі показує, що діти формують прив'язаність до батьків, і зміни в сім'ї можуть впливати на цей зв'язок. Окремі психологічні аспекти взаємодії молодших та старших дітей у сім'ї та проблеми, які можуть активізуватися у дитини при появі сиблінга, висвітлені в роботах А. Фрейд, Д. Браумрінд, Б. Воллінг, М. Боуена, Ф. Салловея та ін.

У вітчизняній психологічній науці відповідні дослідження обмежені вивченням сиблінгової позиції як предмету психоаналізу (Г. Федоришин), сиблінгової взазаємодії (І. Дідук, Г. Крупник), а також сиблінгового симптомокомплексу у процесі розвитку невротичних станів людини (О. Корнієнко).

Важливість питання також полягає в тому, що правильна підготовка дитини до цієї події сприяє формуванню здорових сімейних стосунків, розвитку емпатії, відповідальності та соціальних навичок у дитини. Таким чином, актуальність теми зумовлена потребою розробки ефективних підходів для гармонійного переходу сім'ї на новий етап її розвитку.

В рамках дослідження важливо проаналізувати роль батьків у підготовці дитини до народження сиблінга, а також вплив сімейного мікроклімату на даний процес. Також потрібно визначити ефективні методи психосоціальної підтримки підлітків задля розвитку механізмів подолання стресу, пов'язаного з народженням брата чи сестри.

Мета дослідження: теоретично дослідити, обґрунтувати та емпірично дослідити процес формування сиблінгової позиції підлітків та розробити профілактичну програму щодо сприяння його психологічної готовності до народження сиблінга.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести теоретичний аналіз проблеми формування готовності підлітка до появи в сім'ї сиблінга.
2. Дослідити емоційні та поведінкові реакції підлітків при появі сиблінга у сім'ї.
3. Розробити та апробувати програму соціально-психологічної підготовки підлітків до народження сиблінга.

Об'єкт дослідження – процес становлення сиблінгової позиції дитини.

Предмет дослідження – формування соціально-психологічної готовності дитини до народження сиблінга.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблем появи у сім'ї молодшої дитини та готовності старшої дитини до народження сиблінга; емпіричне дослідження психологічних особливостей підлітків при появі сиблінга шляхом опитування батьків і психодіагностичних методик; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження; розробка та апробація соціально-психологічної програми підготовки підлітків до появи у сім'ї сиблінга.

Ключові слова: підготовка до народження сиблінга, сиблінг, сім'я, старша дитина, сімейні стосунки

Тараненко Надія Миколаївна

Науковий керівник
Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СУЧАСНИХ ПОДРУЖНІХ ПАР

Актуальність дослідження. Сексуальне благополуччя є важливим компонентом гармонійного подружнього життя, яке безпосередньо впливає на емоційну близькість, стабільність відносин та загальну якість життя партнерів. У сучасному суспільстві, де спостерігаються зміни гендерних ролей, поширення інформації про сексуальність і підвищення рівня сексуальної свободи, вивчення психологічних особливостей цього аспекту стає особливо актуальним. Дослідження цієї теми дозволяє виявити фактори, які сприяють або перешкоджають досягненню сексуального благополуччя, а також розробити рекомендації для підвищення якості подружніх стосунків.

Ряд науковців займалися дослідженням різних аспектів подружніх стосунків, зокрема, викликають інтерес такі наукові розробки: дослідження подружніх стосунків та фактори, що ведуть до стабільності або розпаду стосунків та розробка моделі чотирьох кінців світу (критика, зневага, захист і мовчання), які негативно впливають на сексуальне і емоційне благополуччя пар (Дж. Готтман); дослідження соціокультурних впливів на сексуальність та сексуальні стосунки та роль соціальних норм і комунікації в досягненні сексуального благополуччя в парах (Р. Нельсон); дослідження проблем самооцінки та страхів у контексті інтимних відносин, вплив психологічних бар'єрів та соціальних аспектів на сексуальне здоров'я і благополуччя пар (Т. Сандерс) тощо.

Сексуальне благополуччя подружніх пар є багатовимірним феноменом, що залежить від низки психологічних (емоційна близькість, комунікація, самооцінка) та соціальних факторів (тривалість стосунків, культуральні норми). Застосування комплексного підходу до діагностики і корекції цих факторів сприятиме покращенню рівня сексуального благополуччя та гармонізації подружніх відносин.

Результати дослідження можуть стати основою для розробки психологічних програм, спрямованих на підтримку та розвиток здорових подружніх стосунків, а також для вдосконалення психологічної допомоги парам, які стикаються із проблемами у сексуальному житті.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості сексуального благополуччя та розробити програму їх оптимізації.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз сучасних теоретичних підходів до поняття сексуального благополуччя.
2. Визначити психологічні та соціальні фактори, що впливають на сексуальне благополуччя подружніх пар.
3. Розробити й апробувати методику діагностики сексуального благополуччя.
4. Дослідити зв'язок між рівнем сексуального благополуччя і якістю подружніх стосунків.
5. Обґрунтувати та розробити програму оптимізації подружніх стосунків у сфері сексуального благополуччя сім'ї. Запропонувати рекомендації для психологів, консультантів та подружніх пар для покращення сексуального благополуччя.

Об'єкт дослідження: сексуальне благополуччя подружніх пар.

Предмет дослідження: психологічні особливості сексуального благополуччя подружніх пар та фактори, що впливають на його формування.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз соціологічних, психологічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя програми оптимізації сексуального благополуччя сучасних сімейних пар, опитувальники, бесіди, спрямовані на діагностику труднощів, які виникають в подружніх стосунках, кількісний та якісний аналіз отриманих даних, розробка програму оптимізації подружніх стосунків у сфері сексуального благополуччя сім'ї.

Ключові слова: сексуальне благополуччя, подружні стосунки, психологічні особливості, емоційна близькість, соціальні фактори.

Хачатрян Анжела Олександрівна

Науковий керівник:
Сергєєнкова Оксана Павлівна
доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ПРЕ- ТА ПЕРИНАТАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Актуальність дослідження. Останні десятиріччя XX століття і початку XXI століття велика увага приділяється усвідомленому батьківству. При цьому практичні акценти не тільки на фізичному піклуванні та задоволенні фізичних потреб дитини, а й важливості психологічного супроводу народження дитини та стану матері. Сучасні батьки розуміють важливість перших місяців народження дитини, приділяють велику увагу фізичним та психологічним

потребам малюка: грудне вигодовування, постійний контакт з мамою та важливість інших психологічних та фізичних потреб знаходяться у їх фокусі уваги. Проте навіть такі усвідомлені батьки часто навіть не підозрюють , що важливий етап, який матиме вплив на всебічний розвитку їхньої дитини, розпочався задовго до її народження.

Пре- та перинатальний періоди є дуже важливими для подальшого розвитку дитини і те, як пройде цей період залежить від психологічних особливостей батьків та їхньої обізнаності щодо цих періодів.

На розвиток перинатології як науки мали влив праці, що підкреслювали значення перинатального періоду для здоров'я дитини. У 1950-х роках Джон Кенелл і Маршалл Клаус досліджували вплив пологів на зв'язок матері й дитини. Завдяки Мішелю Одену та Фернану Ламазу пологи почали розглядатися не лише як медична процедура, а як важливий фізіологічний і психологічний процес. Важливо згадати вплив психоаналізу на формування перинаталогії саме психоаналіз уперше поставив питання про вплив раннього досвіду на формування особистості, зокрема Зігмунт Фройд підкреслював роль несвідомого та ранніх переживань у розвитку психіки. Карл Густав Юнг розвинув ідею архетипів і колективного несвідомого, включаючи концепцію "материнського архетипу", яка акцентувала увагу на взаємодії матері та дитини ще до її народження. Ця ідея стала передумовою для подальших досліджень про емоційний зв'язок між матір'ю та плодом у пренатальний період. Отто Ранк, один із послідовників Фройда, у своїй книзі *"Trauma of Birth"* (1924) висловив припущення, що досвід пологів є першою серйозною травмою, яка впливає на подальший розвиток психіки. Ранк також наголошував, що внутрішньоутробний період може впливати на несвідомі процеси та формувати базові емоційні реакції. Дональд Віннікотт у середині XX століття розвинув концепцію "достатньо доброї матері", що підкреслювала значення материнського догляду та психологічного стану матері для емоційного розвитку дитини, включаючи період вагітності. У середині XX століття психоаналітичні концепції вплинули на формування пренатальної психології, а саме лікар і психоаналітик Ґустав Ганс Ґрабер створив міжнародну організацію перинатальнної психології. Ґрабер започаткував вивчення впливу пренатального (внутрішньоутробного) періоду та процесу народження на психологічний розвиток дитини. Його дослідження зосереджувалися на тому, як переживання дитини до і під час пологів можуть впливати на подальший емоційний і поведінковий розвиток.

Психологічний стан матері та батька під час вагітності та безпосередньо після народження впливає на формування не лише фізичних, а й емоційних, когнітивних та соціальних навичок дитини. Важливим є не лише фізичне здоров'я матері, а й її психологічний стан, рівень стресу, тривоги та депресії, а також здатність обох батьків створювати емоційну підтримку для майбутньої дитини. Водночас, багато аспектів психологічної підготовки батьків та їхньої

усвідомленості щодо розвитку дитини в пре- та перинатальний період залишаються недостатньо дослідженими, що вказує на необхідність подальшого вивчення.

Мета : вивчення психологічних особливостей усвідомленого ставлення батьків до пре- та перинатального розвитку дитини; розробка рекомендацій для підвищення рівня усвідомленого ставлення батьків до пре- та перинатального періодів розвитку дитини.

Завдання:

1.Проаналізувати сучасну наукову літературу з проблеми пре та перинатального періоду розвитку дитини.

2. Провести аналіз міждисциплінарних наукових наробок щодо впливу батьків на пре- та перинатальний розвиток дитини.

3. Визначити психологічні особливості усвідомленого батьківства у пренатальний та перинатальний період розвитку дитини.

4. Розробити рекомендації для батьків щодо усвідомовленого ставлення та їх ролі у розвитку дитини.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел; системно-структурний аналіз теоретичного матеріалу; синтез – дослідження з метою накопичення теоретичного підґрунтя для визначення психологічних особливостей усвідомленого ставлення батьків до пре- та перинатального розвитку дитини; емпіричні методи – опитування, анкетування.

Ключові слова: усвідомлене батьківство, пренатальний розвиток, перинатальний розвиток, психологічна готовність до батьківства.

Цюрик Юлія Володимирівна

Науковий керівник:
Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «ОБРАЗУ ВІЙНИ» У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ

Актуальність теми психологічних особливостей образу війни у дітей молодшого шкільного віку в сім'ях військовослужбовців та цивільних зумовлена нагальною потребою у розумінні впливу бойових дій на формування психіки дітей. В умовах війни в Україні, багато дітей опиняються під впливом травмуючих подій, які можуть призвести до розвитку різноманітних психічних розладів. Військові дії створюють складні емоційні ситуації, які впливають не

лише на ветеранів, але й на їхніх дітей, які стають свідками або жертвами насильства та психологічного стресу.

Крім того, дослідження психологічних особливостей образу війни у дітей молодшого шкільного віку, особливо в сім'ях військовослужбовців, є надзвичайно актуальним в умовах тривалої війни в Україні. За даними статистики, значна кількість військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, стикається з психічними розладами, які можуть впливати на їх сімейне життя та виховання дітей.

Відтак, проблема психічного здоров'я батьків, у свою чергу, має пряму кореляцію з емоційним станом дітей, оскільки травматичний досвід батьків може негативно позначитися на формуванні образу війни у їхніх дітей.

За даними різних досліджень, від 10% до 50% військовослужбовців страждають від різних форм психічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожні розлади та депресія (А. Єна, В. Маслюк, А. Сергієнко, L. Mayers). Це призводить до того, що діти з таких сімей часто переживають сильний емоційний стрес, що виявляється у їхніх переживаннях, поведінці та сприйнятті навколишнього світу. Відсутність необхідної психологічної підтримки для батьків може призвести до зниження якості життя та психічного благополуччя як самих військовослужбовців, так і їхніх дітей.

Дослідження свідчать, що діти, які ростуть у сім'ях, де батьки є учасниками бойових дій, можуть відчувати симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривоги та депресії. Це питання активно вивчається рядом українських дослідників, таких як Л. Коваленко, яка досліджує психологічні наслідки для дітей, що пережили конфлікти; І. Ключковська, яка зосереджена на ПТСР у дітей військовослужбовців; Т. Байдак, що вивчає вплив війни на психічний стан дітей; Н. Паламар, яка працює з дітьми, що пережили війну, а також О. Вишневський, який вивчає психологічні особливості травматичних переживань у дітей, зокрема, спричинених військовими конфліктами.

Саме тому важливо вивчити, як ці психологічні переживання впливають на сприйняття дітьми війни, формування образу безпеки та відчуття можливості у житті. Відсутність своєчасної психологічної підтримки може призвести до серйозних наслідків у вигляді психосоматичних розладів, проблем у навчанні, соціальній адаптації та міжособистісних стосунках.

Згідно з нормативно-правовою базою, що регулює надання соціально-психологічної допомоги, військовослужбовці та члени їхніх сімей мають право на реабілітаційні заходи, визначені законами України. Серед них важливими є Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та постанови Кабінету Міністрів України, які встановлюють порядок проведення психологічної реабілітації та соціально-психологічної підтримки учасників бойових дій. Ці нормативно-правові акти формують правову основу для реалізації заходів, спрямованих на соціально-психологічну адаптацію

військовослужбовців, поліпшення їх психічного стану та інтеграцію в суспільство.

Однак, незважаючи на наявність цих документів, практика показує, що механізми їх реалізації часто залишаються недостатньо ефективними. Це вимагає проведення комплексних досліджень, зокрема вивчення особливостей соціально-психологічної реабілітації дітей молодшого шкільного віку, що ростуть у сім'ях військовослужбовців, а також аналізу існуючих програм та розробки нових, більш ефективних підходів до підтримки військовослужбовців та їхніх родин, з урахуванням психологічних аспектів війни та її впливу на дітей.

Окрім того, технологічний аспект психосоціальної підтримки ветеранів та їхніх сімей з питань психічного здоров'я також набуває важливості. Дослідження В. Горбунової та Н. Портницької надають цінні рекомендації щодо організації ефективних програм підтримки, які враховують як індивідуальні, так і сімейні потреби ветеранів.

Поглиблений аналіз феноменології травмованого пацієнта, в тому числі ветеранів бойових дій і жертв політичного терору (Judith Herman), дозволяє зрозуміти глибинні психічні процеси, що відбуваються внаслідок пережитих стресових подій. Цей підхід формує більш цілісне уявлення про травму, її наслідки та механізми відновлення.

Відтак, ***метою*** нашого дослідження – є здійснити теоретичний аналіз проблеми формування образу війни у дітей молодшого шкільного віку, визначити особливості такого образу у сім'ях військовослужбовців та цивільних, розробити психокорекційну програму допомоги дітям опанувати виклики воєнного часу.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Теоретично і методологічно обґрунтувати механізми формування образу війни у дітей воєнного часу.
2. Розкрити і дослідити психологічні особливості образу війни у дітей та виявити їх специфіку у сім'ях військовослужбовців та цивільних.
3. Розробити психокорекційну програму допомоги дітям опанувати виклики воєнного часу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження *є:* узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел; системно-структурний аналіз теоретичного матеріалу; синтез – дослідження з метою накопичення теоретичного підґрунтя для визначення сутності психологічної допомоги дітям у подіях війни; емпіричні - спостереження, опитування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів.

Таким чином, вивчення психологічних особливостей образу війни у дітей молодшого шкільного віку, особливо в контексті їхнього емоційного та соціального розвитку, є надзвичайно актуальним. Це дозволить не лише

виявити проблеми, з якими стикаються діти в умовах конфлікту, але й розробити ефективні програми психологічної допомоги, що забезпечать збереження психічного здоров'я молодшого покоління, яке виростає в умовах війни.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, образ війни, психологічні особливості, посттравматичний стресовий розлад, психологічна реабілітація, військовослужбовці.

Шульга Руслана Миколаївна

Науковий керівник:
Столярчук Олеся Анатоліївна
доктор психологічних наук, професор

МОТИВИ ОДРУЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Актуальність дослідження зумовлена суттєвими трансформаціями соціальних цінностей і життєвих пріоритетів, спричиненими воєнним станом. Ситуація нестабільності, невизначеності майбутнього, стресу та втрат впливає на міжособистісні стосунки та мотиви одруження, що також зазнали змін в цих нових реаліях. Шлюб як соціальний інститут набуває нового значення: він має не лише традиційне підґрунтя, але й є важливим психологічним ресурсом для подолання життєвих криз, формою соціальної підтримки та захисту у важкі часи.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні особливостей мотивів укладання шлюбів в умовах воєнного часу та впливу психосоціальних чинників на прийняття рішення про створення сім'ї. Результати дослідження дозволяють глибше зрозуміти адаптацію особистості до екстремальних обставин, роль близьких стосунків у збереженні психологічного благополуччя та важливість сім'ї як стабілізуючого ресурсу в кризовий період.

Крім того, дослідження охоплює аналіз змін у гендерних ролях та очікуваннях партнерів щодо шлюбу в умовах війни. Особлива увага приділяється питанню поспішних шлюбів, які укладаються під впливом сильних емоцій, а також прагненню створити сім'ю як способу захисту ідентичності та традиційних цінностей у часи невизначеності. Важливим аспектом є дослідження впливу розлуки, вимушеної міграції та втрати домівки на рішення про укладання шлюбу, а також способів збереження емоційного зв'язку між партнерами.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для розробки програм психологічної підтримки сімей та пар, які стикаються з труднощами, спричиненими війною. Отримані дані будуть корисними для фахівців у галузі сімейної психології, соціальної роботи та

кризового консультування, щоб допомогти людям ефективніше адаптуватися до нової реальності та зміцнити їхні стосунки в кризових ситуаціях.

Вивченням мотивів шлюбу займалися ряд науковців. Зокрема, О. Добрович виділив неусвідомлювані мотиви одруження, серед яких: рольова гра у романтику, спільність інтересів, уражене самолюбство, страх самотності, інтимний успіх, почуття жалю та обов'язку, соціальний тиск, матеріальна вигода та помста, О. Столярчук, А. Вождай, А. Дружиніна підкреслюють, що в української молоді провідними критеріями вибору наречених є їхня доброта, розум, рішучість, врівноваженість і сексуальність. Р. Федоренко визначає ключову роль мотивів вступу в шлюб, адже вони мають значний вплив на майбутній успіх сімейних стосунків. Водночас, поза фокусом сучасних наукових розвідок залишилося вивчення мотивів одруження українців в умовах воєнного стану, що і стало предметом нашого дослідження.

Об'єкт дослідження: мотиви одруження українців.

Предмет дослідження: особливості формування мотивів одруження українців в умовах воєнного часу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити мотиви одруження українців в умовах воєнного часу, а також визначити психологічні та соціальні чинники, що впливають на цей процес.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. проаналізувати теоретичні підходи до вивчення мотивів одруження;
2. виявити актуальні для воєнного стану мотиви створення сім'ї серед української молоді;
3. дослідити соціально-психологічні чинники впливу воєнного стану на мотиви одруження українців;
4. розробити та апробувати програму оптимізації шлюбних настановлень молоді.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики мотивів одруження та впливу кризових ситуацій на міжособистісні стосунки; порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних; емпіричне дослідження особливостей мотивації до створення сім'ї в умовах воєнного часу за допомогою опитування та тестування; статистичний аналіз; розроблення й апробація програми оптимізації шлюбних настановлень молоді.

Ключові слова: мотиви одруження, воєнний час, психологічна підтримка, шлюб, кризова ситуація, міжособистісні стосунки.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Абашев Ренат Робертович

Науковий керівник:
Карпенко Олена Георгіївна,
доктор психологічних наук,
професор

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ «СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ» ЗДОБУВАЧАМ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Початок повномасштабної війни в Україні змінило соціально-економічні реалії, створивши нові виклики для найбільш вразливих категорій населення, зокрема для осіб з інвалідністю. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (OHCHR), ще до початку повномасштабного вторгнення в Україні проживало понад 2,7 мільйони осіб з інвалідністю.

Згідно з останнім звітом Багатосекторальної оцінки потреб (MSNA, 2024), лише 41% осіб з інвалідністю працездатного віку повідомили про виконання будь-якої оплачуваної роботи за останні 7 днів порівняно із 72% осіб без інвалідності. Окрім того, 52% домогосподарств, де є особи з інвалідністю, змушені використовувати негативні механізми подолання труднощів, наприклад, скорочувати витрати на освіту або медичні послуги. Це свідчить про необхідність посилення зусиль щодо інклюзії на ринку праці, що є ключовим для забезпечення економічної незалежності та соціальної інтеграції. Доступ осіб з інвалідністю до ринку праці не лише впливає на їхнє життя, а й сприяє економічному розвитку держави.

У «Національній стратегії створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14.04.2021 № 366-р» означено, що одним із напрямків її є економічна безбар'єрність, яка передбачає забезпечення умов для працевлаштування. Для досягнення доступності процесу працевлаштування визначено такі завдання: забезпечення ефективної роботи системи облаштування доступних робочих місць; поширення впровадження державного стандарту соціальної послуги соціального супроводу разом із кращими практиками; створення платформ для обміну інформацією між бізнесом, освітньою системою та Державною службою зайнятості для забезпечення ефективного планування вибору кар'єри.

Наукові дослідження про соціальний супровід при працевлаштуванні здобувачів з особливими освітніми потребами (ОПП) охоплюють кілька важливих аспектів.

По-перше, дослідження починаються з вивчення індивідуальних потреб осіб з ОПП, що включає оцінку їхніх навичок, здібностей та бар'єрів, з якими вони стикаються в процесі працевлаштування (В. Зінченко, А. Калюженко, Н. Тарнавська); на основі отриманих даних розробляються індивідуальні програми соціального супроводу, які враховують специфіку кожного здобувача. Це може включати тренінги, консультації, стажування та інші форми підтримки (Т. Лях, С. Стадніченко, О. Утьосова).

Дослідження, також, акцентують увагу на важливості соціальної інтеграції осіб з ОПП у суспільство (О. Кузьменко, Т. Спіріна), що включає не лише працевлаштування, але й створення сприятливого соціального середовища для їхньої активності та залученості. Також, важливою частиною досліджень є аналіз законодавства і політики (О. Лунь, І. Сахневич), що регулюють права осіб з ОПП у сфері працевлаштування, а також етичних норм і стандартів, які повинні дотримуватись у процесі соціального супроводу.

Таким чином, наукові дослідження у цій сфері намагаються знайти ефективні стратегії та методи, які допоможуть особам з особливими освітніми потребами успішно інтегруватися у трудовий ринок та суспільство в цілому. Крім того, варто розглянути, які конкретні рекомендації можна дати для удосконалення системи профорієнтації та психологічного супроводу студентів ПТУ. Щодо проблеми працевлаштування осіб з інвалідністю, важливо у майбутніх дослідженнях продумати нові підходи до вирішення цієї проблеми та аспекти законодавства, які потребують змін або вдосконалення. Це допоможе нам краще зрозуміти важливість нашого дослідження та його потенційний вплив на систему професійної орієнтації в Україні.

Мета дослідження: теоретично вивчити та обґрунтувати особливості соціального супроводу при працевлаштуванні здобувачів з особливими освітніми потребами у закладах професійно-технічної освіти та експериментально перевірити ефективність його реалізації.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Вивчити та узагальнити поняття «соціальний супровід при працевлаштуванні», «особливі освітні потреби», «здобувачі з особливими освітніми потребами».
2. Визначити особливості здобувачів з особливими освітніми потребами як об’єкта соціального супроводу при працевлаштуванні.
3. Виявити складові соціального супроводу при працевлаштуванні здобувачів з особливими освітніми потребами закладів професійно-технічної освіти.
4. Розробити та експериментально перевірити ефективність соціального супроводу при працевлаштуванні через впровадження діяльності мультидисциплінарної команди.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз джерел з проблематики соціального супроводу при працевлаштуванні осіб з особливими освітніми потребами; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціальний супровід, соціальний супровід при працевлаштуванні, соціальні послуги, мультидисциплінарна команда, особливі освітні потреби, здобувачі з особливими освітніми потребами, заклади професійно-технічної освіти.

Гайдаманчук Поліна Сергіївна

Науковий керівник:
Дуля Аліна Володимирівна,
доктор філософії за спеціальністю
231 Соціальна робота

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ ІЗ ЗАЛЕЖНІСТЮ ВІД ПАР В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ УСТАНОВ

Актуальність дослідження. Актуальною проблемою сучасного суспільства слід вважати адиктивну поведінку, зокрема залежність осіб від психоактивних речовин. Основними причинами, що спонукають людину до вживання ПАР є: бажання позбутися гнітючого стану навколишньої реальності з її проблемами; намагання полегшити больові відчуття при хворобах та травмах; бажання підняти свій настрій як на самоті, так і в компанії; прагнення затвердити свій статус в компанії однолітків, та ін. Однією з побічних проблем вживання ПАР є виникнення стійкої залежності людини від них, що веде до деградації особистості та втрати здоров'я. Навіть усвідомивши згубність вживання ПАР, людина вже не може самостійно відмовитись від них та потребує довготривалої соціальної реабілітації.

Соціальна реабілітація особистості – це складний процес втручання у взаємодію «людина - соціум», в результаті якого формуються якості людини, як продукт цих відносин.

У соціальній реабілітації осіб із залежністю від ПАР важливим є раннє втручання фахівців. Процес соціальної реабілітації має бути розпочато одразу після зняття абстинентного синдрому ще у реабілітаційному закладі. Також він повинен ґрунтуватись на особистісно орієнтованому підході до кожної окремої особи в залежності від протікання процесу реабілітації з врахуванням індивідуальних першопричин виникнення залежності від ПАР для кожного

окремого випадку. Соціальна реабілітація осіб із залежністю від ПАР спрямована на зміну внутрішнього психічного стану людини з метою відновлення життєвого потенціалу особи, надбання стійкого стану душевної рівноваги, впевненості у власних силах, вміння знаходити правильні рішення проблем реальності навколишнього середовища, відчуття задоволення від життя без ПАР.

Різні аспекти соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР досліджуються багатьма українськими науковцями. Зокрема, популяційно-генетичний аналіз формування станів залежності та оцінка можливостей протидії їхньому поширенню здійснювали П. Волошин, І. Лінський, К. Лінська, О. Мінко, О. Самойлова; фактори ризику зловживання ПАР та механізми захисту проаналізували О. Бакалюк, Н. Олійник; особливості реабілітації осіб із залежністю від психоактивних речовин вивчали Я. Галич, К. Ковалевич, Л. Лісновська, Р. Продан, О. Якимчук.

Мета дослідження: на основі теоретичного обґрунтування проблеми соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР розробити та експертно оцінити форми і методи соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР в умовах реабілітаційних установ.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Теоретично обґрунтувати проблему соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР.
2. Здійснити аналіз стану надання соціальної реабілітації особам із залежністю від ПАР в умовах реабілітаційних установ.
3. Дослідити потреби і проблеми осіб із залежністю від ПАР.
4. Розробити форми і методи соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР в умовах реабілітаційних установ та здійснити їх експертне оцінювання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел щодо проблеми соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР; анкетування осіб із залежністю від ПАР з метою визначення їхніх проблем та потреб; анкетування фахівців реабілітаційних центрів – для аналізу стану надання соціальної реабілітації особам із залежністю від ПАР в умовах реабілітаційних установ; фокус-групи з фахівцями реабілітаційних центрів з метою експертного оцінювання форм і методів соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР; методи статистичної та аналітичної обробки даних.

Ключові слова: соціальна реабілітація, методи соціальної реабілітації, реабілітаційні установи, психоактивні речовини, особи із залежністю від ПАР.

Дергачова Катерина Олександрівна

Науковий керівник:
Клішевич Наталія Анатоліївна
кандидат педагогічних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ ІЗ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Актуальність дослідження. Населення України стикається зі значними соціальними і економічними викликами протягом всіх років незалежності. Ще більше викликів постало перед Україною у зв'язку із повномасштабною збройною агресією РФ. Низький рівень ВВП на душу населення, значне соціальне розшарування, територіальний дисбаланс та високий рівень тіньової економіки, скорочення середньої тривалості життя, зниження чисельності населення було основними рисами соціально-економічного стану України. З лютого 2022 року ситуацію ускладнили масштабні руйнування різноманітної інфраструктури, масове переселення людей, закриття підприємств, різке збільшення військових витрат. Все це не дозволяє у достатньому обсязі фінансувати соціальну сферу.

Державне фінансування соціальних проєктів і програм в Україні завжди було недостатнім. Після реформи децентралізації територіальні громади отримали значний обсяг повноважень але коштів на підтримку і розвиток соціальної сфери у місцевих бюджетах так само не вистачає. Все це призвело до погіршення стану соціальної інфраструктури.

Стан соціальної інфраструктури є важливим чинником в житті людей, адже це комплекс матеріальних об'єктів, що створює умови для задоволення потреб людей і безпосередньо впливає на якість життя населення громад і забезпечує загальні умови для діяльності людини у суспільному житті, сприяє підтримці ресурсного, трудового потенціалу громад і країни у цілому.

Більшість будівель де розміщуються об'єкти соціальної інфраструктури, такі як школи, дитячі садки, медичні заклади, соціальні служби та ін. побудовані ще у минулому сторіччі і мають великий відсоток зношеності. Ці будівлі багато років капітально не ремонтувались, а поточні ремонти, які є важливими заходами для підтримки будівель у належному стані, не завжди робились вчасно. В результаті будівлі поступово руйнувалися. Відновлення інфраструктури місцеві громади не можуть самостійно профінансувати.

У зазначених умовах для України набувають більшої актуальності проєкти з розвитку соціальної інфраструктури, що фінансуються міжнародними організаціями та урядами європейських країн і впроваджуються на рівні громад і з їх залученням.

Питання впровадження соціальних проєктів з розвитку соціальної інфраструктури із залученням громад та їх результативності є недостатньо дослідженим в Україні. У наукових працях українських вчених зустрічаються дослідження окремих питань, таких як мобілізація громад, стан соціальної інфраструктури, обґрунтування та розробка проєктів, підходи до моніторингу і оцінки соціальних проєктів. Водночас майже не зустрічається комплексний аналіз актуальності, специфіки та впливу міжнародних проєктів з розвитку соціальної інфраструктури в територіальних громадах і напрямків покращення їхньої ефективності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати зміст міжнародних проєктів із розвитку соціальної інфраструктури та експериментально перевірити ефективність їх впровадження у територіальних громадах

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати поняття соціальна інфраструктура, міжнародні проєкти, територіальна громада.
2. Вивчити міжнародний та український досвід впровадження проєктів із розвитку соціальної інфраструктури.
3. Проаналізувати ефективність міжнародних проєктів з розвитку соціальної інфраструктури та їх вплив на розвиток громад.
4. Експериментально перевірити ефективність впровадження міжнародних проєктів щодо розвитку територіальних громад.

***Шляхами реалізації мети та завдань дослідження*:** теоретичний аналіз наукових та інших джерел з впровадження соціальних проєктів як форми соціальної роботи з територіальними громадами, систематизація та узагальнення інформації щодо міжнародних проєктів з розвитку соціальної інфраструктури та визначення ключових аспектів їх ефективності; збір та обробка емпіричних даних щодо ефективності впровадження проєктів, що фінансуються іноземними донорами.

Ключові слова: міжнародні проєкти; соціальна інфраструктура; територіальна громада.

Заремба Анатолій Олександрович

Науковий керівник:
Карпенко Олена Георгіївна,
доктор психологічних наук,
професор

ПРОФІЛАКТИКА ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах можна з упевненістю стверджувати, що домашнє насильство є однією з найбільш актуальних соціальних проблем. Наприклад, за перші десять місяців 2021 року Національна поліція України отримала 267 тисяч заяв про випадки домашнього насильства, що на 53% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2020 року. Було притягнуто до адміністративної відповідальності 123 тисячі правопорушників, що також на 50% перевищує показники минулого року, оскільки на них були складені адміністративні протоколи за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Хоча ці цифри можуть свідчити про зростання випадків домашнього насильства, насправді вони відображають те, що ця проблема стала більш видимою. Це означає, що громадяни стали менш схильними приховувати свої проблеми і більш обізнані про насильство та способи боротьби з ним. Така ситуація свідчить про визнання насильства незалежно від статі, віку чи соціального статусу. Отже, можна констатувати, що останніми роками питання протидії та профілактики домашнього насильства отримали значну увагу як на рівні суспільства, так і з боку державних структур.

Окрім того, сьогодні держава створила всі необхідні механізми для боротьби з цим негативним явищем, а на нормативному рівні реалізовано комплексний підхід до проблеми домашнього насильства. Зокрема, у 2018 році набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який окреслив організаційно-правові основи для боротьби з цим явищем, а також визначив ключові напрямки державної політики у цій сфері, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, що постраждали від насильства. У тому ж році, 22 серпня, Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що займаються питаннями запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі».

У сучасній правовій науці питання профілактичної діяльності, що здійснюється державними та громадськими інституціями, є надзвичайно актуальним. Це питання привернуло увагу багатьох науковців, серед яких можна відзначити В. Бабакіна, А. Благу, Ю. Білу-Тюріну, К. Бугайчука, Т. Журавель, А. Йосипіва, О. Дангул, О. Клюєва, І. Комарницьку, М. Корнієнка, О. Проневич, В. Мельника, С. Соху, С. Шестакова, С. Шайхета та багатьох інших. Проте на даний момент бракує ґрунтовних і актуальних комплексних досліджень, що стосуються профілактичної діяльності у сфері протидії домашньому насильству.

Дослідження питань профілактики домашнього насильства є надзвичайно актуальним, оскільки, незважаючи на наявність усіх можливих інструментів для запобігання і боротьби з цим серйозним явищем, у суспільстві все ще існує думка, що домашнє насильство є нормою. Багато постраждалих зазвичай відчувають сором і дискомфорт при зверненні за допомогою. У зв'язку з цим,

ми вважаємо, що наступним кроком держави у боротьбі з домашнім насильством повинно стати впровадження нормативно закріпленого комплексу профілактичних заходів у цій сфері. Завдяки цьому, за активної участі державних і громадських організацій, проблема домашнього насильства в Україні зможе стати менш поширеною і менш загрозливою.

Сьогодні в Україні держава створила всі необхідні інструменти для попередження та протидії домашньому насильству, а також нормативно закріпила відповідні положення, що регулюють цю проблему. Важливими елементами цієї системи є закони, які забезпечують захист жертв, а також механізми, що дозволяють оперативно реагувати на випадки насильства в умовах роботи соціальні служб. Проте, незважаючи на ці зусилля, досі більша частина звернень до центрів соціальних служб надходить від тих самих осіб, які роками терплять домашнє насильство. Це свідчить про те, що жертви часто не вважають за необхідне або можливе звертатися за допомогою до інших служб. Вони можуть відчувати страх перед наслідками, такими як помста з боку агресора, або ж стигматизацію у суспільстві.

Окрім того, багато потерпілих обирають ігнорувати ситуацію, не бажаючи вдаватися до юридичних кроків або притягувати своїх кривдників до відповідальності. Вони часто звертаються за допомогою лише в моменти найбільш гострих конфліктів, коли ситуація стає критичною, а не як частину системного вирішення проблеми. Цей підхід може бути зумовлений багатьма факторами, зокрема соціальним тиском, традиційними уявленнями про сімейні стосунки та страхом бути не зрозумілими.

Отже, незважаючи на те, що державні механізми протидії домашньому насильству існують, важливо продовжувати працювати в центрах соціальних служб над підвищенням обізнаності суспільства, зменшенням стигми навколо теми насильства та створенням комфортного середовища для жертв, щоб вони могли вільно звертатися за допомогою не лише у крайніх випадках. Це вимагатиме зусиль з боку як самих центрів соціальних служб, так і громадських організацій, аби забезпечити ефективну підтримку та безпечні умови для всіх, хто постраждав від домашнього насильства.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, особливості та дієвість профілактики домашнього та гендерно зумовленого насильства над жінками в умовах центрів соціальних служб.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати ключові поняття та нормативно-правову базу щодо профілактики домашнього та гендерно зумовленого насильства над жінками в умовах центрів соціальних служб.
2. Виявити специфіку профілактики домашнього та гендерно зумовленого насильства над жінками в умовах центрів соціальних служб.

3. Визначити критерії, показники та рівні профілактики домашнього та гендерно зумовленого насильства над жінками в умовах центрів соціальних служб.
4. Експериментально перевірити ефективність заходів щодо профілактики домашнього та гендерно зумовленого насильства над жінками в умовах центрів соціальних служб.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз джерел з проблематики профілактики домашнього та гендерно зумовленого насильства над жінками в умовах центрів соціальних служб; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; емпіричні: опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: профілактика, насильство, домашнє та гендерно зумовленого насильство над жінками, центри соціальних служб.

Кравченко Євгенія Василівна

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВІД ПІД ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання є надзвичайно важливою через зростання кількості дітей з інвалідністю в Україні. Вона спрямована на забезпечення повної участі дітей з особливими освітніми потребами у навчальному процесі відповідно до законодавства. Державний стандарт цієї послуги включає допомогу в пересуванні, самообслуговуванні, комунікації та орієнтації. Важливу роль відіграють асистент учня, рівень підготовки яких впливає на ефективність їхньої роботи. Для якісного впровадження послуги необхідні сучасні методики та врахування особливостей кожної дитини.

Дослідження, що стосуються цієї теми, активно ведуться в Україні вітчизняними науковцями, такими як К. Беленок (2023), І. Терюханова (2023), О. Кравченко (2020), М. Данилюк і М. Дмитришин (2023), Н. Заєркова (2016), А. Трейтяк (2016), Н. Ярмола (2023), Л. Крилошанська, В. Ундір (2021), Т. Томаля (2018). та інших. Вони охоплюють адаптацію навчальних програм, роль соціальних послуг, проблеми матеріально-технічного забезпечення, безбар'єрного середовища та подолання соціальної стигматизації.

Розгляд різних аспектів соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання дозволяє зробити висновок, що проблема її впровадження та ефективності є недостатньо дослідженою. Багато питань, пов'язаних із реальним функціонуванням послуги, зокрема організаційні труднощі та ефективність її роботи, залишаються невирішеними. Таким чином, сама соціальна послуга супроводу потребує більш глибокого вивчення для досягнення її оптимального впровадження та покращення результативності в умовах інклюзивної освіти.

***Мета дослідження*:** розкрити особливості впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в місті Києві та обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення діяльності Київського міського центру соціальних служб, спрямованої на забезпечення цього процесу.

Відповідно до мети визначено такі ***завдання****:*

1. Розкрити методологічні засади впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання
2. Дослідити нормативні умови організації надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.
3. Виявити специфіку та основні проблеми процесу впровадження соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в місті Києві.
4. Розробити рекомендації щодо удосконалення діяльності Київського міського центру соціальних служб, спрямованої на забезпечення цього процесу

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: аналіз наукової літератури щодо соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання; наукова інтерпретація, узагальнення та синтез нормативно-правових актів, методичних рекомендацій і стандартів надання соціальної послуги супроводу; узагальнення та аналіз результатів анкетування асистентів учня для оцінки ефективності їхньої підготовки та організації роботи; моделювання шляхів удосконалення системи підготовки асистентів учня; розроблення рекомендацій для підвищення ефективності впровадження соціальної послуги супроводу в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивне навчання; діти з особливими освітніми потребами; соціальна послуга супроводу; асистент учня; державний стандарт.

Мальцева Тетяна Василівна

Науковий керівник:
Швед Ольга Володимирівна
кандидат соціологічних наук, доцент

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИХ СІМ'ЯХ З ДІТЬМИ

Актуальність дослідження. Проблема домашнього насильства гостро стоїть сьогодні в усьому світі і, звичайно, залишається надзвичайно актуальною в нашій країні. Перш за все, домашнє насильство є поширеною формою порушення прав людини та дитини. Термін «домашнє насильство» сприймається занадто поверхнево. Більшість людей вважає, що домашнє насильство - це застосування фізичного насильства в сім'ї одним членом сім'ї по відношенню до іншого. Іноді насильство сприймається як належне. Наприклад, застосування жорстокості у вихованні дитини - це безпосередньо домашнє насильство, але дехто сприймає його як повсякденне, «нормальне».

За повідомленням начальниці відділу протидії домашньому насильству Офісу генерального прокурора Ірина Шурхно кількість зареєстрованих випадків домашнього насильства в Україні (у 2024 році) зросла майже на 80% у порівнянні з минулим роком. За її словами, на сьогодні зареєстровано 8185 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, постраждало понад п'ять тисяч людей, серед яких більшість – жінки і діти. В ОГП зазначили, що в умовах війни проблема домашнього насильства може загострюватися. Кількість звернень до правоохоронних органів говорить про те, що українське суспільство перестало замовчувати це негативне явище, а отже, можемо припустити, що люди починають визнавати домашнє насильство як серйозну проблему, яка заслуговує нашої уваги.

Для того, щоб запобігти та подолати це негативне явище, необхідно вивчити його причини та наслідки. Детальний аналіз та вивчення ознак потенційних жертв домашнього насильства дає можливість запобігти або значно зменшити кількість випадків. Проблема домашнього насильства, його причини та наслідки описані в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Н. Абель-Хаді, Г. Єфремова, І. Звєрєва, С. Максимова, Н. Філімошкіна та Я. Юрків. Вагомий внесок у вивчені феномену домашнього насилля та його попередження здійснили такі сучасні вітчизняні науковці А. Бабенко, К. Босак, О. Безпалько, Л. Войтова, Б. Головкін, Н. Головко, Т. Журавель, А. Замула, М. Захарченко, О. Коломоєць, Н. Максимова, К. Мінакова, Л. Романовська, Т. Циганчук, Я. Юрків та багато інших. Є причини вважати, що незважаючи на значну кількість досліджень з

цієї тематики, питання соціальної роботи щодо насильства в сім'ї залишається недостатньо вивченим.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати зміст і специфіку профілактики та протидії домашнього насильства; визначити та експериментально перевірити ефективність–специфіки та форм профілактики насильства соціальної групи, а саме вразливих сімей, які мають дітей.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Визначити сутність і види насильства.
2. Виділити проблематику домашнього насильства в Україні та реагування в умовах війни.
3. Проаналізувати законодавчу базу в сфері домашнього насильства.
4. Висвітлити різні технології соціальної роботи з запобігання та протидії домашнього насильства.
5. Охарактеризувати соціальну профілактику як форму надання допомоги та запобігання насильству.
6. Розробити методичні рекомендації щодо профілактики домашнього насильства серед вразливих категорій сімей з дітьми.

***Шляхами реалізації мети та завдань дослідження*:** теоретичні: теоретично обґрунтувати зміст і специфіку профілактики та протидії домашнього насильства; теоретичний аналіз наукових джерел (філософських, соціологічних, соціально-педагогічних, психологічних) з питань протидії гендерно зумовленому насильству. Емпіричні: розробка анкет, з метою проведення інтерв'ю щоб перевірити ефективність змісту, специфіки та форм профілактики насильства вразливих сімей з дітьми в умовах великого міста та віддалених громад;

Ключові слова: соціальна робота, соціальна профілактика, домашнє насильство, вразливі групи населення, гендерно зумовлене насильство

Нємцова Альона Сергіївна

Науковий керівник:
Дуля Аліна Володимирівна
доктор філософії за спеціальністю
231 Соціальна робота

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах соціальної, економічної та політичної нестабільності в Україні питання соціального супроводу сімей із

дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, набуває особливого значення. Відповідно до даних Міністерства соціальної політики України, кількість таких сімей постійно зростає, у 2021 році їх нараховувалося 112 197, а у 2024 році – вже 172 685.

Сім'ї з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах часто стикаються з низкою проблем, а саме: низьким рівнем матеріального забезпечення, відсутністю стабільного житла, недостатнім доступом до якісної освіти та медичних послуг, конфліктами в сім'ї, залежностями або насильством. Такі умови негативно впливають на розвиток дітей, їхній фізичний і психоемоційний стан. Саме тому, соціальний супровід сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах є необхідним інструментом для стабілізації їхнього становища, попередження подальшої маргіналізації та забезпечення базових потреб сімей.

Одним із пріоритетних завдань соціальної політики в Україні є соціальний супровід сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, про що свідчать нормативно-правові документи: Закони України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», «Про організацію соціального обслуговування»; Наказ Міністерства соціальної політики України № 318 «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» та ін. Дані нормативно-правові документи визначають стандарти соціального супроводу та принципи його реалізації, включаючи доступність, конфіденційність та безпеку отримувачів послуг.

Вивчення питання соціального супроводу сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах є досить поширеним у сучасних дослідженнях. Дослідженням особливостей соціальної роботи з сім'ями та дітьми, які перебувають у складних життєвих, займались Т. Веретенко, О. Денисюк, З. Кияниця, О. Мороз, Ж. Петрочко, Г. Постолюк, Т. Семигіна; використання інноваційних технологій у соціальному супроводі, зокрема в роботі з багатодітними та малозабезпеченими сім'ями вивчала О. Карпенко; технології соціальної роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах унаслідок війни розкривала А. Семьонова; проблеми профілактики насильства в сім'ях, які перебувають у складних життєвих обставинах, та роль соціального супроводу в забезпеченні безпеки дітей визначала С. Харченко.

Мета дослідження: дослідити проблеми та потреби сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, проаналізувати зміст, форми та методи їх соціального супроводу у недержавних організаціях.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Охарактеризувати сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах як об'єкт соціальної роботи.
2. Проаналізувати та визначити складові соціального супроводу сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

3. Вивчити та узагальнити закордонний досвід соціального супроводу сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.
4. Проаналізувати проблеми та визначити потреби сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих.
5. Розробити та впровадити програму соціального супроводу сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах у діяльність Благодійної недержавної організації СОС Дитячі Містечка.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних положень – для уточнення сутності базових понять дослідження та визначення складових соціального супроводу сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; контент-аналіз нормативно-правових документів – для узагальнення нормативно-правового поля щодо соціального супроводу цієї категорії сімей; глибинні інтерв'ю з сім'ями із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах – для визначення проблем та оцінки потреб сімей; анкетування фахівців недержавних організацій – для виявлення ефективності застосування форм і методів надання соціального супроводу даній групі отримувачів соціальних послуг; методи статистичної та аналітичної обробки даних.

Ключові слова: сім'ї із дітьми, складні життєві обставини, соціальні послуги, соціальний супровід, недержавні організації.

Шиловський Ігор Олегович

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович ,
кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ СТОСОВНО ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що дана проблема майже не вивчена в нашій країні як з теоретичних позицій, так і з позиції практики. Явище булінгу надзвичайно поширене в сучасній школі, але цю проблему, з тих чи тих причин, замовчують, не афішують випадки знущань, її не прийнято обговорювати.

Сучасні учні часто демонструють більш активну позицію, що може призводити до конфліктів із вчителями. Інтернет і соціальні мережі створюють нові можливості для анонімного цькування, що ускладнює боротьбу з булінгом. Високі вимоги до педагогів, великі навантаження та недостатня підтримка можуть призводити до емоційного виснаження, що робить їх більш вразливими

до різних видів знущань. Багато людей все ще недооцінюють серйозність наслідків булінгу для вчителів, вважаючи його незначним інцидентом.

Булінг може викликати у вчителів депресію, тривогу, зниження самооцінки та, навіть, думки про суїцид. Стрес і вигорання негативно впливають на якість освітнього процесу. Булінг вчителів створює в школі атмосферу страху та недовіри, що перешкоджає ефективному навчанню. Якщо учні бачать, що дорослих можна цькувати, вони можуть переносити цю модель поведінки на своїх однолітків.

Проблему цькування та булінгу висвітлено у наукових працях зарубіжних вчених Д. Лейна, Х. Леймана, К. Лоренца, Д. Ольвеуса. Соціально-психологічні та психологічні аспекти прояв булінгу висвітлено у наукових доробках О. Дроздова, Л. Найдьонової, В. Ролінського, І. Сидорука, О. Смірнова, А. Чернянкова. Велика увага дослідженню цього явища та робота з його профілактики ведеться недержавними установами України, а саме La Strada, «Розрада», Winrock International.

Булінг вчителів є серйозною проблемою, яка вимагає негайного вирішення для всіх учасників навчального процесу. Тому, ми обрали темою нашої кваліфікованої магістерської роботи «Соціальна профілактика булінгу стосовно вчителів у закладах загальної середньої освіти».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості соціальної профілактики булінгу вчителів, визначити і експериментально перевірити ефективність форм соціальної профілактики булінгу вчителів в умовах закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати і узагальнити сутність понять “булінг”, “вчителі закладу загальної середньої освіти”, “заклад загальної середньої освіти”, “соціальна профілактика”.
2. Вивчити та виявити специфіку соціальної профілактики булінгу стосовно вчителів.
3. Розробити та впровадити програму тренінгу щодо соціальної профілактики булінгу стосовно вчителів у закладах загальної середньої освіти.
4. Здійснити оцінку ефективності тренінгу соціальної профілактики булінгу стосовно вчителів у закладах загальної середньої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні методи: системно–структурний (порівняльний аналіз літератури для визначення понять та теоретико-методологічних основ вивчення проблеми дослідження) та методи емпіричного дослідження (анкетування, інтерв’ю).

Ключові слова: булінг, вчитель, заклад загальної середньої освіти, соціальна профілактика, тренінг, оцінка ефективності.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ»

Бальсанко Анна Ігорівна

Науковий керівник
Лях Тетяна Леонідівна
кандидат педагогічних наук, професор

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ МЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО КУРСУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Актуальність дослідження. У сучасному інформаційному середовищі медійні засоби (соціальні мережі, професійні онлайн-платформи, медіаконтент) активно впливають на формування світогляду молоді, зокрема професійних поглядів. У цьому контексті дослідження впливу на формування професійної ідентичності студентів спеціальності «Соціальна робота» набуває особливої значущості для розуміння формування їхньої професійної ідентичності.

Перший курс навчання є ключовим етапом у становленні професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників , адже саме в цей період формуються базові уявлення про професію, її цінності та місію. Саме тому, важливо дослідити, як інформаційні потоки, зокрема через медіа, впливають на сприйняття студентами своєї майбутньої професії та їх професійні цінності.

В умовах активної діджиталізації, коли освітній процес все частіше переходить у цифрову площину, а дистанційне навчання стає невід'ємною частиною освітньої практики, медійні ресурси відіграють дедалі більшу роль в освітньому процесі. Однак їхній вплив може бути як позитивним, сприяючи професійному зростанню, так і негативним, створюючи інформаційні бар'єри чи нав'язуючи стереотипи. Тому важливо оцінити, наскільки ці ресурси підтримують або, навпаки, ускладнюють розвиток професійної ідентичності здобувачів освіти.

Соціальна робота має вагому роль у вирішенні соціальних проблем, особливо в контексті сучасних викликів, таких як війна, соціальні кризи, інклюзія тощо. Формування сильної професійної ідентичності соціальних працівників на ранніх етапах їх навчання сприятиме якісному виконанню їхньої місії в майбутньому.

Існує обмежена кількість досліджень, присвячених впливу медійних засобів на професійну ідентичність студентів, особливо в контексті соціальної роботи. Це робить дану тему актуальною для наукових досліджень і подальших

практичних рекомендацій.

Таким чином, проблема є важливою як для розвитку освітніх практик, так і для підвищення якості підготовки соціальних працівників в умовах сучасного медіасередовища, що і зумовило вибір нами теми магістерського дослідження, а саме: «Оцінювання впливу медійних засобів на розвиток професійної ідентичності здобувачів першого курсу спеціальності «Соціальна робота».

Мета дослідження: проаналізувати вплив медійних засобів на процес формування професійної ідентичності студентів першого курсу спеціальності «Соціальна робота» та розробити рекомендації щодо їх ефективного використання.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Провести теоретичний аналіз наукових джерел щодо професійної ідентичності та впливу медійних засобів на її формування.
2. Визначити основні медійні ресурси, що впливають на розвиток професійної ідентичності студентів спеціальності «Соціальна робота».
3. Дослідити особливості формування професійної ідентичності у студентів першого курсу спеціальності «Соціальна робота».
4. Визначити специфіку впливу соціальних мереж та інших медійних платформ на ставлення студентів-першокурсників до обраної професії.
5. Розробити практичні рекомендації щодо використання медійних ресурсів для сприяння формуванню професійної ідентичності студентів першого курсу спеціальності «Соціальна робота».

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні, так і емпіричні методи. теоретичні – аналіз літератури (вивчення наукових праць з психології, соціології та педагогіки для систематизації знань про професійну ідентичність і роль медіа у цьому процесі); синтез і узагальнення (об'єднання теоретичних концепцій із різних джерел для формування цілісної картини впливу медіа на професійну ідентичність); практичні – анкетування (для виявлення, які медійні ресурси (соціальні мережі, блоги, професійні видання) студенти використовують для професійного розвитку); контент-аналіз змісту медійних джерел, які найчастіше використовуються студентами, для виявлення їхнього потенційного впливу на формування професійної ідентичності; фокус-групи для дослідження індивідуальних особливостей і проблем формування професійної ідентичності через особистий досвід студентів; спостереження (вивчення того, як студенти використовують соціальні мережі та медійні платформи у навчальному процесі або поза ним); кількісний аналіз (опитування) з метою вивчення частоти використання студентами соціальних мереж для професійного самовизначення та впливу цього на їхнє ставлення до спеціальності; розробка рекомендацій на основі зібраних даних, що включатимуть кращі практики використання медійних ресурсів для професійного розвитку.

Ключові слова: соціальна робота, медійні засоби, професійна ідентичність,

моніторинг, оцінка впливу.

Безрук Артем Григорович

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Соціальна реабілітація осіб, залежних від психоактивних речовин, набула особливої актуальності в умовах воєнного часу. Воєнний стан і бойові дії створюють значний психологічний тиск на населення, що може сприяти зростанню кількості осіб із залежністю від психоактивних речовин (далі - ПАР). За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), стрес, посттравматичні стани та соціальна дезадаптація, спричинені військовими діями, збільшують ризик розвитку або загострення залежностей від алкоголю, наркотиків та інших ПАР.

Українські дослідження останніх років підтверджують, що війна призвела до посилення соціальних проблем, включаючи зростання рівня вживання ПАР серед населення, зокрема військових, внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від війни. Згідно з даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, у зоні бойових дій ризик розвитку залежності від ПАР вищий ніж у мирний час.

Різні аспекти соціальної реабілітації осіб із залежністю від ПАР досліджуються багатьма українськими науковцями. Зокрема, популяційно-генетичний аналіз формування станів залежності та оцінка можливостей протидії їхньому поширенню здійснювали П. Волошин, І. Лінський, К. Лінська, О. Мінко, О. Самойлова; фактори ризику зловживання ПАР та механізми захисту проаналізували О. Бакалюк, Н. Олійник; особливості реабілітації осіб із залежністю від психоактивних речовин вивчали Я. Галич, К. Ковалевич, Л Лісновська, Р. Продан, О. Якимчук.

Актуальність проблеми підсилюється тим, що в умовах війни системи охорони здоров'я та соціальної підтримки перебувають під значним тиском, що ускладнює надання ефективної допомоги людям із залежністю. Реабілітаційні програми повинні бути адаптовані до умов воєнного часу, з урахуванням специфічних потреб цієї категорії осіб.

Мета дослідження: дослідити особливості соціальної реабілітації осіб, залежних від психоактивних речовин, в умовах воєнного часу, а також

розробити рекомендації для оптимізації процесу реабілітації та соціальної інтеграції таких осіб.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати вплив воєнного стану та бойових дій на психічний стан і поведінкові реакції осіб, залежних від психоактивних речовин.
2. Вивчити наявні підходи та програми соціальної реабілітації залежних осіб в умовах війни.
3. Оцінити ефективність цих програм у різних регіонах та умовах (воєнні зони, тимчасово переміщені особи тощо).
4. Дослідити роль державних і недержавних організацій у наданні допомоги залежним особам під час війни.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: загальнонаукові та спеціальні *методи*: декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; діалектичний – для аналізу фахової наукової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо соціальної реабілітації осіб, залежних від психоактивних речовин, в умовах воєнного стану.

Ключові слова: психоактивні речовини, залежність, соціальна реабілітація, воєнний стан, особистість.

Брижата Валерія Олегівна

Науковий керівник:
Карпенко Олена Георгіївна,
доктор психологічних наук,
професор

ОЦІНЮВАННЯ ПРОБЛЕМ І ПОТРЕБ УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах реформування освіти України значна увага приділяється розвитку всебічно розвиненої особистості здобувача освіти. Дозвіллєва діяльність у закладах загальної середньої освіти виконує важливу функцію у всебічному розвитку учнів. Сутність такої діяльності є запорукою розвитку гармонійної особистості учнів, соціальної адаптації дітей та підлітків, покращення психоемоційного стану школярів. Науковці визначають систему дозвіллєвої діяльності як комплекс заходів і дій, що здійснюються у вільний від навчання час з метою задоволення пізнавальних, емоційних і соціальних потреб учнів та забезпечення фізичного й інтелектуального відпочинку

Дозвіллєва діяльність є одним із основних чинників, що сприяє гармонійному розвитку учнів, формуванню соціальних компетентностей, комунікативних навичок та психоемоційної стабільності. Дозвіллєва діяльність у школі сприяє не лише розвитку особистості учнів, але й формуванню дружніх стосунків, розвитку комунікативних навичок та підвищенню загального рівня задоволеності від навчання. Важливо, щоб ця діяльність була різноманітною і враховувала інтереси всіх учнів.

Педагогічний рівень передбачає залучення вчителів та вихователів, які координують, підтримують та сприяють проведенню позакласних заходів з метою максимального розкриття їхнього виховного потенціалу. Учнівський рівень участі ґрунтується на залученні учнів до організації та проведення дозвіллєвих заходів, що підвищує їхні лідерські якості та особисту відповідальність

Разом із тим, аналіз сучасної освітньої практики свідчить про наявність проблем у сфері організації дозвілля школярів: обмеженість пропозицій, недостатня орієнтованість на інтереси учнів, нестача ресурсного забезпечення. Усе це знижує мотивацію до навчання, погіршує соціально-психологічний клімат у шкільному середовищі та підвищує ризики девіантної поведінки.

Проблеми та потреби дозвіллєвої діяльності в школах потребують комплексного підходу для їх вирішення. Важливо розвивати цю сферу, щоб забезпечити учням можливість для всебічного розвитку, самовираження та формування соціальних зв'язків.

Дослідження оцінювання проблем і потреб учнів у межах дозвіллєвої діяльності є необхідним для удосконалення позашкільної активності, яка сприятиме формуванню активної громадянської позиції школярів, їхній самореалізації та соціальній адаптації.

Вивченням проблеми дозвіллєвої діяльності та її ролі у розвитку учнів займалися такі українські науковці, як: Т. Алексєєнко, Н. Бібік, І. Бех, О. Балинюк, О. Буйницька, В. Герасименко, Н. Дем’яненко, Ю. Жданович, О. Шинкарьова, Ю. Шевченко, Т. Швець Н. Яременко та інші. Завдяки їхнім працям розкрито зміст дозвіллєвої діяльності, її значення для формування соціальних компетентностей учнів, проаналізовано психолого-педагогічні аспекти організації позакласної активності школярів, окреслено проблеми та виклики сучасної позашкільної освіти. Разом із тим, актуальною залишається необхідність подальшого аналізу специфіки оцінювання проблем і потреб учнів у межах дозвіллєвої діяльності, що дозволить вдосконалити методичні підходи до її організації.

Для вирішення цих проблем потрібні значні зміни. Необхідно забезпечити школи додатковими коштами та матеріально-технічними ресурсами для організації дозвіллєвої діяльності. Важливо також розробити програми, що враховують інтереси учнів і включають різноманітні види діяльності. Підготовка кадрів є ще однією важливою потребою – вчителів і організаторів

позаурочних заходів потрібно навчати, щоб вони могли ефективно працювати з учнями. Співпраця з батьками і місцевими організаціями може допомогти знайти додаткові ресурси, а залучення учнів до планування дозвіллєвої діяльності дасть їм можливість висловлювати свої інтереси. Також, важливо акцентувати увагу на важливості фізичної активності та здорового способу життя через різноманітні дозвіллєві заходи.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, узагальнити проблеми і потреби учнів в межах дозвіллєвої діяльності та оцінити їх в умовах закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети сформульовані ***завдання***:

1. Вивчити та узагальнити наукові підходи щодо існуючих проблем та потреб учнів закладу загальної середньої освіти в межах дозвіллєвої діяльності.
2. Виявити потреби та проблеми учнів у дозвіллєвій діяльності.
3. Оцінити та експериментально перевірити дієвість організаційно-педагогічних форм вирішення потреб та проблем учнів закладу загальної середньої освіти в межах дозвіллєвої діяльності.
4. Розробити методичні рекомендації для педагогічних працівників щодо оптимізації дозвіллєвої діяльності учнів в умовах закладу загальної середньої освіти.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: комплекс методів: теоретичних (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукової літератури та нормативних документів); емпіричних (анкетування, спостереження, тестування); методів математичної статистики для обробки результатів і їх інтерпретації.

Ключові слова: дозвіллєва діяльність, учні, проблеми та потреби учнів закладу загальної середньої освіти, позашкільна активність, соціалізація, розвиток особистості.

Грамінський Роман Валерійович

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ВІДТЕРМІНОВАНОГО ВПЛИВУ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ДО НАДАННЯ ПОСЛУГИ ДОГЛЯДУ ВДОМА НА ПРОФЕСІЙНІЙ ОСНОВІ

Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням потреби в наданні якісних соціальних послуг догляду вдома, викликаним демографічними, соціальними і економічними змінами в сучасному суспільстві.

Зокрема, з огляду на старіння населення, підвищення рівня інвалідності й обмеженої рухливості серед громадян, треба створити систему професійної підготовки, яка б не тільки забезпечувала необхідні знання та навички для виконання обов'язків, але й сприяла довготривалому зростанню компетентності працівників, що надають соціальні послуги вдома. Оцінювання відтермінованого впливу таких навчальних програм дозволить визначити реальні наслідки їхнього впровадження та додати необхідні корективи для забезпечення більш ефективної роботи системи соціального обслуговування населення. Розробка та впровадження навчальних програм підготовки соціальних працівників щодо догляду є важливим завданням, яке потребує наукового підходу, адже, якісне виконання послуг догляду значною мірою залежить від рівня підготовки працівників, їхньої соціально-психологічної готовності та здатності застосовувати набуті знання на практиці.

Сучасна наукова література приділяє значну увагу питанням якості соціальних послуг і стандартів професійної підготовки, однак оцінка відтермінованих результатів навчання працівників залишається недостатньо вивченою.

Таким чином, наше дослідження заповнює прогалину стосовно питання відтермінованого впливу програм підготовки на якість надання соціальних послуг догляду вдома на професійній основі, що є основою для створення ефективних систем підтримки працівників в галузі соціальної роботи.

Мета дослідження: оцінити відтермінований вплив програми підготовки фізичних осіб для надання послуги догляду вдома на професійній основі та визначити ефективність навчальної програми професійного розвитку працівників і якості надання соціальних послуг, розробити рекомендації для її вдосконалення.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Розкрити сутність і визначити особливості надання послуг догляду вдома на професійній основі в умовах сучасних соціальних змін.
2. Проаналізувати вимоги, сучасні методи та підходи до професійної підготовки працівників у сфері догляду вдома на професійній основі, визначити їхні особливості, переваги та недоліки.
3. Розробити методику оцінювання відтермінованого впливу програми підготовки соціальних працівників на їхній професійний розвиток та рівень надання послуг та провести експериментальне дослідження для оцінки результатів відтермінованого впливу програми підготовки, виявити тенденції та чинники, що сприяють або перешкоджають ефективній адаптації працівників.
4. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення програми підготовки працівників для забезпечення довготривалої ефективності їх професійної діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) для вивчення наукової

літератури, що стосується професійної підготовки працівників сфери соціальних послуг, а також емпіричні методи (анкетування, спостереження, інтерв'ю, статистичний аналіз) для збору та обробки даних під час експериментального дослідження.

Ключові слова: оцінювання, відтермінований вплив, програма, послуга, дім, фізична особа, професійна основа.

Гурікова Катерина Олегівна

Науковий керівник:
Петрочко Жанна Василівна,
професор, доктор педагогічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ, ЯКІ ЗДОБУВАЮТЬ ОСВІТУ ЗА ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства одним із важливих завдань постає реалізація якісної та доступної освіти для всіх дітей, незалежно від їхнього місця проживання, соціального статусу чи безпекових обставин. Збройна агресія проти України, що триває з 2022 року, спричинила вимушене переміщення значної частини учнів як у межах країни, так і за кордон, а також призвела до масового переходу на дистанційне навчання у регіонах із підвищеним ризиком. За офіційними даними Міністерства освіти і науки України, станом на 2025 рік, понад 40% закладів загальної середньої освіти частково або повністю реалізують освітні програми за дистанційною формою. Така ситуація водночас відкриває нові можливості для організації навчального процесу, але й загострює потребу у фаховій соціально-педагогічній підтримці учнів. Дистанційна освіта забезпечує гнучкі умови навчання та дає змогу уникнути прямих загроз життю та здоров’ю дітей. Водночас вона ускладнює традиційну взаємодію між учнями й учителями, породжує ризик ізоляції та соціальної відчуженості школярів, особливо в умовах стресових ситуацій, зокрема пов’язаних із воєнними діями.

На нормативно-правовому рівні механізми впровадження дистанційної форми навчання в Україні закріплені в оновлених редакціях Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», а також у роз’яснювальних листах та наказах МОН, орієнтованих на воєнні виклики (зокрема, накази МОН №1115 та №527 від 2024–2025 рр.). Ці документи визначають базові умови організації освітнього процесу та соціально-педагогічного супроводу: зниження максимальної наповнюваності онлайн-груп, залучення спеціалістів соціальної сфери до методичних рад, розширення можливостей для психоемоційної підтримки учнів. Однак фактична реалізація передбачених заходів

наштовхується на нестачу відповідного кадрового забезпечення, відсутність єдиних програм соціально-педагогічної підтримки та брак методичних рекомендацій із залученням дистанційних технологій.

Адаптація та підтримка учнів, які здобувають освіту за дистанційною формою, є науковою проблемою. Науковці наголошують, що дистанційне навчання вимагає якісно нового рівня професійної підготовки педагогів і координації зусиль соціальних служб та психологів. Зокрема, Т. Андрущенко (2023) підкреслює складність збереження належного емоційного стану учнів за умови мінімізації очних контактів. О. Василенко (2021) і Л. Демченко (2020) звертають увагу на зниження навчальної мотивації й зростання кількості сімей, які потребують додаткових консультацій із питань організації робочого простору та розподілу навчального часу. Дослідження М. Кузьменко (2022) показують, що близько 30% школярів відчувають постійний брак особистого спілкування з учителем, а Р. Мельник (2024) робить висновок про необхідність системної адаптаційної програми під час переходу учнів у віртуальне освітнє середовище.

В умовах воєнного стану й масового поширення дистанційної освіти особливо загострюються питання психологічної безпеки, соціальної адаптації, емоційної рівноваги школярів. У цьому контексті соціально-педагогічна підтримка розглядається як комплекс взаємопов'язаних заходів і технологій, спрямованих на супровід дітей у дистанційному навчанні, виявлення та задоволення їхніх освітніх, соціальних і психологічних потреб. Важливою передумовою ефективної допомоги виступає узгоджена взаємодія «школа – родина – фахівці соціальної та психологічної служби», яку досліджують Н. Гончаренко (2021) та І. Завгородня (2023), вказуючи на критичну роль соціальних педагогів у виявленні кризових станів учнів і своєчасному скеруванні їх до профільних спеціалістів (психологів, реабілітологів тощо).

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю удосконалення соціально-педагогічної підтримки учнів у дистанційній освіті, що враховуватиме воєнні реалії, забезпечуватиме емоційне та психологічне благополуччя школярів, сприятиме підвищенню якості знань і розгортанню мережі підтримки на рівні школи, сім'ї та громади.

Мета дослідження: на основі вивчення проблеми соціально-педагогічної підтримки учнів визначити особливості та ефективні методи соціально-педагогічної підтримки учнів, які здобувають освіту за дистанційною формою.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Розкрити сутність поняття «соціально-педагогічна підтримка» та визначити особливості цього процесу.
2. Проаналізувати сучасні дослідження та досвід організації соціально-педагогічної підтримки учнів, які здобувають освіту за дистанційною формою.

3. Описати методику емпіричного дослідження та з'ясувати стан соціально-педагогічної підтримки учнів, які здобувають освіту за дистанційною формою.
4. Розробити методичні рекомендації щодо вдосконалення соціально-педагогічної підтримки учнів, які здобувають освіту за дистанційною формою.

***Шляхами реалізації мети та завдань дослідження*:** теоретичний аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази щодо проблеми соціально-педагогічної підтримки учнів, які здобувають освіту за дистанційною формою; узагальнення теоретичних даних щодо методики соціально-педагогічної підтримки учнів; визначення основних понять дослідження; систематизація інформації щодо методик, діагностичного інструментарію вивчення соціально-педагогічної підтримки учнів; узагальнення знань та практичного досвіду для розробки рекомендацій щодо соціально-педагогічної підтримки учнів, які здобувають освіту за дистанційною формою.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка; дистанційна форма навчання; дистанційне навчання; учні; освітній процес.

Дем'янчик Тетяна Юріївна

Науковий керівник:
Петрочко Жанна Василівна,
професор, доктор педагогічних наук

ОЦІНЮВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Сучасні військові конфлікти та кризи створюють значні виклики для психоемоційного стану молоді, зокрема студентів, які стикаються з нестабільністю, стресовими ситуаціями та необхідністю адаптації до нових умов життя. Життєстійкість у цей період стає ключовим чинником, що визначає здатність молоді долати труднощі, зберігати психологічну рівновагу та ефективно навчатися в умовах воєнного часу.

Військові дії суттєво впливають на всі аспекти життя суспільства, зокрема на систему освіти. Багато студентів змушені змінювати місце проживання, навчатися в нестабільних умовах або долати економічні труднощі. Крім того, постійний стрес та відчуття невизначеності можуть спричиняти емоційне виснаження, зниження мотивації до навчання та підвищення рівня тривожності. Саме тому оцінювання рівня життєстійкості студентів є важливим завданням для розробки ефективних програм підтримки молоді в кризових ситуаціях.

Актуальність дослідження підтверджується зростаючим інтересом науковців до тематики життєстійкості як важливого психологічного ресурсу. У контексті війни ця проблема стає ще більш значущою, оскільки адаптаційні механізми студентів можуть впливати не лише на їхнє особисте благополуччя, а

й на загальну стабільність системи вищої освіти. Серед науковців, які досліджували проблематику стресостійкості та життєстійкості, можна виокремити Г. Бекера, Р. Лазаруса, С. Мадді, О. Кравченко, Т. Семигіну, Л. Орбан, В. Бойка та інших. Окрім цього, проблему життєстійкості досліджують такі українські вчені, як: К. Сахарова (вивчає життєстійкість у контексті відновлення психічного здоров'я); Л. Смольська (розробила креативну модель формування стресостійкості та життєстійкості в сучасних умовах); О. Бєлкіна-Ковальчук, Д. Мельничук (досліджують життєстійкість у системі споріднених понять); М. Кононов (досліджує психологію розвитку та життєстійкості особистості в умовах суспільних трансформацій). Ці дослідження сприяють глибшому розумінню життєстійкості та її ролі у розвитку особистості в умовах сучасних викликів.

Водночас попри наявні дослідження, залишається необхідність у подальшому аналізі поняття «життєстійкість студентів», уточненні її чинників в умовах воєнного часу та визначенні шляхів підвищення цього показника. Також важливим є визначення рівня життєстійкості, аналіз соціальної підтримки та розробка практичних рекомендацій для освітніх установ щодо збереження психологічного здоров’я студентської молоді.

Магістерська робота спрямована на вирішення актуальної проблеми оцінювання рівня життєстійкості студентів в умовах війни, що має значний вплив на їхню адаптацію, навчальну діяльність та загальне благополуччя.

Мета дослідження: на основі аналізу проблеми життєстійкості особистості обґрунтувати методику оцінювання життєстійкості студентів в умовах війни та перевірити її дієвість.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Розкрити сутність проблеми життєстійкості особистості.
2. Проаналізувати специфіку та досвід оцінювання життєстійкості особистості в кризових умовах.
3. Описати методику оцінювання життєстійкості студентів в умовах війни.
4. Оцінити життєстійкість студентів в умовах війни.
5. Розробити рекомендації щодо підвищення життєстійкості студентів в умовах війни.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази щодо проблеми оцінювання життєстійкості студентів в умовах війни; узагальнення теоретичних даних щодо методики оцінювання життєстійкості студентів в умовах війни; визначення основних понять дослідження; експериментальне вивчення методики оцінювання життєстійкості студентів в умовах війни; тестування методики для розробки рекомендацій щодо її впровадження.

Ключові слова: життєстійкість, студенти, війна, стресостійкість, адаптація, психічне здоров’я, соціальна підтримка, кризові умови, емоційна стійкість, освітній процес.

Єгоров Владислав Максимович

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ, В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність дослідження. Забезпечення потреб дитини, створення умов для її повноцінного розвитку є одним із найважливіших пріоритетів політики кожної держави та моральним обов'язком діяльності багатьох громадських організацій. У сім'ї задовольняється значна частина її потреб: в емоційній підтримці, любові, захищеності. Все гостріше постає проблема в навчанні та соціалізації дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану.

Соціальна підтримка сімей, які виховують дітей з інвалідністю - це вирішення цілого комплексу проблем, пов'язаних із допомогою дитині: з її виживанням, лікуванням, освітою, соціальною адаптацією й інтеграцією у суспільство. Батьки в подібних сім'ях відчувають на собі вплив різноманітних негативних чинників, що зрештою створює напруженість всередині сім'ї та порушує її стійкість. Соціальне нездоров'я такої родини вимагає додаткових форм діяльності громадських організацій, спрямованих на допомогу батькам. Це соціальна реабілітація та соціальна інтеграція родини, тобто відновлення її соціального статусу.

Питання соціальної адаптації та соціалізації дітей з інвалідністю як важливої складової загального процесу допомоги сім'ї громадськими організаціями знайшли висвітлення у наукових працях І. Іванової, А. Капської, М. Ніколаєва, М. Сварника, Е. Стребелевої, С. Тарасюк; соціальну реабілітацію дитини з інвалідністю досліджували О. Безпалько, А. Гонєєва, Г. Марченко, О. Нікольська, А. Пашкова; різні типи сімей, особливості їх функціонування, робота з родинами були предметом дослідження Л. Зіборової, О. Кононко, Т. Лодкіної, С. Толстоухової, І. Трубавіної; особливості роботи з сім'ями, які виховують дитину з інвалідністю, висвітлювались Н. Грабовенко, В. Жмиром, Д. Кизимовичем, А. Маллером, Н. Писаренком, Т. Титаренко.

Мета дослідження: проаналізувати і оцінити потреби сімей, які виховують дітей з інвалідністю, для вдосконалення діяльності громадських організацій у наданні їм соціальних послуг.

Відповідно до мети визначено ***завдання****:*

1. Вивчити теоретичні основи соціальної підтримки сімей, що виховують дітей з інвалідністю.
2. Проаналізувати досвід роботи громадських організацій, які надають допомогу і соціальні послуги таким сім'ям.
3. Визначити основні потреби цих сімей у підтримці з боку громадських організацій.
4. Розробити рекомендації для вдосконалення діяльності громадських організацій у сфері підтримки сімей, що виховують дітей з інвалідністю.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: вивчення, аналіз і систематизація теоретичних даних, аналіз наукових джерел щодо проблеми оцінки потреб сімей, які виховують дитину з інвалідністю, узагальнення теоретичних положень щодо особливостей оцінки потреб сімей з дітьми з інвалідністю; спостереження, опитування, анкетування, бесіда для розроблення рекомендацій щодо покращення процедури та інструментарію оцінки потреб сімей ВПО, які виховують дитину з інвалідністю в діяльності громадських організацій.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, дитина, права, дитина з інвалідністю, громадська організація.

Іванов Денис Сергійович

Науковий керівник:
Спіріна Тетяна Петрівна
кандидат педагогічних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ У ГРОМАДАХ, ПРИЛЕГЛИХ ДО ЗОНИ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

Актуальність дослідження. В умовах війни в Україні, громади, прилеглі до зони активних бойових дій, стикаються з численними соціальними, економічними та гуманітарними викликами. Водночас, можемо стверджувати, що на тлі загострення соціально-економічної ситуації, в Україні відбувається підвищення громадської активності, збільшення різноманітних соціальних ініціатив, а також реалізуються волонтерські програми. Волонтерська програма є формою об'єднання людей, які прагнуть до позитивних змін у громаді, продукують та впроваджують волонтерські ініціативи відповідно до потреб мешканців громади. Ефективні волонтерські програми, переважно, є сталими та довгостроковими. Особливо помітним є сплеск волонтерської діяльності та реалізації соціальних ініціатив, волонтерських програм у напрямі підтримки Збройних Сил України, надання психосоціальної підтримки пораненим,

постраждалим, внутрішньо переміщеним особам, сім‘ям загиблих через самоорганізацію проактивної частини населення.

Міжнародний досвід реалізації волонтерських програм висвітлено у дослідженнях В. Бабаліч, І. Когут, О. Степанюк; проєктування як інструмент вирішення проблем територіальних громад, постраждалих від воєнних дій розглядали у своїх наукових працях Я. Мартинюк, Т. Спіріна; розробці волонтерських програм та оцінці ефективності роботи волонтерів присвячені наукові публікації Т. Лях; питання соціальної роботи з постраждалими від воєнних дій знаходимо у наукових роботах А Бойка, Т. Лях, А Харітонова; проблеми менеджменту волонтерських програм вивчали Т. Журавель, К. Пуха, Т. Сила; наукові праці В. Момот, Х. Мормило присвячені створенню ефективних волонтерських програм.

Мета дослідження: дослідити перспективи реалізації волонтерських програм у громадах, прилеглих до зони активних бойових дій та розробити практичні рекомендації щодо покращення їх реалізації.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Охарактеризувати територіальну громаду як суб’єкт соціальної роботи.
2. Проаналізувати закордонний досвід реалізації волонтерських програм.
3. Обґрунтувати організаційне забезпечення волонтерських програм у громадах, прилеглих до зони активних бойових дій.
4. Розробити практичні рекомендації щодо покращення реалізації волонтерських програм у громадах, прилеглих до зони активних бойових дій.

***Шляхами реалізації мети та завдань дослідження*:** аналіз документів, порівняння, узагальнення, систематизація та класифікація – задля визначення змісту базових понять дослідження, методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: волонтерські програми, громади, зона бойових дій, соціальна підтримка, гуманітарна допомога, соціальна робота.

Козачок Рустам Шайх-Ахмедович

Науковий керівник:
Спіріна Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Актуальність дослідження. Насильство належить до глобальних викликів сучасності. Водночас в Україні ця проблематика, зокрема щодо сексуального насильства над дітьми, тривалий час замовчувалася. Недостатня

ефективність реагування на прояви сексуального насильства стосовно дітей пов'язана з підвищеною латентністю цього виду злочинних проявів, браком обізнаності спеціальних суб'єктів запобігання з особливостями проявів сексуального насильства над дітьми, несвоєчасним виявленням дітей-потенційних жертв сексуального насильства, неналежним функціонуванням механізму взаємодії. Дитина, що зазнала сексуального насильства, згодом може виявляти жорстокість, агресивність, імпульсивність, вдаватися до проституції, саморуйнівної поведінки.

Під час війни тема сексуального насильства стала ще актуальнішою, оскільки діти страждають тепер ще й від російських агресорів. Про це свідчать дані прокуратури і зібрані свідчення людей зі звільнених від агресора територій. Ми також не знаємо долю більше ніж 16000 тисяч дітей, яких вивезли до росії. Нажаль, є вірогідність того, що діти там стикаються із сексуальним насильством.

Сексуальне насильство у контексті кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи розглядають Д. Москаль, О. Піддубна, Ю. Пудовочкін, А. Савченко; питання запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні вивчала С. Романцова; на можливостях територіальних громад в Україні щодо профілактики насильства наголошують Н. Кабаченко, О. Бойко; роль неурядових організацій з протидії сексуальному насильству стосовно дітей, аналіз їх діяльності, напрямів та форм роботи, починаючи з історії створення таких організацій до сьогодення вивчали Т. Спіріна, О. Швед; проблеми виявлення фактів сексуального насильства в умовах воєнного стану в Україні й шляхи підвищення ефективності такого виявлення окреслені у наукових працях В. Плетенця.

Мета дослідження: на основі теоретико-методологічного аналізу обґрунтувати проблеми профілактики сексуального насильства над дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Визначити основні види, чинники, форми, ознаки та причини здійснення сексуального насильства над дітьми.
2. Охарактеризувати зміст, форми та методи соціальної профілактики сексуального насильства над дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти.
3. Дослідити вплив та наслідки сексуального насильства над дітьми на їх процес життєдіяльності.
4. Розробити програму соціальної профілактики сексуального насильства над дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти з використанням методу case-study.

***Шляхами реалізації мети та завдань дослідження*:** вивчення, аналіз і систематизація наукових джерел щодо проблеми профілактики сексуального насильства над дітьми, порівняння та узагальнення теоретичних положень;

спостереження, анкетування, бесіда для виявлення ефективності застосування форм і методів соціальної профілактики сексуального насильства над дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: діти, заклад загальної середньої освіти, насильство, соціальна профілактика, сексуальне насильство.

Кузнєцова Олександра Євгенівна

Науковий керівник:
Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ФОРМУВАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Формування адиктивної поведінки серед студентської молоді є серйозною соціальною та психологічною проблемою сучасного суспільства. Студенти як соціальна група перебувають у важливому етапі свого розвитку, коли формуються життєві пріоритети, звички та поведінкові моделі. У цей період молодь часто стикається з підвищеним стресом, адаптацією до нових соціальних умов, високими навчальними вимогами, що може спричинити розвиток адиктивних форм поведінки.

За даними національних та міжнародних досліджень, зростає поширеність різних форм аддикцій серед студентів: залежності від психоактивних речовин, інтернет-залежності, ігрової залежності, шопоголізму тощо. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), близько 25% молодих людей у віці 18–25 років виявляють схильність до певної форми залежності. В Україні, за статистикою МОЗ, понад 30% студентів мають досвід вживання психоактивних речовин, а близько 15% стикаються з надмірним використанням інтернету чи комп'ютерних ігор.

Дослідженням даного питання займалися вітчизняні дослідники К. Аймедов, О. Безпалько, С. Березін, Р. Грановська, І. Лисенко, К. Лисецький, Н. Максимова, В. Оржеховська, , О. Пилипенко та ін., які у своїх працях розкрили чинники, що сприяють виникненню адиктивної поведінки. А також вивченням даної проблеми займалися зарубіжні дослідники J. Altman, A. Markou, W. Miller, A. Oksanen, A. Sirola та інші. Отримані результати підтверджують, що ефективна профілактика та своєчасне виявлення ризиків формування адиктивної поведінки є ключовими завданнями для підтримки здоров'я студентів. Розробка дієвих превентивних заходів, адаптованих до реальних потреб студентів, дозволить мінімізувати негативні наслідки аддикцій та сприяти формуванню свідомого ставлення до власного здоров'я.

Таким чином, вивчення ризиків формування адиктивної поведінки у студентів є важливим як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах. Дослідження спрямоване на створення ефективних профілактичних заходів, які можуть бути інтегровані в освітній процес, є актуальним у контексті забезпечення психічного, соціального та фізичного здоров'я молоді.

Мета дослідження: оцінити рівень ризиків формування адиктивної поведінки серед здобувачів вищої освіти, а також розробити і апробувати комплекс превентивних заходів, спрямованих на профілактику адиктивної поведінки в умовах закладів вищої освіти.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести аналіз наукової літератури для визначення теоретичних основ адиктивної поведінки та її ризиків.
2. Виявити чинники, що сприяють формуванню адиктивної поведінки у студентів і розробити методику оцінювання ризиків формування адиктивної поведінки.
3. Здійснити емпіричне дослідження рівня ризиків адиктивної поведінки серед здобувачів вищої освіти, проаналізувати його результати та визначити найбільш поширені види адиктивної поведінки серед осіб цієї категорії.
4. Розробити комплекс превентивних заходів, спрямованих на профілактику адиктивної поведінки в умовах закладів вищої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) для вивчення наукової літератури, що стосується чинників формування адиктивної поведінки у здобувачів вищої освіти та методів і критеріїв її оцінювання, а також емпіричні методи (анкетування, спостереження, інтерв'ю, статистичний аналіз) для збору та обробки даних під час експериментального дослідження.

Ключові слова: здобувач вищої освіти, адиктивна поведінка, ризик, формування, оцінювання, превентивні заходи, профілактика.

Міщук Єлизавета Дмитрівна

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ НАДАННІ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПАЦІЄНТАМ НДСЛ «ОХМАТДИТ»

Актуальність дослідження. У дитячих закладах охорони здоров'я пацієнти потребують не лише медичних втручань, а і психологічної, емоційної

та соціальної підтримки. Міждисциплінарна взаємодія різних спеціалістів, як-от лікарів, психологів, соціальних працівників, забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем дитини. Використання міждисциплінарного підходу в роботі фахівців зустрічається серед багатьох нормативно-правових актах, зокрема у постанові Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», наказі МОЗ України від 04.06.2020 № 1308 «Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні», наказі МОЗ України, МОН України, Мінсім'ямолодьспорт України «Типове положення про міждисциплінарну команду із забезпечення медико-соціальної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям та їх сім'ям» (2007).

А. Журавльова, О. Горленко, Л. Балецька, С. Лукащук у своїх працях підкреслюють актуальність всебічного підходу в підтримці дітей з онкологічними діагнозами та ВІЛ-інфікованих дітей. На думку низки науковців, зокрема Т. Спіріної, Т. Лях, О. Денисюк, М. Лехолетової, Д. Данко, О. Анопрієнко, міждисциплінарна взаємодія в соціальній роботі й медичній сфері є наріжним питанням для наукової і практичної діяльності, адже дає змогу об’єднати зусилля різних фахівців і надавати послуги на засадах системності й цілісності.

Вивченню аспектів міждисциплінарної взаємодії в дитячих лікарнях присвячені праці Т. Лях, Д. Денисюк з колегами, які представили досвід Чеської Республіки. Використовуючи вітчизняний приклад, О. Анопрієнко у своїх працях висвітлює діяльність міждисциплінарної команди на базі НДСЛ «Охматдит», де фахівці надають комплексну медико-соціальну підтримку пацієнтам. Міждисциплінарна взаємодія в дитячій лікарні «Охматдит» грає значну роль в організації допомоги сім’ям, які користуються послугами закладу. У лікарні працює Центр медико-психологічної, соціально-реабілітаційної допомоги дітям, в який входять різні спеціалісти (психологи, психіатри, фахівці із соціальної роботи, логопеди).

Окрім організації міждисциплінарної взаємодії, важливим аспектом лишається налагодженість її роботи. Наразі бракує вітчизняних досліджень щодо міждисциплінарної співпраці в дитячих лікарнях. Існує потреба в оцінюванні ефективності взаємодії різнопрофільних фахівців, адже від того, наскільки скоординованою буде робота спеціалістів між собою в дитячій лікарні, залежить рівень задоволеності медичною допомогою і рівень добробуту пацієнтів загалом. Дослідження ефективності міждисциплінарної взаємодії дасть змогу оцінити і вдосконалити поточну модель надання соціальної допомоги пацієнтам лікарні «Охматдит», виявляючи проблеми і стратегії покращення співпраці фахівців.

***Мета дослідження*:** оцінювання ефективності міждисциплінарної взаємодії у процесі надання медико-соціальної підтримки пацієнтам НДСЛ

«Охматдит» та розробка рекомендацій щодо оптимізації міждисциплінарної взаємодії працівників лікарні.

Відповідно до мети визначено такі ***завдання****:*

1. Розкрити теоретико-методологічні засади міждисциплінарної взаємодії при наданні медико-соціальної підтримки пацієнтам.
2. Виокремити основні елементи міждисциплінарної взаємодії, що сприяють ефективній медико-соціальній підтримці пацієнтів.
3. Провести оцінювання ефективності міждисциплінарної взаємодії під час медико-соціальної підтримки пацієнтів НДСЛ «Охматдит».
4. Розробити рекомендації стосовно покращення міждисциплінарної взаємодії працівників НДСЛ «Охматдит».

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні (аналіз та узагальнення наукових джерел, системний і структурно-функціональний аналіз) та емпіричні (анкетування, інтерв'ю, кейс-стаді, контент-аналіз офіційних документів).

Ключові слова: соціальна робота в закладі охорони здоров’я, міждисциплінарна взаємодія, медико-соціальна підтримка, НДСЛ «Охматдит», оцінювання ефективності.

Пінчук Євгеній Олександрович

Науковий керівник:
Спіріна Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ БАТЬКІВ ДІТЕЙ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство все більше усвідомлює необхідність створення інклюзивного простору, де кожен громадянин матиме рівний доступ до соціальних ресурсів та послуг. Соціальна підтримка сімей, які виховують дітей із інвалідністю, є актуальною проблемою сьогодення, адже ці родини стикаються з численними бар’єрами та стереотипами. Громадські організації займають провідну позицію у наданні допомоги батькам дітей із інвалідністю, проте систематичне оцінювання їх реальних потреб залишається недостатньо опрацьованим питанням. Це обмежує можливості для оптимізації ресурсів і розробки дієвих механізмів підтримки, що є надзвичайно важливим у контексті забезпечення соціальної справедливості та підвищення якості життя сімей, які виховують дітей із інвалідністю.

Питання соціальної роботи з сім’ями, які виховують дитину з інвалідністю у територіальній громаді вивчали Т. Спіріна, М. Дорофіна; проблему соціальної адаптації та соціалізації дітей з інвалідністю, як складової

загального процесу допомоги сім'ї розглядали І. Іванова, А. Капська, М. Сварник, С. Тарасюк; питанням соціальної роботи з сім'єю, яка виховує дитину з інвалідністю, присвячено праці Н. Грабовенко, Т. Соловйової, О. Холостової; питання навчання студентів з інвалідністю у закладах вищої освіти досліджували B. Grabowska, Т. Лях, Т. Спіріна; оцінка потреб батьків, які виховують дітей з інвалідністю, у дошкільному навчальному закладі є предметом наукового пошуку М. Лехолетової, С. Сапіги, Т. Чечко; кейс менеджмент у роботі з дітьми з інвалідністю та їх сім'ями у територіальних громадах розглядали Н. Горішна, І. Криницька, М. Скочко, Г. Слозанська, О. Столярик, Ж. Петрочко.

Мета дослідження: здійснити оцінку потреб батьків дітей із інвалідністю та сформувати рекомендації щодо її покращення в діяльності громадських організацій.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати сучасні підходів до оцінювання потреб батьків дітей із інвалідністю.
2. Проаналізувати оцінку потреб як базову технологію соціальної роботи з сім'ями з дітьми.
3. Визначити основні потреби батьків дітей із інвалідністю.
4. Розробити рекомендації щодо покращення процедури та інструментарію оцінки потреб батьків дітей із інвалідністю в діяльності громадських організацій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: вивчення, аналіз і систематизація теоретичних даних, аналіз наукових джерел щодо проблеми оцінки потреб батьків дітей із інвалідністю, узагальнення теоретичних положень щодо особливостей оцінки потреб батьків дітей із інвалідністю; спостереження, опитування, анкетування, бесіда для розроблення рекомендацій щодо покращення процедури та інструментарію оцінки потреб батьків дітей із інвалідністю в діяльності громадських організацій.

Ключові слова: потреби батьків, діти із інвалідністю, громадські організації, соціальна підтримка, оцінювання потреб.

Рачинський Дмитро Петрович

Науковий керівник:
Карпенко Олена Георгіївна,
доктор психологічних наук,
професор

ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. На сьогодні увага науковців зосереджена на тому, що існує проблема зростаючої кількості дітей із особливими освітніми потребами. Діти з особливими потребами часто стикаються з проблемами самооцінки та соціальної адаптації. Соціально-педагогічний супровід може зменшити психологічний тягар і допомогти їм знайти своє місце в суспільстві.

В Україні активно впроваджується концепція інклюзивної освіти, яка передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх школах. Це створює нові виклики та можливості для педагогів, що потребують відповідних знань та навичок для ефективного супроводу таких учнів. Виходячи з того, що соціально-педагогічний супровід має важливе значення для соціальної інтеграції дітей із особливими освітніми потребами, ми маємо справу з тим, що правильний соціально-педагогічний підхід може допомогти означеним дітям адаптуватися в колективі, розвивати соціальні навички та самостійність.

У зв'язку з реформами в освіті та змінами в законодавстві, що стосуються прав дітей із особливими освітніми потребами, дослідження стає особливо актуальним для розробки нових стратегій та методик. Так, Конституція України гарантує право на освіту всім громадянам, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. У свою чергу Закон України «Про освіту» (2017) визначає основні принципи освіти, включаючи інклюзивну освіту, що передбачає навчання дітей із ОПП в загальноосвітніх закладах. Закон акцентує на необхідності створення умов для реалізації права на освіту для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних або психічних можливостей. У той же час Закон України «Про інклюзивну освіту» (2018) є спеціалізованим законом, який визначає правові, організаційні та фінансові основи інклюзивного навчання; він передбачає обов'язок навчальних закладів забезпечувати підтримку та адаптацію навчального процесу для дітей з ОПП. Означені нормативні акти сприяють формуванню системи, що дозволяє дітям з ОПП отримувати освіту в загальноосвітніх закладах, забезпечуючи їм рівні можливості для розвитку та

соціалізації. Важливо, щоб педагогічні працівники були підготовлені до роботи з такими учнями і знали про доступні ресурси та підтримку.

Вітчизняні науковці активно досліджують питання, пов'язані з дітьми із особливими освітніми потребами (ОПП). Їхні дослідження охоплюють різні аспекти, включаючи педагогічні, психологічні, соціальні та медичні аспекти підтримки таких дітей: частина досліджень присвячено впровадженню інклюзивної освіти в Україні, розробці методик навчання та адаптації програм для дітей з ОПП. Науковці аналізують ефективність різних підходів до навчання в умовах загальноосвітніх закладів (Л. Бондаренко, В. Герасименко), питання соціальної адаптації та інтеграції дітей з ОПП у звичайні колективи (Т. Короткова, І. Костенко), вивченням психологічних аспектів життя дітей з ОПП, їх потреб у підтримці та розвитку (С. Соколова, О. Сумцова, Л. Шевченко та ін.). Ці дослідження сприяють покращенню освітнього процесу і забезпеченню рівних можливостей для дітей з особливими потребами в Україні. Науковці також активно співпрацюють з міжнародними організаціями для обміну досвідом та кращими практиками.

У проблемі соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами важливо вивчити кілька ключових аспектів. Перш за все, необхідно розглянути індивідуальні потреби дітей з особливими потребами, які можуть проявлятися у різних сферах, таких як навчання, соціалізація та емоційний розвиток. Крім того, варто розглянути стратегії, які можуть сприяти соціалізації дітей з особливими потребами у звичайному освітньому середовищі, а також способи подолання бар'єрів, що заважають їх інтеграції. Роль психологічного супроводу також є важливою; слід вивчити, які методи можуть допомогти у подоланні емоційних та соціальних труднощів.

Необхідно, також, оцінити ефективність соціально-педагогічного супроводу, визначивши критерії та індикатори для вимірювання прогресу дітей. Підготовка спеціалістів, зокрема педагогів та соціальних працівників, є важливою, оскільки вони повинні мати відповідні навички та знання для ефективної роботи з дітьми з особливими потребами. Ці питання можуть допомогти у глибокому вивченні проблеми та розробці ефективних практик у цій сфері.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дієвість соціально-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати нормативно-правову базу організації інклюзивного навчання у ЗЗСО та уточнити сутність базових понять дослідження.
2. Виявити специфіку соціально-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.
3. Визначити критерії і показники рівнів готовності педагогів до соціально-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами в умовах

закладу загальної середньої освіти.

4. Експериментально перевірити дієвість соціально-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз джерел з проблематики соціально-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: особливі освітні потреби, соціальний супровід, соціально-педагогічний супровід дітей із особливими освітніми потребами, заклади загальної середньої освіти.

Салата Олександр Іванович

Науковий керівник:
Карпенко Олена Георгіївна,
доктор педагогічних наук, професор

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ З ЧИСЛА ДІТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Війна росії проти України, що розпочалася в 2022 році і триває до сьогодні, має безпрецедентний вплив на всі сфери життя українців. Однією з найбільш вразливих категорій є діти військовослужбовців, які переживають стресові ситуації, що пов’язані з постійною напругою, очікуванням новин з фронту, а також з відсутністю стабільності в умовах війни. Такий емоційний та психологічний тиск має потенціал значно впливати на психічний і емоційний стан дітей, які часто не в змозі адаптуватися до цих викликів. Це може призвести до розвитку стресових розладів, труднощів з навчанням, порушення соціальних зв'язків і зниження рівня соціальної адаптації. Враховуючи це, питання соціальної підтримки дітей військовослужбовців стає не лише індивідуальною проблемою, а й важливим аспектом національної безпеки та майбутнього держави. Соціальна підтримка цих дітей є пріоритетною, оскільки вона безпосередньо пов'язана з їхньою психологічною реабілітацією, забезпеченням стабільності в умовах війни та інтеграцією у суспільство. Особливу роль у цьому процесі відіграють соціальні педагоги, які мають завдання створити безпечне середовище для розвитку цих

дітей, допомогти їм адаптуватися до нових умов, сформувати життєстійкість та надати необхідну соціально-психологічну підтримку. Соціальний педагог є своєрідним посередником між дитиною, родиною та суспільством, сприяючи встановленню стосунків на основі гуманності, моральних цінностей і взаєморозуміння. Його діяльність не обмежується лише допомогою на рівні сім'ї, але також включає участь у забезпеченні соціальної підтримки у більш широкому соціальному контексті, сприяючи інтеграції дітей у спільноту й створенню сприятливих умов для їхнього розвитку

Діти військовослужбовців Збройних Сил України переживають стресові ситуації по-різному, в залежності від індивідуальних особливостей та умов їхнього оточення. У більшості випадків, з правильною підтримкою, вони поступово адаптуються до нових реалій, і їхній розвиток не зазнає значних змін. Проте існує група дітей, які залишаються вразливими, через сильні переживання, пов'язані з участю одного з батьків у бойових діях. Ці діти потребують спеціалізованої соціально-педагогічної та психологічної підтримки для подолання емоційної травми й відновлення нормального розвитку. Адекватна соціальна підтримка є життєво необхідною для того, щоб допомогти дітям пройти цей складний етап без серйозних наслідків для їхнього психоемоційного стану та розвитку.

Тема надання соціальної та соціально-педагогічної підтримки дітям військовослужбовців ЗСУ стає дедалі актуальнішою серед науковців. Вона є предметом наукових розвідок в Україні та за кордоном. Різні аспекти соціально-педагогічної підтримки дітей, батьки яких є військовими захисниками України, були досліджені українськими вченими, серед яких Н. Бочкор, Є. Дубровська, О. Залеська, О. Калашник, О. Караман, К. Левченко, Н. Лунченко, Н. Пономаренко, В. Турбан, О. Хміляр та інші, а також, міжнародними дослідниками, такими як С. Вільямс, Л. Калхун, Р. Лауфер, В. Холл та інші. Теоретичні засади діяльності соціальних педагогів у навчальних закладах розглядаються в працях таких вітчизняних авторів, як О. Безпалько, М. Житєньова, І. Звєрєва, А. Капська, Ю. Клочан, А. Малько, Л. Міщик, а практичні аспекти цієї роботи відображені в публікаціях Л. Артюшкіної, Н. Нікітіна, В. Савченка, В. Сорочинської, І. Трубавіної, С. Харченка, М. Шакурової. Однак дослідження щодо соціальної підтримки дітей військовослужбовців ЗСУ в умовах вищої освіти на сьогоднішній день не проводилось.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити зміст соціальної підтримки здобувачів з числа дітей військовослужбовців ЗСУ в умовах закладу вищої освіти.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Вивчити та охарактеризувати категорію «дитина військовослужбовця ЗСУ» як об’єкта соціальної підтримки на основі аналізу наукової літератури.

2. Проаналізувати законодавче та нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки дітей військовослужбовців ЗСУ, а також закордонний досвід.
3. Обґрунтувати зміст соціальної підтримки здобувачів з числа дітей військовослужбовців ЗСУ у закладах вищої освіти України.
4. Розробити та експериментально перевірити програму соціальної підтримки здобувачів з числа дітей військовослужбовців ЗСУ в умовах закладу вищої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз джерел з проблеми підтримки здобувачів, дітей військовослужбовців ЗСУ; порівняння, узагальнення, теоретичних даних; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціальна підтримка, діти військовослужбовців ЗСУ, заклад вищої освіти, здобувачі закладу вищої освіти.

Слєсарчук Андрій Леонідович

Науковий керівник:
Лях Тетяна Леонідівна
кандидат педагогічних наук, професор

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Актуальність дослідження. Сучасне українське суспільство характеризується зростаючими соціальними викликами, що зумовлюють підвищене навантаження на фахівців, які працюють у сфері соціальної роботи. Зокрема, працівники центрів соціальних служб безпосередньо взаємодіють із вразливими категоріями населення, що нерідко супроводжується високим рівнем емоційного стресу, психологічного виснаження та професійного вигорання.

Професійне вигорання є однією з найсерйозніших проблем, що впливає на ефективність діяльності соціальних працівників, їхню мотивацію, психоемоційний стан і якість надання соціальних послуг. За даними наукових досліджень, соціальні працівники входять до групи ризику розвитку синдрому вигорання через часті контакти з кризовими ситуаціями, високий рівень відповідальності та емоційного залучення.

Важливість профілактики професійного вигорання зумовлена необхідністю забезпечення сталого професійного розвитку фахівців, збереження їхнього психічного здоров’я та запобігання зниженню якості

соціальної допомоги. Дослідження сучасних методів профілактики вигорання, їх адаптація до специфіки діяльності центрів соціальних служб і впровадження ефективних програм підтримки фахівців є актуальним і практично значущим завданням.

Отже, вивчення та розробка ефективних механізмів профілактики професійного вигорання в середовищі соціальних працівників сприятиме підвищенню їхньої професійної стійкості, зниженню рівня стресу та підвищенню якості соціальної роботи. Це, у свою чергу, позитивно вплине на рівень соціальної підтримки населення та ефективність діяльності центрів соціальних служб загалом.

Мета дослідження: визначити чинники професійного вигорання фахівців центрів соціальних служб м. Києва в умовах воєнного стану, оцінити ефективність діючих профілактичних програм та розробити й апробувати комплексні рекомендації щодо запобігання професійному вигоранню соціальних працівників..

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Проаналізувати теоретичні засади проблеми професійного вигорання соціальних працівників, визначити його основні причини, наслідки та особливості у сфері соціальної роботи.
2. Дослідити чинники, що спричиняють професійне вигорання серед фахівців центрів соціальних служб м. Києва в умовах воєнного стану, з урахуванням специфіки їхньої діяльності, рівня стресового навантаження та організаційних факторів.
3. Оцінити ефективність діючих профілактичних програм та заходів щодо запобігання професійному вигоранню, які застосовуються в центрах соціальних служб м. Києва в умовах воєнного стану, зокрема з точки зору їх впливу на психологічний стан працівників.
4. Розробити та апробувати комплексні рекомендації щодо профілактики професійного вигорання фахівців центрів соціальних служб в умовах воєнного стану, орієнтовані на підтримку їхнього психоемоційного здоров’я та підвищення професійної стійкості.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні й емпіричні методи. Аналіз наукових, соціологічних, психологічних та соціально-педагогічних джерел дозволяє узагальнити теоретичні засади проблеми професійного вигорання соціальних працівників, визначити його основні причини та наслідки. Системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів допомагає виявити особливості профілактики професійного вигорання, а синтез наукових даних сприяє формуванню підґрунтя для оцінки ефективності профілактичних заходів у соціальній сфері.

Емпіричні методи дослідження передбачають спостереження за поведінковими проявами професійного вигорання у фахівців центрів соціальних служб, а також опитування, анкетування та бесіди для вивчення

їхнього емоційного стану, рівня стресового навантаження та оцінки ефективності існуючих програм профілактики. Додатково проводиться експертне опитування з метою визначення дієвості профілактичних заходів. Для кількісної обробки отриманих даних застосовуються методи математичної статистики, що дозволяє оцінити рівень професійного вигорання та проаналізувати результати впроваджених профілактичних заходів.

Ключові слова: професійне вигорання, соціальні працівники, центри соціальних служб, профілактика, моніторинг, оцінка ефективності, воєнний стан.

Спіріна Валерія Євгеніївна

Науковий керівник:
Лях Тетяна Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, професор

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ БАТЬКІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення росії на територію нашої держави, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., призвело до руйнівних наслідків, зокрема й соціальних. Насамперед, ми говоримо про примусове переміщення, переїзд, міграцію, небачену за обсягами. Вимушене переміщення осіб, дітей, сімей з дітьми спричинило нещастя, пов’язанні із якістю життя: соціальний захист, соціальна підтримка, гарантія працевлаштування, забезпечення житлом, пристосування до нових умов проживання та інтеграція до середовища приймаючих громад.

Наразі, внутрішньо переміщені особи абсолютно соціально не захищені, попри те, що влада на законодавчому рівні їх підтримує, надаючи соціальні, економічні пільги, юридичні гарантії. Внутрішньо переміщені особи потребують, як матеріальної, фінансової, так і соціально-психологічної допомоги й підтримки.

Особливості соціально-педагогічної роботи з батьками для підтримки ними дітей у воєнний період досліджували Т. Спіріна, Т. Лях, М. Лехолетова; проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні вивчали І. Карпова, Р. Євдокименко; питання правового статусу вимушено переміщених осіб вивчали В. Стешенко, Н. Грабар, І. Ковалишина, О. Кузьменко; соціальну роботу з біженцями досліджувала О. Малиновська; процеси переселення, переміщення, міграції розглядали Н. Гринда,

А. Дмитрієв, О. Мазін, Є. Макознак, О. Ровенчак, А. Сові, В. Шелюк; аналіз соціально-правових підходів до категорії «внутрішньо переміщені особи» в Україні здійснив Т. Кульчицький; основні проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи та фактори, які впливають на їх соціальну адаптацію та реінтеграцію розглядає Є. Широкова.

Мета дослідження: проаналізувати зміст, форми та методи соціальної підтримки батьків із числа внутрішньо переміщених осіб неурядовими організаціями.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Охарактеризувати батьків із числа внутрішньо переміщених осіб як об'єкт соціальної підтримки.
2. Проаналізувати зміст, форми та методи соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.
3. Дослідити особливості соціальної підтримки батьків з числа внутрішньо переміщених осіб в діяльності неурядових організацій.
4. Розробити рекомендації щодо організації діяльності міждисциплінарної команди для реалізації програми соціальної підтримки батьків з числа внутрішньо переміщених осіб у неурядових організаціях.

***Шляхами реалізації мети та завдань дослідження*:** теоретичні: аналіз філософської, психологічної, соціально-педагогічної, наукової літератури для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження й уточнення його понятєво-категоріальний апарату; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних положень із метою визначення проблем та потреб батьків з числа вимушено переміщених осіб; емпіричні: фокус-група для батьків з числа вимушено переміщених осіб; методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: батьки, внутрішньо переміщені особи, неурядові організації, потреби, соціальна підтримка.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»

Беззуба Анна Вікторівна

Науковий керівник:
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РОЗУМІННЯ ТА ПЕРЕКАЗУ ТЕКСТУ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. Розвиток навичок розуміння та переказу тексту у дітей з мовленнєвими порушеннями має важливе значення для їхнього інтелектуального, академічного та соціального розвитку. Здатність розуміти і переказувати прочитане покращує мовленнєву компетенцію, сприяє більшій успішності в навчанні та полегшує взаємодію з однолітками та дорослими.

Діти з мовленнєвими труднощами часто стикаються з проблемами сприйняття, аналізу та відтворення текстової інформації, труднощами в комунікації, що може призвести до ізоляції або зниження самооцінки. Завдяки систематичному навчанню розумінню та переказу тексту вони не тільки покращують власне мовлення, але й формують критичне мислення, розвивають здатність до аналізу та синтезу. Формування навичок розуміння та відтворення прочитаного тексту у дітей із мовленнєвими труднощами сприяє покращенню їхньої академічної успішності та підвищенню мотивації до навчання. Навички розуміння та переказу тексту допомагають дітям середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами бути більш самостійними під час навчання, легше інтегруватися в колектив і брати участь у соціальних процесах. Ефективні методики розвитку цих навичок сприяють дітям долати неуспішність, комунікативні труднощів.

Українські дослідники Г. Грибань, Е. Данілавічютє, З. Мартинюк, Ю. Рібцун, Л. Трофименко наголошують на тому, що у процесі типового розвитку мовлення формування навички розуміння та переказу тексту у дітей проходить у три етапи: аналітичний, синтетичний, автоматизація. Важливим є розуміння прочитаного, фактичного змісту та основного сенсу текстів, з можливістю їх переказувати та встановлювати смислові, причинно-наслідкові зв’язки.

О. Безручко, О. Вашуленко, В. Мартиненко досліджували особливості формування навичок читання та розуміння тексту у дітей молодшого та середнього шкільного віку, наголошуючи на важливості диференційованого підходу та індивідуалізації навчального процесу. Зокрема, В. Мартиненко

виокремлює типологічні групи учнів із різним рівнем сформованості навички читання та пропонує систему вправ для розвитку навичок розуміння тексту. О. Вашуленко акцентує увагу на методах вдосконалення розуміння тексту через роботу з різними типами текстів та завданнями на аналіз і переказ.

Зарубіжні дослідники (D. Bishop, A. Dalgren, Br. Pennington, M. Smith) підтвердили тісний взаємозв'язок між порушеннями мовлення та труднощами розуміння текстів. Вони наголошують, що ефективне подолання труднощів у розумінні текстів можливе лише за умови комплексного підходу, який включає корекційно-розвивальні методи, спрямовані на розвиток когнітивних функцій, мовленнєвого аналізу та синтезу.

Отже, наразі актуальним вбачається вивчення особливостей формування навичок розуміння та переказу прочитаного тексту у дітей середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами та розробка комплексу занять щодо формування цих навичок задля покращення академічної успішності, підвищення мотивації навчання, долання комунікативних бар'єрів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність комплексу занять з формування навичок розуміння та переказу прочитаного тексту у дітей середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування навичок розуміння та переказу тексту у дітей середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Розробити критерії та показники для визначення рівнів сформованості навичок розуміння та переказу тексту у дітей середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами, провести емпіричне вивчення.
3. Розробити та перевірити ефективність комплексу занять для формування навичок розуміння та переказу тексту у дітей середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз, синтез, порівняння наукових джерел щодо проблеми формування навичок розуміння та переказу тексту у дітей середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами; емпіричні методи: констатувальний та формувальний експеримент, діагностика стану сформованості навичок розуміння та переказу тексту у дітей середнього шкільного віку з мовленнєвими труднощами; *методи математичної статистики* з метою кількісно-якісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту.

Ключові слова: мовленнєві труднощі, навички розуміння тексту, навички переказу прочитаного тексту, навичка читання, методики розвитку навичок розуміння тексту, технології розвитку навичок переказу тексту, діти середнього шкільного віку.

Бекешина Марія Андріївна

Науковий керівник:
Литвиненко Віталіна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день зростає кількість дітей із порушеннями мовлення, найпоширенішими з яких є порушення звуковимови. Вони ускладнюють комунікацію та впливають на розвиток мовленнєвих і когнітивних навичок. Сучасні методики корекції часто ігнорують емоційно-мотиваційну складову, важливу для залучення дітей до процесу. Театралізовано-ігрова діяльність, як природна й приваблива форма роботи, сприяє розвитку мовлення через емоційну залученість і творчість. Однак, існуюча проблема щодо її системного застосування з метою подолання порушень звуковимови у дітей старшого дошкільного віку залишається актуальною та потребує подальшого дослідження.

Серед засобів корекції мовленнєвих порушень важливе місце посідають ігрові методи, які базуються на діяльнісному підході. Зокрема, театралізовано-ігрова діяльність є дієвим засобом, що інтегрує корекційно-розвивальні, навчально-пізнавальні та творчі компоненти. Театралізована гра дозволяє створювати природні комунікативні ситуації, спрямовані на стимулювання активного використання правильної звуковимови. Відомий педагог С. Русова була однією з перших, хто вбачав у театралізованій діяльності ефективний засіб розвитку мовлення та систематизував різні види театралізованої діяльності. У дошкільній педагогіці для визначення діяльності, що пов’язана з театром, використовують декілька термінів: «театралізована діяльність» (А. Богуш), «театрально-ігрова діяльність» (О. Аматьєва), «театралізована гра» (Л. Артемова), «театрально-мовленнєва діяльність» (Н. Гавриш).

Дидактичним та методичним аспектами розвитку мовлення дітей засобами театралізованої діяльності присвячені праці Л. Артемової, Н. Луцан, Ю. Котелянець, О. Олійник, Т. Поніманської, О. Ляховець. Проте, незважаючи на значний внесок науковців у вивчення проблеми розвитку мовлення засобами театралізованої діяльності, недостатньо дослідженим залишається питання подолання порушень звуковимови у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізовано-ігрової діяльності. Недостатня теоретична й практична розробленість цієї проблеми зумовлює необхідність подальшого її дослідження, що й визначило вибір теми: «Подолання порушень звуковимови у дітей

старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами театралізовано-ігрової діяльності».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні рекомендації щодо формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами театралізовано-ігрової діяльності.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми подолання порушень звуковимови у дітей старшого дошкільного віку.
2. Підібрати інструментарій та обстежити стан сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити методичні рекомендації щодо формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами театралізовано-ігрової діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи* – аналіз наукової, навчально-методичної літератури та досліджень з проблеми подолання порушень звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами для визначення науково-теоретичного підґрунтя дослідження; узагальнення наукових підходів щодо формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; здійснення якісного аналізу дослідження; *емпіричні методи* – проведення констатувального експерименту з метою діагностики стану сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *методи обробки та аналізу даних* – здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: порушення звуковимови, мовленнєві труднощі, театралізовано-ігрова діяльність, діти старшого дошкільного віку.

Бойчук Катерина Юріївна

Науковий керівник:
Лопатинська Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

АКТИВІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ PECS

Актуальність дослідження. У сучасних умовах зростає кількість дітей з розладами аутистичного спектра, що обумовлює необхідність розробки ефективних методів розвитку їхньої комунікативної діяльності. За даними

Всесвітньої організації охорони здоров'я, поширеність розладів аутистичного спектра у світі зростає, і на сьогодні показник складає приблизно 1 випадок на 100 дітей. В Україні кількість дітей з розладами аутистичного спектра також має тенденцію до збільшення, що вимагає від освітян, психологів та логопедів пошуку ефективних методів навчання та соціалізації.

Однією з найважливіших проблем дітей з розладами аутистичного спектра є труднощі у розвитку мовлення та комунікації, що значною мірою ускладнює їхню адаптацію до соціального середовища та освітнього процесу. Відсутність або недостатній рівень комунікативних навичок призводить до проблем у взаємодії з однолітками та дорослими, обмежує доступ до якісної освіти та соціалізації. В цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження альтернативних методів комунікації, зокрема системи обміну зображеннями PECS (Picture Exchange Communication System), яка є ефективним засобом навчання означеної категорії дітей навичкам комунікації.

PECS розроблена як система альтернативної комунікації, що дозволяє дітям з порушеннями мовлення використовувати візуальні символи для вираження своїх потреб і думок. Її ефективність підтверджена вітчизняними науковими дослідженнями (Н. Бабич, О. Боряк, Т. Єжова, Ю. Косенко, О. Козинець, В. Кривоногова, Т. Куценко, Г. Усатенко, М. Чайка та ін.), які демонструють покращення комунікативних навичок, збільшення ініціативи у спілкуванні та зниження рівня фрустрації у дітей з розладами аутистичного спектра.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення освітніх стратегій для дітей з розладами аутистичного спектра шляхом використання сучасних методик альтернативної комунікації. Використання системи PECS в освітньому процесі може стати ефективним інструментом для активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку, що сприятиме їхній соціальній адаптації, розвитку мовлення та когнітивних навичок.

Основні положення та принципи інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами закріплені у низці міжнародних та національних нормативно-правових документів: Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Законі України «Про освіту», Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» тощо. Це підкреслює важливість впровадження системи PECS як одного з ефективних методів реалізації інклюзивної освіти.

Науковці приділяють значну увагу вивченню різних аспектів розвитку комунікації у дітей з розладами аутистичного спектра, зокрема використанню альтернативних методів навчання (A. Bondy, L. Frost та ін.). Проте, незважаючи на наявні дослідження, ця проблема не отримала активного впровадження в

закладах освіти та серед батьків через недостатню обізнаність, обмежені ресурси та недостатню інтеграцію методу PECS у загальноосвітній простір.

Таким чином, проведення дослідження, спрямованого на вивчення ефективності застосування комунікативної системи PECS для активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку розладами аутистичного спектра, є актуальним і має значну теоретичну та практичну значущість.

Мета дослідження: розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність роботи з активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами комунікативної системи обміну картками (PECS).

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ порушень комунікативного розвитку дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити і впровадити систему роботи з активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами комунікативної системи обміну картками (PECS) та встановити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи*: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів, розробка системи роботи з активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами комунікативної системи обміну картками (PECS), формулювання висновків; *емпіричні методи:* констатувальний, формувальний і контрольний експерименти, визначення стану сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра; *методи математичної статистики* з метою кількісно-якісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту.

Ключові слова: дитина з розладами аутистичного спектра, молодший шкільний вік, комунікативна діяльність, альтернативна комунікація, система обміну картками (PECS), активізація.

Бурдейна Людмила Сергіївна

Науковий керівник:
Литвиненко Віталіна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ НОМІНАТИВНОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Актуальність дослідження. Сучасні дослідження в галузі спеціальної освіти та логопедії вказують на важливість формування номінативного словника у дітей з аутизмом, адже мовлення є основним способом комунікації та соціальної взаємодії. У дітей старшого дошкільного віку з аутизмом нерідко спостерігаються мовленнєві порушення і, відповідно, труднощі комунікації, що ускладнює їхнє інтегрування в освітнє середовище, соціум та подальше навчання.

Одним із ефективних шляхів подолання цих труднощів є використання засобів альтернативної комунікації, таких як піктограми, комунікативні картки, електронні пристрої, жести. Альтернативна комунікація дозволяє забезпечити дітям з аутизмом можливість висловлювати свої думки, бажання та емоції, навіть якщо їхні вербальні можливості обмежені. Однак специфіка розвитку номінативного словника в межах альтернативної комунікації залишається недостатньо вивченою.

Проблема формування номінативного словника, як зазначають у своїх дослідженнях Н. Базима, І. Куценко, О. Ткач та ін., є особливо актуальною для старшого дошкільного віку, оскільки саме в цей період діти активно готуються до навчання в школі. Засвоєння базових номінативних понять є важливим етапом у розвитку мислення, когнітивних здібностей та комунікативних навичок. Водночас діти з аутизмом потребують спеціально організованого підходу, який враховує їхні індивідуальні особливості та труднощі.

Таким чином, дослідження формування номінативного словника у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом засобами альтернативної комунікації є суттєво актуальним. Воно спрямоване на розробку і впровадження ефективної методики, яка сприятиме покращенню мовленнєвого розвитку, інтеграції цих дітей у суспільство.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність методики формування номінативного словника у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом засобами альтернативної комунікації.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми формування номінативного словника у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом.
2. Визначити рівень сформованості номінативного словника у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом.
3. Розробити та апробувати методику формування номінативного словника у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом засобами альтернативної комунікації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми формування номінативного словника у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом для визначення теоретичних засад дослідження; аналіз сучасних підходів до альтернативної комунікації в навчанні дітей з аутизмом з метою визначення ефективних методів формування номінативного словника; *емпіричні методи:* діагностичне дослідження рівня сформованості номінативного словника у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом шляхом проведення аналізу мовленнєвої діяльності; розробка методики формування номінативного словника засобами альтернативної комунікації для дітей старшого дошкільного віку з аутизмом; апробація запропонованої методики у практичній діяльності; *методи обробки даних:* кількісний та якісний аналіз результатів дослідження та інтерпретація задля оцінки ефективності методики.

Ключові слова: альтернативна комунікація, номінативний словник, аутизм, діти старшого дошкільного віку.

Гаврилюк Марія Сергіївна

Науковий керівник:
Федоренко Оксана Филимонівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. Сучасна освіта спрямована на забезпечення рівного доступу до якісного навчання для всіх учнів, зокрема для дітей з особливими освітніми потребами. Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, учні повинні розвивати комунікативні навички, опановувати базові мовленнєві конструкції та вміти ефективно взаємодіяти в іншомовному середовищі. Однак значна частина дітей молодшого шкільного віку має різного роду мовленнєві труднощі, що ускладнює процес оволодіння іноземною мовою.

Вивчення іноземної мови, зокрема англійської, є важливим аспектом освітнього процесу. Її знання є важливим для професійної реалізації та міжкультурної комунікації. Разом з тим формування мовної компетентності на уроках англійської мови може мати низку перепон для учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами. Це можуть бути порушення фонетичного, лексико-граматичного або когнітивного рівнів.

Проблема мовної компетентності досліджувалася багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Нейрофізіологічні аспекти мовлення представлені у працях N. Gage, S. Lieber, D. Norman, D. Rock. Нейролінгвістичні та когнітивні аспекти досліджували Н. Бабич, Л. Засєкіна, Н. Лопатинська, Г. Тригуб. Логопедичні та корекційні підходи розробляли М. Бодарєва, О. Боряк та ін. Значний внесок у розвиток методик навчання дітей з мовленнєвими труднощами зробили українські вчені: І. Андрусьова, С. Конопляста, Н. Манько, Г. Парфьонова, Т. Швалюк та інші. Їхні дослідження показують, що робота з учнями з мовленнєвими труднощами має базуватися на системному підході, що включає когнітивні, психолого-педагогічні та технологічні аспекти. Дослідження Н. Гаврилової, О. Лактіонової, С. Миронової, Є. Соботович, А. Тепаленко, Л. Трофименко, Т. Швалюк та ін. засвідчують, що сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами. Відтак, традиційні методи викладання англійської мови не завжди є ефективними для учнів із мовленнєвими труднощами, що вимагає впровадження спеціальних підходів.

Пандемія та війна в Україні внесли корективи у розвиток мовленнєвих навичок учнів, знизивши рівень живого спілкування та доступу до якісного навчання. Разом з тим молодший шкільний вік є критичним періодом для формування мовної компетентності, а правильно підібрані методики та врахування особливостей організації освітнього процесу можуть значно покращити навички дітей.

Відтак, зростанням кількості учнів з мовленнєвими труднощами, необхідність адаптації методів навчання та / чи впровадження спеціальних підходів, роль навчання у молодшому віці та вплив мовної компетентності на успішність учнів актуалізують проблему дослідження. Також, попри наявність досліджень у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, залишається обмеженою кількість методик, рекомендацій для вчителів щодо викладання англійської мови дітям із мовленнєвими труднощами.

Таким чином, дослідження проблеми формування мовної компетентності в учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами є надзвичайно важливим для розроблення ефективних освітніх практик, що сприятимуть успішному засвоєнню англійської мови та розвитку комунікативних навичок у цієї категорії дітей.

***Мета дослідження*:** теоретично та емпірично дослідити особливості формування мовної компетентності учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами на уроках англійської мови.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування мовної компетентності учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Визначити особливості організації навчання англійської мови учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами на уроках англійської мови.
3. Розробити методичні рекомендації, які враховують специфіку формування мовної компетентності на уроках англійської мови учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* проведення детального аналізу сучасних наукових джерел, що стосуються формування лексичної складової мовлення, роботи з дітьми з мовленнєвими труднощами та методик викладання англійської мови в початкових класах; *емпіричні методи:* констатувальне дослідження з метою визначення особливостей особливості навчання англійської мови учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; *методи обробки та інтерпретації даних*: кількісний і якісний аналіз, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання загальних висновків.

Ключові слова: мовна компетентність, мовленнєві труднощі, навчання англійської мови, молодший шкільний вік.

Гаврилюк Олександр Олександрович

Науковий керівник:
Бабич Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СКРИНІНГ МОВЛЕННЄВОЇ ФУНКЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ІЗ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВИМИ ТРАВМАМИ

Актуальність дослідження. 2022 рік став переломним і трагічним для України, коли внаслідок військової агресії з боку росії Україна опинилася в епіцентрі масштабних бойових дій. Вибухи, обстріли та масоване переміщення військової техніки стали частиною реальності, з якою зіштовхнулися десятки мільйонів українців. Військовослужбовці стали основною опорою, на якій трималася стабільність країни, що не зникла з карти світу. Однак війна

принесла не лише руйнування, а й величезні людські втрати, спричинивши численні травми серед учасників бойових дій.

Точна статистика щодо черепно-мозкових травм (ЧМТ) за період війни в Україні наразі недоступна. Однак, за даними Міністерства охорони здоров'я України, в останні роки спостерігається різке збільшення кількості черепно-мозкових травм серед військових, що є наслідком бойових дій. Такі травми можуть призводити до порушень мозкової діяльності, зокрема до різноманітних мовленнєвих дисфункцій, що потребують висококваліфікованої медичної допомоги та тривалої реабілітації.

Мовленнєві порушення, що виникають внаслідок ЧМТ, значно ускладнюють процес соціальної адаптації та реабілітації поранених, знижуючи якість їхнього життя та здатність до виконання професійних обов’язків. Проблеми з мовленням можуть впливати на здатність військових спілкуватися з родиною, колегами, у процесі медичного обслуговування та у повсякденному житті. Це, у свою чергу, може призводити до погіршення психоемоційного стану, розвитку депресії та соціальної ізоляції.

Аналіз наукових праць A. Billot, Sw. Kiran, R. Fucetola, Th. A. Martin, M. Gyorfi, A. K. Wallace, D. Howard, K. Swinburn, G.Porter та ін. дозволяє дійти висновку, що обстеження та відновлення мовленнєвої функції у таких осіб включає декілька етапів, які охоплюють всі складові мовлення. Також потрібно зазначити, що відновлення мовлення після черепно-мозкової травми є комплексним процесом, який залежить від локалізації та ступеня ураження мозкових структур. Дослідження показують, що реабілітаційні заходи мають бути індивідуалізованими та спрямованими на поступове відновлення всіх аспектів мовлення, зокрема фонологічних, лексичних, граматичних та ін.

Українські науковці також активно вивчають, досліджують і розробляють підходи до мовленнєвої терапії військовослужбовців з ЧМТ. Так, Н. Лопатинська та В. Мельник описують мовленнєві порушення, які стали наслідками поранень військовослужбовців. Н. Бабич розглядає поняття черепно-мозкових травм, порушення мовлення, які виникають внаслідок цих травм, зокрема заїкання, шляхом аналізу закордонного досвіду в контексті реабілітації пацієнтів, які мають різний рівень мовленнєвих дисфункцій.

Оскільки ЧМТ часто супроводжується не лише мовленнєвими порушеннями, а й іншими когнітивними та психомоторними порушеннями, важливим є комплексний підхід до діагностики та реабілітації. У цьому контексті мовленнєвий скринінг є важливою частиною реабілітації військовослужбовців, адже він надає можливість швидко й точно визначити наявні механізми порушень і спланувати програму логопедичної роботи. Особливо важливим він є для раннього виявлення порушень мовлення у постраждалих від ЧМТ, що дозволяє розпочати реабілітацію якомога раніше. Відповідно це суттєво підвищує шанси на відновлення мовленнєвих функцій. Водночас, мовленнєва реабілітація є складною та багатогранною, тому важливо

розробити ефективні методи скринінгу та визначення показань для подальшого втручання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити скринінг мовленнєвої функції у військовослужбовців, які отримали черепно-мозкові травми, з метою раннього виявлення мовленнєвих дисфункцій та визначення основних напрямів їхньої реабілітації.

Відповідно до мети визначено ***завдання*:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо діагностики мовленнєвої функції військовослужбовців із черепно-мозковими травмами.
2. Розробити інструментарій для визначення стану обізнаності й застосування логопедами/терапевтами мови та мовлення методик діагностики мовленнєвої функції у військовослужбовців із черепно-мозковими травмами.
3. Розробити скринінг мовленнєвої функції військовослужбовців із черепно-мозковими травмами та апробувати його в межах реабілітаційного відділення.
4. Розробити методичні рекомендації щодо застосування мовленнєвого скринінгу військовослужбовців із черепно-мозковими травмами логопедами/терапевтами мови та мовлення в межах реабілітаційних відділень.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз наукових досліджень, статей з обраної теми; узагальнення, синтез теоретичних даних – з метою формулювання висновків та накопичення науково-теоретичного підґрунтя для вивчення особливостей мовленнєвої функції у осіб із ЧМТ; *емпіричні методи:* опитування логопедів/терапевтів мови і мовлення для визначення стану їхньої обізнаності щодо використання мовленнєвого скринінгу у роботі з пацієнтами; розроблення скринінгу на основі міжнародного досвіду діагностики мовленнєвих дисфункцій для перевірки його ефективності у роботі з військовослужбовцями із ЧМТ; *методи обробки та аналізу даних* – здійснення кількісного та якісного аналізу, статистичний аналіз, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: мовленнєва функція, черепно-мозкова травма, скринінг, мовленнєвий скринінг, порушення мовлення, реабілітація, мовленнєва терапія.

Гаєр Анна Юріївна

Науковий керівник:
Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ЗОРОВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. Дошкільний вік є важливим етапом у формуванні мовлення, яке виступає одним із провідних засобів комунікації та соціалізації дитини. Проте в сучасних умовах дедалі частіше зустрічаються порушення мовленнєвого розвитку у дітей, що потребують спеціалізованої допомоги. У сучасному суспільстві формування комунікативних навичок у дітей молодшого дошкільного віку є важливою умовою для їх гармонійного розвитку та успішної інтеграції у соціальне середовище. Спілкування дитини включає не лише здатність вступати в контакт і вести діалог із співрозмовником, але й вміння уважно слухати, використовувати міміку та жести для кращого вираження своїх думок та емоцій. Проблеми у спілкуванні, конфліктність та ізоляція свідчать про слабку адаптацію дитини до соціального середовища і можуть стати причиною серйозних труднощів у майбутньому.

Особливої уваги потребують діти з функціональними зоровими труднощами, для яких ефективна комунікація ускладнюється порушенням сприйняття візуальної інформації. Наразі в Україні порушення зору є найпоширенішим видом розладів у дітей молодшого дошкільного віку. Діти з такими порушеннями стикаються з труднощами у процесі взаємодії з однолітками, дорослими та навколишнім середовищем, що може негативно вплинути на процес соціалізації. Ігрова діяльність, яка є провідною у дошкільному віці, створює сприятливі умови для розвитку комунікативних навичок, стимулюючи мовленнєву активність, взаємодію та емоційну адаптацію. Діти з функціональними зоровими труднощами досить часто стикаються з труднощами в пізнавальній діяльності через недостатній розвиток моторики тіла та орієнтування в просторі, як близькому, так і далекому.

Комунікативні навички як психологічний феномен включають здатність дитини до ефективного спілкування, адекватного вираження своїх емоцій, потреб та розуміння інших людей. Вони відіграють важливу роль у соціалізації дитини, сприяють її адаптації в суспільстві та формуванню міжособистісних стосунків. У дітей із функціональними зоровими труднощами розвиток комунікативних навичок має свою специфіку, оскільки обмежене сприйняття візуальної інформації вимагає активного використання компенсаторних механізмів, зокрема розширення можливостей слухового сприйняття та посилення ролі невербальних засобів комунікації.

Особливості формування комунікативної компетентності у дітей з порушеннями зору досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, українські вчені Т. Вербина-Бєлік, В. Засенко, Н. Мачихіна, О. Селіванова, В. Синьов, Г. Тарасенко звертали увагу на значення мовленнєвої активності для когнітивного та соціального розвитку дітей дошкільного віку із порушеннями зору, акцентували увагу на тому, що вони стикаються з труднощами в розпізнаванні мімічних та жестових сигналів співрозмовника, в результаті чого може ускладнюватись процес їх взаємодії та соціальної інтеграції.

Зарубіжні вчені K. Erickson, S. Fraiberg, Y. Hatwell, B. Lowenfeld, P. MacCuspie, B. Röder та ін., розглядали компенсаторний розвиток дітей з порушеннями зору та особливості їхньої соціальної взаємодії. Ефективність ігрової діяльності як засобу розвитку комунікації у дітей з порушеннями зору підтверджена дослідженнями закордонних вчених G. Douglas, P. Geld, M. McLinden, які у своїх працях акцентують увагу на необхідності включення інтерактивних методів навчання для активізації комунікативних процесів у дітей з порушенням зору.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність методики, що сприяє розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого дошкільного віку з функціональними зоровими труднощами на основі використання ігрових технологій.

Відповідно до мети визначено ***завдання****:*

1. Опрацювати та систематизувати науково-теоретичні підходи до вивчення особливостей розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого дошкільного віку з функціональними зоровими труднощами.
2. Діагностувати рівень сформованості комунікативних навичок у дітей зазначеної категорії.
3. Розробити та емпірично перевірити методику формування комунікативних навичок у дітей молодшого дошкільного віку з функціональними зоровими труднощами засобами ігрової діяльності.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні методи:* аналіз наукових праць з педагогіки, логопедії, спеціальної психології присвячених особливостям розвитку комунікативних навичок у дітей із порушенням зору, зокрема їхній соціалізації та специфіці взаємодії в колективі, а також щодо використання ігрової діяльності як засобу розвитку мовлення та комунікації; *емпіричні методи:* констатувальний та формувальний експеримент, діагностика рівня сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого дошкільного віку з функціональними зоровими труднощами, розроблення та впровадження методики корекційної роботи, заснованої на використанні ігрових технологій; *методи обробки та аналізу даних:* здійснення кількісного та якісного аналізу, статистичний аналіз з метою оцінки ефективності запропонованої методики, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: комунікативні навички, молодший дошкільний вік, адаптація, соціалізація, комунікація, ігрова діяльність.

Галенко Вікторія Миколаївна

Науковий керівник:
Тичина Катерина Олександрівна,
кандидат психологічних наук

СКРИНІНГ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗВУКОВИМОВИ

Актуальність дослідження. Артикуляційна моторика відіграє ключову роль у формуванні правильної звуковимови у дітей. Чіткість і точність вимови звуків забезпечується скоординованою роботою органів артикуляції, таких як губи, язик, нижня щелепа. Ці органи повинні швидко переключатись між різними артикуляційними позиціями для правильної вимови голосних і приголосних звуків. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання скринінгу артикуляційної моторики, що дозволяє вчасно виявити труднощі й організувати ефективну логопедичну роботу.

Порушення артикуляційної моторики у дітей молодшого шкільного віку впливають на формування фонематичної компетентності, що ускладнює у подальшому оволодінням навичками читання та письма (Е. Данілавічютє, В. Ільяна, Ю. Рібцун, Т. Хомик). Недостатній контроль артикуляційних рухів заважає дитині співвідносити акустичні ознаки звуків із моторними еквівалентами, що проявляється у труднощах фонематичного аналізу, диференціації та злиття звуків у слова. Це стає причиною помилок у звуко-буквеній відповідності, які перешкоджають правильному читанню та письму. Порушення інтеграції слухового, мовнорухового та зорового аналізаторів потребує цілеспрямованої корекції, спрямованої на розвиток артикуляційної моторики, фонематичних уявлень і слухового контролю.

Дослідження залежності якості звуковимови від стану артикуляційної моторики активно розвивається в українській науковій спільноті, зокрема у роботах І. Андрусьової, Н. Бабич, С. Кондукової, С. Коноплястої, В. Литвиненко, Н. Лопатинської, Н. Манько, Н. Пахомової, О. Ревуцької, Ю. Рібцун, К. Тичини, Л. Федорович та ін. Вчені зазначають, що порушення звуковимови можуть бути пов'язані зі станом артикуляційної моторики, зумовленим порушеннями міофункціонального профілю (І. Андрусьова, Н. Бабич, В. Литвиненко, Н. Манько, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, L. Bruneel, G. Pauw, Z. Thijs, A. Lierde та ін.); нейромоторним дефіцитом і недостатньою іннервацією м'язів артикуляційного апарату при різних формах дизартрії (Л. Бондар, Н. Гаврилова, В. Галущенко, А. Голуб, В. Кисличенко, С. Конопляста, Л. Косташенко, В. Кравець, Н. Пахомова, Е. Данілавічютє, S. Barnes, S. Bloch, A. E. Emery); кінестетичними та кінетичними порушеннями при артикуляційних диспраксіях (Н. Гаврилова, Н. Пиляєва, І. Мартиненко,

К. Тичина); вродженими незрощеннями губи та/або піднебіння (С. Конопляста, А. Мельник, О. Канюра, Н. Лопатинська, О. Гуменюк, А. Цибулько, В. Філоненко, А. Яковенко).

Зважаючи на складність і багатогранність причин порушень артикуляційної моторики, питання своєчасного їх виявлення набуває особливої актуальності. Молодший шкільний вік є критично важливим періодом для скринінгу мовленнєвого розвитку, оскільки на цьому етапі часто проявляються невиявлені в дошкільному віці порушення артикуляційної моторики. Це зумовлено як недостатньою увагою батьків і педагогів, так і обмеженим доступом до логопедичних послуг. Особливо важливо діагностувати та коригувати ці порушення в період активного формування навичок читання й письма, адже їх ігнорування може спричинити труднощі у навчанні, зниження академічної успішності та ускладнення соціальної адаптації дитини. Як зазначають А. Яцинік, І. Баранець і Н. Пахомова, ситуація ускладнюється в умовах воєнного стану, що спричинив масове переміщення дітей, обмежений доступ до корекційно-розвиткових послуг і перехід на змішану чи дистанційну форму навчання. Через ці фактори значна кількість учнів початкової школи залишається без необхідної діагностики та корекції порушень звуковимови, що ще більше загострює проблему дефіциту логопедичних послуг у регіонах.

Враховуючи сучасні виклики особливо актуальною є потреба у впровадженні швидких, доступних і стандартизованих методів виявлення мовленнєвих порушень, що підкреслює важливість проведення скринінгу в молодшому шкільному віці. З огляду на вищесказане ефективність скринінгу як первинного інструменту виявлення порушень артикуляційної моторики підтверджується можливістю його проведення в умовах школи педагогами та логопедами.

***Мета дослідження*:** теоретично обґрунтувати та емпірично апробувати методику скринінгу артикуляційної моторики у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями звуковимови.

Відповідно до мети визначено ***завдання*:**

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми діагностики артикуляційної моторики у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями звуковимови.
2. Розробити інструментарій для визначення стану артикуляційної моторики у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями звуковимови.
3. Розробити та апробувати методику скринінгу артикуляційної моторики у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями звуковимови.
4. Розробити методичні рекомендації щодо застосування скринінгу артикуляційної моторики у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями звуковимови в умовах закладів загальної середньої освіти.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз науково-методичної літератури з проблеми діагностики артикуляційної

моторики у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями звуковимови; *емпіричні методи:* констатувальний експеримент з метою розроблення методики скринінгу артикуляційної моторики у дітей молодшого шкільного віку з порушенням звуковимови та апробації цієї методики у практичній діяльності, *методи обробки та аналізу даних*: здійснення кількісного та якісного аналізу, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання висновків.

Ключові слова: скринінг, артикуляційна моторика, молодший шкільний вік, порушення звуковимови.

Гладишевська Юлія Олександрівна

Науковий керівник:
Литвиненко Віталіна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ІНІЦІАТИВИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку української держави одним із пріоритетних напрямків є модернізація освіти з метою забезпечення всебічного та гармонійного розвитку особистості дитини. Відомо, що головною умовою особистісного та психічного розвитку є збереження мовної функції або у випадку мовленнєвих порушень, корекція та розвиток усіх структурних елементів мовної функції, як автентичного засобу спілкування. Крім того, сучасною тенденцією розвитку світової та сучасної освіти є зростання теоретичного і практичного інтересу до питання успішної соціалізації дітей у мікросоціальних групах і соціумах та відомо, що соціалізація неможлива без комунікативної компетентності, зокрема мовленнєвої ініціативи.

Комунікативно-мовленнєву сферу осіб з аутизмом досліджували як зарубіжні (B. Grether, N. Rosen, K. Smith, L. Croen), так і вітчизняні дослідники (Н. Базима, Г. Хворова, А. Чуприков, М. Шеремет та інші). Науковці B. Baker є засновником системи обміну зображеннями для спілкування (PECS – Picture Exchange Communication System); O. Tzunghuitz вивчала роль невербальних комунікативних стратегій у дітей з аутизмом та їх вплив на розвиток мовленнєвої ініціативи; R. Sorelle досліджувала особливості використанні ігор та рольових ситуацій для стимулювання комунікації у дітей з аутизмом. Зазначені дослідження є важливим джерелом інформації для розуміння особливостей мовленнєвої ініціативи у дітей з аутизмом та можливих стратегій її розвитку.

На сьогодні існує декілька досліджень, які оцінюють ефективність різних методик формування мовленнєвої ініціативи у дітей з аутизмом. Зокрема, дослідження Н. Базими було спрямоване на розробку та впровадження корекційно-розвивальної методики для формування мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра. Результати показали позитивну динаміку в розвитку мовленнєвої активності після застосування спеціально організованої, цілеспрямованої та систематичної корекційно-розвивальної роботи.

Інше дослідження, проведене О. Чекан, присвячене міждисциплінарному аналізу розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра. У роботі розглядаються різні підходи та методики, що сприяють покращенню мовленнєвих навичок у таких дітей, підкреслюючи важливість комплексного підходу, який враховує психологічні, педагогічні та неврологічні аспекти. Тобто, порушення розвитку мовленнєвих та комунікативних здібностей є чи не найбільшою проблемою для осіб з розладами аутистичного спектра.

Наголошуємо на важливості розуміння того, що діти з розладами аутистичного спектра. не просто мають труднощі набуття мовленнєвих навичок, що спричинює порушення комунікації, а також труднощі розуміння та використання невербальної поведінки у комунікативній взаємодії. Саме тому стає очевидною необхідність дослідження й оцінки соціально-комунікативних навичок дитини з аутизмом, а саме, її здатності до розподілу й привертання уваги, здатності розпочинати й відгукуватися на соціальну взаємодію, становлення й використання комунікативних навичок. Актуальність дослідження саме цих категорій соціально-комунікативних навичок викликана, перш за все, їх впливом на подальший комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини з аутизмом.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність корекційно-розвивальних вправ та прийомів щодо формування мовленнєвої ініціативи у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження формування мовленнєвої ініціативи у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Перевірити стан сформованості мовленнєвої ініціативи у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити та апробувати систему корекційно-розвивальних вправ та прийомів для формування мовленнєвої ініціативи у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – вивчення, аналіз, синтез, порівняння, систематизація та теоретичне

узагальнення наукових матеріалів з проблеми формування мовленнєвої ініціативи у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра; *емпіричні* – визначення стану сформованості мовленнєвої ініціативи у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра (спостереження) у ході констатувального експерименту; розроблення та визначення ефективності корекційно-розвивальних занять та прийомів щодо формування мовленнєвої ініціативи у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра (формувальний експеримент); *математично-статистичні методи* – кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості результатів дослідження, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: мовленнєва ініціатива, мовлення, розлади аутистичного спектра, діти молодшого шкільного віку.

Данильченко Вікторія Юріївна

Науковий керівник:
Данілавічютє Еляна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ФОНЕМ

Актуальність дослідження. Сформованість фонематичного компонента мовлення відіграє важливу роль у мовленнєвому розвитку дитини і є основою для правильної звуковимови, успішного опанування лексики, граматики, навичок читання та письма. Ознакою недосконалості фонематичної складової мовлення є своєрідність розвитку фонематичних процесів: уваги, сприймання, пам’яті, уявлень, контролю, аналізу та синтезу. Найчастіше означені особливості проявляються у вигляді функціонально-мовленнєвих труднощів різного ступеня прояву: недостатності розпізнавання та розрізнення звуків мовлення за наявності збереженого фізіологічного слуху, неправильній звуковимові, недосконалості умінь складати слово зі звуків або виділяти певний звук у слові на слух. Такі труднощі гальмують розвиток усного мовлення у дошкільному віці (Л. Бартєнєва, І. Брушневська, Н. Гаврилова, Г. Грибань, Л. Коваль, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко та ін.), з одного боку, а з іншого – стають серйозною перешкодою на шляху до опанування писемного мовлення, що виступає невід’ємною складовою оволодіння знаннями в контексті різних освітніх галузей під час навчання у школі (О. Аркадьєва, Е. Данілавічютє, В. Ільяна, З. Мартинюк, М. Савченко, Л. Тенцер, Н. Чередніченко та ін.).

Аналіз механізмів забезпечення акустичної складової фонематичного компонента мовлення дає змогу визначити її ключову особливість: дистантний характер сприймання слухових ознак звуків, що свідчить про відсутність матеріальної (тілесної) опори, яка присутня при їхній вимові. У разі наявності труднощів звуковимови, відсутність «правильного» артикуляційного укладу або його недосконаліть також залишає дитину без надійної матеріальної опори, яка має сприяти формуванню еталонних фонематичних уявлень. Саме тому існуючі методики логопедичної роботи передбачають використання різноманітних опор (запропонованих авторами спеціальних позначок, переважно візуальних і тактильних у вигляді роздаткового матеріалу), які здатні компенсувати відсутність природних при виконанні завдань, що спрямовані на розвиток мовлення, поки воно знаходиться на етапі формування і потребує виразніших відчуттів. Водночас такі опори не є адаптованими до індивідуальних потреб дитини і кожного разу потребують значних витрат часу та ресурсів для виготовлення, вдосконалення або оновлення. Статичність означених опор може призводити до зниження мотивації до навчання і втрати інтересу за причини дефіциту інтерактивності.

У сучасному освітньому просторі все більшої популярності набуває метод *інтерактивної візуалізації* – репрезентації даних у графічній формі, що дає змогу користувачеві взаємодіяти з інформацією з метою її кращого розуміння та аналізу (B. Shneiderman, E. Tufte, D. Fisher). Переваги методу полягають у тому, що видається можливим вносити зміни у контекст візуалізації (наприклад, швидко збільшувати масштаб, обирати різні параметри), адаптуючи завдання відповідно до індивідуальних потреб дитини. Цінність такого формату візуалізації полягає у можливості спрощувати матеріал, який підлягає опануванню, а також збагачувати його необхідними підказками, якими можуть скористатися і батьки, підтримуючи дитину вдома (О. Бабич, Л. Білоусова, Н. Білошапка, О. Пометун, J. Heer, D. Fisher; L. Shuler; J. Shulman). Створення методичного інструментарію на основі інтерактивної візуалізації набуває особливого значення у контексті підтримки дошкільників з функціонально-мовленнєвими труднощами різного ступеня прояву водночас за причини провідної ролі візуального способу засвоєння знань у дошкільному віці (С. Грищенко, Т. Дубічинська, М. Левченко, О. Савченко, О. Середа, H. Keller, D. Kolb, M. Pigeat, J. Huddens, N. Ressler, S. Robinson), додатково аргументуючи актуальність дослідження на тему «Формування фонематичного компонента мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами інтерактивної візуалізації фонем».

***Мета дослідження*:** теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність методики формування фонематичного компонента мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами інтерактивної візуалізації фонем.

Відповідно до мети визначено ***завдання*:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової та методичної літератури щодо формування фонематичного компонента мовлення.
2. Визначити стан сформованості фонематичного компонента мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність методики формування фонематичного компонента мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами інтерактивної візуалізації фонем.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз та узагальнення наукової та методичної літератури з питання формування фонематичного компонента мовлення, методики визначення стану сформованості фонематичного компонента мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; аналіз результатів констатувального експерименту з метою розроблення методики формування фонематичного компонента мовлення засобами інтерактивної візуалізації фонем; аналіз та узагальнення результатів контрольного експерименту; *емпіричні методи*: констатувальний експеримент для визначення стану сформованості фонематичного компонента мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, формувальний та контрольний експерименти для апробації та перевірки ефективності запропонованої методики формування фонематичного компонента мовлення засобами інтерактивної візуалізації фонем; *методи обробки та аналізу даних* - здійснення кількісного та якісного аналізу, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання висновків.

Ключові слова: фонема, фонематичний компонент мовлення, фонематичні процеси, діти дошкільного віку, мовленнєві труднощі, інтерактивна візуалізація.

Доропій Софія Сергіївна

Науковий керівник:
Литвиненко Віталіна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛОГОРИТМІЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. У сучасному світі спостерігається зростання кількості дітей із розладами аутистичного спектра (РАС). За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (2023), частота РАС серед дітей становить приблизно 1 випадок на 100 осіб, а в окремих країнах цей показник є ще вищим. В Україні також фіксується тенденція до збільшення кількості дітей

із РАС, що зумовлює необхідність удосконалення корекційних методів, особливо у сфері мовленнєвого розвитку, соціальної адаптації та комунікації.

Діти з РАС зазнають значних труднощів у соціальній взаємодії, комунікації та регуляції поведінки, що ускладнює їхню інтеграцію в суспільство. Особливості їхнього мовленнєвого розвитку можуть варіюватися від повної відсутності мовлення до виражених порушень комунікативної функції, труднощів у розумінні та використанні мовлення за призначенням. Це зумовлює потребу в застосуванні спеціальних методик, спрямованих на розвиток мовлення та соціальних навичок.

Одним із ефективних методів корекційної роботи з дітьми з РАС є логоритміка – методика, що поєднує мовлення, рух і музику. Її ефективність доведено в дослідженнях українських (О. Бабяк, Л. Стахова) та зарубіжних (S. Bhatara, R. Wigram, E. Schlaug) науковців. Логоритмічні вправи сприяють розвитку мовленнєвих навичок через стимуляцію загальної та дрібної моторики, ритмізацію мовлення та залучення сенсорних каналів сприйняття. Дослідження підтверджують, що музично-рухові заняття сприяють формуванню нейронних зв’язків, що є важливим аспектом розвитку дітей із РАС (R. Wigram).

В умовах інклюзивного навчання логоритміка є не лише засобом корекції мовленнєвих порушень, а й ефективним інструментом соціалізації дітей із РАС. Завдяки ритмічним та моторним компонентам діти краще сприймають мовленнєві моделі, покращується їхня здатність до емоційного реагування та підвищується рівень комунікативної взаємодії. Варто зазначити, що в Україні логоритмічні методики активно впроваджуються в логопедичну практику, проте вони потребують подальшого наукового обґрунтування та адаптації до специфічних потреб дітей із РАС.

Отже, актуальність дослідження визначається необхідністю розробки та впровадження ефективних логоритмічних вправ, спрямованих на покращення мовленнєвого розвитку, соціалізації та адаптації дітей дошкільного віку з РАС.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати організацію та проведення логоритмічних занять із дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, щодо покращення їх мовленнєвого розвитку.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Проаналізувати науково-теоретичні підходи до логоритміки як методу корекційної роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра.
2. Дослідити та визначити особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити методичні рекомендації щодо особливостей проведення логоритмічних занять з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні методи* – аналіз наукової, навчально-методичної літератури з проблеми щодо

застосування логоритміки з дітьми з розладами аутистичного спектра; здійснення якісного аналізу дослідження; *емпіричні методи* – проведення констатувального експерименту з метою діагностики стану сформованості мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; розробка методичних рекомендацій щодо застосування логоритмічних вправ з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; *методи обробки та аналізу даних* – здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: логоритміка, логопедична робота, розлади аутистичного спектра, діти дошкільного віку.

Дробович Вікторія Дмитрівна

Науковий керівник:
Бабич Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗБАГАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Своєчасний розвиток прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їх мовленнєвого, когнітивного та соціального розвитку (О. Бєлова, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Пониманська). Для дітей із мовленнєвими труднощами ця складова набуває особливого значення, оскільки саме прикметники формують основи детального опису, розширення уявлень про навколишній світ і точного вираження думок. Недостатній розвиток прикметникового словника негативно впливає на формування зв’язного мовлення, ускладнює комунікацію, що, у свою чергу, може перешкоджати успішній адаптації до шкільного навчання (О. Бєлова, К. Луцько, А. Малюга, Л. Трофименко).

Аналіз наукової літератури показав, що питанням розвитку лексичного запасу дітей дошкільного віку займалися Т. Андрєєва, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Дем’яненко, К. Крутій, Н. Лисенко, К. Луцько, Т. Пониманська, Ю. Руденко, Н. Січкарук та ін. Порушення лексичної складової мовлення, що проявляються в обмеженості словникового запасу у дітей із порушеннями мовлення вивчали О. Бєлова, Н. Гаврилова, Н. Горбунова, Т. Коломоєць, К. Луцько, І. Марченко, О. Мартинчук, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін. Ці дослідження підкреслюють важливість своєчасного розвитку словникового запасу дітей, особливо в умовах мовленнєвих труднощів, адже це є основою для формування зв'язного мовлення і забезпечення успішної адаптації до шкільного навчання.

Сучасні тенденції у логокорекційній роботі вимагають від логопедів та педагогів застосування інноваційних підходів у роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, зокрема, цифрових технологій. У сучасних умовах, коли цифрові ресурси є невід'ємною частиною життя дитини, їх використання робить навчання більш цікавим і доступним, завдяки цьому діти легше долучаються до навчання і швидше досягають позитивних результатів, що особливо важливо для формування мовленнєвих навичок.

До цифрових технологій, що можуть бути використані для розвитку прикметникового словникового запасу, належать інтерактивні презентації, мультимедійні ігри, мобільні додатки, віртуальні ресурси та цифрові книги. Дослідженнями впровадження цифрових технологій у роботу з дітьми старшого дошкільного віку займалися такі науковці, як Т. Андрющенко, В. Баранова, Н. Гавриш, Н. Дудник, З. Зінченко, Л. Лохвицька, С. Ляшенко, І. Мардарова, Ю. Руденко, S. Neuman, Kathy Hirsh-Pasek.

Таким чином, актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю розробки інноваційних підходів до збагачення прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами через використання цифрових технологій, які відповідають сучасним освітнім викликам і сприяють розвитку лексичної складової мовлення, що є умовою ефективної комунікації дитини під час навчання у школі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати інтерактивні завдання для збагачення прикметникового словникового запасу дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами шляхом використання цифрових технологій.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Підібрати діагностичний інструментарій і визначити стан сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити та емпірично перевірити ефективність інтерактивних завдань, створених із використанням засобів цифрових технологій для збагачення прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхи реалізації мети та завдань є: *теоретичні* – аналіз, синтез та систематизація науково-методичної літератури з проблеми збагачення прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; теоретичне осмислення науково-методичної літератури для розроблення методики обстеження рівня сформованості прикметникового словника, виокремлення діагностичного інструментарію; теоретичне осмислення та узагальнення результатів аналізу літератури та констатувального

експерименту з метою розроблення методики із застосування інтерактивних завдань, створених з використанням цифрових технологій для збагачення прикметникового словника у означеної категорії дітей; розроблення методики застосування цифрових технологій для збагачення прикметниковою лексикою мовлення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення; *емпіричні* – діагностика рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, констатувальний, формувальний та контрольно-аналітичний експерименти; *методи обробки та інтерпретації даних* – кількісний та якісний аналіз отриманих результатів експерименту з метою здійснення узагальнення та систематизації результатів дослідження.

Ключові слова: збагачення прикметникового словника, мовленнєві труднощі, цифрові технології, інтерактивні завдання, старший дошкільний вік.

Заяц Дарія Олегівна

Науковий керівник:
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. Сучасні реалії розвитку дошкільної освіти в Україні вимагають особливої уваги до дітей з мовленнєвими труднощами, адже їх своєчасна підтримка є ключовою умовою для подальшого успішного навчання та соціалізації. Одним із фундаментальних аспектів мовленнєвого розвитку є слуховий гнозис – це здатність людини розпізнавати та диференціювати звуки, що надходять через слуховий аналізатор. Він поділяється на невербальний і вербальний слуховий гнозис. Невербальний слуховий гнозис передбачає сприймання та розрізнення немовленнєвих звуків, таких як природні шуми, звуки предметів, музичні тони. Вербальний слуховий гнозис – це здатність розрізняти мовлення, тобто сприймати та розуміти звуковий склад слів, інтонацію, ритм. Його порушення у дітей можуть ускладнювати процес розвитку мовлення та комунікації (Н. Бабич, Ю. Луценко). У старшому дошкільному віці стан сформованості слухового гнозису набуває вирішального значення, адже саме в цей період відбувається активна підготовка до шкільного навчання, що вимагає сформованості мовленнєвих і когнітивних функцій.

Наразі в практиці логопедичної роботи часто спостерігається недостатня увага до розвитку слухового гнозису як окремого напряму корекційної роботи (Н. Базима, Н. Слуцька, Л. Червінська, Л. Шевченко, D. Hebb, G. W. Prillaman, S. Sally та ін.). Водночас існує обмежена кількість сучасних методик, спрямованих на його формування, особливо з використанням інноваційних підходів, таких як логоритміка. Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду свідчить, що у роботі з дітьми дошкільного віку для подолання мовленнєвих труднощів може бути ефективною інтеграція логоритмічних засобів до структури занять (І. Волженцева, Н. Лопатинська, К. Тичина, С. Садовенко, О. Шпирна, S. Crosbie, B. Dodd, A. Holm).

Потреба у створенні ефективних методик формування слухового гнозису стає ще більш актуальною з огляду на зростаючу кількість дітей із порушеннями мовлення в загальноосвітньому та інклюзивному середовищі. Це дослідження спрямоване на теоретичне обґрунтування та практичне впровадження дієвих методів формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність комплексу занять з формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Проаналізувати теоретичні засади вивчення слухового гнозису, його значення для мовленнєвого розвитку та особливості формування у дітей старшого дошкільного віку.
2. Дібрати діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність комплексу занять на формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки.

Шляхами реалізації мети та завдань є: *теоретичні методи:* аналіз наукової літератури з проблеми слухового гнозису та його значення для мовленнєвого розвитку; *емпіричні методи:* діагностичне вивчення стану сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; дослідження сучасних методик розвитку слухового гнозису, зокрема, з використанням логоритмічних підходів; розроблення та впровадження комплексу занять із формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *методи математичної статистики:* оцінка ефективності комплексу занять шляхом повторного діагностичного вивчення рівня сформованості слухового гнозису; проведення дослідження рівня сформованості слухового гнозису у дітей з мовленнєвими труднощами.

Ключові слова: слуховий гнозис, мовленнєві труднощі, логоритміка, діти старшого дошкільного віку.

Іваненко Наталія Григорівна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. Актуальність своєчасного мовленнєвого розвитку в дошкільному віці визначає створення оптимальних умов для найповнішого розкриття потенційних можливостей кожної дитини засобами комунікації. Комунікація – один із основних засобів реалізації адаптації дитини до нових умов. Функція спілкування є однією з найважливіших функцій мовлення. Починаючи з раннього віку, дитина, спілкуючись з дорослими, користується мовленням як засобом комунікації. Саме спілкування є дієвим засобом закріплення нових мовленнєвих умінь і навичок, розвитку зв’язного мовлення.

Комунікативні навички характеризуються вмінням ефективно сприймати інформацію, адекватно її інтерпретувати і правильно передавати, що дозволяє дитині доносити свою точку зору дорослим та однолітками у процесі загальної діяльності та інших форм взаємодії з оточуючими.

Проблеми розвитку комунікативних навичок у дітей з мовленнєвими труднощами вивчали: Н. Бабич, Н. Базима, С. Конопляста, Т. Куценко, Н. Лопатинська, І. Самойлова, К. Тичина та ін. Вчені вказували на такі загальні труднощі як зниження потреби у спілкуванні, нерозуміння зверненого мовлення, запізнення формування комунікативних функцій, неуважність до висловлювань інших. Зокрема, В. Погребняк та С. Федоренко розглядають проблему комунікативної компетентності дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами через соціальну адаптацію в умовах інклюзивного освітнього середовища. Так, вони зазначають, що низький рівень мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення створює певний бар’єр у налагодженні стосунків в умовах інклюзивного навчання, а недостатній рівень комунікативних зв'язків впливає на здатність дитини соціально адаптуватися в суспільстві, починаючи вже із закладу дошкільної освіти.

Комунікативні навички дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами вбачаємо також доцільним розглядати в межах проблеми комунікативно-мовленнєвої готовності до навчання. Так, М. Нікора, окреслено

два етапи формування комунікативно-мовленнєвої готовності дітей передшкільного віку до навчання у школі: комунікативно-мовленнєва підготовка (активізація здатності особистості до комунікативно-мовленнєвої діяльності, а саме формування і закріплення знань, умінь і навичок, що необхідні дитині для здійснення означеного виду діяльності); комунікативно-мовленнєва готовність (уміння вчасно і доречно користуватися своїми знаннями та вміннями у різноманітних життєвих ситуаціях).

Таким чином, проблема формування комунікативних навичок лишається актуальною та потребує комплексного та диференційованого підходів щодо пошуку оптимальних методичних засобів формувального впливу в сучасній логопедичній практиці.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність комплексу занять щодо формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел щодо порушень комунікативного розвитку у дітей старшого дошкільного віку.
2. Визначити стан сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити комплекс занять для формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та перевірити їх ефективність.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні* – вивчення, аналіз, синтез, порівняння, систематизація та теоретичне узагальнення наукових матеріалів з проблеми формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *емпіричні* – визначення стану сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (спостереження, експертне оцінювання) у ході констатувального експерименту; розроблення та визначення ефективності комплексу занять щодо формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (формувальний експеримент; *математично-статистичні методи* – кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості результатів дослідження, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: комунікація, мовленнєві труднощі, діти старшого дошкільного віку, зв’язне мовлення.

Ільченко Юлія Валеріївна

Науковий керівник:
Литвиненко Віталіна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ ЕРГОТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Розвиток мовленнєвого дихання у дітей молодшого шкільного віку є одним із ключових аспектів корекційної педагогіки та логопедії. Мовленнєве дихання безпосередньо впливає на якість звуковимови, плавність мовлення, інтонаційну виразність, а також на загальні комунікативні здібності дітей (Л. Ковальчук, С. Конопляста, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Н. Савінова, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет). Важливість правильної організації дихального процесу під час мовлення відзначають Н. Гроденська, О. Переворська, О. Палій, які наголошують, що діти з мовленнєвими порушеннями часто мають дискоординацію дихальної діяльності, що ускладнює формування мовленнєвої моторики.

У сучасній логопедичній практиці дедалі більше уваги приділяється ерготерапевтичному підходу, який включає застосування дихальних вправ у функціональній діяльності дітей, що сприяє не лише розвитку мовленнєвого дихання, а й загальній адаптації до соціального середовища (А. Дорошенко, А. Літвінчук, О. Лянна).

Незважаючи на зростаючий інтерес до ерготерапевтичних методик у сфері логопедії, питання їхньої ефективності у корекції мовленнєвого дихання залишається недостатньо вивченим й майже не представлене у науковій літературі, за винятком поодиноких публікацій та іноземних науковців (S. Edwards, J. Duffy, J. Hanley, C. McMillan). У зв’язку з цим дослідження цієї проблематики є актуальним і практично значущим.

Наразі спостерігається зростання інтересу до ерготерапії як ефективного засобу корекційного впливу. Вона спрямована на формування адаптивних побутових навичок через функціональну активність, що включає дихальні вправи у природному контексті діяльності дитини. Незважаючи на успішні спроби застосування ерготерапії у мовленнєвій корекції, вплив її засобів на розвиток мовленнєвого дихання досліджений недостатньо, що обумовлює необхідність подальшого вивчення цієї проблематики.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування засобів ерготерапії у розвитку мовленнєвого дихання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо розвитку мовленнєвого дихання у дітей молодшого шкільного віку та застосування ерготерапії в логопедичному супроводі.
2. Дослідити особливості мовленнєвого дихання у дітей з мовленнєвими порушеннями молодшого шкільного віку.
3. Розробити методику розвитку мовленнєвого дихання дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами ерготерапії та визначити її ефективність.

Шляхами досягнення та реалізації мети є: *теоретичні методи:* вивчення, аналіз, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми дослідження з метою визначення теоретичних засад розвитку мовленнєвого дихання дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями; *емпіричні методи:* констатувальний, формувальний та контрольний експерименти для визначення стану сформованості мовленнєвого дихання дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями; *методи математичної статистики* з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: мовленнєве дихання, мовленнєві труднощі, ерготерапія, засоби ерготерапії, молодший шкільний вік.

Кадирова Єлизавета Русланівна

Науковий керівник:
Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

СИСТЕМА РОБОТИ НАД БАЙКАМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. У сучасній науково-педагогічній літературі дитяче читання розглядають як один з важливих видів мовленнєвої діяльності особистості, цілеспрямований процес прилучення дитини до найкращих зразків художньої літератури. Важливим завданням сучасної початкової освіти є навчання дітей з мовленнєвими труднощами і особливо актуальним є питання формування навичок читання, адже саме воно є базовим для успішного навчання в закладі освіти та й усього подальшого життя.

У цьому контексті заслуговує на увагу вивчення байки, оскільки цей вид літературного жанру має значний потенціал для розвитку мовлення та

мислення дітей. Вона містить у собі повчальний зміст, цікавий сюжет та яскраві образи, що сприяє зацікавленню дітей читанням, кращому засвоєнню матеріалу, розвитку уміння виразно та змістовно висловлювати свої думки. Використання байок на уроках літературного читання стимулює пізнавальну активність, уяву та критичне мислення учнів. Проте, діти з порушеннями мовлення часто відчувають труднощі у сприйнятті та розумінні байок через особливості свого мовленнєвого розвитку. Крім того, порушення читання негативно впливає на формування особистості дитини.

Питанням пошуку оптимальних шляхів формування читання у дітей з мовленнєвими труднощами займалося багато науковців: Н. Бабич, О. Безручко, О. Вашуленко, Г. Грибань, Е. Данілавічютє, В. Ільяна, О. Коваленко, З. Мартинюк, Ю. Рібцун, Л. Трофименко, Г. Шелюк та ін. Вітчизняні дослідники Т. Білявська, О. Савченко, І. Сойко у своїх роботах закцентували увагу на необхідності практичного застосування байок для розвитку мовлення у молодших школярів та наголосили на важливості правильної методики проведення уроків літературного читання, де байки є потужним інструментом для розвитку мовлення. З'ясовано, що систематична робота над змістом байок та використання різних способів їхнього аналізу дозволяє збагатити мовлення, розвинути мислення учнів та виховати моральні якості у кожної дитини.

З кожним роком кількість дітей із різноманітними мовленнєвими порушеннями зростає, що вимагає пошуку ефективних методів та підходів з метою успішного оволодіння навичками читання, формування культури мовленнєвого спілкування. Наше дослідження дозволяє розробити методику щодо підвищення ефективності використання байки в освітньому процесі, що сприяє подоланню мовленнєвих бар'єрів у дітей початкових класів. Адже байки є важливим інструментом для формування мовленнєвих компетенцій, оскільки вони містять яскраві образи, прості сюжети та моральний сенс, що виховує правильні духовні цінності майбутнього покоління нашої країни. Розробка ефективних методів навчання читанню байок сприятиме підвищенню якості освіти дітей з мовленнєвими труднощами та їх успішній інтеграції в освітній процес. Дослідження цієї проблеми розширить теоретичні знання про особливості навчання дітей з мовленнєвими труднощами та сприятиме розвитку корекційної педагогіки. Його результати можуть бути використані вчителями початкових класів, вчителями-логопедами, спеціальними педагогами для підвищення ефективності навчання дітей з мовленнєвими труднощами, а також для розробки сучасних педагогічних підходів у навчанні літератури.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та апробувати систему роботи над байками на уроках літературного читання з учнями початкових класів з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретико-методичних засад роботи над байками на уроках літературного читання з

учнями початкових класів з мовленнєвими труднощами.

2. Визначити особливості організації системи роботи над байками на уроках літературного читання з учнями початкових класів з мовленнєвими труднощами.

3. Розробити авторську систему роботи над байками на уроках літературного читання з учнями початкових класів з мовленнєвими труднощами та перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* узагальнення теоретичних даних, теоретичний аналіз наукової літератури для окреслення роботи над байками; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження різноманітних підходів до вирішення даної проблеми з метою створення науково-теоретичної бази щодо визначення сформованості навичок роботи над байками в учнів початкових класів з мовленнєвими труднощами; *емпіричні:* дослідити особливості організації системи роботи над байками на уроках літературного читання з учнями початкових класів з мовленнєвими труднощами (експертне оцінювання); *методи обробки та аналізу даних* - здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: байка, учні початкових класів, мовленнєві труднощі.

Колибаба Тетяна Олександрівна

Науковий керівник:
Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Актуальність дослідження. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти України, мовленнєва компетентність виступає як інтегрована характеристика розвитку дошкільника та передбачає сформованість мовної та мовленнєвої складових, що забезпечує наявність якісного інструментарію та умінь використовувати його з метою комунікації. Згідно з Державним стандартом дитина повинна не лише оволодіти чіткою вимовою всіх звуків рідної мови відповідно до орфоепічних норм і мати повноцінний словниковий запас, а й вільно комунікувати з дітьми та дорослими. Вона має навчитися бути ініціатором діалогу та підтримувати його відповідно до теми, вміти ставити запитання й давати відповіді на запитання інших.

Останнім часом в Україні збільшилась кількість дітей із мовленнєвими труднощами, значний відсоток яких складають діти дошкільного віку. Порушення розвитку діалогічного мовлення негативно впливає на загальний психічний розвиток дитини, знижує її активність, спричиняє труднощі в поведінці, ускладнює комунікацію, перешкоджає налагодженню повноцінного спілкування та встановленню взаємодії з однолітками. Складнощі побудови діалогу пов'язані з невмінням логічно та граматично правильно висловлюватися, невеликим активним словником, порушеною складовою структурою та труднощами словотвору, а також з нечіткою вимовою, що зумовлює зниження мотивації до комунікації і обмеження соціальних контактів. Надалі недоліки в діалогічному мовленні створюють труднощі у сприйнятті навчального матеріалу у закладі дошкільної освіти, а це відповідно гальмує розвиток особистісних якостей дитини. Оскільки провідною діяльністю у дошкільному віці є гра, то їй відводиться головне місце в розвитку діалогічного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами.

Ефективність використання дидактичних ігор у навчанні дітей дошкільного віку доведена в роботах українських та зарубіжних вчених А. Богуш, Г. Ващенка, Н. Гавриш, О. Духнович, О. Савченка, І. Стешенка, M. Montessori, J. Piaget, F. Frebel. Аналіз загально-педагогічних програм навчання та виховання дітей дошкільного віку засвідчив, що в них ґрунтовно розглядається проблема розвитку діалогічного мовлення дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, яка не втрачає своєї актуальності і залишається предметом дослідження як класиками наукової думки, так і сучасними вченими, такими як А. Богуш, Н. Гавриш, А. Герасимова, К. Крутій, Т. Піроженко, Ю. Рібцун, Т. Ткаченко, W. Buchbinder, E. Sapir та інші.

Отже, дидактичні ігри є найбільш доступним та зрозумілим засобом, який може впливати на розвиток діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Саме тому в цій роботі пропонується розвивати діалогічне мовлення у дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами дидактичних ігор. Актуальність, соціальна значимість цієї теми в теорії і практиці визначили вибір теми нашого магістерського дослідження: «Розвиток діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами дидактичних ігор».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики роботи з розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами дидактичних ігор.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з проблеми розвитку діалогічного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами.

2. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій та визначити стан діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити і впровадити методику роботи з розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами дидактичних ігор та визначити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – вивчення та аналіз наукової літератури щодо проблеми дослідження з метою визначення теоретичних засад розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *емпіричні* – педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); визначення стану розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; розроблення методики роботи з розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку засобами дидактичних ігор та з'ясування її ефективності; *математично-статистичні* – кількісний і якісний аналіз отриманих результатів, визначення статистичної значущості результатів, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: дидактичні ігри, розвиток, мовлення, діалогічне мовлення, мовленнєві труднощі, діти середнього дошкільного віку.

Кравченко Тетяна Дмитрівна

Науковий керівник:
Литвиненко Віталіна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК АКТИВНОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. Розвиток активного словника дітей середнього дошкільного віку є одним із ключових завдань мовленнєвого виховання, оскільки саме в цьому віці діти активно розвивають словниковий запас, який є основою для формування грамотного мовлення, мислення та подальшого навчання.

Актуальність питання мовленнєвого розвитку особистості зумовлена державними вимогами та концептуальними засадами мовної освіти громадян України. Основна мета цих положень – забезпечити вільне володіння державною українською мовою всіма громадянами. Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2025 року, Закон України «Про дошкільну освіту» та «Концепція національного виховання» підкреслюють важливість розроблення освітніх технологій, спрямованих на розвиток мовлення дітей

дошкільного віку. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти її основна мета полягає у реалізації положень Базового компонента дошкільної освіти в Україні, затвердженого як Державний стандарт у 2021 році. Відповідно до зазначеного документа, розвиток мовлення дитини справедливо подано як один з основних напрямів, де акцент зроблено на цілісному підході до формування мовленнєвої компетенції (в єдності всіх її складових) як одного з ключових критеріїв і водночас вагомої умови становлення мовленнєвої особистості дошкільника. Для дітей із мовленнєвими труднощами це завдання ускладнюється через специфіку їхнього розвитку, що вимагає пошуку ефективних засобів і підходів.

Мовленнєві труднощі у дошкільників можуть охоплювати обмежений словниковий запас, неправильну вимову слів, труднощі в розумінні або використанні мовних конструкцій. Такі діти часто мають обмежений доступ до словесних засобів вираження своїх думок, що ускладнює їхню соціалізацію, формування когнітивних навичок та розвиток емоційної сфери.

Застосування ігрової діяльності для розвитку словника у дітей з мовленнєвими труднощами вивчали: К. Жданова, Т. Єпіфанова-Кожевнікова, С. Кондукова, Н. Луцан, Ю. Рібцун, Х. Сайко, J. Piaget, F. Frebel. Адже, у дошкільному віці гра є провідним видом діяльності, тому її використання у роботі з дітьми, які мають мовленнєві труднощі, є найбільш природним і ефективним способом розвитку їхнього активного словника. Завдяки ігровим формам навчання забезпечується мотивація, знижується емоційна напруженість, створюються умови для активного включення дитини у мовленнєву діяльність.

Проблема розвитку словникового запасу у дошкільнят є доволі складною та багатогранною. Аналіз наукових джерел засвідчив значний інтерес дослідників до проблеми словникової роботи. Зокрема, збагачення словникового запасу дітей дошкільного віку було предметом досліджень таких науковців, як Л. Алексєєнко-Лемовська, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калмикова, К. Крутій, Н. Пахомова, Т. Піроженко, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та інших.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику роботи з розвитку активного словника дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в ігровій діяльності.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з проблеми розвитку активного словника дітей з мовленнєвими труднощами.
2. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій та визначити стан сформованості активного словника дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

3. Розробити і впровадити методику роботи з розвитку активного словника дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в ігровій діяльності та перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* (аналіз психолого-педагогічної, логопедичної, методичної літератури щодо проблеми дослідження з метою визначення теоретичних засад розвитку активного словника дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в ігровій діяльності); *емпіричні* (констатувальний експеримент для визначення стану сформованості активного словникового запасу у дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; формувальний та контрольний для перевірки ефективності розробленої методики з розвитку активного словника дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в ігровій діяльності); *методи обробки та аналізу даних* (кількісний та якісний аналіз, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків).

Ключові слова: активний словник, ігрова діяльність, мовленнєві труднощі, діти середнього дошкільного віку.

Красненко Олеся Олександрівна

Науковий керівник:
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК В УЧНІВ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОД СЕНСОРНО-ІНТЕГРАТИВНОЇ ТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Проблема аутистичних розладів для українського і світового суспільства не є новою. Сьогодні діти із аутизмом стали невід'ємною частиною сучасного суспільства. Згідно з даними ВООЗ, у світі приблизно 1 дитина зі 100 страждає на аутизм. В Україні немає достовірної статистики, але вона корелюється зі світовою – понад 1% від загальної кількості дітей. Тобто із 7,3 млн дітей, народжених в Україні, близько 73 000 мають розлади аутистичного спектра (РАС). Згідно зі статистичними даними станом на 2023 рік в України зареєстровано 20 936 дітей, які мають розлад аутистичного спектра.

Найбільше людей, які оточують таких дітей, турбують труднощі спілкування з ними на вербальному та невербальному рівнях і нерозуміння того, як навчитися взаємодіяти з ними. Для дітей з РАС характерні значні труднощі у встановленні соціального контакту. Загалом, відповідно до загальноприйнятого визначення, наведеного в Американській психологічній

асоціації 2013 року, цей розлад вважається «порушенням нейророзвитку, що характеризується стійкими розладами соціальної взаємодії та наявністю обмежених, повторюваних патернів поведінки, інтересів або діяльності» (Міжнародна статистична класифікація хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я дітей, 2017).

Особливості розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей з аутизмом досліджували зарубіжні (T. Attwood, E.Bakhshi, JB. Ganz, C. Gevarter, E. Schopler та ін.) й українські (Н. Базима, Т. Куценко, І. Логвінова, Т. Скрипник, В. Тарасун та ін.) фахівці.

Існує ґрунтовне наукове дослідження методів із науково доведеною ефективністю для осіб з аутизмом – Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism, 2020. Серед них методи поведінкової модифікації ABA, Floortime, методики TEACCH, PECS, методики розвитку мови, рухової корекції, сенсорної інтеграції.

І. Недозим у своїх дослідженнях наголошує, що розвиток мовленнєвих навичок у дитини з аутизмом без комунікативної складової втрачає сенс, адже немає різниці наскільки багато слів і наскільки складні речення може вимовити дитина, якщо, при цьому, вона не може використати свої мовленнєві навички, щоб повідомити найближче оточення про свої потреби й бажання, передати інформацію, розказати про власний досвід чи почуття. Дітям з аутизмом важливо набувати навичок використання мовлення (або альтернативних форм комунікації) у повсякденному житті.

Т. Скрипник зазначає, що розвинена сенсорна інтеграція уможливлює ефективне функціонування у навколишньому просторі, здатність планувати власну діяльність та продуктивно взаємодіяти з іншими людьми.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та перевірити ефективність комплексу занять з формування комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом засобами сенсорно-інтегративної терапії.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури щодо особливостей комунікативно-мовленнєвих навичок в учнів з аутизмом.
2. Визначити критерії оцінювання для встановлення стану сформованості комунікативно-мовленнєвих навичок в учнів з аутизмом.
3. Розробити методичні рекомендації щодо формування комунікативно-мовленнєвих навичок в учнів з аутизмом з опорою на метод сенсорно-інтегративної терапії.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз, синтез та узагальнення теоретичних положень щодо комунікативно-мовленнєвих навичок в учнів з аутизмом; *емпіричні методи:* короткий сенсорний профіль (Dunn), метод експертних оцінок (опитувальник для педагогів та батьків); *методи обробки та аналізу даних* – здійснення

кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, комунікативно-мовленнєві навички, сенсорно-інтегративний метод, учні молодшого шкільного віку з аутизмом.

Кушнарьова Вікторія Олександрівна

Науковий керівник:
Павлюк Роман Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

СИСТЕМА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження: Нині питання логопедичної роботи з дітьми різного віку з розладами аутистичного спектра (РАС) займають одне із чільних місць з-поміж наукових розвідок дослідників та розробок практиків. Особливо це питання гостро піднімається на ранніх етапах діагностики та планування подальшої корекційно-розвиткової роботи. Ранню діагностику розладів аутистичного спектра пов'язують з такими симптомами, як: порушення у сфері соціальної взаємодії; порушення вербальної та невербальної комунікації; обмежена, повторювана, стереотипна поведінка, інтереси та активність дитини.

Питання логопедичної роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра різного віку є доволі дослідженим і представленим із теоретичної та практичної точок зору в сучасному науковому дискурсі. Питаннями дослідження аутизму займається Т. Скрипник, яка у своїх працях ґрунтовно висвітлює теоретичні та практичні особливості розвитку дітей з розладами аутистичного спектра: питання цілісного розвитку дітей з РАС на основі сенсорної інтеграції; діагностики та психокорекції дітей з РАС; системного супроводу та розвитку дітей з РАС на основі технологій класного менеджменту; систему інклюзивної освіти дітей з РАС та ін. У працях Н. Базими ґрунтовно досліджено систему розвитку мовлення дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра, особливості корекційно-розвиткової роботи з розвитку мовлення дітей з РАС, їхньої соціальної взаємодії, особливостей логопедичної роботи з дітьми з РАС. Дослідженню особливостей мовленнєвого розвитку дітей з розладами аутистичного спектра та їхнього психолого-педагогічного супроводу присвячені роботи О. Таран, Г. Супрун. Загальні питання дослідження аутизму як наукової проблеми піднімаються у дослідженнях Д. Шульженко, В. Тарасун ті ін.

Не зважаючи на широке коло досліджень, проблема логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра є актуальною і далекою від остаточного вирішення. Складність цього явища та його прояви у кожної дитини із порушеннями мовлення вимагають виваженого та суто індивідуального підходу до організації логопедичної роботи. Ранній початок логопедичної роботи в поєднанні з іншими необхідними діями у сфері лікування, корекції та реабілітації є важливою передумовою та запорукою розвитку комунікативних функцій та можливостей дітей цієї категорії.

***Мета дослідження**:* теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему логопедичної роботи з розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Відповідно до мети визначеного ***завдання**:*

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури стосовно існуючих підходів до логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити особливості логопедичної роботи з розвитку мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити методичні рекомендації з логопедичного супроводу розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного з розладами аутистичного спектра.

***Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є:** теоретичні методи:* вивчення та аналіз наукової літератури щодо проблеми дослідження з метою визначення теоретичних підходів до логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, їх узагальнення, порівняння та систематизація; *емпіричні методи:* констатувальний експеримент - визначення особливостей логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з РАС за допомогою комплексного анкетування та експертного оцінювання логопедів; *методи обробки та аналізу даних:* здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків; розроблення методичних рекомендацій для впровадження ефективної системи логопедичної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

***Ключові слова*:** логопедична робота, аутистичний спектр, діти молодшого дошкільного віку.

Кушнірчук Ангеліни Павлівни

Науковий керівник:
Хомик Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ МОВНОГО АНАЛІЗУ ТА СИНТЕЗУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальність дослідження. Інклюзивна освіта є одним із пріоритетних напрямків розвитку сучасної освітньої системи, що передбачає створення рівних можливостей для навчання всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних потреб і можливостей. У цьому контексті особливого значення набуває забезпечення якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема через адаптацію освітнього процесу та застосування спеціальних методик щодо опанування навчальних знань зі шкільних предметів. Важливі аспекти щодо особливостей навчання дітей з особливими освітніми потребами та організацію інклюзивного навчання розкрито у напрацюваннях Е. Данілавічютє, А. Колупаєвої, О. Мартинчук, Ю. Найди, Н. Софій, О. Таранченко, Л. Трофименко та ін.

Проте і досі актуальними постають питання щодо опанування учнями початкових класів з особливими освітніми потребами шкільних знань, особливо з предметів мовного циклу. Відповідно до змісту Концепції Нової Української школи (2016) вони мають вміти усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів); реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ тощо. Державний стандарт початкової освіти (2018) передбачає формування в учнів початкової ланки освіти уміння усно обмінюватися інформацією з іншими особами, сприймати та її використовувати задля досягнення власних цілей у різних комунікативних ситуаціях; аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію з текстів різних типів та медіа; висловлювати думки, почуття та ставлення письмово або в реальному часі, дотримуючись правил літературної мови; досліджувати власне мовлення та творчо підходити до використання мови, спостерігати за мовними явищами та аналізувати їх.

Одними із ключових із означених умінь та здатностей, є достатній рівень опанування молодшими школярами навичками мовного аналізу і синтезу, які передбачають визначення кількості звуків у слові, їх послідовність; розрізнення голосних і приголосних звуків; поділ слів на частини та розуміння способів творення слів; визначення частин мови, членів речення, зв’язків між словами; розпізнавання структури тексту (зачин, основна частина, кінцівка); виділення

теми й основної думки, складання слів із складів; побудова речень за зразком та самостійно, використовуючи різні частини мови; створення текстів із кількох речень та переказ тексту, дотримуючись логічної послідовності подій тощо (Н. Адамюк, Л. Вавіна, А. Висоцька, Л. Бартєнєва, Е. Данілавічютє, О. Савченко, Л. Трофименко, Р. Шиян та ін.). Все означене є підґрунтям для успішного опанування дітьми молодшого шкільного віку писемною продукцією (письмом і читання) та грамотою, що своєю чергою, забезпечує успішність навчання та соціальної інтеграції.

Дослідження вітчизняних науковців (Є. Кузьмінська, І. Марченко, Т. Пічугіна, В. Тищенко, Л. Трофименко, В. Тарасун, Н. Чередніченко та ін.) засвідчують, що учнів з особливими освітніми потребами мають значні труднощі в опануванні навичками мовного аналізу та синтезу, що характеризуються: несформованістю процесів звукового аналізу та синтезу, труднощами зі сприйняттям окремих слів у реченні та окремих речей у тексті та ін. (О. Близнюк, А. Турубарова); слабким розрізненням окремих звуків, закінчень слів, префіксів та ін. (Т. Пічугіна, Ю. Рібцун); труднощами з освоєнням словесної мови (синтаксису, морфології, семантики, граматики) (О. Олефір, Є. Кузьмінська). Все означене призводить до низки складнощів під час опанування граматичною складовою мовлення, навичками читання та письма, що ускладнює повноцінне розуміння інформації, проблеми під час переказу тексту, опису серії малюнків тощо.

Отже, недостатня увага щодо особливостей формування навичок мовного аналізу та синтезу у означеної категорії учнів може призвести до їхньої соціальної ізоляції та низької самооцінки. Вивчення ефективних стратегій та методів формування цих навичок дозволить педагогам краще підтримувати учнів у їхньому навчальному процесі.

Таким чином, дослідження цієї теми є актуальним не лише з теоретичної точки зору, але й з практичної. Оскільки воно сприятиме розробці нових підходів до навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами та покращенню їхніх навичок мовного аналізу та синтезу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування навички мовного аналізу та синтезу в учнів початкової школи з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теми дослідження;
2. Підібрати діагностичний інструментарій та визначити рівень сформованості навички мовного аналізу та синтезу в учнів початкової школи з особливими освітніми потребами.
3. Розробити систему роботи щодо формування навички мовного аналізу та синтезу в учнів початкової школи з особливими освітніми потребами та експериментально перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є використання низки методів: *теоретичних:* аналіз, синтез та систематизація науково-методичної літератури з метою вивчення теоретичних передумов формування навички мовного аналізу та синтезу; теоретичне осмислення науково-методичної літератури для підбору діагностичного інструментарію обстеження стану сформованості означеної навички та методики її формування; *емпіричні:* констатувального, формувального та контрольного експериментів з метою визначення стану сформованості навички мовного аналізу та синтезу в учнів початкової школи з особливими освітніми потребами та з'ясування ефективності запропонованої методики її формування; *методи обробки та інтерпретації даних*: кількісний та якісний аналіз, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання загальних висновків.

Ключові слова: учні початкової школи, особливі освітні потреби, інклюзивне освітнє середовище, мовний аналіз та синтез, формування навички мовного аналізу та синтезу.

Лазаренко Марія Віталіївна

Науковий керівник:
Павлюк Роман Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ PECS

Актуальність дослідження. У сучасному світі, де швидкість комунікації та обмін інформацією постійно зростає, вміння ефективно взаємодіяти з іншими стає надзвичайно важливим для кожної людини. Комунікативні навички відіграють ключову роль у розвитку особистості та успіху в сучасному суспільстві.

На процес успішного розвитку дітей впливає спілкування та комунікація з іншими. За умови відсутності ефективного рівня комунікації та спілкування у дітей може відбуватися затримка у мовленнєвому, когнітивному, соціальному та емоційному розвитку, внаслідок чого розвиток особистості не буде повноцінним, а інтегрування у соціум утруднене.

Для дітей середнього дошкільного віку з особливими освітніми потребами, розвиток комунікативних навичок має вирішальне значення для їхньої соціалізації та подальшого навчання, життя в соціумі. Вченими доведено, що такі діти мають зниження в комунікативно-пізнавальному спілкуванні, саме тому особливої уваги потребує розвиток їхніх комунікативних навичок. Засоби

комунікаційної системи PECS (Picture Exchange Communication System) можуть сприяти покращенню комунікативних здібностей цієї категорії дітей.

Проблеми розвитку комунікативних навичок мовлення досліджували світові і сучасні дослідники в різних напрямках: медичному (Я. Бікшаєва, Я. Багрій, І. Марцинківський, А. Чуприков та ін.); психологічному (В. Кобильченко, І. Мартиненко, О. Мякушко, К. Островська, Т. Піроженко, О. Романчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, О. Таран, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.); психолінгвістичному (Є. Соботович та ін.); лінгвістичному (Л. Мацько, М. Плющ, В. Русанівський та ін.); педагогічному (Г. Білавич, М. Копчук-Кашецька, К. Луцько, О. Мартинчук, Т. Сак та ін.) та логопедичному (Н. Бабич, Н. Базима, О. Іванова, С. Конопляста, Т. Куценко, Н. Лопатинська, А. Пєхарєва, І. Самойлова, К. Тичина, Т. Хомик ін.)

Проблему використання альтернативної комунікації в роботі з різними категоріями дітей з особливими потребами висвітлювали Н. Бабич (допоміжна комунікація як один із засобів формування комунікативних навичок у дітей із порушеннями зору та інтелекту), Т. Єжова (альтернативна комунікація як засіб соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності), Н. Компанець, Т. Куценко (системи допоміжної альтернативної комунікації для дітей з аутизмом), Ю. Рибак, О. Муращук (корекційно-розвивальна робота із формування комунікативної компетенції засобами альтернативної комунікації з дітьми із розладами спектра аутизму), А. Савицький (особливості використання засобів альтернативної комунікації в процесі розвитку мовлення дітей із синдромом Дауна), О. Єльцова (поняття про систему PECS та її застосування у роботі з дітьми зі складними порушеннями розвитку), L. Frost & A.Bondy (The Picture Exchange Communication System Training Manual) та інші.

Широкий спектр дослідженості означеної проблеми засвідчує про практичну дієвість такого методу, проте, зважаючи на збільшення інтересу дослідників цієї проблеми через численні зовнішні чинники, які є присутніми сьогодні в нашому суспільстві, недостатність цілісних та комплексних досліджень, які б розкривали системну та послідовну роботу з розвитку комунікативних навичок у дітей середнього дошкільного віку з особливими освітніми потребами засобами комунікативної системи PECS, вважаємо цю проблему актуальною та на часі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити особливості розвитку комунікативних навичок у дітей середнього дошкільного віку з особливими освітніми потребами на основі застосування комунікативної системи PECS.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ комунікативного розвитку дітей з особливими освітніми потребами .

2. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій та провести діагностику стану сформованості комунікативних навичок розвитку дітей середнього дошкільного віку з особливими освітніми потребами.
3. Розробити диференційовану систему вправ з розвитку комунікативних навичок дітей з особливими освітніми потребами з використанням системи PECS та перевірити її ефективність.
4. Розробити для команди психолого-педагогічного супроводу методичні рекомендації із особливостей застосування методу PECS для розвитку комунікативних навичок у дітей середнього дошкільного віку з особливими освітніми потребами

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних, психолінгвістичних, логопедичних джерел; аналіз літературних джерел, визначення основ комунікативного розвитку дітей з особливими освітніми потребами; *емпіричні:* констатувальний, формувальний та контрольно-аналітичний експеримент; *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, визначення статистичної значущості отриманих даних.

Ключові слова: дитина з особливими освітніми потребами, середній дошкільний вік, комунікативні навички, розвиток комунікативних навичок, метод PECS.

Михальченко Марія Миколаївна

Науковий Керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ТА РОЗУМІННЯ ЗВЕРНЕНОГО МОВЛЕННЯДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. Сприймання та розуміння зверненого мовлення є одним із ключових аспектів мовленнєвого розвитку дитини, який впливає на формування комунікативних, когнітивних та соціальних навичок. У дошкільному віці мовленнєвий розвиток визначає здатність дитини до взаємодії з оточуючими, формування емоційного інтелекту та розвиток навичок міжособистісної взаємодії. Особливої уваги потребують діти з розладами аутистичного спектра, для яких спілкування з оточуючими та соціальна взаємодія є значним викликом. Такі труднощі можуть проявлятися, як відсутність реакції на звернене мовлення, нерозумінні емоційно забарвлених висловлювань, обмеженій здатності розпізнавати контекст ситуації, що є

одними з важливих чинників порушення комунікативного розвитку та значно впливає на якість їхнього життя та можливість успішної соціалізації.

Наразі кількість дітей з діагностованим розладом аутистичного спектра та іншими порушеннями мовленнєвого та комунікативного розвитку, які звертаються за допомогою до корекційних фахівців достатня, що з логопедичної практики вказує на необхідність глибшого вивчення проблеми мовленнєвого розвитку даної категорії дітей. Однією з виражених характеристик дітей з аутизмом є труднощі у розумінні зверненого мовлення. Вони можуть виникати через різні чинники, сенсорну чутливість, особливості розвитку когнітивних процесів, а також індивідуальні чинники, які можуть впливати на загальний розвиток дитини.

Дослідженням сприймання та розуміння мовлення займалися як українські, так і світові науковці. Серед українських варто зазначити праці: А. Богуш, О. Калмикової, Т. Піроженко, Ю. Рібцун, О. Савченко, О. Сухомлинської, Н. Харченко щодо систематизації сучасної психолінгвістичні концепції мовленнєвого розвитку; Н. Гавриш, Л. Кочина, щодо психолінгвістичних особливостей розуміння мовлення у дітей дошкільного віку; І. Бондаренко щодо розвитку розуміння зверненого мовлення у дітей раннього віку; М. Свідерської щодо формування імпресивного мовлення в онтогенезі та при розладах аутистичного спектра; Н. Базими щодо сутності розвитку мовлення у дітей з аутизмом.

Серед світових науковців вагомий внесок зробили: S. Baron-Cohen, який досліджував теорію розумової діяльності у дітей з аутизмом та зв'язок із мовленням, H. Tager-Flusberg, яка вивчала комунікативний розвиток дітей з аутизмом та ін.

Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, розуміння зверненого мовлення є базовою умовою розвитку мовленнєвої компетенції. Для дітей з аутизмом порушення у цій сфері ускладнюють навчання, взаємодію з однолітками та адаптацію у суспільстві. По-друге, ефективна діагностика та корекція порушень сприймання мовлення потребують нових науково обґрунтованих підходів, які базуються на сучасних дослідженнях.

Наукове дослідження окресленої теми сприятиме створенню ефективних методик діагностики та корекційної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають розлади аутистичного спектра. Особливої актуальності це питання набуває в контексті інтеграції та інклюзії таких дітей у звичайні освітні середовища, що є пріоритетом сучасної української освітньої політики.

Таким чином, вивчення особливостей сприймання та розуміння зверненого мовлення дітьми з РАС дошкільного віку є надзвичайно важливим для забезпечення їхнього гармонійного розвитку, підвищення якості життя та інтеграції у соціум. Це визначає актуальність теми магістерського дослідження, спрямованого на вирішення зазначеної проблеми.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально визначити особливості сприймання та розуміння зверненого мовлення у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, розробити методичні рекомендації з означеної проблематики.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з проблеми сприймання та розуміння зверненого мовлення у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій та провести діагностику рівня сформованості сприймання та розуміння зверненого мовлення у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра;
3. Визначити особливості сприймання та розуміння зверненого мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра дошкільного віку;
4. Розробити та обґрунтувати методичні рекомендації для розвитку сприймання та розуміння зверненого мовлення у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз наукових напрацювань з дослідження обраної теми, узагальнення, порівняння та систематизація; *емпіричні методи:* констатувальний експеримент визначення стану сформованості сприймання та розуміння зверненого мовлення за допомогою комплексу завдань, експертне оцінювання фахівцями та батьками; *методи обробки та аналізу даних*: здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків; *методичні:* розроблення методичних рекомендацій для покращення сприймання та розуміння мовлення для фахівців та батьків

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, сприймання мовлення, розуміння мовлення, звернене мовлення, комунікація.

Мошина Вікторія Сергіївна

Науковий керівник:
Данілавічютє Еляна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ВІДМІНКА ТА РОДУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ З ІНШОМОВНИХ РОДИН

Актуальність дослідження. Опанування граматичних категорій української мови дітьми дошкільного віку є фундаментальним етапом їхнього

мовленнєвого розвитку, адже саме вони виступають основою системності та структурованості мовлення, забезпечуючи не лише правильність побудови висловлювань, а й логіку, точність та зв'язність комунікації. У дітей дошкільного віку цей процес відбувається на основі тісного зв'язку мислення, уваги та пам'яті, що складають когнітивну основу мовлення. Особливе значення граматичні категорії мають для підготовки дитини до шкільного навчання, де мовленнєві навички є ключовими для засвоєння знань. Саме тому своєчасний і правильний розвиток цих категорій є важливою складовою мовленнєвої і пізнавальної діяльності дитини (Я. Гуцова, В. Купчишина, Л. Мацук).

Відповідно до інноваційної концепції визначення функціонально-мовленнєвих освітніх труднощів у осіб з особливими мовленнєвими потребами (Е. Данілавічютє) дефіцит функції мовлення різного походження може стосуватися якості відтворення звуко-складової структури слова, розбірливості мовлення, темпу і ритму, мелодико-інтонаційного малюнку, характеристик голосу, розрізнення звуків мовлення на слух, використання словникового запасу і граматики, перебігу читання і письма, прояву комунікативної компетентності. Ситуація обтяжується виникненням необхідності здобувати освіту в іншомовному середовищі: до недосконалого стереотипу рідної мови додається ще один, засвоєння якого має неодмінно відбуватися з опорою на перший, який прийнято називати «материнським» (W. Penfield & L. Roberts). Перебіг подальшого становлення мовлення відбувається в умовах наявності не лише функціонально-мовленнєвих труднощів, а і соціоадаптаційних, одним з проявів яких виступає складність опанування норм іншої мови, що може призводити до соціальної ізоляції за причини страху або невпевненості, зниженню мотивації до вивчення нової мови у цілому (Н. Дем'яненко, P. K. S. Hoff).

Аналіз результатів сучасних досліджень свідчить про те, що граматична складова мовлення є найбільш «чутливою» до наявності благополучних передумов для її засвоєння, що складаються на рівні рідної мови. У контексті теорій міжмовної інтерференції та двомовності встановлено, що діти з особливостями розвитку рідного усного мовлення частіше, ніж їхні однолітки без таких особливостей, здійснюють перенесення граматичних правил з рідної мови на іншу, а також відчувають труднощі у розумінні та застосуванні граматичних правил іншої мови (Н. Костюк, О. Савченко, S. Goad & I. White, K. B. de Jong). Нині відомим є факт, що діти з труднощами лексико-граматичного характеру на рівні рідної мови відчувають серйозні перешкоди в опануванні граматичних конструкцій іншої мови (J. Paradis). Особливу увагу дослідники приділяють пізнавальному аспекту: виявлено, що недосконалість рідного мовлення може справляти негативний вплив на загальний когнітивний розвиток, що ускладнює своєю чергою процес опанування іншої мови, зокрема граматичних структур (Т. Засєкіна, U. S. M. Cummins).

Подальший аналіз даних дав змогу встановити, що відповідно до результатів опитування 2022 р. (м. Київ) 37% респондентів використовують українську мову як основну для сімейного спілкування, 32% – російську, а 26,7% практикують двомовність відповідно до ситуації. Моніторингове дослідження, проведене Державною службою якості освіти України у 2023 р., виявило, що у відвіданих територіальних громадах кількість дітей дошкільного віку зі статусом «внутрішньо переміщені особи» (здебільшого населення з регіонів, де переважає російська мова спілкування) становила близько 5 000 осіб, що значною мірою впливає на мовну ситуацію в закладах дошкільної освіти, адже діти відтворюють сімейні мовні моделі у спілкуванні з однолітками. Середовище, у якому опиняється дитина з іншомовної родини, сприяє перемиканню мовних кодів, проте може спричиняти змішування мов та гібридизацію лексичних і граматичних структур (Л. Артемова, В. Бабій, Г. Білавич, В. Козубовський, М. Лемещук, Н. Мельник, З. Мигалина, Ж. Милян, С. Савчук, Л. Черніченко, О. Шевчук-Калюжева). Водночас емпіричний досвід вчителів-логопедів свідчить про те, що діти з труднощами опанування рідного усного мовлення відчувають суттєві труднощі у формуванні категорій відмінка та роду при оволодінні українською мовою. Означене спостереження пояснюється тим, що українська мова має складнішу систему граматичних узгоджень, що є викликом для дітей з іншомовних родин (І. Глуховцева, К. Глуховцева, Ж. Колоїз). Відсутність системних наукових розвідок, що спрямовані на вивчення особливостей формування граматичних категорій у дітей з мовленнєвими труднощами з іншомовних родин, обумовлює актуальність дослідження на тему «Формування граматичних категорій відмінка та роду у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з іншомовних родин».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично апробувати ефективність методики формування граматичних категорій відмінка та роду у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з іншомовних родин.

Відповідно до мети визначено ***завдання*:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової та методичної літератури з формування граматичних категорій у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з іншомовних родин.
2. Розробити діагностичний інструментарій та експериментально дослідити стан сформованості граматичних категорій відмінка та роду у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з іншомовних родин.
3. Розробити методику формування граматичних категорій відмінка та роду у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з іншомовних родин та експериментально перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження обрано такі методи: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння та узагальнення для вивчення сучасних теоретичних засад, наукових підходів і методологічних основ щодо

особливостей формування граматичних категорій відмінка та роду у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *емпіричні* – діагностика дітей з мовленнєвими труднощами з іншомовних родин для визначення рівня сформованості граматичних категорій відмінка та роду, проведення спостережень, бесід та аналіз продуктів діяльності дітей (малюнків, оповідань тощо), розроблення системи логопедичних занять щодо формування граматичних категорій відмінка та роду в означеної категорії дітей з іншомовних родин; *методи обробки та інтерпретації даних* – кількісна та якісна обробка даних та визначення ступеня значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: граматичні категорії відмінка та роду, особливості, дошкільний вік, мовленнєві труднощі, іншомовні родини, мовне середовище.

Оніщенко Діана Сергіївна

Науковий керівник:
Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ АРТИКУЛЯЦІЙНОГО ПРАКСИСУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ІГРОВИМИ ЗАСОБАМИ

Актуальність дослідження. У сучасній логопедії проблема формування артикуляційного праксису у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами набуває особливої актуальності. Артикуляційний праксис визначається як здатність до координованих і послідовних рухів органів артикуляційного апарату, забезпечення їх утримання та переключення, необхідних для правильної звуковимови. Порушення цього процесу можуть призводити до значних труднощів у мовленнєвому розвитку дитини, які можуть впливати на чіткість вимови звуків, порушення складової структури слова, що може призводити до нерозуміння дітей серед оточуючих та впливати на комунікативні здібності та загальний психоемоційний стан.

Корекційна логопедична робота для дітей з мовленнєвими порушеннями вимагає пошуку ефективних методів корекції, особливо для розвитку артикуляційного праксису. Використання ігрових засобів у цьому процесі є перспективним напрямом, оскільки гра є провідним видом діяльності дошкільників і сприяє природному та ненав'язливому засвоєнню необхідних навичок. Ігрова діяльність стимулює мотивацію дітей, підвищує їхню активність та забезпечує емоційний комфорт під час навчання.

Проблемою формування артикуляційного праксису у дітей дошкільного віку займалися українські та закордонні науковці. Серед українських науковців варто

виділити напрацювання Н. Кібальної, О. Ласточкіної, Н. Маліновської, М. Пентилюк, Т. Поліщук, Ю. Рібцун, Н. Середи, Л. Стахової, К. Тичини та інших, які досліджували актуальні питання формування артикуляційного праксису у дошкільників з комбінованими порушеннями, вплив дидактичних ігор на розвиток мовлення у дітей дошкільного віку. Серед закордонних дослідників варто відзначити праці J. Passy, E. Pentland, M. Kovács, які досліджували питання щодо застосування ігрових технологій для проведення корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку та використання ігрових методів як ефективного інструменту у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Незважаючи на значну кількість наукових праць у галузі логопедії, питання використання ігрових методів для формування артикуляційного праксису ще недостатньо розкрито. Важливо систематизувати існуючі підходи та розробити ефективні методики, які можуть бути впроваджені у практику роботи логопедів та вихователів. Таким чином, дослідження формування артикуляційного праксису у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами за допомогою ігрових засобів є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору. Отримані результати можуть бути використані у логопедичній практиці, а також у роботі педагогічних працівників та фахівців, що працюють із дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та практично дослідити ефективність використання ігрових засобів для формування артикуляційного праксису у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести аналіз літературних джерел щодо підходів до формування артикуляційного праксису у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та вивчити сучасні ігрові засоби, що застосовуються у корекційній роботі з ними.
2. Визначити особливості сформованості артикуляційного праксису у дітей з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити методичні рекомендації щодо застосування ігрових засобів для формування артикуляційного праксису у дітей з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні методи:* аналіз і синтез наукових джерел з проблематики формування артикуляційного праксису, мовленнєвих труднощів та ігрових методик корекції, узагальнення та систематизація; *емпіричні методи:* анкетування та тестування застосування спеціальних опитувальників для оцінки мовленнєвого розвитку дітей та рівня їхньої артикуляційної моторики, експертне оцінювання; *методи обробки та аналізу даних:* здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: артикуляційний праксис, діти дошкільного віку, мовленнєві труднощі, ігрові засоби.

Онопрієнко Тетяна Олександрівна

Науковий керівник:
Лопатинська Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СТРАТЕГІЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО ВТРУЧАННЯ З ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. Одна з надважливих позицій сучасної освіти орієнтована на формування мовленнєвих особистостей носіїв мови, які визнають мову як соціокультурну та естетичну цінність і вільно володіють всіма видами мовленнєвої діяльності. Освоєння дітьми сучасного соціокультурного простору неможливе без повноцінного мовленнєвого розвитку і пов'язане з обробкою постійно зростаючого обсягу інформації на основі читання і письма, тому концепція мовленнєвої освіти полягає в послідовній трансформації читання і письма як основних предметів початкової школи, де відбувається формування базових універсальних здібностей (когнітивних, комунікативних, інформаційних), що забезпечує їх послідовне перетворення в засіб спілкування і когнітивного розвитку.

Порушення читання – одна з актуальних проблем сучасної освіти. Зокрема, це порушення найпоширеніше серед дітей молодшого шкільного віку, оскільки з приходом до школи і новоутворенням навчальної діяльності як ведучої, читання стає найважливішою навичкою, що забезпечує високу успішність молодшого школяра, входження в колектив, мотивації до навчання тощо. Ця проблема має великі рамки розвитку, оскільки: збільшується кількість дітей із коморбідними порушеннями, наявний дефіцит кадрового потенціалу в закладах освіти та вимушене тривале дистанційне навчання молодших школярів. Діти старшого дошкільного віку не опановують передумовами для формування читання і письма, тому й механізми читання й письма формуються з труднощами. Наслідком є виникнення дислексії і дисграфії. Ці порушення усного і писемного мовлення являють собою помилки в диференціюванні букв, за наявності здатності розуміти та читати їх.

Дислексія у дітей молодшого шкільного віку може бути результатом порушення будь-якого з компонентів, функціональної системи читання: операцій з переробки слухової, кінестетичної, зорової та зорово-просторової інформації; серійної організації рухів, програмування та контролю діяльності; виборчої активації. Однак первинне порушення будь-якого з цих компонентів закономірно позначається на низці інших функцій, до складу яких цей компонент входить. Отже, дислексія не є ізольованими порушеннями, а

поєднуються з розладами усного мовлення та інших вербальних та невербальних психічних функцій. Причому ці розлади мають своєрідний характер залежно від того, який саме структурний компонент недостатньо сформований (І. Бугайова, О. Гріненко, Н. Голуб, Е. Данілавічютє, В. Ільяна, З. Мартинюк, І. Марченко, І. Олійник, О. Олефір, К. Пержановска, Ю. Рібцун, В. Тарасун, К. Тихонова, Л. Тищенко, Н. Чередніченко, А. Фамула-Юрчак, K. Kriegstein, L. Miles, C. Potter, G. Reid, Ch. Stanway, J. Ziegler, M. Wolf та ін.). Однак, незважаючи на велику кількість теоретичних розробок і емпіричних даних психолого-педагогічних, нейропсихологічних, лінгвістичних та логопедичних досліджень, у ряді мовленнєвих порушень стратегія логопедичного втручання з подолання порушень читання молодших школярів з мовленнєвими труднощами залишається найбільш дискусійним об'єктом.

Мета дослідження: розробити, науково обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність стратегії логопедичного втручання з подолання порушень читання молодших школярів з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити аналіз теоретико-методичних засад формування передумов навички читання, діагностики та корекції порушень читання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Виявити труднощі у читанні дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами та здійснити кількісно-якісний аналіз результатів оцінювання.
3. Розробити, науково обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність стратегії логопедичного втручання з подолання порушень читання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи* – аналіз нейрофізіологічних, нейролінгвістичних, нейропсихологічних, логодидактичних, психолого-педагогічних джерел з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя щодо формування передумов навички читання, діагностики та корекції порушень читання дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; розробка стратегії; формулювання висновків; *емпіричні методи:* констатувальний, формувальний та контрольний експерименти з метою визначення механізму дислексичних помилок у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами й з'ясування ефективності стратегії логопедичного втручання з подолання порушень читання у дітей означеної категорії; *методи обробки та інтерпретації даних*: кількісний і якісний аналіз, систематизація та узагальнення результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: дислексія, механізм дислексичних помилок, стратегія логопедичного втручання, молодші школярі, мовленнєві труднощі.

Орехва Тамара Юріївна

Науковий керівник:
Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти є розвиток навичок мовленнєвого спілкування у здобувачів освіти, у тому числі з особливими освітніми потребами. Державний стандарт початкової освіти акцентує увагу на важливості формування ключових компетентностей дітей молодшого шкільного віку і передбачає розвиток комунікативних умінь з метою їх успішної соціалізації. Своєчасне оволодіння зв'язним мовленням створює підвалини повноцінного розумового та мовленнєвого розвитку учнів, забезпечує формування у них вміння висловлювати власну думку, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, здатність співпрацювати з іншими. У дітей з навчальними труднощами часто виникають порушення, які ускладнюють засвоєння лексико-граматичних структур, побудову зв'язних висловлювань та логічне викладення думок. Ці труднощі створюють значні бар'єри для розвитку їхньої комунікативної компетентності, пізнавальної діяльності та соціальної адаптації.

Проблема розвитку й формування дитячого мовлення була і залишається актуальною для вітчизняних та зарубіжних вчених. Дослідження українських науковців, таких як Н. Бабич, А. Богуш, О. Вашуленко, Н. Гавриш, Л. Журавльової, Ю. Рібцун, В. Тарасун, В. Тищенко та інших підкреслюють важливість своєчасного виявлення та корекції порушень зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами. Предметом досліджень сучасних зарубіжних науковців I. Gilbert, G. Reid, R. D. Davis with E. M. Braun, S. Chinn and R. E. Ashcroft є також питання походження навчальних труднощів, розробки методів діагностики та способів їх подолання. У своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені досліджують проблеми психолого-педагогічних механізмів впливу навчальних труднощів на розвиток зв'язного мовлення, використання інноваційних методик стимулювання мовленнєвої діяльності сучасними інтерактивними технологіями та ігровими підходами, проте їх ефективність для корекції мовлення у дітей із навчальними труднощами вимагає подальшого аналізу.

Наше дослідження є актуальним у зв'язку із постійним зростанням кількості осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі з мовленнєвими труднощами. Особливої уваги потребують учні з навчальними труднощами, оскільки вони часто стикаються з бар'єрами у формуванні мовленнєвих

навичок, що може впливати на їхню успішність та соціальну адаптацію. Виявлення особливостей та ефективних методів корекції мовленнєвих порушень сприятиме створенню оптимальних умов для навчання та розвитку таких дітей. Розуміння особливостей розвитку та формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами, розробка та впровадження сучасних методик для розвитку мовлення у дітей цієї категорії сприятиме створенню передумов для їх подальшого успішного навчання та соціалізації. Дослідження даної теми допоможе розробити практичні рекомендації для вчителів, вчителів-логопедів та батьків щодо покращення зв'язного мовлення у дітей з труднощами навчання, що, у свою чергу, позитивно вплине на їхню академічну успішність і якість життя.

Мета дослідження: теоретично та емпірично вивчити особливості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку, визначити ефективних методів і засобів корекційної роботи, що забезпечують формування навичок зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ порушень зв'язного мовлення дітей з навчальними труднощами.
2. Підібрати відповідні діагностичні інструменти та провести діагностику стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність методики корекційної роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* аналіз, наукових джерел з проблем розвитку зв'язного мовлення; *емпіричні:* констатувальний експеримент, діагностика стану і особливостей сформованості зв'язного мовлення у дітей з навчальними труднощами; *методичні:* розроблення корекційної методики розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами; *методи обробки та аналізу даних* – здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова*:* зв'язне мовлення, навчальні труднощі, молодший шкільний вік, діагностичні методи, корекційно-розвивальна методика, мовленнєва діяльність.

Пальцан Тетяна Анатоліївна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження. Проблема подолання мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку набуває особливої значущості в умовах сучасних обставин, таких як воєнні дії, переселення, економічна нестабільність. Ці фактори впливають на емоційний стан дитини, її психосоціальний розвиток та мовленнєву діяльність.

Так, зокрема, результати дослідження організації логопедичного супроводу дітей в кризових умовах А. Блажко та О. Таран засвідчують, що основними кризовими умовами є: розлучення батьків, вимушена зміна місця проживання через бойові дії в Україні, переживання травматичних подій, пов'язаних із війною, втрата близьких, а також досвід життя в умовах окупації. Поряд з цим, основними труднощами логопедичного супроводу дітей в кризових умовах на думку фахівців є нестабільний емоційний стан дітей та труднощі концентрації уваги. Також, К. Островська та Х. Сайко стверджують, що в умовах війни порушення мовлення у дітей часто супроводжуються тривожністю, емоційними та поведінковими проблемами. Таким чином, з оголошенням воєнного стану в Україні всі діти перебувають в кризових умовах.

Діти з мовленнєвими труднощами дуже чутливі до кризових ситуацій, це може призводити до загострення мовленнєвої тривожності, що може проявлятися у поведінці дитини через страх спілкування, замкнутість, небажання взаємодії з однолітками. У подальшому житті, це може негативно впливати на розвиток мовлення, навчальні успіхи дитини та ускладнювати соціалізацію.

Науковці розглядали низку питань, що торкаються проблеми мовленнєвої тривожності, а саме: зв'язок між тривожністю та заїканням, звертаючи увагу на емоції та соціальний фактор (C. V. Riper); можливих чинників виникнення мовленнєвої тривожності через невпевненість у своїх здібностях на етапі активного пізнання навколишнього світу в межах теорії психосоціального розвитку (E. Erikson); особливості організації логопедичної допомоги дітям із мовленнєвими труднощами в системі охорони здоров'я, освіти та соціального захисту (Н. Бабич, К. Тичина); особливості емоційно-вольової сфери та

особистісного розвитку у дітей з порушеннями мовлення (Н. Базима, О. Мороз, М. Шеремет).

Подолання мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в кризових умовах потребує комплексного підходу: психологічної підтримки дитини та її батьків; логопедичних занять, можливості залучення інших фахівців (невролога, отоларингола, ортодонта, хірурга) задля повного обстеження дитини. Особливо є важливим пошук оптимальних шляхів логопедичного супроводу щодо подолання мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в кризових умовах сьогодення, що і зумовлює актуальність окресленої проблематики.

Мета дослідження: здійснити теоретичний та емпіричний аналіз особливостей мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в кризових умовах, запропонувати програму подолання мовленнєвої тривожності.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Дослідити наукову літературу з питань мовленнєвої тривожності, мовленнєвих труднощів та кризових ситуацій, що впливають на дітей дошкільного віку.
2. Визначити рівень мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в кризових умовах.
3. Дослідити чинники мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в кризових умовах.
4. Розробити та апробувати програму подолання мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в кризових умовах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічної та логопедичної літератури з проблем мовленнєвої тривожності та впливу кризових умов сьогодення на емоційний та мовленнєвий розвиток дітей; *емпіричні:* діагностика рівня мовленнєвої тривожності у дітей при різних ситуаціях (спостереження, діагностичні проби), опитування фахівців та батьків щодо проявів та чинників мовленнєвої тривожності у дітей (анкетування, експертне оцінювання); методичні: розроблення програми подолання мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в кризових умовах; *методи обробки та аналізу даних*: здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: мовленнєва тривожність, кризові умови, діти дошкільного віку, подолання, психологічний стан.

Пінчук Вікторія Юріївна

Науковий керівник:
Тичина Катерина Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ ПРИГОЛОСНИХ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИТЯЧОЮ АПРАКСІЄЮ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ CUED ARTICULATION

Актуальність дослідження. Чітка звуковимова є основою мовленнєвого розвитку дитини та впливає на оволодіння фонетичним складником мовленнєвої компетентності відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Цей складник охоплює правильну вимову звуків, розвиток фонематичних процесів, мовленнєвого дихання та інтонаційної виразності. Окрім цього, згідно з вимогами Башового компоненту дошкільної освіти (2021), а саме освітнього напряму «Мовлення дитини. Основи грамоти», мовленнєва компетентність також включає здатність до звукового аналізу, усвідомлення звукової структури слова та формування передумов для оволодіння читанням і письмом. У старшому дошкільному віці цей процес досягає завершального етапу, що є важливим кроком у підготовці дитини до школи.

Одним із найскладніших аспектів мовленнєвого розвитку є правильна вимова приголосних звуків, оскільки вона вимагає високого рівня моторного планування і координації рухів органів артикуляційного апарату. Діти із дитячою апраксією мовлення демонструють труднощі моторного програмування мовлення (L. D. Shriberg, E. Maas, E. Strand та ін.), що ускладнює відтворення точних артикуляційних позицій. Це призводить до варіативності вимови одного й того ж слова; спотворення, заміни або пропусків приголосних звуків, що ускладнює розвиток фонематичного аналізу та синтезу, засвоєння правил орфоепії та негативно впливає на оволодіння дитиною грамотою.

На сучасному етапі розвитку логопедії особлива увага приділяється пошуку ефективних методів корекції мовленнєвих порушень, які б враховували індивідуальні особливості дітей із дитячою апраксією мовлення. Одним із перспективних підходів є методика Cued Articulation (візуально-артикуляційна підтримка), яка спрямована на інтеграцію слухових, візуальних та кінетичних каналів сприйняття. S. Pascal створила систему жестів, які допомагають дітям зрозуміти та відтворювати звуки мовлення, особливо тим, хто має мовленнєві порушення, такі як дизартрія, дитяча апраксія мовлення чи порушення фонологічної обізнаності. Використання цього методу дозволяє забезпечити дітям із дитячою апраксією мовлення більш чітке усвідомлення артикуляційних рухів, стимулюючи таким чином розвиток їхнього мовленнєвого планування.

Дослідження S. McLeod та E. Strand підтверджують ефективність використання Cued Articulation у розвитку фонологічної обізнаності та мовленнєвої моторики у дітей із мовленнєвими труднощами. Sh. McLeod наголошує, що ця методика не лише покращує звуковимову, а й сприяє загальному вдосконаленню мовних навичок завдяки поєднанню сенсорних, візуальних і моторних підказок. E. Strand підкреслює, що мультисенсорний підхід, який використовує тактильні, зорові й слухові сигнали, значно підвищує ефективність логопедичної роботи, роблячи Cued Articulation перспективним інструментом для корекції мовленнєвих порушень, зокрема у дітей із дитячою апраксією мовлення.

Отже, дослідження формування вимови приголосних звуків у дітей старшого дошкільного віку із дитячою апраксією мовлення засобами Cued Articulation відповідає сучасним потребам логопедичної практики, сприяє покращенню якості корекційної роботи та розширює науково-методичну базу для роботи з дітьми із мовленнєвими порушеннями.

Мета дослідження: теоретично й емпірично дослідити стан сформованості вимови приголосних звуків у дітей старшого дошкільного віку із дитячою апраксією мовлення та розробити методичні рекомендації щодо їх формування засобами Cued Articulation.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо проблеми дослідження.
2. Дібрати діагностичний інструментарій та визначити стан сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку із дитячою апраксією мовлення.
3. Розробити методичні рекомендації щодо формування приголосних звуків у дітей старшого дошкільного віку із дитячою апраксією мовлення засобами Cued Articulation**.**

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні методи:* аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури з метою вивчення проблеми щодо формування приголосних звуків у дітей старшого дошкільного віку із дитячою апраксією мовлення засобами Cued Articulation; *емпіричні методи:* діагностика дітей старшого дошкільного віку з дитячою апраксією мовлення з метою визначення стану сформованості їхньої звуковимови; розробці методичних рекомендацій щодо формування приголосних звуків у дітей старшого дошкільного віку із дитячою апраксією мовлення засобами Cued Articulation; *методи обробки та інтерпретації даних*: кількісний і якісний аналіз, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова**:** Cued Articulation, дитяча апраксія мовлення, логопед, вимова приголосних звуків, діти старшого дошкільного віку.

Самойленко Антоніна Валентинівна

Науковий керівник:
Лопатинська Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ФРАЗОВОГО КОНСТРУКТОРА

Актуальність дослідження. Розвиток монологічного мовлення є однією з ключових умов успішного переходу дитини від дошкільного до шкільного навчання. Однак діти старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами стикаються з низкою проблем, які впливають на їхню здатність будувати послідовні, логічно структуровані висловлювання.

Використання засобів фразового конструктора як інноваційного інструмента сприяє розвитку мовленнєвої діяльності завдяки інтерактивним ігровим механізмам. Це дозволяє покращити когнітивні, лінгвістичні та комунікативні навички дітей.

Сутність монологічного мовлення була представлена в науково-лінгвістичних дослідженнях, як посередництво освіти (G. Wells); розглянуто її складність під час сприйняття на слух (J. FoxTree; S. Papageorgiou, R. Stevens & S. Goodwin); виділено форми монологів (N. Enyedy & C. Hoadley) та характерологічний зміст (G. Buck; M. Coulthard & M. Montgomery). Монологічне мовлення у дітей з типовим розвитком висвітлено у дослідженнях, які розкривають: загальний мовленнєвий розвиток (А. Богуш, Н. Гавриш та ін.); сформовану мовленнєву компетенцію (Л. Калмикова, Н. Харченко, Н. Kyuchukov та ін.); мовленнєву діяльність (Л. Калмикова та ін.). Проаналізовано наслідки мовленнєвого недорозвинення на готовність дітей до навчання в закладах загальної середньої освіти (О. Бєлова та ін.); розглянуто вплив мовленнєвих труднощів на когнітивний та соціальний розвиток дитини (H. Sharp & K. Hillenbrand; U. Willinger, E. Brunner, G. Diendorfer-Radner, J. Sams, U. Sirsch & B. Eisenwort та ін.). Саме ці роботи змогли розкрити сутність монологічного мовлення, його становлення і розвиток у дітей дошкільного віку.

Метою дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити ефективність формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобом фразового конструктора.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Аналіз теоретичних основ формування монологічного мовлення.
2. Визначити стан сформованості монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити і впровадити систему роботи з формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами фразового конструктора та встановити її ефективність.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз нейрофізіологічних, психолінгвістичних, нейропсихологічних, логопедичних, психолого-педагогічних джерел з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя з формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, формулювання висновків*; емпіричні методи:* констатувальний, формувальний та контрольний експерименти з метою визначення стану сформованості монологічного мовлення та з'ясування ефективності використання фразового конструктора як засобу його формування у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *методи обробки та інтерпретації даних*: кількісний і якісний аналіз, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання загальних висновків.

Ключові слова: монологічне мовлення, старший дошкільний вік, мовленнєві труднощі, фразовий конструктор, розвиток мовлення, логопедична робота.

Самоткан Вікторія Олександрівна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження: Актуальність даної теми зумовлена значним поширенням мовленнєвих порушень серед дітей дошкільного віку, що впливає на їх соціалізацію, навчальну діяльність та загальний когнітивний розвиток. Одним із ключових аспектів ефективної логопедичної допомоги є мотивація дітей до занять, яка впливає на їхню активність, посидючість та зацікавленість у процесі корекції мовлення. Успішна корекційна робота вимагає високого рівня мотивації у дитини, оскільки саме зацікавленість та позитивне ставлення до освітнього процесу визначають ефективність логопедичних занять.

В логопедичній практиці проблеми мотивації дітей старшого дошкільного віку торкаються переважно в межах готовності до шкільного навчання. Так,

С. Костіна та О. Стахова зазначають що діти цього віку з різними мовленнєвими труднощами виявляють переважно низький та середній рівень сформованості мотивації до навчання.

Безпосереднє дослідження мотивації до подолання мовленнєвих порушень як провідного чинника корекції мовлення здійснено М. Міщенко. Результати цього дослідження засвідчують, що процес формування мотивації до подолання порушення мовлення залежить від сформованості довільної уваги, рівня домагань, усвідомлення потреби та прагнення до самовдосконалення. Поряд з цим дослідниця зазначила, що діти старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення мають низький рівень сформованості довільності та рівня домагань, що зумовлює недостатній рівень мотивації.

Зарубіжні дослідники, зокрема J. Cooper та C. Montgomery, вивчали вплив мотивації на ефективність логопедичної терапії та роль індивідуального підходу у корекційній роботі. Також варто згадати праці M. Schenkel та Susan E. Eaton, які досліджували використання інтерактивних методів у логопедичній практиці.

Таким чином, формування мотиваційної готовності до логопедичних є комплексним процесом, що включає використання сучасних педагогічних та психологічних методів впливу на дитину. Зокрема, важливу роль відіграють емоційний комфорт, ігрові методи навчання, індивідуалізація підходів до кожної дитини, а також активна співпраця з батьками. У зв’язку з цим дослідження мотиваційних чинників та розробка ефективних методик залучення дітей до логопедичних занять є важливим завданням сучасної логопедії та дошкільної педагогіки.

Враховуючи недостатність досліджень з окресленої проблематики, вбачаємо за необхідне дослідити психолого-педагогічні чинники, що впливають на формування мотиваційної готовності до логопедичних занять у дітей з мовленнєвими труднощами, а також здійснити пошук методів та прийомів, що сприяють підвищенню інтересу дітей до логопедичних занять. Зокрема, вбачаємо за доцільне розглянути ігрові методи, використання мультимедійних технологій, емоційно-забарвлене навчання та індивідуально орієнтований підхід.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами до логопедичних занять, розробити й апробувати програму формування мотиваційної готовності.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати науково-методичну літературу щодо проблеми формування мотивації у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Визначити стан сформованості мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами до логопедичних занять.

3. Розробити програму формування мотиваційної готовності та перевірити її ефективність.
4. Надати практичні рекомендації для логопедів, вихователів та батьків щодо підвищення мотивації до занять.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* аналіз науково-методичної літератури з проблеми мотиваційної готовності та логопедичної роботи; *емпіричні:* діагностика мотиваційної готовності у дітей старшого дошкільного віку (спостереження, експертне оцінювання, анкетування фахівців); розроблення програми, що містить ігрові технології, вправи та методи співпраці з батьками; організація та реалізація формувального експерименту з подальшою обробкою результатів; *методи математичної статистики* з метою кількісно-якісної обробки даних та використання статистичних методів для оцінки ефективності розробленої програми.

Ключові слова: мотивація, мотиваційна готовність, пізнавальна активність, логопедичні заняття, діти старшого дошкільного віку, мовленнєві труднощі, ігрові технології, співпраця з батьками.

Синюшко Марія Леонідівна

Науковий керівник:
Хомик Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук

СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ТРУДНОЩІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ КАНІСТЕРАПІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. Питання мовленнєвих труднощів та їх подолання у дітей з особливими освітніми потребами набуває дедалі більшої значущості через зростання кількості випадків, пов’язаних із психологічними та соціальними факторами, зокрема й впливом війни. Відповідно, є потреба у більш ґрунтовному його вивченні з урахуванням тих кризових станів, в якому перебуває українське суспільство.

Каністерапія, як інноваційний метод корекційно-розвиткового впливу, активно застосовується у спеціальній сфері США, Канади, Ізраїлю, Польщі, Словаччини, Чехії, Японії, Австралії, Норвегії, скандинавських країн та ін. А в деяких країнах здійснюється підготовка здобувачів освіти за фахом каністерапевта. В Україні ж цей метод поки що досліджений недостатньо, хоча вже зроблено перші кроки щодо впровадження даного методу як фаху в систему академічної освіти (зокрема в Сумському національному аграрному університеті).

За Л. Клевакою, каністерапія – це метод, у процесі застосування якого здійснюється позитивний фізіореабілітаційний та психосоціальний вплив на людину за допомогою її взаємодії із спеціально навченими собаками. Водночас, О. Кравченко наголошує, що використання даного методу з дітьми з особливими освітніми потребами дозволяють отримати психофізіологічну допомогу під час взаємодії з тваринами, що дозволяє нормалізувати роботу нервової системи, знижує артеріальний тиск, рівень фізіологічного і психологічного стресу, конфліктність, відчуття неповноцінності, ворожість, тривожність, сприяє гармонізації міжособистісних відносин, тощо. Окрім того, її застосування з означеною категорією дітей сприяє нормалізації загального стану: заспокоює і розслабляє, зменшує відчуття самотності та ін. Допомога тварин є особливо ефективною, коли дитина відчуває нестачу в соціальній підтримці та труднощі в процесі соціалізації, мовленнєвого розвитку.

Дослідження D. L. Adams (США), A. Ávila-Álvarez (Іспанія), K. E. Kovács (Угорщина) та ін. спрямовані на вивчення особливостей впливу терапії з допомогою тварин на осіб, що перенесли черепно-мозкові травми та засвідчують її ефективність. Однак всі вони здебільшого стосуються фізичної реабілітації. Разом з тим, низку дослідів (K. Machová, P. Kejdanová, N. R. Gee, S. L. Harris, K. L. Johnson, V. Shitik, A. S. Rusu та ін.) було спрямовано на вивчення особливостей використання каністерапії з метою подолання мовленнєвих порушень. Так, K. Machová, P. Kejdanová та ін. (Чеська республіка), в ході лонгітюдного експерименту щодо особливостей залучення тварин до логопедичних занять підтвердили позитивний вплив щотижневих занять на покращення роботи м’язів обличчя та загальної моторики у дітей дошкільного віку із мовленнєвими труднощами. Спостереження N. R. Gee, S. L. Harris, K. L. Johnson (США) засвідчують позитивний вплив собак-терапевтів на мотивацію, швидкість і точність навичок загальної моторики у дітей дошкільного віку. Водночас, досліди C. D. Jorgenson, C. J. Clay, S. Kahng (США), висвітлюють збільшення кількості соціальних взаємодій та вербальних тверджень дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра. V. Shitik, A. S. Rusu (Румунія), впроваджуючи AAT (animal-assisted therapy) з собаками-терапевтами, підтвердили значний прогрес у розвитку мовлення, а саме вербальної та невербальної форми спілкування, у дітей з особливими освітніми потребами.

У спеціальній освіті України каністерапія застосвується в поодиноких випадки. Так, С. Єгорченкова, Ю. Павленко висвітлюють роль собак-терапевтів у психологічній підтримці людей під час війни в Україні; А. Дуда досліджує особливості залучення каністерапевтів до роботи з дітьми з розладами аутичного спектра. Досліди Т. Алієвої, І. Вашкіте зосереджені на розкритті ролі каністерапії в системі екотерапії дітей з особливими освітніми потребами. Однак, ґрунтовного вивчення специфіки використання каністерапії в корекційно-розвитковій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами,

зокрема і стратегій подолання мовленнєвих труднощів у дітей дошкільного віку, є вкрай обмеженою. Відповідно, обрана тема дослідження є новою, актуальною та перспективною, особливо в контексті інтеграції українського досвіду з міжнародними напрацюваннями.

Мета дослідження: дослідити та проаналізувати особливості подолання мовленнєвих труднощів у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами засобами каністерапії в українській та міжнародній спеціальній освіті й окреслити шляхи впровадження набутого досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-методичної літератури з питань каністерапії та її застосування для подолання мовленнєвих труднощів у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в українській та міжнародній спеціальній освіті.
2. Визначити особливості використання каністерапії задля подолання мовленнєвих труднощів у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в Україні та за кордоном.
3. Провести анкетування фахівців щодо готовності використовувати каністерапію як засіб подолання мовленнєвих труднощів у дітей.
4. Розробити проєкт програми щодо організації логопедичної роботи з подолання мовленнєвих труднощів у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами у співпраці з каністерапевтами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи* – пошук та аналіз міжнародних і вітчизняних підходів щодо використання каністерапії у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема її впливу на розвиток мовленнєвих навичок з метою визначення ефективних стратегій подолання мовленнєвих труднощів; компаративне вивчення українського та міжнародного досвіду організації логопедичної роботи щодо подолання мовленнєвих труднощів у означеної категорії дітей; *емпіричні методи* – проведення анкетування спеціалістів (логопедів, каністерапевтів), які працюють в Україні з дітьми з особливими освітніми потребами, для оцінки їх досвіду використання каністерапії та рекомендацій щодо впровадження інноваційних підходів у освітній та корекційно-розвитковий процеси; розроблення проєкту програми щодо організації логопедичної роботи з подолання мовленнєвих труднощів у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами у співпраці з каністерапевтами в українських закладах освіти; *методи обробки та аналізу даних* – узагальнення та інтерпретація отриманих результатів інтерв'ювання за допомогою кількісно-якісної обробки; формулювання загальних висновків.

Ключові слова: діти дошкільного віку, мовленнєві труднощі, особливі освітні потреби, методи подолання, каністерапія, каністерапевти, український досвід, міжнародний досвід.

Соболєва Анастасія Анатоліївна

Науковий керівник:
Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

***Актуальність дослідження*.** Пріоритетними завданнями сучасної системи освіти є навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення можливостей для їхнього особистісного інтелектуального і професійного розвитку. Розвиток дрібної моторики є фундаментальною основою розвитку дітей з мовленнєвими труднощами та одним з важливих напрямків корекційно-педагогічної роботи з ними, що сприяє підготовці дітей до навчання у закладі загальної середньої освіти. Взаємозв'язок моторики та мовлення підтверджується численними нейропсихологічними та педагогічними дослідженнями, які доводять, що стимуляція дрібної моторики сприяє активації мовленнєвих центрів мозку та позитивно впливає на розвиток фонетико-фонематичних і лексико-граматичних навичок.

Різні аспекти розвитку дрібної моторики в осіб з особливими освітніми потребами у спеціальній психології та корекційній педагогіці розглядалися у працях І. Брушневської, В. Гончаренко, А. Колупаєвої, В. Липи, О. Лисенко, О. Мельник, О. Петренко, Ю. Рібцун, В. Синьова, В. Тищенка, О. Хохліної. Вітчизняні дослідники зазначають, що активний розвиток дрібної моторики рук сприяє покращенню мовленнєвої діяльності у дітей із порушеннями мовлення різного генезу, у той час як недостатній розвиток моторних навичок може призводити до уповільненого формування мовлення та впливати на когнітивні функції дитини. Розвиток дрібної моторики у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є важливою темою досліджень і закордонних науковців, таких як: A. Ayers, S. Carthy, A. Diamond, A. Gesell, J. Piaget, M. Levitin, J. Williams, R. Zelazo, та інш. Зазначені дослідники зробили значний внесок у розуміння того, як розвиток дрібної моторики впливає на мовленнєві здібності дітей дошкільного віку, наскільки важливі своєчасна діагностика та корекція порушень дрібної моторики у дітей дошкільного віку, оскільки це може мати значний вплив на їхній мовленнєвий та загальний розвиток.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що з кожним роком кількість дітей з різноманітними порушеннями мовлення зростає, відповідно, зростає і потреба у комплексному підході до їх розвитку, який би враховував всі аспекти, зокрема й розвиток дрібної моторики. Недостатня розвиненість дрібної моторики може негативно вплинути не тільки на мовлення та

результати навчання дитини, а й на її когнітивні можливості, соціальну адаптацію та емоційний розвиток. Дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку мовлення та дрібної моторики, і саме в цей період корекційна робота є найбільш ефективною і дозволяє досягти значних результатів. Сучасна спеціальна педагогіка та логопедія потребують розроблення науково обґрунтованих методик, що поєднують вправи для розвитку дрібної моторики з мовленнєвою стимуляцією. Водночас недостатня кількість експериментальних досліджень щодо ефективності таких комплексних підходів зумовлює необхідність подальшого вивчення цієї проблеми.

Отже, дослідження спрямоване на теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності комплексу вправ та ігрових завдань для розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, що є актуальним завданням сучасної логопедичної науки та практики.

***Мета дослідження**:* теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність комплексу вправ та ігрових завдань для розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо розвитку дрібної моторики у дітей з мовленнєвими труднощами дошкільного віку.
2. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій та провести діагностику стану розвитку дрібної моторики дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити та апробувати комплекс вправ та ігрових завдань для розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* вивчення та аналіз наукової літератури, синтез теоретичних підходів, порівняння різних концепцій розвитку мовлення та моторики; наукова інтерпретація, узагальнення, синтез для розроблення дизайну емпіричного дослідження; *емпіричні:* констатувальний та формувальний експеримент, діагностика стану розвитку дрібної моторики дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (діагностичні проби); *методи обробки та аналізу даних* – здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

***Ключові слова**:* дрібна моторика, мовленнєві труднощі, діти дошкільного віку, корекційні методики, спеціальна освіта.

Соколенко Юлія Олегівна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ШУМОВИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Актуальність дослідження. Процес формування особистості відбувається за рахунок взаємодії з іншими людьми. Дуже важливу роль відіграє мовлення. Мовлення – це складний, багаторівневий процес, надзвичайно важливий чинник формування особистості, один з головних видів діяльності людини, спрямований на пізнання і оцінку самого себе за посередництва інших людей. У дитини з мовленнєвими труднощами ускладнюється формування навичок комунікації, що погіршує їхню інтеграцію в суспільство.

У зв'язку з цим вивчення порушень мовлення у дітей молодшого дошкільного віку постає одним із пріоритетних завдань спеціальної педагогіки. Науковцями доведено, що дуже важливо звернути увагу на формування мовлення у дітей, починаючи з молодшого дошкільного віку. Проблеми розвитку мовлення вивчались багатьма науковцями: зокрема, проблеми нейрофізіології розглядали N. Gage, C. Lieber, D. Norman, D. Rock та ін.; аспекти нейролінгвістики вивчали Н. Бабич, Л. Засєкіна, Н. Лопатинська, Г. Тригуб та ін.; до нейропсихологічних аспектів розвитку мовлення зверталися Л. Кашуба, Ю. Коломієць, М. Мельничук, В. Стрілець, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.; засади нейрологопедії розкривали М. Бодарєва, О. Боряк, Т. Дехтяренко, Н. Лопатинська, В. Мазуренко, Н. Павлова, К. Спаліляк та ін.).

Особливої уваги заслуговує системне дослідження особливостей засвоєння складоритму дітьми з порушенням мовлення (Н. Бабич, К. Луцько, О. Таран, К.Тичина).

Одним із методів опосередкованого впливу на стан розвитку мовлення дітей з порушеннями мовлення є логоритміка. Актуальність окресленого формувального впливу доведено логопедичною практикою. Так, зокрема, Т. Матвієнко та Л. Стахова зазначають, що логоритміка, де поєднано музика, слово та рух, позитивно впливає на розвиток слуху, уваги, пам'яті, емоційно-вольової сфери і має на меті коригувати рухи, мовлення та поведінку дітей.

Додатковим засобом логопедичної ритміки може бути використання шумових музичних інструментів дітьми, що позитивно впливає на розвиток ритму, слуху, дрібної моторики рук. Однак, слід зазначити, що на сьогодні

вплив шумових музичних інструментів на розвиток мовлення, дітей саме молодшого дошкільного віку з порушеннями мовлення недостатньо досліджений, що вимагає більш детального теоретичного й емпіричного дослідження даної проблеми. Навчання дітей молодшого дошкільного віку застосовувати шумові інструменти в організованій музичній діяльності може розширити арсенал засобів фахівця, який прагне сприяти розвитку мовлення у дітей з мовленнєвими труднощами.

***Мета дослідження**:* теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність застосування комплексу занять з використанням шумових музичних інструментів задля розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Визначити стан сформованості темпо-ритмічної складової мовлення у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити комплекс занять з розвитку мовлення засобами шумових музичних інструментів для дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та перевірити його ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз наукових психологічних та педагогічних праць з питань розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *емпіричні методи:* констатувальний експеримент, визначення стану сформованості темпо-ритмічної складової мовлення у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (діагностичні проби); формувальний експеримент – розробка комплексу занять з розвитку мовлення засобами шумових музичних інструментів для дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *математично-статистичні методи* – кількісна та якісна обробка даних, визначення статистичної значущості результатів дослідження, узагальнення та формулювання висновків.

Ключові слова: розвиток мовлення, діти молодшого дошкільного віку, мовленнєві труднощі, логоритміка, шумові музичні інструменти.

Стрибак Олена Володимирівна

Науковий керівник:
Федоренко Оксана Филимонівна,
кандидат педагогічних наук

АНІМАЛОТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. Для сучасного етапу розвитку логопедичної науки важливим є пошук нових шляхів логопедичної корекції, розробки нових та вдосконалення існуючих методик роботи з мовленнєвими порушеннями у дітей та дорослих. Мовлення є однією з найважливіших функцій, що впливає на пізнавальну діяльність людини, емоційно-особистісну та емоційно-вольову сфери, а також є необхідною ланкою для успішної соціалізації в суспільстві.

Одним із інноваційних напрямків логокорекції є анімалотерапія, яка, не зважаючи на своє давнє коріння, вважається новим перспективним напрямком сучасної логопедії, активно розвивається та використовується поруч з традиційними методиками.

Про позитивний вплив взаємодії людини з тваринами на процес лікування вперше згадує Гіппократ (5 ст. до н.е.), якому імпонувала іпотерапія; грецькі та єгипетські лікарі (XIII ст.) надавали перевагу спілкуванню з собаками (каністерапія) та котами (фелінотерапія); у Стародавній Індії – співу птахів. Однак, сформована концепція анімалотерапії в терапевтичних практиках була лише в XX ст. психологом Б. Левінсоном, який ввів поняття пет-терапії, та етологом К. Лоренцем.

Сьогодні у світі анімалотерапією займаються асоціації у США – Pet therapy international, Канаді – Animal Assisted Therapy in Counselling, AAT in C, в країнах Європи – European Society for animal assisted therapy, ESAAT, Delta Society, зокрема у Франції, Литві, Словаччині.

Питанням каністерапії цікавилися Д. Філліс, Б. Гржимен, терапією за допомогою домашніх тварин – Б. Бергет, П. Маллон, С. Росс та Л. Росс; іпотерапію досліджували Л. Лаллері, Б. Маккінон, С. Стербері та ін.

У українській науці питання анімалотерапії досліджували Т. Алієва, І. Вашкіте, М. Грицина, Б. Гутий, Г. Лабінська, А. Лабінський; зокрема каністерапію – О. Кунір, А. Кожина, О. Черкасова; дельфінотерапію І. Лукіна, О. Романчук, Н. Василевська, М. Сорокін, О. Подгорна; каністерапію, фелінотерапію – А. Гошовська, М. Селієнко та інші.

Вчені описали ключові характеристики анімалотерапії, принципи підбору тварин для терапії, методику та специфіку використання різних тварин та

наслідки взаємодії людина-тварина. На сьогодні вже доведена терапевтична ефективність анімалотерапії для корекції фізичного та психоневрологічного станів, що можуть впливати на мовленнєву діяльність, її розвиток та нормалізацію, на фонематичний слух.

Фактично, анімалотерапія є мультидисциплінарним підходом, який охоплює різні науки. Така взаємодія стимулює розвиток нових методик та стратегій для покращення логопедичної практики. Науковці отримують нові дані, які можна інтегрувати в різні наукові галузі. Формуються нові стандарти і практики у логопедичній діяльності. В цілому, дослідження використання анімалотерапії в логопедії є важливим кроком для покращення якості корекційних програм, адаптації їх під індивідуальні потреби дітей та дорослих і створення сприятливих умов для розвитку мовлення та комунікативних навичок.

Означене вище актуалізує проблему дослідження анімалотерапії як інноваційної технології в логопедичній практиці.

Мета дослідження: визначити особливості застосування анімалотерапії в логопедії зарубіжними та українськими фахівцями; виявити спільні та відмінні тенденції розвитку зазначеного напрямку; окреслити шляхи впровадження міжнародного анімалотерапевтичного досвіду в українську логопедичну практику; обґрунтувати необхідність активного використання різних методів анімалотерапії при логопедичній корекції.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати зарубіжні та українські наукові джерела, окреслити основні напрямки та методи роботи сучасних анімалотерапевтів.
2. Систематизувати та порівняти застосування існуючих методів анімалотерапії в логопедичній практиці.
3. Розробити методичні рекомендації щодо використання анімалотерапевтичних методів у українській логопедії.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення та компаративний аналіз українських та міжнародних наукових джерел; визначення спільних та відмінних рис у застосуванні анімалотерапевтичних методик з метою визначення можливості залучення зарубіжного досвіду до української практики; узагальнення результатів компаративного аналізу анімалотерапевтичних технологій з метою розроблення методичних рекомендацій для українських фахівців сучасної логопедії.

Ключові слова: анімалотерапія, інноваційна технологія, логопедична практика.

Тимченко Ірина Іванівна

Науковий керівник:
Павлюк Роман Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність дослідження. Соціальне, політичне, економічне та культурне середовище, що швидко змінюється, ставить перед освітою серйозні виклики, пов'язані з оновленням навчальних програм, змісту навчально-методичних матеріалів, підручників, модернізацією навчального процесу та його переорганізацією відповідно до нових освітніх стандартів. Особливо гостро це стосується вивчення іноземних мов. У Концепції вивчення іноземних мов зазначено, що школа має створити цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, а також сформувати досвід особистої відповідальності учнів.

У контексті реалізації Концепції Нової української школи (НУШ) одним із важливих завдань є розвиток комунікативних умінь учнів, зокрема в оволодінні іноземними мовами, починаючи з початкової школи. Особливого значення це завдання набуває у разі навчання учнів із мовленнєвими труднощами. Формування комунікативної компетентності у таких учнів потребує застосування інноваційних методів і засобів, адаптованих до їхніх освітніх потреб. Інноваційні технології, що застосовуються на уроках англійської мови, сприяють подоланню мовленнєвих бар'єрів та забезпечують інтеграцію учнів із мовленнєвими труднощами в освітнє середовище.

У Концепції НУШ простежується важливість забезпечення підтримки навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами, оскільки це створює ще більші можливості для залучення всіх дітей до загальноосвітнього простору та розкриття їхнього потенціалу, однак для цього потрібні педагоги зі сформованими компетентностями у сфері інклюзивного навчання.

Дослідження останніх років свідчать, що педагоги закладів загальної середньої освіти не достатнім чином розуміються на тому, як ефективно підтримати своїх учнів під час освітнього процесу та дозволити їм реалізувати свій потенціал за умови наявності різних освітніх труднощів. Особливо гостро це питання постає у процесі навчання учнів із мовленнєвими труднощами на уроках англійської мови, зокрема формування у них загальної мовленнєвої компетентності.

Питання формування комунікативної компетентності учнів початкової школи досить ґрунтовно досліджено у працях методистів-класиків – С. Ніколаєвої, О. Пометун, Л. Пироженко, Т. Шкваріної, В Редько. Сучасні аспекти лінгводидактики та формування комунікативної компетентності на уроках англійської мови зокрема із застосуванням інноваційних засобів навчання розглянено в працях Р. Павлюка, Т. Бичківської, Т. Головатенко, Ю. Руднік. Питання формування комунікативної компетентності на основі інноваційних засобів навчання відповідно до концепції НУШ представлено у дослідженнях М. Мазурок, О. Саприкіної.

Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи з мовленнєвими труднощами на уроках англійської мови представлено у роботах Ю. Рібцун, яка розглядає процес вивчення іноземної мови як засіб поглиблення вивчення рідної (української) мови.

***Мета дослідження*:** визначити особливості застосування інноваційних технологій у процесі формування комунікативної компетентності учнів початкової школи з мовленнєвими труднощами на уроках іноземної мови.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. Визначити психолого-педагогічні особливості та особливості формування комунікативної компетентності на уроках іноземної мови.
2. Проаналізувати сучасні та інноваційні засоби формування комунікативної компетентності на уроках іноземної мови.
3. Охарактеризувати особливості мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку.
4. Проаналізувати зміст, форми, засоби та інноваційні технології формування комунікативної компетентності учнів початкової школи з мовленнєвими труднощами на уроках іноземної мови.
5. Дослідити ефективність інноваційних технологій формування комунікативної компетентності учнів початкової школи з мовленнєвими труднощами на уроках іноземної мови.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: визначення психолого-педагогічних особливостей та особливостей формування комунікативної компетентності на уроках іноземної мови; аналіз сучасних та інноваційних засобів формування комунікативної компетентності на уроках іноземної мови; характеристику особливостей мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку; аналіз змісту, форм, засобів та інноваційних технологій формування комунікативної компетентності учнів початкової школи з мовленнєвими труднощами на уроках іноземної мови; дослідження ефективності інноваційних технологій формування комунікативної компетентності учнів початкової школи з мовленнєвими труднощами на уроках іноземної мови.

Ключові слова: інноваційні засоби, комунікативна компетентність, мовленнєві труднощі, початкова школа, уроки англійської мови.

Чепак Марія Вікторівна

Науковий керівник:
Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ НЕЙРОІГР

Актуальність дослідження. В Україні, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, в освітньому напрямі «Мовлення дитини» діти дошкільного віку повинні оволодіти мовленнєвою та комунікативною компетентністю. Розвиток зв'язного мовлення є одним з основних завдань навчання дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме в цей період формуються базові навички спілкування та мовленнєвої діяльності. Зв'язне мовлення є необхідною умовою успішної соціалізації дитини, її повноцінного розвитку та подальшого навчання в закладі освіти. Для успішного впровадження інклюзивної педагогіки необхідно враховувати особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. У дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами часто спостерігаються проблеми з розвитком зв'язного мовлення, що може призводити до труднощів у спілкуванні, соціальної адаптації та емоційного неблагополуччя. Тому своєчасна та ефективна корекція мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку є актуальною проблемою сучасної педагогіки та психології.

Дослідження мовлення, одного з найважливіших психічних процесів, який пов'язаний з нервовою системою людини, об'єднало зусилля багатьох закордонних та українських науковців. У своїх працях нейрофізіологи (N. Gage, C. Lieber, D. Norman, D. Rock), нейролінгвісти (Н. Бабич, Л. Засєкіна, Н. Лопатинська, Г. Тригуб), нейропсихологи (Л. Кашуба, Ю. Коломієць, М. Мельничук, В. Стрілець, В. Тарасун, М. Шеремет) та нейрологопеди (М. Бодарєва, О. Боряк, Т. Дехтяренко, В. Мазуренко, Н. Павлова) розкривають різні аспекти цього складного явища. Сучасні дослідження спрямовані на визначення основних суперечностей під час формування зв'язного мовлення і можливі шляхи їх вирішення. Науковці О. Бєлова, Л. Варзацька, В. Синьов, І. Сухіна, В. Тищенко, О. Чеботарьова, Г. Шелегова, М. Шеремет, Л. Щерба описують мовленнєву сторону як особливий вид діяльності, пов'язаний з психофізичним розвитком дитини, й доводять, що старший дошкільний вік характеризується інтенсивністю розвитку мовленнєвої активності,

висловлювання дітей у цей період вирізняються інформативністю, стають поширеними, в них більш чітко прослідковується логіка викладу змісту.

Останнім часом все більшої популярності набувають нейроігри, які є потужним інструментом у роботі з дітьми дошкільного віку. Вони дозволяють вихователям інтегрувати у освітній процес інноваційні методики, що забезпечують всебічний розвиток мовленнєвих та когнітивних навичок. Вони не лише стимулюють активність мовленнєвих центрів мозку, а й комплексно розвивають когнітивні здібності дітей, такі як пам'ять, увага, слухове і зорове сприйняття, що створює сприятливі умови для мовленнєвого розвитку. Одним із важливих аспектів є те, що нейроігри створюють позитивний емоційний фон у навчанні, що сприяє залученню дітей і підтримці їх інтересу. Використовуючи нейроігри, вихователь може легко адаптувати вправи під конкретні потреби кожної дитини, забезпечуючи їй комфортне середовище для розвитку мовлення. Отже, актуальним виступає питання осучаснення підходів до розвитку зв'язного мовлення в дітей із різними мовленнєвими труднощами, а саме використання нейроігр на різних етапах логопедичного супроводу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами нейроігр.

Відповідно до мети визначено такі ***завдання****:*

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ порушень зв'язного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами.
2. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій та провести діагностику стану сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку мовленнєвими труднощами.
3. Розробити і впровадити модель роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами нейроігр та встановити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* теоретичний аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ порушень зв'язного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами; *емпіричні:* констатувальний експеримент, діагностика стану сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку мовленнєвими труднощами (діагностичні вправи); *методичні:* розроблення моделі роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами нейроігр та встановити її ефективність; *методи обробки та аналізу даних*: здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: зв'язне мовлення, мовленнєві труднощі, розвиток мовлення, нейроігри, когнітивний розвиток.

Шерепенко Юлія Володимирівна

Науковий керівник:
Хомик Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. У сучасному світі розвиток когнітивних здібностей є основою для успішної інтеграції дитини в освітній процес і соціальне середовище. Одним із важливих компонентів когнітивного розвитку є словесно-логічне мислення, яке забезпечує здатність до аналізу, синтезу, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, формування суджень та висновків. Словесно-логічне мислення досліджували багато науковців. J. Bruner наголошував, що когнітивний розвиток дитини залежить від її активної взаємодії з мовленнєвим і культурним середовищем. D. Olson пов'язував розвиток словесно-логічного мислення з оволодінням писемним мовленням та здатністю оперувати абстрактними поняттями. В Україні питаннями щодо розвитку мислення в дітей розглядали М. Андрусенко, Н. Ваганова, І. Войтюк, С. Гой, В. Імбер, В. Кошель, І. Куліш, С. Пєхарєва, С. Чупахіна, Г. Цвєткова, М. Шопіна та ін.

Спостереження Л. Вавіної, О. Ткаченко та ін. засвідчують, що за умови типового розвитку словесно-логічне мислення починає активно розвиватися в дошкільному віці та вдосконалюється в молодшому шкільному віці. Дослідження B. Rogoff підтверджують, що мислення, як психічний процес, формується в процесі соціальної взаємодії дітей, коли вони оволодівають мовленням і навичками логічного аналізу. Своєю чергою, P. Greenfield наголошувала на залежності когнітивного розвитку та мовлення. Оскільки останнє сприяє вираженню абстрактних понять, здійснювати елементарний аналіз, порівняння, класифікацію предметів за різними ознаками, робити прості висновки тощо. Л. Лохвицька довела, що рівень розвитку словесно-логічного мислення дитини дошкільного віку значною мірою залежить від мовного середовища та якості комунікації з дорослими та однолітками.

Водночас, досліди І. Брушневської, О. Бєлової та ін. констатують, що у дітей із мовленнєвими труднощами розвиток словесно-логічного мислення ускладнюється через дефіцит мовленнєвих засобів вираження. Дослідження C. Snow підтверджують негативний вплив недостатнього мовленнєвого розвитку на формування абстрактного мислення, що в подальшому може призводити до труднощів у навчанні в межах початкової ланки освіти. P. Kuhl довела, що рання мовленнєва стимуляція критично важлива для когнітивного розвитку

дитини дошкільного віку. На означених особливостях у сформованості мислення наголошують і Л. Андрусишина, О. Бєлова, С. Конопляста, Ю. Рібцун, А. Яковенко, J. Baldo, N. Dronkers, B. Curran, M. Kinsbourne, J. Naglieri, S. Paulraj, M. Siegal, R. Varley, A. Winsler та ін.

Таким чином, проблема розвитку словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є надзвичайно актуальною. Дослідження цієї теми дозволить визначити ефективні шляхи компенсації мовленнєвих порушень та сприятиме успішній адаптації дітей до шкільного навчання.

Підсумовуючи зазначене вище, визначено тему магістерського дослідження у формулюванні «Особливості формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено ***завдання*:**

1. Проаналізувати теоретичні аспекти щодо формування словесно-логічного мислення у дітей дошкільного віку.
2. Провести емпіричне дослідження щодо особливостей сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити та експериментально перевірити методику формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є використання *теоретичних методів:* аналіз наукової літератури з теми дослідження; систематизація наукових даних про взаємозв'язок мовлення та логічного мислення в дітей з мовленнєвими труднощами; *емпіричних методів:* проведення констатувального, формувального та контрольного експериментів для визначення рівня розвитку та особливостей словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; застосування спеціальних методик (діагностичних завдань) для оцінки вміння дітей аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; розробка та впровадження корекційно-розвивальних вправ, спрямованих на формування словесно-логічного мислення; *математичних методів:* кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних; обробка результатів дослідження за допомогою методів математичної статистики; формулювання загальних висновків.

Ключові слова: формування, словесно-логічне мислення, діти, старший дошкільний вік, мовленнєві труднощі, когнітивний розвиток.

Шупік Ольга Ігорівна

Науковий керівник:
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. Формування міжособистісних відносин у дітей дошкільного віку є важливим аспектом їхнього соціального та емоційного розвитку. Взаємодія у різновіковій групі створює природні умови для навчання комунікативним навичкам, емпатії та співпраці. Проте для дітей із мовленнєвими труднощами цей процес ускладнює низка чинників, таких як обмежені можливості вербальної комунікації, труднощі у вираженні емоцій, нерозуміння або соціальна ізоляція.

Наукові дослідження свідчать, що своєчасне вирішення цих проблем може значно покращити якість взаємодії дитини з іншими дітьми, сприяти розвитку її самооцінки та емоційного благополуччя. Розробка ефективних методик сприяння гармонійному формуванню міжособистісних відносин у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами буде сприяти їхній успішній інтеграції у соціальне середовище.

Різновікові групи дошкільних закладів надають унікальні можливості для вивчення та формування процесів взаємодії дітей із різним рівнем розвитку мовлення, оскільки старші діти можуть виступати моделями для наслідування, а молодші – активними учасниками гри та навчання. Проте дослідження цього аспекту вимагає особливої уваги через недостатню кількість емпіричних даних про ефективність стратегій для роботи саме з дітьми із мовленнєвими труднощами у різновіковому середовищі.

Проблема розвитку міжособистісних відносин у різновіковій групі дітей дошкільного віку із мовленнєвими труднощами досліджувалася українськими науковцями: В. Андрущенко, Н. Денисенко, А. Капська, О. Кононко, І. Омельченко, В. Тарасун, Л. Федорович та іншими.

У наукових працях С. Маєвської, Є. Соботович, М. Шеремет досліджувалися особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з труднощами у мовленні, що безпосередньо впливає на їхню здатність встановлювати міжособистісні відносини.

Дослідники Т. Безсонова, А. Богуш, М. Вашуленко, Є. Соботович довели, що порушення мовленнєвого розвитку негативно впливає не лише на засвоєння знань, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти, а й на формування особистості дитини в цілому. Такі умови вимагають врахування мовленнєвих

особливостей дітей під час створення умов для розвитку міжособистісних відносин у різновікових групах, де цілеспрямована системна робота над їх формуванням відіграє ключову роль у соціалізації.

Таким чином, дослідження особливостей міжособистісних відносин у різновіковій групі дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є актуальним як з наукової точки зору, так і з практичної, оскільки сприятиме розробці практичних рекомендацій для роботи фахівців у цьому напрямі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні рекомендації щодо формування гармонійних міжособистісних відносин у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами у різновіковій групі.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести аналіз теоретичних джерел щодо становлення міжособистісних відносин у різновіковій групі дітей дошкільного віку.
2. Визначити параметри оцінювання та розробити діагностичний комплекс для вивчення особливостей міжособистісних відносин у різновіковій групі дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити методичні рекомендації для фахівців закладу освіти щодо сприяння формуванню гармонійних міжособистісних відносин у різновіковій групі дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* теоретичний аналіз наукових джерел, узагальнення основних положень щодо міжособистісних відносин дітей дошкільного віку з типовим розвитком та мовленнєвими труднощами; *емпіричні методи:* добір діагностичного інструментарію, проведення діагностики особливостей сформованості міжособистісних відносин у різновіковій групі дітей із мовленнєвими труднощами, зокрема, визначення соціального статусу дітей, рівня емоційної експансивності, змісту взаємного оцінювання одногрупників та себе, вивчення якісних характеристик стосунків дітей групи; *методи обробки та аналізу даних*: здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: міжособистісні відносини, мовленнєві труднощі, різновікові групи, дошкільний вік, соціальна взаємодія, логопедія.

Ярошевська Аліна Олександрівна

Науковий керівник:
Тичина Катерина Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ФОНАЦІЙНОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЛОГОСПІВОК

Актуальність дослідження. Формування фонаційного дихання є важливим аспектом загального мовленнєвого розвитку дітей молодшого дошкільного віку. Дихання впливає на якість голосоутворення, чіткість артикуляції звуків, ритміки та інтонації мовлення, а також попереджає перевтому голосових зв'язок. У період раннього дитинства саме правильне фонаційне дихання стає фундаментом для подальшого розвитку мовленнєвої компетентності, що сприяє успішній комунікації дитини у майбутньому. Для досягнення цієї мети логопедична робота над дихальними навичками повинна бути чітко організованою і послідовною. Сучасні підходи до цього процесу вказують на необхідність вдосконалення методик, і одним з ефективних засобів для розвитку фонаційного дихання є логоспівки.

Дослідженням питання фонаційного дихання займалась низка науковців (Н. Бабич, Я. Гомон, Г. Горошкова, Т. Осадча, В. Подгорна, J. D. Hoit, T. J. Hixon, P. J. Watson, W. J. Morgan та ін.). Фонаційне дихання значно відрізняється від природного фізіологічного дихання, оскільки потребує більшого обсягу повітря, його постійного резерву, раціонального використання та своєчасного поповнення. У процесі фонаційного дихання вдих і видих мають різну тривалість: видих значно перевищує вдих за тривалістю. Після короткого вдиху виконується пауза, під час якої активується діафрагма, після чого йде тривалий фонаційний видих. Звуки утворюються саме під час видиху. Повітряний потік, проходячи через трахею, потрапляє з легень до гортані, а звідти в ротову порожнину. У цей момент потік проходить через голосові зв'язки, які знаходяться в гортані та утворюють голосову щілину. Оскільки звуки створюються під час видиху, його організація є ключовим фактором для правильного мовленнєвого дихання та постановки голосу. Ця навичка розвивається через регулярне виконання спеціально підібраних вправ і з часом стає автоматизованою та природною для дитини.

Для ефективного формування та корекції фонаційного дихання першочерговим є дослідження стану його сформованості. У своїх наукових працях Г. Горошкова та Т. Осадча приділили увагу цьому питанню. Науковці описали відмінність між фізіологічним та фонаційним диханням, окреслили ключові особливості мовленнєвого дихання та його критерії, створили діагностичні методики. Це, в свою чергу, дозволяє виявити індивідуальні особливості дихальної функції, а також можливі труднощі, які впливають на якість мовлення. Такий підхід є основою для побудови подальшої індивідуальної корекційної програми, спрямованої на гармонізацію дихальних процесів у контексті мовленнєвої діяльності. Т. Осадча стверджує, що велике значення для фізіологічного голосоутворення має розвиток функції зовнішнього, фонаційного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку. Так, до 7 років у дітей фонаційне дихання розвинуте недостатньо, сила голосу та тривалість звучання обмежені. Тому, діти дошкільного віку вимовити фразу

за один видих не можуть, їм потрібно добирати повітря майже перед кожним словом. Тому роботу над формуванням фонаційного дихання слід починати ще в молодшому дошкільному віці.

У межах своєї наукової діяльності Н. Бабич, Я. Гомон, Н. Лопатинська та Т. Хомик описали ефективні підходи до формування фонаційного дихання у дітей дошкільного віку. Зокрема, вони акцентували увагу на використанні ігрових методів, спеціальних дихальних вправ, спрямованих на розвиток координації між дихальними, голосовими та артикуляційними компонентами, а також на важливості поступового ускладнення завдань. Дослідники наголошують, що систематична робота над фонаційним диханням сприяє не лише покращенню мовленнєвих навичок, але й загальному фізіологічному розвитку дитини, забезпечуючи гармонізацію її мовленнєвої та дихальної діяльності.

Логоспівки є ефективним інструментом у формуванні фонаційного дихання, поєднуючи музичні та логопедичні прийоми. Такий елемент мотивує дітей, викликає позитивні емоції та допомагає зосередитися на виконанні. Н. Лопатинська та Н. Невечеря зазначають, що логоспівки – це логоритмічні пісні, які супроводжуються темпо-ритмічними мнемодоріжками. Вони допомагають дитині розвивати навички слухання, сприйняття та аналізу почутого, а також виконувати дії, спрямовані на темпо-ритмічне переключення. Під час занять дитина спостерігає за артикуляцією та очима дорослого, що стимулює її до повторення музичного та мовленнєвого матеріалу. Завдяки своїй універсальності, логоспівки можна адаптувати для дітей різного віку та рівня мовленнєвого розвитку, що робить цей засіб актуальним у корекційно-розвивальній роботі.

Таким чином, актуальність формування фонаційного дихання у дітей молодшого дошкільного віку засобами логоспівок визначається важливістю цього компоненту для подальшого розвитку мовлення дитини.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність методики з формування фонаційного дихання у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоспівок.

Відповідно до мети поставлено такі ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми формування фонаційного дихання у дітей дошкільного віку.
2. Підібрати інструментарій та визначити стан сформованості фонаційного дихання у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити методику формування фонаційного дихання у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоспівок та експериментально перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи* – аналіз, синтез та систематизація науково-методичної літератури з

метою вивчення теоретичних та практичних позицій проблеми формування фонаційного дихання; *емпіричні методи* – констатувальний, формувальний та контрольний експерименти з метою визначення стану сформованості фонаційного дихання у дітей молодшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами й з'ясування ефективності використання логоспівок в процесі формування фонаційного дихання у дітей означеної категорії; *методи обробки та інтерпретації даних*: кількісний і якісний аналіз, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання загальних висновків.

Ключові слова: фонаційне дихання, діти молодшого дошкільного віку, логоспівки, формувальна методика.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»

Богданова Інна Євгенівна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МОТОРНУ ІМІТАЦІЮ

Актуальність дослідження. Однією з ключових проблем у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) є дефіцит імітаційних навичок, що спричиняє значні функціональні обмеження, зокрема у сфері мовленнєвої діяльності. Імітація є фундаментальним механізмом розвитку комунікативних здібностей, когнітивних процесів і соціальної взаємодії. Саме наслідування рухових і вокальних моделей є критично важливим для формування мовлення та навчання в ранньому віці (T. Ingersoll, K. Lalonde). Однак, незважаючи на це, наукова література містить недостатньо досліджень, присвячених вивченню механізмів розвитку імітації у дітей з аутизмом та її ролі у формуванні мовленнєвої діяльності.

У сучасній корекційній практиці широко використовується поведінковий підхід, який базується на концепції формування навичок через створення спеціального середовища, представлення стимулів і закріплення бажаної поведінки за допомогою позитивного підкріплення. Дана методологія ґрунтується на роботах науковців, якими було розроблено теорію вербальної поведінки та визначено механізми формування мовленнєвих навичок (B. Skinner), створено тест ABLLS-R (Assessment of Basic Language and Learning Skills - Revised) для оцінки розвитку мовлення у дітей з аутизмом (M. Sundberg,

J. Partington), розроблено VB-MAPP (Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program) – інструмент для оцінки та формування мовленнєвих і комунікативних навичок у дітей з аутизмом (L. Sandberg), ESDM (Early Start Denver Model) – методику раннього втручання, що поєднує поведінковий та розвитковий підходи (S. Rogers, G. Dawson), досліджено ефективність відеомоделювання для навчання імітаційних навичок у дітей з аутизмом (M. Charlop) тощо. В Україні дослідженню мовленнєвого розвитку дітей із РАС також присвячено чимало уваги. Зокрема, значний внесок у цю сферу зробили Т. Скрипник, О. Ковтун, С. Конопляста, В. Косинкіна, С. Михальська, К. Островська, І. Мартинюк та А. Назаренко, які аналізували феноменологію аутизму, комунікативно-мовленнєвий розвиток та засади комплексної психолого-педагогічної допомоги.

Спираючись на аналіз наукових досліджень, було відзначено ґрунтовний підхід до вивчення передумов мовленнєвого розвитку у дітей з аутизмом. Водночас, було визначено недостатню представленість такого напряму дослідження, як стимуляція мовленнєвої діяльності через розвиток моторної імітації, що може сприяти становленню передумов мовленнєвої діяльності дітей з аутизмом, забезпечуючи їхню успішну адаптацію в соціальному середовищі. Відтак, його недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити передумови мовленнєвої діяльності дітей з аутизмом раннього віку, запропонувати алгоритм застосування моторної імітації як засобу активізації їх мовленнєвої діяльності.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз з проблеми формування передумови мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості моторної імітації як передумови мовленнєвої діяльності у дітей з раннього віку аутизмом.
3. Розробити та впровадити алгоритм формування моторної імітації як засобу активізації мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми формування передумови мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом та використання моторної імітації щодо окресленої проблематики; визначення стану сформованості передумови мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом за допомогою спостереження, діагностичних проб, експертного оцінювання (опитування фахівців та батьків); розроблення, впровадження та визначення ефективності алгоритму застосування моторної імітації як засобу активізації мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, інтерпретація та узагальнення висновків і написанням програми.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, поведінковий підхід, моторна імітація, вокальна імітація, розлади аутистичного спектра.

Діденко Марина Євгеніївна

Науковий керівник:
Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
професор

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Формування здатності до соціальної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом – це надзвичайно важливе завдання сучасної спеціальної освіти. Соціальні навички є ключовими для інтеграції таких дітей у суспільство, однак у більшості з них спостерігаються значні труднощі в соціально-емоційній та соціально-комунікативній сферах, які обмежують їхню здатність спілкуватися та адаптуватися до соціального середовища.

В науковій літературі поняття «соціальна взаємодія» визначають як: систему взаємозалежних дій у співпраці, спільній діяльності, міжособистісне спілкування особистостей (О. Булгакова, К. Ібрагімова); форму соціальних зв'язків, що реалізуються в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками та у взаємному впливі (Г. Дворецька); процес інтеграційної діяльності суб'єктів, пов'язаний з категоріями руху, простору, часу та структури (С. Кожушко); процес взаємного впливу суб'єктів, в якому кожна дія зумовлена як попередньою дією, так і їхніми очікуваним результатами (P. Bardis, G. Bloomer, G. Met) та ін.

Зарубіжними та українськими науковцями і практиками напрацьовано дієві методи для формування соціальної взаємодії в осіб з аутизмом: DIR-Floortime, Son-Rise, «Навчання і терапія з однолітками», «Соціальні історії», ігрова та арт-терапії, альтернативна і допоміжна комунікація та ін.

Серед розмаїття відомих підходів особливе місце займає музична терапія через свою здатність створювати умови для безпечної взаємодії; виникнення довіри; життєво важливої для дітей з РАС підтримки; вираження себе на доступному рівні та як джерело двосторонньої комунікації (J. Alvin). Українські фахівці застосовують музичну терапію з метою створення атмосфери задоволення, встановлення контакту з дитиною та гармонізації її емоційного стану (О. Нестеренко); підвищення соціальної активності,

комунікативних здібностей особистості, її адекватної соціалізації в суспільстві (Р. Призванська) та ін.

Незважаючи на наявні методичні розробки стосовно позитивного впливу музичної терапії на розвиток дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі, з аутизмом, на сьогодні недостатньо розробленими лишаються чіткі й обґрунтовані алгоритми поетапних програм для подолання головної проблематики дітей з РАС – стійкого дефіциту соціальної взаємодії.

Мета дослідження: розробити та емпірично перевірити ефективність програми музичної терапії щодо формування здатності до соціальної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо музичної терапії як засобу формування до соціальної взаємодії осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі, з аутизмом.
2. Дослідити стан сформованості здатності до соціальної взаємодії дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити програму музичної терапії для розвитку соціальної взаємодії у дітей з аутизмом, застосувати її на практиці та визначити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз та узагальнення навчально-методичної літератури щодо особливостей соціальної взаємодії дітей з аутизмом, з одного боку, а з іншого, ресурсів музичної терапії; *емпіричні* – визначення стану сформованості соціальної взаємодії у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом (спостереження, анкетування, експертне оцінювання; *методи обробки результатів дослідження* – кількісний та якісний аналіз, інтерпретація результатів дослідження.

Ключові слова: соціальна взаємодія, музична терапія, діти молодшого шкільного віку, розлади аутистичного спектра, соціальна адаптація.

Дранік Наталія Олександрівна

Науковий керівник:
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Перехід з закладу дошкільної освіти до початкової школи є визначальним етапом для будь-якої дитини і тим паче – для дитини з аутизмом. Одним з викликів цього переходу є процес адаптації в новому навчальному закладі і набуття вміння до саморегуляції у молодшого

школяра. Згідно численних досліджень достатні навички саморегуляції сприяють соціальній включеності дитини, є запорукою зниження проявів проблемної поведінки. У дослідженні вивчаються труднощі і завдання, що постають перед учнем та фахівцями спеціального освітнього закладу в процесі адаптації в новому середовищі.

Проблеми розвитку та формування саморегуляції дітей молодшого шкільного віку є предметом дослідження багатьох українських дослідників, зокрема Г. Бигар, К. Грядун, Л. Журавльової, В. Жучкової, В. Нечипоренко, Л. Прохоренко.

Розвиток навичок саморегуляції є необхідною умовою успішної адаптації дитини з аутизмом в навчальному середовищі та обов'язковим фундаментом успішного навчання. Особливості розвитку соціально-емоційної сфери в цілому та особливості здатності регулювати свою поведінку у дітей з аутизмом вивчали О. Демченко, М. Максимчук, О. Пенькова, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун. У зарубіжних джерелах також зустрічаються дослідження питання саморегуляції у дітей з аутизмом у роботах M. Kontogianni, Heather J. Nuske, Wendy I. Shih, Andy CY Tse, Paul H Lee. Публікації A. Nanou, Laudan B. Jahromi відзначають значущість саморегуляції для дітей з аутизмом, що підґрунтям для їхньої психологічної стійкості, здатності гнучко та ефективно вирішувати проблеми, реагувати на зовнішні обставини.

Комплексний командний підхід до питання сприяння розвитку здатності до саморегуляції має стати невід'ємною частиною роботи кожного, хто працює з дітьми з розладами аутистичного спектра, в тому числі в молодшій школі, адже дозволить таким учням повніше розкрити свій потенціал і досягти більших успіхів у навчанні та спілкування з однолітками (О. Мартинчук, Т. Скрипник, Г. Супрун).

Однак недостатньо висвітленою є проблема формування здатності до саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах спеціального закладу освіти: наявний стан справ та методи впливу. Враховуючи вищенаведені положення, наукове вивчення проблеми саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах спеціального закладу освіти та розроблення шляхів її формування з опорою на методи з науково доведеною ефективністю є актуальною темою для наукового дослідження.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом та розробити методичні рекомендації щодо її формування в умовах спеціального закладу освіти.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури стосовно особливостей саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості навичок саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в спеціальному закладі освіти.

3. Розробити методичні рекомендації для фахівців щодо формування саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах спеціального навчального закладу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи дослідження: аналіз української та зарубіжної наукової літератури з даної теми; узагальнення та синтез теоретичних даних – з метою формулювання висновків та накопичення науково теоретичного підґрунтя для розуміння процесів саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з аутизмом; емпіричні методи: наукове спостереження, констатувальний експеримент на основі експертного оцінювання фахівцями спеціального освітнього закладу саморегуляції дітей означеної категорії; кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.

Ключові слова: саморегуляція, соціально-емоційний розвиток, розлади аутистичного спектра, молодший шкільний вік, спеціальний освітній заклад.

Здерчук Аліна Борисівна

Науковий керівник:
Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
професор

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА АВТОРСЬКУ ІНТЕРАКТИВНУ МЕТОДИКУ «ЧАС»

Актуальність дослідження. Однією із труднощів осіб з розладом аутистичного спектра (РАС) є недостатня сформованість виконавчої функції, що зумовлює залежність осіб з РАС від супроводу з боку інших осіб (батьків, педагогів, опікунів) у різних видах життєдіяльності: побуті, навчанні, дозвіллі, взаємодії, комунікації тощо. Діти з РАС у переважній більшості не керують своїм життям самостійно: ту чи іншу їхню діяльність планують дорослі особи, які їх супроводжують і постійно контролюють, що погіршує якість життя як дитини, так і самих дорослих. Тому одним з найважливіших завдань освітнього процесу для дітей з РАС є створення умов і застосування необхідних засобів для формування у них самостійності у різних сферах їхньої життєдіяльності.

Самостійність – це одна з базових характеристик особистості, завдяки якій людина здатна визначати свої потреби, задовольняти їх і нести відповідальність за наслідки вчиненого вибору. Ця характеристика тісно пов’язана зі здатністю людини до самоорганізації, або самоменеджменту. Важливий складник здатності до самоорганізації – це керування своїм часом (тайм-менеджмент). Коли дитина навчається планувати й упорядковувати свій час, вона

позбавляється інфантильності, безпорадності, натомість стає більш організованою і самостійною.

Теоретичні засади та практичні аспекти щодо формування здатності до самоорганізації та орієнтації в часових категоріях розроблено у працях як українських (В. Карпічов, В. Колпаков, Н. Лукашевич, А. Хроленко, В. Чайка), так і зарубіжних (Lothar J. Seiwert, M. Woodcock, D. Francis) науковців.

Науковці доходять згоди стосовно того, що у дітей з аутизмом є труднощі у розумінні, засвоєнні та використанні поняття часу у повсякденному житті. Узагальнено можна представити основні чинники таких труднощів, а саме: 1) діти з РАС важко сприймають абстрактні поняття, а при вивченні часових категорій часто застосовуються методики, спрямовані на високорозвинену уяву дітей з типовим розвитком; 2) певні методики вивчення часу перевантажені надмірною візуальною та текстовою інформацією, що ускладнює для дітей з РАС розуміння навчального матеріалу; 3) вивчення часу відбувається у штучних умовах, що унеможливлює прив'язку навчання до поточної ситуації, сприймання часу і орієнтир на нього.

Незважаючи на те, що, питанню самоорганізації та вивченню часових категорій в контексті навчальної діяльності дітей з РАС приділено увагу в багатьох навчально-методичних розробках, вкрай недостатнім є усвідомлення значущості часових категорій і тайм-менеджменту щодо формування їхньої здатності до самоорганізації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести ефективність формування здатності до самоорганізації дітей з розладами аутистичного спектра з опорою на авторську інтерактивну методику «Час», спрямовану на оволодіння навичкою розуміння та використання свого часу (тайм-менеджмент).

Відповідно до мети дослідження визначено такі ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел українських та зарубіжних науковців щодо сутності явища «самоорганізація», його структури та становлення в осіб з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості структурних компонентів здатності дітей молодшого шкільного віку з РАС до самоорганізації.
3. Впровадити навчання дітей молодшого шкільного віку з РАС за авторською програмою «ЧАС», з'ясувати успішність оволодіння дітьми часовими категоріями та тайм-менеджментом.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування здатності до самоорганізації у дітей молодшого шкільного віку з РАС з використанням авторської інтерактивної методики «Час».

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження наступні: *теоретичні* – аналіз та узагальнення наукових, навчально-методичних джерел, наукових посібників, методик, розробок українських та зарубіжних науковців щодо методів і способів оптимального та ефективного управління часом, теоретичної

та практичної сторони самоменеджменту, обов'язками та відпочинком, громадським життям, поведінкою тощо; *емпіричні* – дослідження стану сформованості здатності до самоорганізації, а також знань про часові категорії та орієнтації в часі у ході констатувального експерименту, проведення опитувань дітей та батьків, тестування; *методичні* – проведення формувального експерименту з метою розвитку здатності до самоорганізації дітей, з опорою на авторську інтерактивну методику «Час», визначення ефективності проведеного експерименту із застосуванням *методів* якісної, кількісної та статистичної *обробки результатів* дослідження.

Ключові слова: орієнтація у часі, самоорганізація, тайм-менеджмент, візуальна підтримка, розлади аутистичного спектра.

Іроні Світлана Григорівна

Науковий керівник:
Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З АУТИЗМОМ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. За останні шість років в Україні відбувся суттєвий розвиток інклюзивної освіти, що сприяє розширенню можливостей для професійної підготовки осіб з аутизмом. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України, кількість учнів з особливими освітніми потребами (ООП), які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, зросла більш ніж удвічі: з 18 643 у 2019/2020 навчальному році до 40 354 у 2023/2024 році. Крім того, в Україні було створено 690 інклюзивно-ресурсних центрів, що надають психолого-педагогічну підтримку дітям з ООП, сприяючи їхній адаптації в освітньому середовищі.

Однак, зі збільшенням кількості дітей, які отримують інклюзивну освіту, зростає й потреба у спеціалізованих програмах професійного визначення для молоді з аутизмом, що допоможуть їй підготуватися до майбутньої трудової діяльності та забезпечити ефективну інтеграцію в суспільство.

Питання професійної самореалізації осіб з аутизмом набуває все більшого значення серед науковців, проте залишається недостатньо дослідженим. Дослідники акцентують увагу на труднощах, що виникають у молоді з розладами аутистичного спектра (РАС) при здобутті освіти та працевлаштуванні: аналізують особливості профорієнтації осіб з аутизмом, підкреслюючи важливість раннього кар'єрного орієнтування (К. Островська, І. Островський, Х.Сайко); досліджують неперервну професійну освіту для

людей з РАС, наголошуючи на необхідності адаптаційних програм для їх ефективної інтеграції в трудове середовище (В. Корнят, К.Островська); пропонують технології супроводу осіб з аутизмом на робочому місці, включаючи наставництво, адаптацію робочого середовища та розвиток соціальних навичок (О. Утьосова); розглядають здобуття трудових навичок осіб з аутизмом, звертаючи увагу на недостатність державної підтримки та необхідність розширення програм соціальної інтеграції (С. Слободян).

Попри наявні дослідження та окремі ініціативи, в Україні відсутня цілісна система підтримки професійної самореалізації осіб з аутизмом. Недостатність спеціалізованих освітніх програм, обмежений доступ до інклюзивного працевлаштування, а також низька поінформованість роботодавців створюють додаткові бар'єри для інтеграції осіб з РАС у професійне середовище.

На міжнародному рівні проблема професійної самореалізації осіб з аутизмом досліджується значно ширше. В США перші кроки молоді з РАС на ринку праці аналізують (C. Anderson, C. Butt & C. Sarsony), наголошуючи на необхідності підтримки в процесі пошуку роботи, та розглядають основні бар'єри, що заважають дорослим з аутизмом успішно працювати; пропонують стратегії їх подолання, зокрема наставництво та супроводжуване працевлаштування (D. Hendricks); досліджують кар'єрне зростання осіб з аутизмом, виявляючи труднощі з адаптацією до корпоративної культури та необхідність довготривалої підтримки (J. Davies et al). В Європі, вивчається досвід британських студентів з аутизмом у професійному навчанні, наголошуючи на значенні індивідуального підходу та доступності наставництва (J. Sullivan). Ізраїльські науковці також активно вивчають професійну інтеграцію осіб з аутизмом: досліджують професійні сфери, у яких найчастіше працюють люди з РАС, з'ясувавши, що найбільший успіх вони мають у високоструктурованих галузях, таких як IT, аналітика та дизайн (Y. Goldfarb, F. Assion & S. Begeer); аналізують ефективність професійних тренінгів, які покращують соціальні навички осіб з аутизмом та сприяють їх працевлаштуванню (Y. Lousky et al.)

Таким чином, аналіз українського та зарубіжного досвіду підтверджує необхідність розробки та впровадження комплексної стратегії підтримки професійної самореалізації осіб з аутизмом. Інтеграція ефективних міжнародних практик, адаптація освітніх програм, розвиток системи супроводжуваного працевлаштування та підвищення рівня обізнаності роботодавців є ключовими кроками для створення інклюзивного ринку праці. Важливим етапом цього процесу є впровадження розробленої моделі професійної самореалізації, яка охоплюватиме особистісний, соціальний, інституційний, професійний та культурно-контекстуальний компоненти. Реалізація такої моделі сприятиме не лише ефективній інтеграції осіб з аутизмом у професійне середовище, а й створюватиме стійку систему

підтримки, що буде забезпечувати довготривалу зайнятість, кар'єрне зростання та соціальну включеність людей з РАС в українському суспільстві.

***Мета дослідження*:** здійснити компаративістське дослідження щодо професійної самореалізації дорослих осіб з аутизмом (досвід України та Ізраїлю) та розробити модель їхнього організаційно-методичного супроводу.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Проаналізувати український та зарубіжний досвід систем професійної освіти та працевлаштування осіб з розладами аутистичного спектра.
2. Розробити модель професійної самореалізації дорослих осіб з розладами аутистичного спектра.
3. Дослідити чинники впливу на процес професійного визначення, підготовки та працевлаштування дорослих осіб з розладами аутистичного спектра в порівняльному аспекті: Україні-Ізраїль.
4. Розробити рекомендації щодо організаційно-методичного супроводу дорослим особам з розладами аутистичного спектра у процесі їхньої професійної самореалізації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової літератури з теми дослідження (української та іноземної) та вивчення нормативно-правової бази в Україні та за кордоном; вивчення механізмів професійної освіти та моделей працевлаштування осіб з аутизмом в Україні та за кордоном; проведення порівняльного анкетування в Україні та Ізраїлі для аналізу рівня підготовки та умов професійної самореалізації осіб з аутизмом; розробка практичних рекомендацій формулювання пропозицій щодо вдосконалення системи професійної освіти та працевлаштування осіб з розладами аутистичного спектра в Україні.

Ключові слова: аутизм, розлади аутистичного спектра, професійна самореалізація, професійна підготовка, підтримане працевлаштування, соціальне підприємництво, професійна адаптація.

Калюжна Віталіна Анатоліївна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Комунікативні навички є одним із найважливіших аспектів розвитку дітей молодшого шкільного віку. Завдяки спілкуванню дитина отримує можливість обмінюватися інформацією, взаємодіяти з іншими людьми, розвивати мислення та пізнавальні здібності. Комунікативні навички сприяють успішній соціалізації дітей. Проте, для дітей з аутизмом оволодіння та використання цих навичок може бути серйозним викликом. У дітей молодшого шкільного віку з аутизмом як вербальні так і не вербальні комунікативні навички часто є недостатньо сформованими або порушеними, а це створює бар'єри у взаємодії з навколишніми.

Розвиток комунікативних навичок у дітей з аутизмом досліджувався багатьма науковцями. Українські науковці, зокрема Н. Базима, Т. Грітченко, Н. Кравець, О. Конопацька, Т. Куценко, Т. Скрипник, у своїх дослідженнях приділяли увагу особливостям соціальної взаємодії дітей з аутизмом, а також методам розвитку їхніх мовленнєвих та комунікативних навичок. Результати досліджень свідчать про те, що для ефективного розвитку комунікативних навичок діти з аутизмом потребують індивідуального підходу.

Проблема розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом є однією з базових у сфері спеціальної педагогіки та психології, адже порушення спілкування суттєво впливає на соціальну адаптацію та інтеграцію таких дітей у суспільство. Одним із перспективних напрямів корекційно-розвиткової роботи з дітьми з аутизмом є застосування засобів арттерапії.

Метод арттерапії створює сприятливе, безпечне середовище для самовираження дітей через творчість. Відомо, що цей метод зменшує емоційну напругу та тривожність, сприяє подоланню комунікативних бар’єрів, що дозволяє залучити дітей до взаємодії, а це особливо важливо для формування комунікативних навичок природним способом у дітей з аутизмом. Вплив засобів арттерапії на розвиток дітей з особливими освітніми потребами вивчали О. Вознесенська, Л. Єрьоміна, Я. Забела, І. Кіпріянова, Т. Ковальчук. Особливості використання системи артзасобів щодо супроводу родин, що виховую дітей з аутизмом, розглядала О. Таран. Усі ці дослідники показали, що артзасоби успішно використовують під час освітнього процесу, психологічного супроводу адаптації дітей з аутизмом.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена потребою в ефективних методах для формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. Використання засобів арттерапії дасть змогу дослідити можливості для роботи з такими дітьми, сприяючи їхній інтеграції в суспільство та створенню умов для повноцінного розвитку.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити ефективність використання засобів арттерапії у процесі формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено ***завдання*:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити рівень сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити програму формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом засобами арттерапії та визначити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми формування комунікативних навичок у дітей з аутизмом та використання засобів арттерапії щодо окресленої проблематики; визначення стану сформованості комунікативних навичок у дітей з аутизмом за допомогою спостереження та бесіди з дітьми, експертне оцінювання (опитування фахівців та батьків); розроблення, впровадження та визначення ефективності програми формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом засобами арттерапії; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, інтерпретація та узагальнення висновків.

Ключові слова: комунікативні навички, арттерапія, засоби арттерапії, аутизм, молодший шкільний вік.

Ковалевська Маріанна Олександрівна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження: В умовах реформування освітньої системи України та впровадження інклюзивної освіти актуальним є питання підготовки педагогів до роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра, а також розробка спеціальних методик і програм. Дослідження ефективності ігрових засобів для розвитку когнітивної сфери дітей з аутизмом здатне забезпечити фахівців спеціальної освіти новими інструментами для успішної реалізації інклюзивного навчання. Таким чином, актуальність даного дослідження визначається соціальним запитом на ефективні підходи до розвитку дітей з аутизмом, необхідністю наукового обґрунтування ролі ігрової діяльності у розвитку їхньої когнітивної сфери та впровадження цих підходів у педагогічну практику.

Вивчення когнітивної сфери дітей з аутизмом є досить актуальною проблематикою серед науковців. Особливості інтелектуального розвитку, нерівномірності становлення когнітивних функцій вивчали К. Островська, Д. Шульженко; цілісність та ресурси психічної організації розкривають роботи Т. Скрипник; публікації В. Тарасун, Г. Хворової проводять аналіз розвитку навчальних здібностей, соціалізації дітей з аутизмом. Питань активізації пізнавальних психічних процесів у дітей з аутизмом торкалася Х. Качмарик. Труднощі моторного розвитку дітей з аутизмом в структурі пізнавальної діяльності досліджувала К. Дубовик.

Вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток когнітивної сфери дітей з розладами аутистичного спектра привертало увагу як українських, так і зарубіжних дослідників. Українська дослідниця Г. Сивик розглядала питання ігрової діяльності як важливий компонент когнітивного розвитку дітей з аутизмом. Зарубіжний дослідник S. Greenspan розробив модель DIR/Floortime, що активно використовує ігрову діяльність для когнітивного та емоційного розвитку дітей з аутизмом. S. Baron-Cohen, відомий своїми дослідженнями теорії розуму у дітей з аутизмом, доводить що ігрові практики можуть сприяти розвитку емпатії та когнітивного розуміння. T. Delaney, американський фахівець у сфері взаємодії з дітьми з аутизмом, вивчає вплив структурованих ігор на становлення комунікативних, соціальних та когнітивних навичок у дітей з РАС.

Розвиток когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами ігрової діяльності обумовлений низкою сучасних викликів у галузі освіти та корекційної педагогіки. Ігрова діяльність є природним та ефективним методом розвитку когнітивних функцій у дітей дошкільного віку. Старший дошкільний вік є критичними періодами для формування базових когнітивних процесів таких як увага, пам'ять, мислення, сприйняття, мовлення що закладають основу для навчання в школі дітей з аутизмом. Тоді як молодший дошкільний вік є важливим для подальшого розвитку когнітивних здібностей у дітей з аутизмом в умовах навчальної діяльності. У дітей з аутизмом когнітивна сфера має специфічні труднощі становлення та реалізації в навчальній діяльності, що потребує пошуку особливих підходів до її розвитку, зокрема засобами ігрової діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально підтвердити ефективність використання розроблених комплексів ігрових завдань як засобу впливу на розвиток когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Теоретично проаналізувати особливості розвитку когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.

2. Визначити стан сформованості когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити диференційовані комплекси ігрових завдань для розвитку когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом та перевірити ефективність їх використання.
4. Розробити методичні рекомендації для фахівців щодо ефективного використання комплексів ігрових завдань для розвитку когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел, порівняння, узагальнення, синтез, класифікація з окресленої проблематики; діагностика стану сформованості когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом (тестування, експертне оцінювання); розроблення диференційованих, відповідно старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, комплексів ігрових завдань для розвитку когнітивної сфери у дітей аутизмом; кількісний та якісний аналіз, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання висновків.

Ключові слова: когнітивна сфера, когнітивні процеси, ігрова діяльність, розлади аутистичного спектра, старший дошкільний вік, молодший шкільний вік.

Козій Лариса Сергіївна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Актуальність дослідження. Сучасна інклюзивна освіта в Україні стрімко розвивається. За останні п’ять років відбулися значні зміни у цій сфері. Перехід з медичної моделі супроводу на соціальну з опорою на Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров’я дітей і підлітків, затвердження Стратегії розвитку інклюзивної освіти до 2029 року, зміни в організації інклюзивного навчання та роботи інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) значно підвищують якість надання послуг дітям з особливими освітніми потребами, з аутизмом зокрема.

Поряд з цим актуальним залишається питання освіти дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). В результаті впливу багатьох факторів за останні десять років кількість осіб з аутизмом стрімко зростає. Все більше батьків, які

виховують дитину з розладами аутистичного спектра звертаються до інклюзивно-ресурсних центрів за консультативною допомогою, з метою проведення комплексної оцінки розвитку дитину, забезпеченням корекційно-розвиткових послуг. У зв'язку з цим фахівці ІРЦ отримують виклики, які пов'язані з недостатньо визначеним алгоритмом психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра. Недостатньо вивченими є і теоретичні засади та особливості організації психолого-педагогічного супроводу саме дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Наявна джерельна база з питань розвитку дітей з аутизмом представлена дослідженнями сучасних науковців: І. Недозим, Т. Куценко, Г. Супрун, О. Таран, В. Тарасун. Низка українських дослідників А. Колупаєва, О. Мартинчук, Т. Скрипник у своїх роботах розкривали концептуальні і методичні аспекти, напрямки практичної діяльності щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС, командної взаємодії, діагностики, розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР), реалізації психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Досліджено певні аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах інклюзивно-ресурсних центрів. Так, О. Гаяш та М. Кляп визначили основні труднощі дітей з аутизмом у освітньому процесі та обґрунтували значущість психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивно-ресурсного центру. В свою чергу, С. Литовченко та В. Литовченко розкрили актуальність підготовки батьків до оцінки розвитку дітей в інклюзивно-ресурсних центрах.

Наразі інклюзивно-ресурсні центри мають значний досвід роботи щодо організації психолого-педагогічного супроводу дітей з різними порушеннями розвитку, оснащені діагностичним інструментарієм для оцінювання особливостей розвитку осіб з розладами аутистичного спектра (PEP-3, CASD). Однак, щодо дітей з аутизмом наявна недостатня методична обґрунтованість узгодження результатів діагностики та психолого-педагогічного супроводу, відсутні інструменти вимірювання його результативності, недостатньо реалізований командний підхід та співпраця з батьками.

Попередній аналіз цього питання демонструє недостатню узгодженість та системність здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах ІРЦ. Передбачаємо, що психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутистичного спектра в умовах ІРЦ буде ефективнішим за системної співпраці фахівці з батьками щодо визначення актуальних потреб, першочергових цілей, формування плану роботи та його покрокової реалізації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, емпірично визначити зміст та алгоритм здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми організації психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивно-ресурсного центру дітей з розладами аутистичного спектру.
2. Дослідити у ході анкетування фахівців інклюзивно-ресурсного центру проблемне поле у організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектру.
3. Розробити модель організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, систематизація, узагальнення навчально-методичної літератури та наукових публікацій щодо теми дослідження; створення та застосування діагностичного інструментарію щодо вивчення проблемного поля з питань організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра (авторське анкетування фахівців); кількісно-якісний аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження; розроблення методичних рекомендацій для фахівців щодо організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра, визначення їх ефективності.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, діти з аутизмом, команда супроводу, інклюзивно-ресурсний центр, психолого-педагогічний супровід.

Літченко Інга Олександрівна

Науковий керівник
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА КОМАНДНИЙ СУПРОВІД

Актуальність дослідження. Аутизм є одним з найскладніших розладів розвитку, який суттєво впливає на здатність дитини до соціальної взаємодії. Дошкільний вік є критичним періодом у розвитку соціальних навичок. Діти з аутизмом мають значні труднощі під час комунікації, взаємодії з однолітками та в процесі адаптації до соціального середовища, тому важливо впроваджувати спеціальні підходи до їх навчання та виховання. Зважаючи на важливу роль соціалізації для подальшого розвитку дітей, особливо в умовах інклюзивного середовища, питання ефективних методів підтримки дітей з аутизмом стає надзвичайно актуальним. В останні роки Україна активно розвиває інклюзивну освіту, і питання успішної соціалізації дітей із розладами аутистичного спектра (РАС) набуває особливого значення. Світова практика доводить, що командний супровід та спеціальні соціальні тренінги для дітей з аутизмом значно

покращують їхню здатність до взаємодії. Командний підхід до супроводу таких дітей є важливим кроком у створенні сприятливих умов для їхнього розвитку. Ця технологія передбачає взаємодію фахівців різних напрямків, батьків і педагогів, є потужним інструментом для формування соціальних навичок та забезпечення адаптації дітей до соціальних умов. Але в Україні ще недостатньо розвинена система комплексної допомоги дітям з аутизмом, особливо в контексті командного супроводу, що включає роботу психологів, логопедів, корекційних педагогів та батьків. Впровадження сучасних підходів в Україні допоможе підвищити якість підтримки та соціалізації дітей із РАС. Це дослідження має на меті оцінити ефективність такого підходу.

Дослідження соціальної взаємодії дітей з аутизмом отримує все більшу увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Сучасні українські дослідження підкреслюють важливість командного підходу та міждисциплінарної співпраці для формування соціальної взаємодії у дітей з аутизмом. Т. Скрипник, О. Мартинчук, О. Таран розкривають передумови діяльності батьків дітей з особливими освітніми потребами в міждисциплінарній команді супроводу. Зокрема, роботи Т. Скрипник показують важливість міждисциплінарної взаємодії між педагогами та сім'єю для ефективного навчання і розвитку дітей з аутизмом, акцентує увагу на практичних аспектах командної роботи, роботи міждисциплінарної групи супроводу, що є ключовою умовою ефективного навчання дітей з аутизмом. І. Недозим аналізує науково обґрунтовані методики, спрямовані на розвиток соціально-комунікативних навичок у дітей з аутизмом, підкреслюється необхідність комплексного підходу, який включає різні методики для підвищення рівня розвитку соціальних навичок.

На міжнародному рівні дослідження, присвячені формуванню здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом середнього дошкільного віку з опорою на командний супровід, проводять такі фахівці: S. Baron-Cohen (1985, 2018, 2021) вивчає соціально-когнітивні аспекти аутизму, зокрема формування навичок взаємодії через командну роботу. C. Pratt (2007) працювала над інтеграцією мультидисциплінарних підходів у навчанні дітей з РАС. Патриція Говард досліджувала стратегії раннього втручання та їхній вплив на соціальну комунікацію. C. Lord, американська дослідниця, яка розробила інструменти для діагностики та роботи з дітьми з аутизмом, зокрема ADOS (Autism Diagnostic Observation Schedule). M. G. Winner брала участь у розробленні концепції «соціального мислення» (Social Thinking), що включає методики формування соціальної взаємодії у дітей з аутизмом. S. J.Rogers, (американський професор психіатрії та поведінкових наук в Університеті Каліфорнії, Девіс) є співавтором методу «Рання стартова денверська модель» (Early Start Denver Model), який базується на міждисциплінарному підході та командній роботі для розвитку соціальних навичок у дітей з аутизмом. C. Lord, клінічний психолог та дослідниця з США, відома своїми дослідженнями в галузі ранньої діагностики

та втручання при аутизмі. Вона підкреслює важливість командної співпраці між фахівцями та сім'ями для покращення соціальної взаємодії у дітей з аутизмом. T. Charman, професор клінічної дитячої психології в Лондонському університеті, досліджує раннє втручання та розвиток соціальних, комунікативних навичок у дітей з аутизмом, з акцентом на міждисциплінарний підхід.

Науковці підкреслюють важливість інтеграції зусиль педагогів, психологів та сімей для досягнення позитивних результатів у соціалізації дітей з аутизмом.

Мета дослідження: теоретично вивчити та експериментально перевірити ефективність комплексу заходів комплексу заходів із залучення командного супроводу щодо формування здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом середнього дошкільного віку.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести аналіз наукових джерел щодо вивчення здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом.
2. Визначити критерії оцінювання здатності до соціальної взаємодії та стан її сформованості у дітей середнього дошкільного віку з аутизмом.
3. Розробити та перевірити ефективність комплексу заходів для учасників команди супроводу, спрямованих на формування здатності до соціальної взаємодії у дітей середнього дошкільного віку з аутизмом.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз, систематизація, узагальнення психолого-педагогічної літератури та наукових публікацій щодо теми дослідження; опитування фахівців командного супроводу з метою визначення основних критеріїв оцінювання здатності до соціальної взаємодії та стан дітей з аутизмом; оцінити особливості соціальної взаємодії дітей з аутизмом в умовах інклюзивного середовища; розробити та апробувати комплекс заходів для учасників команди супроводу, спрямованих на формування здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом середнього дошкільного віку; математичні методи обробки даних.

Ключові слова: аутизм, розлади аутистичного спектра, діти дошкільного віку, соціальна взаємодія, командний супровід, інклюзивне середовище, соціальний розвиток.

Радченко Наталія Вікторівна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВЕДЕННЯ ДІАЛОГУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА З ОПОРОЮ НА ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження формування навичок ведення діалогу у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) важко переоцінити. Навички комунікації є ключовими для соціального розвитку дитини та її успішної інтеграції в суспільство. Зважаючи на те, що діти з РАС часто мають суттєві труднощі та дефіцити в соціальній взаємодії та комунікації, розвиток цих навичок стає одним із першочергових запитів від батьків. В умовах залучення до освітнього середовища, в контексті формування продуктивної комунікації для дітей молодшого шкільного віку з РАС постає важливим завданням саме формування навички ведення діалогу. Розуміння та здатність вести діалог відіграють важливу роль у соціалізації.

Проблеми мовленнєво-комунікативного розвитку дітей з РАС – одна з найпоширеніших тем, що досліджувалася низкою вчених (Н. Базима, С. Конопляста, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко, Monica E. Carr, R. Ekstein, H. Tager-Flusberg). Так, психологічні аспекти порушення мовлення у дітей з аутизмом розглядала О. Таран. Проблеми розвитку мовлення та комунікації у дітей з РАС висвітлювали у своїх дослідженнях Н. Базима, В. Вітюк, В. Ворох, Т. Коломоєць, С. Конопляста, Т. Куценко, Л. Луканьова.

Безпосередньо проблеми діалогічного мовлення, як важливого аспекту мовленнєво-комунікативного розвитку дітей з аутизмом, досліджувала О. Лагеза. Нею визначено, що у дітей дошкільного віку з РАС наявний низький рівень сформованості психологічних передумов діалогічного мовлення, тобто більшість дітей виявляють низьку зацікавленості у взаємодії та діалозі з іншими дітьми, а встановлюють базовий контакт з дорослими, здебільшого для задоволення своїх першочергових потреб. При цьому діти з аутизмом краще реагують на спроби дорослих (ніж однолітків) пограти з ними, а наслідують переважно однолітків.

Таким чином, формування навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку є актуальним та потребує пошуку ефективних підходів. Одним з ефективних підходів до супроводу розвитку дітей з РАС є прикладний аналіз поведінки. Так, С. М. Ганевич, Г. Ільїна, Т. Скрипник наголошують, що прикладний аналіз поведінки спрямований на навчання адаптивним навичкам, які допомагають учням з аутизмом успішно функціонувати в різних ситуаціях. Це може охоплювати роботу з навичками самообслуговування, спілкування та саморегуляції. Отже, наше дослідження має потенціал пошуку нових способів застосування прикладного аналізу поведінки щодо формування навичок ведення діалогу у дітей з аутизмом, що є важливою основою успішності у навчанні та соціалізації в цілому.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного

спектра, а також запропонувати шляхи його оптимізації з опорою на прикладний аналіз поведінки.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичні аналіз наукових джерел з проблеми формування навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити та апробувати програму формування навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра з опорою на прикладний аналіз поведінки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз та систематизація науково-педагогічної, психологічної літератури з теми дослідження, розроблення методики діагностики та визначення стану сформованості навичок ведення діалогу у дітей з розладами аутистичного спектра; розроблення програми формування навичок ведення діалогу у дітей з розладами аутистичного спектра методами прикладного аналізу; кількісна та якісна обробка результатів дослідження, узагальнення та формулювання висновків.

Ключові слова: комунікативні навички, мовлення, навички ведення діалогу, прикладний аналіз поведінки, розлади аутистичного спектра.

Шаповал Лариса Вікторівна

Науковий керівник:
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ОСІБ З АУТИЗМОМ З ОПРОЮ НА МЕТОДИ З НАУКОВО ДОВЕДЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ

Актуальність дослідження. Здатність до формування міжособистісних стосунків є фундаментальною навичкою, яка допомагає соціалізуватись та повноцінно інтегруватися в сучасне суспільство людині. Особи з розладами аутистичного спектра (РАС) стикаються зі значними труднощами в соціальній взаємодії, що включають обмеженість комунікативних навичок, труднощі у сприйнятті емоцій, низьку чутливість до соціальних сигналів. Це впливає на їхню здатність до міжособистісних стосунків та ускладнює інтеграцію у суспільство, освітнє середовище, а також негативно впливає на їхнє особисте та професійне життя.

Знижена здатність до міжособистісних стосунків у осіб з аутизмом потребує цілеспрямованого формування за допомогою методів із науково доведеною результативністю. Теоретичне вивчення та аналізу труднощів, які виникають під час усіх етапів становлення стосунків (контакт, формування емоційного зв'язку, взаємодія, поглиблення взаємин) в осіб із розладами аутистичного спектра (РАС) залишаються актуальними щодо усіх вікових категорій. Наявність емоційних та комунікативних бар'єрів, сенсорну чутливість (недостатня та надлишкова), особливості когнітивного функціонування – усе це значно ускладнює процес взаємодії з оточуючими та розвитку міжособистісних стосунків в осіб з аутизмом.

Підлітковий вік є важливим та складним періодом фізіологічного, психічного та особистісного зростання для дітей з типовим розвитком, а для осіб, що мають аутизм може стати справжнім випробуванням. Проблемам розвитку здатності до комунікації у осіб підліткового віку з РАС присвячено низку досліджень вітчизняних науковців (К. Дубініна, М. Максимчук, Т. Скрипник та ін.). Завдяки розробкам зарубіжних дослідників (G. Rizzolatti, J. Decety, K. Keysers, M. Jacoboni та ін.), з'ясувалося, що розуміння емоцій іншої людини в осіб з аутизмом відбувається зі значними труднощами. Така особливість є одним із чинників виникнення труднощів під час формування міжособистісних стосунків у осіб підліткового віку з розладами аутистичного спектра.

Сучасна наука пропонує низку методів із науково доведеною ефективністю для підтримки соціального розвитку осіб з аутизмом, зокрема, прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis, ABA), соціальні історії, ігрову терапію, Music Mediated Intervention (MMI) та інші. Однак індивідуальні особливості кожної особи з РАС потребують адаптації цих методів до їхніх потреб, що робить дослідження важливим як з теоретичної, так і практичної точок зору.

Світовий досвід наукових розвідок щодо використання методів із науково доведеною ефективністю задля формування здатності до міжособистісних стосунків осіб різного віку з аутизмом є важливим ресурсом у цій сфері. До таких методів відносяться моделювання (Modeling), навчання за допомогою однолітків (Peer-Based Instruction and Intervention), метод «Рівний-Рівному» (Peer-to-Peer), соціальні наративи (Social Narratives, Comic Strip Conversations). Робота акцентує увагу на індивідуалізації підходів до роботи з особами з РАС, враховуючи їхні унікальні потреби та рівень розвитку.

З огляду на викладені тези, тема дослідження «Особливості становлення здатності до міжособистісних стосунків у осіб з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю» є актуальною в сучасних умовах.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні рекомендації щодо покращення здатності до міжособистісних стосунків осіб з

аутизмом підліткового віку з опорою на методи із науково доведеною ефективністю.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Провести аналіз теоретичних наукових джерел щодо особливостей здатності осіб з аутизмом формувати міжособистісні стосунки та шляхів їх формування з опорою на методи із науково доведеною ефективністю.
2. Визначити критерії оцінювання та стан сформованості здатності до формування міжособистісних стосунків в осіб підліткового віку з аутизмом.
3. Розробити методичні рекомендації щодо підвищення здатності до формування міжособистісних стосунків в осіб підліткового віку з аутизмом з опорою на методи із науково доведеною ефективністю.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз джерел стосовно вивчення науковцями питань формування міжособистісних стосунків у підлітків з розладами аутистичного спектра; емпіричне вивчення здатності до міжособистісних стосунків підлітків з РАС за модифікованим контрольним списком DATA, CARS; розроблення методичних рекомендацій щодо покращення здатності до міжособистісних стосунків дітей підліткового віку з аутизмом з опорою на методи із науково доведеною ефективністю; методи обробки результатів дослідження: кількісний та якісний аналіз даних.

Ключові слова: аутизм, міжособистісні стосунки, соціальна взаємодія, методи з доведеною ефективністю.

Шелудько Оксана Дмитрівна

Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА РОДИННО-ЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД

Актуальність дослідження. Самостійність є однією з базових характеристик гармонійно розвиненої особистості, оскільки вона забезпечує здатність організовувати діяльність, приймати рішення та відповідати за них. Особливої важливості ця якість набуває у дошкільному віці, коли закладаються основи морально-вольових характеристик дитини, її автономії та активності. Розвиток самостійності стає викликом для дітей із розладами аутистичного спектра (РАС), які стикаються з труднощами у формуванні комунікативних навичок, під час регуляції власної поведінки та в процесі адаптації.

У контексті роботи з дітьми із РАС особливе місце займає сім’я, яка часто виконує роль первинного середовища розвитку дитини. Родинно-центрований підхід дозволяє створити умови для гармонізації сімейних стосунків,

підвищення батьківської компетентності та активного залучення батьків до виховного процесу. Однак у багатьох сім'ях з дітьми із РАС зберігається проблема гіперопіки, яка обмежує можливості дитини для формування самостійності та розвитку автономної поведінки.

Інтерес до формування самостійності у дітей дошкільного віку із РАС значно зріс у сучасній науковій спільноті. Дослідження цієї проблеми ведуться як в Україні, так і за кордоном. Українські науковці, зокрема І. Бех, Н. Грабовенко, О. Денисюк, Г. Ляшенко, Г. Першко, Н. Савченко, Т. Скрипник, В. Тарасенко, зосереджують увагу на значенні сенситивного періоду дошкільного віку для формування морально-вольових якостей, розвитку соціальних навичок та самостійності. У їхніх роботах підкреслюється важливість врахування індивідуальних особливостей дітей у побудові педагогічних програм.

Зарубіжні дослідники, такі як S. Greenspan, B. Prizant, S. Rogers, A. Wetherby, вказують на необхідність використання індивідуалізованих підходів, орієнтованих на особливості дитини та підтримку її соціально-емоційного розвитку. Вони акцентують увагу на важливості активного залучення батьків до освітнього процесу та формування партнерських стосунків між сім'єю і фахівцями.

Незважаючи на значний прогрес у вивченні проблеми, питання виховання самостійності у дітей із аутизмом у дошкільному віці в контексті родинно-центрованого підходу залишається недостатньо розробленим. Відсутність чіткої моделі виховання самостійності, яка враховувала б як індивідуальні особливості дитини, так і потреби сім'ї, обумовлює актуальність нашого дослідження. Таким чином, дослідження виховання самостійності дітей дошкільного віку із РАС з опорою на родинно-центрований підхід є важливим для розробки практичних рекомендацій щодо гармонізації стосунків у сім'ї, підвищення педагогічної компетентності батьків та розвитку автономності дитини.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити стан сформованості самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку, а також запропонувати модель виховання самостійності з опорою на родинно-центрований підхід.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми виховання самостійності у дітей з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості самостійності у дітей дошкільного віку з аутизмом.
3. Виявити труднощі у вихованні самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку в родині.
4. Розробити модель виховання самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку з опорою на родинно-центрований підхід.

Шляхом реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, систематизація та узагальнення наукових праць українських і зарубіжних авторів із проблеми виховання самостійності у дітей дошкільного віку з типовим розвитком та аутизмом; діагностика стану сформованості самостійності у дітей дошкільного віку з аутизмом (спостереження, експертне оцінювання батьками, анкетування фахівців); кількісно-якісний аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження; розроблення моделі виховання самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку з опорою на родинно-центрований підхід.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, родинно-центрований підхід, самостійність, морально-вольові якості, інфантильність, гіперопіка.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СТРАТЕГІЇ І ПРАКТИКИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»

Купченкова Маргарита Олександрівна

Науковий керівник:
Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції розвитку системи освіти, особливо в контексті інклюзивного підходу, передбачають створення умов для рівноправного навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами. В Україні інклюзивна освіта стрімко розвивається, і це підкреслюється нормативно-правовими документами, такими як Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про дошкільну освіту» (2024) та Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 530 (2019). Ці документи наголошують на необхідності рівного доступу до освіти, а також на обов'язковому створенні умов для соціалізації та всебічного розвитку дітей, включаючи тих, які мають особливі освітні потреби.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючою потребою в якісному та ефективному оцінюванні розвитку дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього середовища. Одним із дієвих інструментів для цього є метод спостереження, який дає змогу педагогам отримати об'єктивну та

всебічну інформацію про індивідуальні досягнення, потреби та труднощі дітей. Згідно з Державним стандартом дошкільної освіти України, спостереження як метод оцінювання повинен забезпечувати можливість диференційованого підходу, враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини, що є особливо актуальним у контексті інклюзивного навчання.

Українські науковці, такі як І. Біла, В. Галузяк, О. Дубасенюк, Т. Ілляшенко, Л. Коломієць, К. Луцько, А. Обухівська, Л. Хомич, І. Холковська, О. Чеботарьова досліджували метод спостереження як інструмент психолого-педагогічної діагностики у дошкільній освіті. У роботах науковців наголошується на важливості цього методу для вивчення особливостей фізичного, когнітивного, емоційного та соціального розвитку дітей.

Метод спостереження в інклюзивному освітньому середовищі дає можливість не лише оцінювати розвиток дітей, але й виявляти проблемні аспекти їхньої адаптації та взаємодії з однолітками. Це створює умови для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в колектив та сприяє їхньому соціальному та емоційному розвитку. Використання методу спостереження в цьому контексті вимагає розроблення та адаптування аркушів спостереження, які б враховували специфіку інклюзивної групи.

Завдяки спостереженню педагоги можуть отримати інформацію про розвиток дитини у всіх сферах: соціальній, емоційній, мовленнєвій, вольовій, когнітивній та комунікативній, що уможливлює краще розуміння її потреб та потенціалу. Метод спостереження є простим у застосуванні, але потребує знань щодо критеріїв, показників, технік і видів спостереження, а також систематизації отриманих даних для їх подальшого використання у роботі з дітьми. Це зумовлює потребу в додаткових дослідженнях для розроблення методичних рекомендацій з використання методу спостереження в інклюзивному освітньому середовищі.

Отже, актуальність проблеми дослідження визначається потребою у створенні ефективної методичної системи спостереження в інклюзивних групах дошкільного віку, що сприятиме глибокому розумінню індивідуальних особливостей розвитку дітей та забезпечить їм належний рівень підтримки в освітньому середовищі. Застосування методу спостереження уможливить педагогам якісно та об'єктивно оцінювати прогрес дітей, а також своєчасно надавати їм необхідну підтримку та коригувати освітню траєкторію відповідно до їхніх потреб і можливостей.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 рр.).

***Мета дослідження**:* дослідити особливості використання методу спостереження для оцінювання розвитку дітей дошкільного віку в

інклюзивному освітньому середовищі та визначити ефективні способи його застосування для задоволення індивідуальних освітніх потреб дітей.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Проаналізувати теоретичні засади використання методу спостереження як інструменту оцінювання розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі.
2. Розробити методику дослідження та визначити особливості використання методу спостереження для оцінювання розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Розробити теоретико-методичні засади використання методу спостереження для оцінювання розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі.
4. Здійснити апробацію навчально-методичних матеріалів щодо використання методу спостереження для оцінювання розвитку дітей в інклюзивному закладі дошкільної освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, синтез та узагальнення змісту наукових джерел з проблеми використання методу спостереження для оцінювання розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі; наукова інтерпретація, узагальнення та синтез для розроблення дизайну емпіричного дослідження з використанням методу анкетування педагогів для визначення особливостей використання методу спостереження в закладах дошкільної освіти; узагальнення та наукова інтерпретація результатів проведеного анкетування педагогів за допомогою кількісно-якісної обробки даних; моделювання під час розроблення навчально-методичних матеріалів, які включають рекомендації щодо використання методу спостереження для оцінювання розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі; апробація розроблених матеріалів у практичній діяльності закладів дошкільної освіти та узагальнення результатів апробації.

Ключові слова: метод спостереження, оцінювання розвитку, інклюзивне освітнє середовище, діти дошкільного віку, розвиток дитини, особливі освітні потреби.

Погорєлова Олена Федорівна

Науковий керівник:
Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, професор

АДАПТУВАННЯ ОСВІТНІХ ВИМОГ ДЛЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. Учні з особливими освітніми потребами часто стикаються з різними перешкодами у навчанні. Для їх подолання вчителі використовують технології інклюзивного навчання, які враховують індивідуальні освітні потреби та можливості учнів з порушеннями розвитку. До таких технологій належать, зокрема, універсальний дизайн у навчанні та диференційоване викладання, що передбачають застосування педагогами адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами. Адаптування освітніх вимог дає можливість учням з порушеннями розвитку опановувати загальноосвітню програму нарівні зі своїми однокласниками без змін до її обсягу, змісту та цілей.

Сутність поняття та загальні принципи адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами представлені в багатьох дослідженнях з питань інклюзивного навчання (О. Бавольська, А. Колупаєва, Ю. Найда, Д. Прасол, Т. Скрипник, О. Таранченко, J. Harrison, L. Keegan, J. Kurth, L. Lewandowski). Поза тим, зарубіжні розвідки останніх років зосереджені на вивченні ефективності застосування адаптацій освітніх вимог, котрі забезпечують доступність та якість навчання в інклюзивному освітньому просторі. Науковці досліджують адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами відповідно до виду порушення (E. Domagała-Zyśk, L. Kern, T. Knopik, E. Leifler, J. Rafał-Łuniewska), бар'єрів у навчанні (J. Harrison, J. Shurr,), освітнього рівня (A. Ternes, M. Yngve), навчальної дисципліни (K. Bertills, S. Boyle, M. Paluch), видів навчальної діяльності (G. Andreou, N. Carr, B. Lovett, A. Südkamp) тощо. Спираючись на ці критерії, дослідники виокремлюють стратегії адаптування освітніх вимог для різних категорій учнів з особливими освітніми потребами, що можуть бути використані педагогами в освітньому процесі.

Результати аналізу українських наукових публікацій вказують на недостатню розробленість проблеми впровадження адаптацій освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами у закладах освіти та зумовлюють актуальність обраної теми дослідження. Зважаючи на важливість забезпечення якості інклюзивного навчання в Україні та підвищення професійного рівня українських педагогів в організації навчання дітей з особливими освітніми потребами, постає необхідність у виявленні й систематизації стратегій адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами та розробленні методичних рекомендацій щодо їхнього застосування в інклюзивному освітньому просторі України.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 рр.).

***Мета дослідження*: виявити тенденції забезпечення адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами на основі порівняння міжнародного та українського досвіду й окреслити шляхи їх імплементації у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено ***завдання***:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми адаптування освітніх вимог для дітей з особливими освітніми потребами в Республіці Польща та Україні.
2. Дослідити стан застосування педагогами інклюзивних закладів освіти стратегій адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами в Україні.
3. Визначити схожі та відмінні тенденції в забезпеченні адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами в Республіці Польща та Україні**.**
4. На основі порівняльного аналізу польського й українського досвіду визначити особливості адаптування освітніх вимог для учнів з різними освітніми труднощами в українських закладах освіти та розробити методичні рекомендації щодо застосування стратегій адаптування освітніх вимог для дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі України.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової літератури щодо концептуалізації поняття «адаптування освітніх вимог», узагальнення та систематизація теоретичних положень з адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами в Республіці Польща та Україні; анкетування педагогів українських закладів освіти з метою визначення стану застосування стратегій адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі; узагальнення та інтерпретація результатів опитування на основі методів кількісної і якісної обробки даних; порівняльний аналіз польського й українського досвіду з метою визначення схожих та відмінних тенденцій у забезпеченні адаптування освітніх вимог для учнів з особливими освітніми потребами; теоретичне осмислення, узагальнення та систематизація результатів анкетування та порівняльного аналізу польського й українського досвіду адаптування освітніх вимог задля визначення особливостей адаптування освітніх вимог для учнів з різними освітніми труднощами в українських закладах освіти та розроблення методичних рекомендацій щодо застосування стратегій адаптування освітніх вимог для дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі України.

Ключові слова: учні з особливими освітніми потребами, освітні труднощі, інклюзивний освітній простір, адаптування освітніх вимог, стратегії адаптування освітніх вимог, систематизація.

Салюк Світлана Іванівна

Науковий керівник:
Мартинчук Олена Валеріївна
доктор педагогічних наук, професор

ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ КОМАНДИ СУПРОВОДУ З ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ SMART-ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСВІТНІМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження. З кожним роком збільшується кількість дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти, яким потрібна висококваліфікована допомога команди супроводу для вдалої адаптації до освітнього середовища та впевненого подолання освітніх труднощів, що зумовлені особливими освітніми потребами. Оскільки виклики стоять перед командою супроводу не прості, то ж і послідовність дій має бути не лише ґрунтовно продуманою, але й детально визначеною. І помічним у цьому питанні може бути закордонний досвід формування актуальних цілей за принципами цілепокладання SMART, який використовується з 1981 року для керівників та менеджерів компаній задля покращення стратегій управління (George T. Doran).

З плином часу ця технологія була імплементована в освітню сферу для постановки навчальних цілей чи завдань, відповідні графи для яких наявні в індивідуальних освітніх / освітньо-терапевтичних програмах розвитку для дітей з особливими освітніми потребами в Польщі, США та інших країнах. Саме формулювання та реалізація актуальних цілей розвитку дитини (які визначаються в ході проведення детального експертного оцінювання та консультування всіх учасників команди супроводу) є найважливішим моментом, який робить інклюзію особистісно-орієнтованою, а працю всієї команди супроводу – цілеспрямованою. SMART-цілі визначаються досить конкретно / деталізовано і стають чітким алгоритмом послідовності спільних дій всієї команди супроводу, вказуючи тим самим кожному учаснику на його персональну задачу у плані долання найважливіших перешкод для розвитку дитини та її підтримки.

Варто зауважити, що при формулюванні цілей і завдань необхідно дотримуватися певних вимог. На думку основоположника терміну SMART George T. Doran, цілі повинні відповідати таким критеріям: 1) “specific” – конкретний (що необхідно досягнути); 2) “measurable” – вимірюваний (як буде вимірюватися результат); 3) “achievable” – досяжний (тобто не надмірний); 4) “relevant” – актуальний (визначення найнеобхіднішої для послідовного розвитку дитини); 5) “time-bound” – обмежений часом/співвіднесення з

конкретним терміном (визначення часового проміжку, по закінченні якого ціль має бути досягнута).

Значний внесок у дослідження щодо використання навчальних цілей у країнах європейського співтовариства зробили H. Bradby, M. Caldarella, J. Cunha, J. Carlos, Ch. Kaufman, J. Martins, T. Moreira, D. Schunk, E. Zimmermann та інші.

В Україні цим питанням опікуються С. Ганевіч, Н. Заплатинська, А. Компанець, І. Луценко, Т. Скрипник та ін. У науково-методичних працях розкрито питання алгоритму правильності визначення та поетапного опису довготривалих цілей, а також відповідних короткотривалих завдань, відстеження динаміки змін розвитку дитини, пріоритетність у сферах розвитку (безпека життя, комунікативні навички, соціальні навички, самостійність, академічні навички).

Проте широкого впровадження цієї технології цілепокладання під час забезпечення психолого-педагогічного супроводу не спостерігається, оскільки в українських документах не передбачено окремі розділи чи графи для визначення SMART-цілей. Через це технологія їх розроблення не є загальноприйнятою у користуванні, а рівень обізнаності педагогів щодо можливості покращення якості інклюзивного навчання завдяки такому методу вкрай низький (Т. Скрипник). Зважаючи на це, існує проблема підвищення кваліфікації учасників команди психолого-педагогічного супроводу для формування та реалізації SMART-цілей розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Ми передбачаємо, що розроблені нами програма професійного розвитку та методичні рекомендації сприятимуть підвищенню обізнаності учасників освітнього процесу щодо використання SMART-цілей, а також активному залученню педагогів до користування цією технологією в інклюзивному освітньому середовищі.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 рр.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дієвість програми професійного розвитку команди супроводу з формування та реалізації SMART-цілей розвитку дитини з освітніми труднощами в інклюзивному освітньому середовищі.

Відповідно до мети визначено ***завдання:***

1. Визначити особливості формування та реалізації SMART-цілей у міжнародному та українському освітньому середовищі.
2. Здійснити теоретичний аналіз проблеми підвищення компетентності команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

3. Розробити діагностичний інструментарій та визначити рівень сформованості компетентності команди супроводу щодо формування та реалізації SMART-цілей розвитку дитини з освітніми труднощами.
4. Розробити програму професійного розвитку команди супроводу з формування та реалізації SMART-цілей розвитку дитини з освітніми труднощами та оцінити її дієвість.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз науково-методичної літератури і теоретичне осмислення проблеми формування та реалізації SMART-цілей в інклюзивному освітньому середовищі, а також підвищення кваліфікації команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами; наукова інтерпретація, узагальнення, синтез для розроблення дизайну емпіричного дослідження з використанням методу анкетування для виявлення рівня сформованості компетентності команди супроводу щодо формування та реалізації SMART-цілей розвитку дитини з освітніми труднощами; узагальнення та наукова інтерпретація результатів анкетування учасників команди супроводу за допомогою кількісно-якісної обробки даних; розроблення та апробація програми професійного розвитку команди супроводу з формування та реалізації SMART-цілей та проведення експертного інтерв'ю щодо дієвості цієї програми.

Ключові слова: SMART-цілі, компетентність, команда психолого-педагогічного супроводу, підвищення кваліфікації, інклюзивне освітнє середовище, діти з особливими освітніми потребами, програма професійного розвитку.

Сокол Альона Олександрівна

Науковий керівник:
Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ З КОМАНДОЮ СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження. Відповідно до збільшення кількості дітей, які мають особливі освітні потреби та потребують їх врахування в освітньому процесі, зростають вимоги як до системи освіти, так і до професійної компетентності фахівців, які надають освітні, корекційно-розвиткові та реабілітаційні послуги. Найбільш успішним для комплексного забезпечення якісних послуг є командний підхід, який об'єднує фахівців різних профілів в одну команду, що здійснює психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами для створення необхідних сприятливих умов

для її повноцінного розвитку та набуття можливого рівня адаптації та соціалізації.

Результативність діяльності команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами залежить від ефективної взаємодії усіх її учасників, спрямованої на визначення особливостей розвитку дитини, її освітніх труднощів та потреб і, відповідно, розроблення стратегії спільного впливу на дитину всіма учасниками команди та напрямів навчально-виховної й корекційно-розвивальної роботи. Все це можливе за умови професійного співробітництва усіх учасників освітнього процесу, які спільно працюють над реалізацією освітніх цілей та однаково відповідальні за результат навчання, виховання, розвитку і соціалізації дитини в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти. За належної уваги команди супроводу до дітей з особливими освітніми потребами можливе створення якісного інклюзивного освітнього середовища, де всі діти отримують належну увагу та підтримку (Л. Ситник, Н. Софій та ін.).

Ключовою фігурою в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, безперечно, є вихователь, який ініціює співпрацю з учасниками команди супроводу, ознайомлюючи їх з особливостями освітніх потреб дитини, запрошуючи до участі в заняттях, до організації інклюзивного освітнього середовища в групі з використанням наявних предметно-просторових, організаційно-методичних, соціально-психологічних ресурсів. Відтак вихователь має володіти навичками організації партнерської взаємодії, вміти працювати в умовах спільного впливу на дитину, брати активну участь у визначенні та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії розвитку дитини, здійсненні моніторингу та оцінювання прогресу розвитку дитини тощо. Це передбачає сформованість у педагога компетентності у сфері інклюзивного навчання, наявність культури спілкування, організаційних здібностей і вмінь, особистісних якостей цілеспрямованості, відкритості до нового, гнучкості, що дає змогу узгоджувати свої ідеї з поглядами інших учасників команди супроводу, прислухатися до мудрих порад колег, переймати досвід та впроваджувати інноваційні напрацювання в освітній процес.

Концептуалізація поняття «взаємодія учасників команди супроводу» окреслюється у працях Г. Васильєвої, Е. Данілавічюте, В. Ковальчук, А. Колупаєвої, С. Литовченко, О. Мартинчук, Т. Скрипник, Г. Супрун та ін. Водночас проблеми організації співпраці вихователя з командою супроводу дитини з особливими освітніми потребами залишаються недостатньо вивченими, що зумовлює актуальність вибору теми дослідження.

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 рр.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально визначити особливості взаємодії вихователя інклюзивної групи з учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

***Завдання дослідження*:**

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми взаємодії вихователя інклюзивної групи закладу дошкільної освіти з учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами.
2. Розробити методику дослідження особливостей взаємодії вихователя інклюзивної групи з учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами.
3. Визначити особливості сформованості взаємодії вихователя інклюзивної групи з учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами.
4. Розробити та апробувати модель розвитку взаємодії вихователя інклюзивної групи з учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових і методичних джерел з проблеми дослідження; узагальнення та систематизація положень психологічних і педагогічних досліджень про засади взаємодії вихователя інклюзивної групи закладу дошкільної освіти з учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами; анкетування учасників команд супроводу для визначення стану сформованості взаємодії вихователя інклюзивної групи з іншими учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами; формувальний експеримент для апробації моделі встановлення взаємодії вихователя інклюзивної групи закладу дошкільної освіти з учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами; методи обробки даних: якісний та кількісний аналіз результатів дослідження.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічний супровід, команда психолого-педагогічного супроводу, взаємодія учасників команди супроводу, взаємодія вихователя з командою супроводу, інклюзивне освітнє середовище.